

สำนักหอสมุดกลาง พระจอมเกล้าลาดกระบัง

การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม  
ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชน  
หัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

STUDY AND DEVELOPMENT PRODUCT FROM CULTURAL PROPERTY  
UNDER THE CREATIVE ECONOMY. CASE STUDY OF COMMUNITY  
ENTERPRISE CRAFT BASKETRY FOLK DONGCHAPOO  
NAKHONSAWAN PROVINCE



จิรทัศน์ ดาวสมบุรณ์  
JIRATACH DAOSOMBOON

จพ.  
จ 4937  
2555

ที่ id

เลขหมู่.....  
เลขทะเบียน.....  
รับ เดือน ปี 12 11 2555

.b. 12550186  
.i.....

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต  
สาขาวิชาเทคโนโลยีผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม

คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม  
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

พ.ศ. 2555

KMITL-2012-ED-M-222-030

STUDY AND DEVELOPMENT PRODUCT FROM CULTURAL PROPERTY  
UNDER THE CREATIVE ECONOMY. CASE STUDY OF COMMUNITY  
ENTERPRISE CRAFT BASKETRY FOLK DONGCHAPOO  
NAKHONSAWAN PROVINCE

JIRATACH DAOSOMBOON

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT  
OF THE REQUIREMENT FOR THE DEGREE OF  
MASTER OF SCIENCE IN INDUSTRIAL EDUCATION  
IN INDUSTRIAL DESIGN TECHNOLOGY  
FACULTY OF INDUSTRIAL EDUCATION  
KING MONGKUT'S INSTITUTE OF TECHNOLOGY LADKRABANG  
2012  
KMITL-2012-ED-M-222-030

COPYRIGHT 2012

FACULTY OF INDUSTRIAL EDUCATION

KING MONGKUT'S INSTITUTE OF TECHNOLOGY LADKRABANG

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม  
ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจ  
ชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

นักศึกษา

นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์

รหัสนักศึกษา

51611275

ปริญญา

ครุศาสตรบัณฑิต สาขาบริหารการศึกษา

สาขา

เทคโนโลยีผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม

พ.ศ.

2555

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ดร.จตุรงค์ เลาหะเพ็ญแสง

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

รองศาสตราจารย์ อุดมศักดิ์ สาริบุตร

### บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรมบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และเพื่อประเมินความพึงพอใจของผู้ที่สนใจ ผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ โดยใช้แนวความคิดของ โรเจอร์ วอน โอช

ผลการวิจัยพบว่า (1) การศึกษาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรมบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ พบว่าการทำเครื่องจักสานเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่ทำกันทั่วไปในท้องถิ่นบ้านดงชะพลู เครื่องจักสานที่นิยมทำกันได้แก่ ตะกร้า กระจาด กระบุง กระด้ง ตะแกรง และเสื่อลำแพน งานทำเครื่องจักสาน เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สามารถผลิตเครื่องใช้ได้เอง จากวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น ลายสานได้แก่ ลายดอกพิกุล ลายขีด และ ลายเฉลว (2)การออกแบบผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ โดยการประเมินของผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบและด้านการผลิต จำนวน 5 ท่าน ความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์ รูปแบบที่ 1 มีค่าเฉลี่ย 3.73 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.58 มีระดับความเหมาะสมมาก (3) การประเมินความพึงพอใจของผู้ที่สนใจ ผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 246 คน มีระดับความพึงพอใจมาก ค่าเฉลี่ย 3.79 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.70

Thesis Title	Study and development product from cultural property under the creative economy. Case study of community enterprise Crafts Basketry Folk Dongchapoo, Nakhonsawan province.
Student	Mr.Jiratach Daosomboon
Student ID.	51611275
Degree	Master of Science in Industrial Education
Program	Industrial Design Technology
Year	2012
Thesis Advisor	Dr.Chaturong Louhapensang
Thesis Co-Advisor	Associate Professor Udomsak Saributr

### ABSTRACT

The purposes of this research were to study the products from the cultural property of Dongchapoo, Nakhonsawan province, and design cultural property products of Dongchapoo, Nakhonsawan province under the creative economy by using the concept of Roger von Oech.

The research results (1) the study of products from cultural property of Dongchapoo, Nakhonsawan province, we found that wicker is handicraft that is very common in Dongchapoo, Nakhonsawan province. The wicker includes basket, threshing basket, sieve and bamboo plywood. The wicker is made from local people's real talents, it is their folk wisdom that can be used to produce wicker from the locally available materials. Patterns of products consist of Dok-pikul, Plain and Cha-laew. (2) For product design from the cultural property of Dongchapoo, Nakhonsawan province under the creative economy, from the evaluation results of five experts, we found that the mean and standard deviation values of the first design were 3.73 and 0.58 respectively. (3) For the satisfaction results of 246 people who were interestd in Dongchapoo's cultural property products, we found that the mean and standard deviation values of the first design were 3.79 and 0.70 respectively.

## กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จได้ด้วยความอนุเคราะห์ ดร.จตุรงค์ เลาหะเพ็ญแสง อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ อุดมศักดิ์ สาริบุตร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่ได้กรุณาให้ คำแนะนำ ให้ความช่วยเหลือ ให้กำลังใจและช่วยตรวจสอบ ตลอดจนการปรับปรุงข้อบกพร่องต่างๆ จน วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จได้อย่างสมบูรณ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณา และขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพฑูรย์ทองทรัพย์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธเนศ ภิรมย์การ ดร.นิรัช สุดสังข์ ดร.ทรงวุฒิ เอกวุฒิวงศา และผู้ช่วยศาสตราจารย์ภูษิต คำชมภู ที่ช่วยในการตรวจสอบเครื่องมือ ที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ และให้คำแนะนำในการแก้ไขข้อบกพร่อง เพื่อให้วิทยานิพนธ์นี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์วาสนา สายมา อาจารย์บุญสม ัญญานิธิวัฒน์ อาจารย์มานัส รอดชื่น คุณอัมพร รัตนวรสุทธิ และคุณวราภรณ์ สิทธิพันธ์ ที่สละเวลาในการประเมินงานวิจัยและให้ คำแนะนำ ซึ่งเป็นประโยชน์ อย่างสูง เพื่อการเก็บข้อมูล สู่การวิเคราะห์ของงานวิจัยในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณผู้ที่ให้ข้อมูลทุกท่าน ที่ทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ขอขอบพระคุณ อาจารย์ทุกท่าน ที่ประสิทธิประสาทความรู้ ตลอดจนข้อคิดต่างๆ อันก่อให้เกิด ประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า และแนวทางในการจัดทำวิทยานิพนธ์จนประสบความสำเร็จ

ขอขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ ผู้เป็นที่เคารพยิ่งที่ได้ให้ความรักและกำลังใจ ให้ความสนับสนุน และช่วยเหลือในทุกด้านตลอดมา

คุณค่าและประโยชน์ใดๆ ที่เป็นผลจากวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขอมอบแด่คุณพ่อ คุณแม่ บุพการี และครูอุปชาอาจารย์ทุกท่าน ด้วยความรักและเคารพยิ่ง

จิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์

# สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ.....	I
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	II
กิตติกรรมประกาศ.....	III
สารบัญ.....	IV
สารบัญตาราง.....	VII
สารบัญภาพ.....	VIII
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
1.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	3
1.4 ขอบเขตของการศึกษา.....	4
1.5 ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย.....	5
1.6 ประโยชน์ที่ได้รับ.....	6
1.7 นิยามศัพท์.....	6
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง .....	8
2.1 บริบทชุมชน บ้านดงชะพลู ตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระจังหวัดนครสวรรค์.....	8
2.2 มรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น และเทคโนโลยีท้องถิ่น จังหวัดนครสวรรค์.....	10
2.3 แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์.....	14
2.4 เครื่องจักรสาน.....	20
2.5 การศึกษาและวิเคราะห์เครื่องจักสาน.....	35
2.6 ไม้ไผ่.....	61
2.7 แนวคิดในการศึกษาวัฒนธรรมและหัตถกรรมพื้นบ้าน.....	74
2.8 หลักการออกแบบ.....	82
2.9 สี.....	87
2.10 แสงไฟ .....	89
2.11 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	93

## สารบัญ(ต่อ)

หน้า

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	95
3.1 การศึกษาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม บ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์.....	95
3.2 การออกแบบผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชน หัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ ภายใต้แนวคิด เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative economy).....	96
3.3 การประเมินความพึงพอใจของผู้ที่สนใจ ผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์.....	99
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล .....	103
4.1 การศึกษาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรมบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์.....	103
4.2 ออกแบบผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชน หัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์.....	106
4.3 การประเมินความพึงพอใจของผู้ที่สนใจ ผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สิน ทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้น บ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์.....	116
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	120
5.1 สรุปผลการวิจัย .....	120
5.2 อภิปรายผล.....	122
5.3 ข้อเสนอแนะ .....	123
บรรณานุกรม.....	124

## สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
ภาคผนวก.....	125
ภาคผนวก ก กลุ่มจักสานบ้านดงชะพลู อำเภอโกรกกระ จังหวัดนครสวรรค์.....	126
ภาคผนวก ข หนังสือราชการ.....	129
ภาคผนวก ค การตรวจสอบเครื่องมือ การประเมินการออกแบบ และการประเมินความพึงพอใจ.....	144
ภาคผนวก ง ตัวอย่างแบบสอบถาม.....	149
ภาคผนวก จ การนำเสนองานวิจัย.....	160
ภาคผนวก ฉ การกำหนดกลุ่มตัวอย่าง (Sample Sizes).....	163
ภาคผนวก ช การตรวจสอบความเที่ยงตรงของ เครื่องมือในงานวิจัย.....	165
ประวัติผู้เขียน.....	170

## สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2.1 ชุมชนตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์.....	9
2.2 วัสดุที่ใช้ทำเครื่องจักสานภาคเหนือ.....	38
2.3 วัสดุที่ใช้ทำเครื่องจักสานภาคกลาง.....	40
2.4 วัสดุที่ใช้ทำเครื่องจักสานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือภาคอีสาน.....	42
2.5 วัสดุที่ใช้ทำเครื่องจักสานภาคใต้.....	42
2.6 แสดงคุณสมบัติของหลอดไฟและการเกิดแสง.....	93
3.1 ตารางแสดงขั้นตอนการออกแบบ.....	99
4.1 สรุปผลจากการสอบถามความคิดเห็นทั่วไปเกี่ยวกับเครื่องจักสาน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน หัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ (n = 100) .....	106
4.2 ตารางสรุปผลจากการสอบถามความสนใจพัฒนาผลิตภัณฑ์จาก ทรัพยากรเส้นทางวัฒนธรรม.....	108
4.3 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และข้อมูลด้านการประเมินผลิตภัณฑ์ รูปแบบที่ 1 ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ .....	110
4.4 และข้อมูลด้านการประเมินผลิตภัณฑ์ รูปแบบที่ 2 ตามความคิดเห็น ของผู้เชี่ยวชาญ .....	112
4.5 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และข้อมูลด้านการประเมินผลิตภัณฑ์ รูปแบบที่ 3 ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ .....	114
4.6 แสดงข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม .....	116
4.7 แสดงค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความพึงพอใจในผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ .....	117

# สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 ลักษณะภูมิประเทศตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์.....	9
2.2 แผนที่ตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์.....	9
2.3 แสดงความสัมพันธ์การย้อนกลับของกระบวนการคิดสร้างสรรค์.....	16
2.4 ขั้นตอนการสร้างความคิดสร้างสรรค์ ตามแนวคิดของโรเจอร์ วอน โอช.....	17
2.5 ขั้นตอนการสร้างความคิดสร้างสรรค์ ตามแนวคิดของเดวิด เพอร์กินส์ (David Perkins).....	17
2.6 เบิกกตกระดาษ.....	18
2.7 เบิกกตกระดาษ.....	18
2.8 รูปทรงของเครื่องจักสาน.....	48
2.9 รูปทรงของเครื่องจักสาน.....	49
2.10 รูปทรงของเครื่องจักสาน.....	49
2.11 รูปทรงของเครื่องจักสาน.....	50
2.12 รูปทรงของเครื่องจักสาน.....	50
2.13 รูปทรงของเครื่องจักสาน.....	51
2.14 รูปทรงของเครื่องจักสาน.....	51
2.15 ลายสองที่พัฒนามาจากลายขัดธรรมดา.....	54
2.16 ลายเฉลว .....	56
2.17 ลักษณะการเชื่อมและการขดตัวของการสารแบบขด .....	57
2.18 ลายอิสระ .....	58
3.1 แผนภาพแสดงขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย.....	102
4.1 เครื่องจักสานที่ทำโดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู .....	103
4.2 ตู้เก็บเครื่องจักสานก่อนการจำหน่าย.....	104
4.3 สถานที่การทำเครื่องจักสานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู.....	104
4.3 ผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการส่งเสริมการพัฒนาความรู้จากศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 3.....	105
4.4 ลายสานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู.....	105
4.5 แสดงแนวคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ รูปแบบที่ 1.....	110
4.6 แสดงแนวคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ รูปแบบที่ 2.....	112
4.7 แสดงแนวคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ รูปแบบที่ 3.....	114
4.8 แสดงต้นแบบผลิตภัณฑ์โคมไฟ.....	116

# บทที่ 1

## บทนำ

### 1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยมีระบบเศรษฐกิจแบบเปิด และมีการพึ่งพาธุรกรรมระหว่างประเทศ ทั้งปริมาณ การส่งออก การลงทุนจากต่างชาติ และใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวต่างชาติ เป็นปัจจัยในการขับเคลื่อน อัตรากาจรเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ทำให้มีการเสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยภายนอกประเทศ ค่อนข้างมาก นอกจากนี้ที่ผ่านมาเน้นการผลิตสินค้าแบบแมสโปรดักส์ (Mass Product) ที่พึ่งพิง เครื่องจักรและแรงงานราคาถูกเพื่อลดต้นทุนการผลิตเป็นหลัก (ชูวิทย์ มิตรชอบ : 2552) ประกอบการเปิดเขตการค้าเสรี (Free Trade Area: FTA) ที่ช่วยลดภาษีนำเข้า ทำให้ราคาสินค้านำเข้าถูกลง ถือเป็น การเพิ่มกำลังซื้อของประชาชนทางอ้อม ทั้งการลดภาษีนำเข้ายังช่วยกดดันให้ ราคาสินค้าชนิดเดียวกันหรือสินค้าที่สามารถใช้ทดแทนกันได้ที่ผลิตในประเทศลดราคาลงด้วยอันเป็น ผลมาจากการแข่งขันที่สูงขึ้น นอกจากนี้ การลดภาษีศุลกากรยังทำให้มีการนำเข้าสินค้าชนิดใหม่ๆ ที่ ยังไม่เคยมีการนำเข้ามาก่อนเพราะเจอกำแพงภาษีในอดีตด้วย ถือเป็น การเพิ่มทางเลือกให้แก่ ประชาชนอีกทาง ผลกระทบจากการเปิดเสรีของกลุ่มของผู้ผลิตสินค้าเพื่อขายในประเทศซึ่งจะต้อง แข่งขันกับสินค้านำเข้าที่ราคาถูกลงทำให้ต้องมีการปรับตัวรับการแข่งขันที่เข้มข้นขึ้น (กรมเจรจา การค้าระหว่างประเทศ : 2548) นอกจากนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2551 เป็นต้นมา ประเทศไทยได้รับ ผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจการหดตัวของกำลังซื้อของประเทศสำคัญในตลาดโลก รวมทั้งปัญหา ความไม่สงบของภายในประเทศ ทำให้การส่งออกและการท่องเที่ยวปรับตัวลดลง รวมทั้งมีผลกระทบ ต่อเนื่องทำให้ภาคการผลิตหดตัว มีการเลิกจ้างงานและอัตราการว่างงานเพิ่มขึ้น ในขณะที่การปรับ โครงสร้างการผลิตและการบริการในระยะที่ผ่านมาไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ดังนั้นในภาวะ ปัจจุบันเงินทุนและเทคโนโลยีไม่ได้เป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการดำเนินธุรกิจอีกต่อไป แต่การนำแนวคิด ของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative economy) เพื่อสร้างความแตกต่าง รวมทั้งเพิ่มมูลค่าของสินค้า และบริการ ในส่วนของประเทศไทย เป็นประเทศที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมที่เก่าแก่ยาวนาน ประกอบกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของไทย (ชูวิทย์ มิตรชอบ: 2552) และเป็นแหล่งกำเนิดอารยธรรมต่างๆ ที่เก่าแก่ของโลก ดังที่ได้พบหลักฐานที่เป็นงาน ศิลปหัตถกรรมและหัตถกรรมของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ในหลายท้องถิ่นที่ทั่วไปในประเทศไทย (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2546:152) จากกรอบแนวคิดของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ปีพุทธศักราช 2555-2559 ประเด็นยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่ภาคเกษตรกรรม บริการ และ เศรษฐกิจสร้างสรรค์ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้สินค้าและบริการ และเป็นการสร้างโอกาส สำหรับธุรกิจใหม่ที่ใช้ความคิดเชิงสร้างสรรค์ (สำนักงานเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : 2552) ซึ่ง

สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดขอบเขตของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative economy) และจัดประเภทของประเภทของกิจกรรม โดยยึดหลักตามกรอบของสหประชาชาติว่าด้วยการค้าและการพัฒนา (United Nations Conference on Trade and Development : UNCTAD) และนำมาผสมผสานกับเอกลักษณ์ความเป็นไทย จัดแบ่งเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative economy) ในประเทศไทยได้เป็น 4 กลุ่ม หลัก และ 15 กลุ่มย่อย ได้แก่ (1) มรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ ประกอบด้วย งานฝีมือและหัตถกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม/ความหลากหลายทางชีวภาพ การแพทย์แผนไทย และอาหารไทย (2) ศิลปะ ประกอบด้วย ศิลปะการแสดงและทัศนศิลป์ (3) สื่อสมัยใหม่ ประกอบด้วย ภาพยนตร์และวีดิทัศน์ การพิมพ์และสื่อการพิมพ์ การกระจายเสียงและดนตรี (4) งานสร้างสรรค์และการออกแบบ ประกอบด้วย การออกแบบ แฟชั่น สถาปัตยกรรม การโฆษณา และซอฟต์แวร์ มูลค่าเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในประเทศไทย คิดเป็นสัดส่วนเฉลี่ยประมาณร้อยละ 11 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (การคำนวณของสำนักงานบัญชีประชาชาติ โดยใช้ข้อมูลผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศระหว่างปี 2541-2551 ) โดยกลุ่มงานสร้างสรรค์ตามลักษณะงาน หรือสร้างสรรค์และออกแบบ กลุ่มมรดกทางวัฒนธรรม และกลุ่มสื่อสมัยใหม่ เป็นกลุ่มที่มีมูลค่าสูงสุด และเมื่อพิจารณาแยกเป็นกลุ่มย่อยจะพบว่าการออกแบบเป็นกลุ่มที่มีมูลค่าสูงสุด รองลงมาคือ กลุ่มงานฝีมือและหัตถกรรม และกลุ่มแฟชั่น โดยทั้ง 3 กลุ่มมีมูลค่ารวมกันประมาณร้อยละ 9.5 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ

หากชุมชนสามารถนำสิ่งที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของตนเองมาต่อยอดพัฒนาเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่าได้แล้ว นอกจากจะเป็นประโยชน์กับชุมชนของตนเองแล้วยังเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับชุมชนอื่นได้อีกด้วย ในฐานะเป็นทุนทางปัญญาสำหรับคนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลิตภัณฑ์ที่เป็นผลผลิตทางภูมิปัญญาของไทย และเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่สอดประสานอยู่ในจิตใจและวิถีชีวิตของคนไทย(ศักดิ์ชัย เกียรตินาคิน : 2540) จากลักษณะเด่นของภูมิปัญญาชาวบ้านที่เกิดขึ้นในชุมชนแล้วมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวจังหวัดนครสวรรค์นั้น พบว่าเครื่องจักสาน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวจังหวัดนครสวรรค์เป็นอย่างยิ่ง นับตั้งแต่เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านที่คนในชุมชนสามารถผลิตได้เพื่อตอบสนองความต้องการด้านความงามทางจิตใจ และประโยชน์ใช้สอย ในชีวิตประจำวัน

จังหวัดนครสวรรค์เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีมรดกตกทอดกันมาตั้งแต่อดีตอันยาวนาน จนถึงปัจจุบัน พร้อมด้วยหลักฐานข้อมูลที่ชัดเจน มีทั้งมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น (กระทรวงวัฒนธรรม: 2542) และเป็นจังหวัดที่มีชุมชนเก่าแก่ ดังนั้นชาวบ้านจึงมีภูมิปัญญาของตนเองที่ได้รับถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษและค้นคว้าด้วยตนเองมากมายหลายด้าน (กระทรวงวัฒนธรรม: 2542) บ้านดงชะพลู ตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ เป็นชุมชนที่มีชื่อเสียงทางด้านการทำเครื่องจักสานมานาน มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู มีสมาชิก จำนวน 38 คน โดยที่สมาชิกกลุ่ม มีอายุระหว่าง 30-70 ปี เครื่องจักสานที่นิยมทำ ได้แก่ ตะกร้า กระจาด กระจุง กระจั่ง ตะแกรง ตลอดจนเสื่อลำแพน โดยชาวบ้าน

ได้รับความรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องจักสานมาจากบรรพบุรุษของตน นอกจากใช้ภายในครอบครัวแล้ว ยังสามารถนำมาขายเป็นรายได้ และเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สามารถผลิตเครื่องใช้ไม้สอยได้เอง จากวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น (กระทรวงวัฒนธรรม: 2542) แต่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้าน ดงชะพลู ตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ ยังขาดการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับ คนในรุ่นหลังและต่อยอดผลิตภัณฑ์ให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป

ด้วยเหตุผลที่กล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยเกิดแนวคิดที่จะศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์จาก ทรัพย์สินทางวัฒนธรรม ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรม จักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งเป็นชุมชนที่ได้สืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านมาจากบรรพ บุรุษ และเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาของไทยไว้มาจนถึงปัจจุบัน

## 1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรมบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์
- 1.2.2 เพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจัก สานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์
- 1.2.3 เพื่อประเมินความพึงพอใจของผู้ที่สนใจ ผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่ม วิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

## 1.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจัก สานพื้นบ้านดงชะพลู ตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วยหลักการ ต่างๆของการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

- 1.3.1 กรอบแนวคิดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ (Creative Economy) ผู้วิจัยใช้ แนวคิดของ โรเจอร์ วอน โอช (Roger von Oech)
- 1.3.2 กรอบแนวคิดในการประเมินประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภค ที่มีต่อผลิตภัณฑ์จาก ทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู ตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ วิรุณ ตั้งเจริญ (2536) 2 ด้าน ได้แก่
  - 1.3.2.1 การออกแบบที่สัมพันธ์กับหน้าที่ใช้สอย
  - 1.3.2.2 การออกแบบที่มีคุณค่าทางความงาม
 และเลือกใช้แนวคิดด้านเครื่องจักสาน ของ มนตรี ยอดบางเตย (2538) 1 ด้าน คือ
  - 1.3.2.3 คุณสมบัติของวัสดุและเศรษฐกิจ

## 1.4 ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรชีวภัณฑ์ทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้าน บ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

1.4.1 การศึกษาคุณสมบัติของวัสดุที่นำมาจักสานภายในท้องถิ่น ตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์

1.4.1.1 ศึกษาเอกสารจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สืบค้นจากหนังสือ งานวิจัย และInternet ถึงบริบทชุมชนวัฒนธรรมท้องถิ่น ทรัพยากรในท้องถิ่น สิ่งประดิษฐ์หัตถกรรมท้องถิ่น รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นในตำบลบางมะฝ่อ จังหวัดนครสวรรค์

1.4.1.2 การสัมภาษณ์ผู้สูงอายุในท้องถิ่นเกี่ยวกับบริบทชุมชนวัฒนธรรมท้องถิ่น ทรัพยากรในท้องถิ่น สิ่งประดิษฐ์หัตถกรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดนครสวรรค์ ที่ผลิตและพัฒนาหัตถกรรมในอดีต และที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน

1.4.2.3 สัมภาษณ์ผู้ที่ผลิตในปัจจุบัน เกี่ยวกับวัตถุดิบที่นำมาผลิต วิธีการผลิต และการพัฒนาหัตถกรรม

### 1.4.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

1.4.2.1 สมาชิกกลุ่มหัตถกรรมจักสานบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

1.4.2.2 ผู้สนใจผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

1.4.2.3 ผู้เชี่ยวชาญด้าน การออกแบบผลิตภัณฑ์ จำนวน 5 ท่าน

1.4.2.4 กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 246 คน โดยผู้วิจัยใช้สูตรการคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างของ W.G. Cochran โดยกำหนดความเชื่อมั่นที่ร้อยละ 95 สัดส่วนของประชากรที่ผู้วิจัยต้องการสุ่ม 0.20 ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 246 คน(การแสดงวิธีคำนวณหาขนาดของกลุ่มประชากรสามารถดูได้ในภาคผนวก) โดยแบ่งเป็น

1 กลุ่มผู้ผลิต จำนวน 38 คน

2 ผู้สนใจในผลิตภัณฑ์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 208 คน

### 1.4.3 ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

1.4.3.1 ตัวแปรอิสระ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

1.4.3.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ ความพึงพอใจของผู้สนใจต่อผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

## 1.5 ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

ผู้วิจัยได้นำเสนอขั้นตอนในการดำเนินงานวิจัย เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา ดังนี้

1.5.1 การศึกษาข้อมูลทั่วไปของทรัพย์สินทางวัฒนธรรมบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์  
ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นในการศึกษาให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ ดังนี้

1.5.1.1 ศึกษาข้อมูลผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรมบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

1.5.1.2 ศึกษารูปแบบผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรมบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

1.5.1.3 ศึกษาวัฒนธรรมบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

1.5.2 การออกแบบผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม บ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นในการออกแบบให้อยู่ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative economy) ดังนี้

การออกแบบผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ผู้วิจัยแบ่งเป็น 4 ขั้นตอนตามแนวความคิดของ โรเจอร์ วอน โอช (Roger von Oech) ดังนี้

1.5.2.1 การหาข้อมูล ผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม บ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

1.5.2.2 การวิเคราะห์และพัฒนาผลิตภัณฑ์

1.5.2.3 การสร้างความคิดใหม่

1.5.2.4 การประเมินความคิด

1.5.2.5 การวางแผนปฏิบัติ

1.5.3 ขั้นตอนการประเมินความพึงพอใจของผู้สนใจผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

ผู้วิจัยใช้แนวคิดของ วิรุณ ตั้งเจริญ (2536) 2 ด้าน ได้แก่ การออกแบบที่สัมพันธ์กับหน้าที่ใช้สอย การออกแบบที่มีคุณค่าทางความงาม และเลือกใช้แนวคิดด้านเครื่องจักสาน ของ มนตรี ยอดบางเตย (2538) 1 ด้าน คือ คุณสมบัติของวัสดุและเศรษฐกิจ

## 1.6 ประโยชน์ที่ได้รับ

1.6.1 ทราบถึงผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม บ้านดง จังหวัดนครสวรรค์

1.6.2 ได้รูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม บ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์  
ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative economy)

1.6.3 ทราบถึงความพึงพอใจของผู้ที่สนใจ ผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรมบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

## 1.7 นิยามศัพท์

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้จัดทำวิจัยได้มีนิยามศัพท์ซึ่งเกี่ยวข้องไว้ดังนี้

1.7.1 เศรษฐกิจสร้างสรรค์ หมายถึง แนวคิดหรือแนวปฏิบัติที่สร้างมูลค่าของสินค้าและบริการโดยไม่ต้องใช้ทรัพยากรมากนัก ใช้ความคิด สติปัญญา และความสามารถ

1.7.2 หัตถกรรม หมายถึง งานที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู ตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ ทำขึ้นด้วยมือ โดยถือประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก

1.7.3 ผลิตภัณฑ์จักสาน หมายถึง สิ่งที่ผลิตขึ้นด้วยมือ โดยวิธีการจัก สาน ถักและทอ โดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู ตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์

1.7.4 ทรัพย์สินทางวัฒนธรรม หมายถึง ความรู้ความสามารถของชาวบ้านซึ่งเรียนรู้มาจากบรรพบุรุษหรือผู้มีความรู้ในหมู่บ้านในท้องถิ่น ตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์

1.7.6 วัสดุในท้องถิ่น หมายถึง วัสดุจากธรรมชาติที่มีอยู่ใน ตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ ที่ได้ถูกนำมาผลิตเครื่องมือเครื่องใช้มาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

1.7.7 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ หมายถึง การปรับปรุงผลิตภัณฑ์จักรสานของวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมบ้านดงชะพลู จ.นครสวรรค์ ให้ดีขึ้น

1.7.8 วิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมบ้านดงชะพลู หมายถึง กลุ่มผู้จักสานหัตถกรรมไม้ไผ่ หมู่ 6 บ้านดงชะพลู ตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์

## บทที่ 2

### เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง ศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรเส้นทางวัฒนธรรม ภายใต้แนวคิด เศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัด นครสวรรค์ ได้ทบทวนแนวคิดทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- 2.1 บริบทชุมชน บ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์
- 2.2 มรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น และเทคโนโลยีท้องถิ่น จังหวัดนครสวรรค์
- 2.3 แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์
- 2.4 เครื่องจักสาน
- 2.5 การศึกษาและวิเคราะห์เครื่องจักสาน
- 2.6 ไม้ไผ่
- 2.7 แนวคิดในการศึกษาวัฒนธรรมและหัตถกรรมพื้นบ้าน
- 2.8 หลักการออกแบบ
- 2.9 สี
- 2.10 แสงไฟ
- 2.11 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

#### 2.1 บริบทชุมชน บ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าทราบว่าเป็นบ้านปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา มี วัดเป็นศูนย์กลาง ชื่อวัดจันทะป่าฝ้าย มีที่มาจากสองสามีภรรยาที่สร้างวัด จึงนำมาตั้งเป็นชื่อวัด ต่อมา ได้เปลี่ยนเป็นวัดบางมะฝ่อ เพราะมีต้นมะฝ่อขึ้นมากมายบริเวณริมน้ำ จนปัจจุบันตำบลบางมะฝ่อเป็น ตำบลหนึ่งของอำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งเป็นตำบลที่ได้รับการสนับสนุนให้เป็นหมู่บ้าน ท้องเที่ยวของอำเภอ

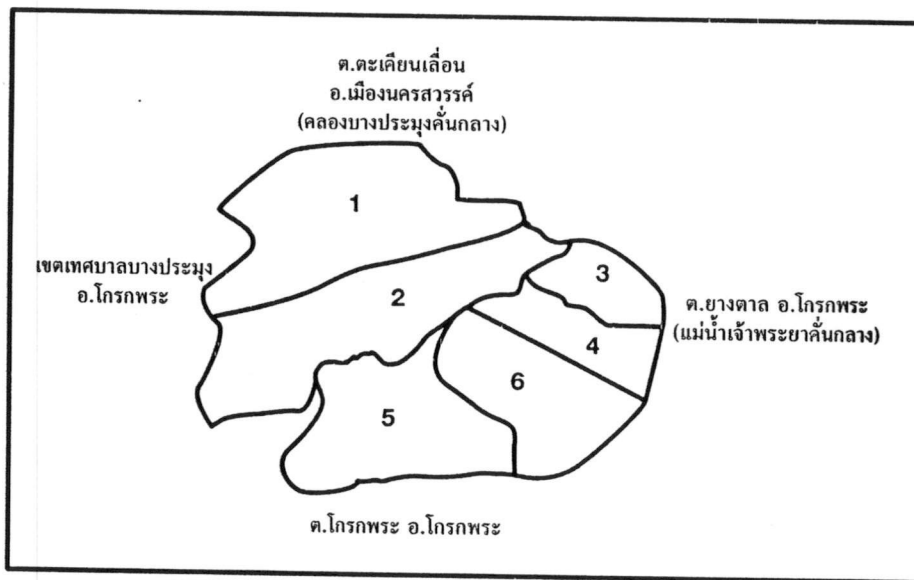
##### 2.1.1 สภาพทั่วไปของตำบล

เป็นที่ราบลุ่ม มีความอุดมสมบูรณ์ การตั้งบ้านเรือนของราษฎรขนานตามแนวแม่น้ำ เจ้าพระยา มีหนองน้ำที่สำคัญคือ หนองอ่างตูป

ลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ราบลุ่ม เหมาะสำหรับการประกอบอาชีพ เกษตรกรรม มีพื้นที่ บางส่วนติดแม่น้ำเจ้าพระยา และมีคลองบางประมุงผ่านพื้นที่ในเขตตำบล



ภาพที่ 2.1 ลักษณะภูมิประเทศตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์  
ที่มา : จากการลงพื้นที่ เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2554



ภาพที่ 2.2 แผนที่ตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์  
ที่มา : เทศบาลตำบลบางมะฝ่อ

ตารางที่ 2.1 ชุมชนตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์

หมู่	ชื่อชุมชน	หมู่	ชื่อชุมชน
1	บ้านบางมะฝ่อ	4	บ้านดงชะพลู
2	บ้านบางมะฝ่อ	5	บ้านเนินเวียง
3	บ้านบางมะฝ่อ	6	บ้านดงชะพลู

ที่มา : เทศบาลตำบลบางมะฝ่อ

## 2.1.2 ข้อมูลอาชีพของตำบล

อาชีพหลัก ทำนา อาชีพเสริม อุตสาหกรรมในครัวเรือน ได้แก่ จักสาน

## 2.1.3 ผลิตภัณฑ์ชุมชน

2.1.3.1 ผลิตภัณฑ์จักสานพื้นบ้าน เป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรมพื้นบ้านที่เป็นงานฝีมือซึ่งทำจากไม้ไผ่ ออกแบบเป็นตะกร้าใส่ของและรูปทรงต่าง ๆ มากมาย มีความสวยงามและคงทน

2.1.3.2 ข้าวแช่ เป็นอาหารไทยที่เป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรม มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวทั้งด้านรสชาติและความประณีตในการปรุง คนไทยชาวพุทธเชื่อกันว่าการจัดของถวายพระนั้น ถ้าได้ทำงามเท่าไรยิ่งได้กุศลมากเท่านั้น ซึ่งชาวบางมะฝ่อจะทำข้าวแช่ไปวัดก่อนเพลของวันที่ 14 เมษายน ทุกปีในช่วงเทศกาลสงกรานต์

## 2.2 มรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น และเทคโนโลยีท้องถิ่น จังหวัดนครสวรรค์

จังหวัดนครสวรรค์ เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีมรดกตกทอดสืบมา ตั้งแต่อดีตอันยาวนานจนถึงปัจจุบัน พร้อมด้วยหลักฐานข้อมูลที่ชัดเจน (กระทรวงวัฒนธรรม: 2542)

### 2.2.1 การทำมาหากิน

ชาวบ้านเรียนรู้การทำมาหากินจากการบอกเล่าสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ชาวจังหวัดนครสวรรค์จึงประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการทำมาหากินที่น่าสนใจ และจัดเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของจังหวัดนครสวรรค์ ได้แก่ การทำน้ำตาลที่บ้ายเกยไชย และการทำเครื่องปั้นดินเผาที่บ้านแก่ง

#### 2.2.1.1 การทำน้ำตาลปึกและน้ำตาลสด

น้ำตาลสดและน้ำตาลปึกมีทำที่บ้านเกยไชย ตำบลเกยไชย อำเภอชุมแสง มีต้นตาลโตนดขึ้นเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจึงเริ่มหันมายึดอาชีพทำน้ำตาลสด และทำน้ำตาลปึกจำหน่ายเสริมรายได้จากอาชีพการทำการเกษตร ทำให้มีรายได้ดีขึ้น และยึดมาเป็นอาชีพหลักจนถึงปัจจุบัน หมู่บ้านที่จัดทำน้ำตาลปึกของตำบลเกยไชย คือ หมู่ที่ 4, 6, 7, 9, 13 ที่ทำกันมาก และทำสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ คือ หมู่ที่ 6 โดยเฉพาะบ้านนายสุเทพ พลไพรินทร์ ซึ่งภรรยาทำหน้าที่เป็นประธานกลุ่มจำหน่ายน้ำตาลสด และน้ำตาลปึก ของตำบล สร้างผลงานดีเด่นจนได้รับรางวัล โล่เกียรตินิยมจาก ฯพณฯ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี คุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2551 ณ ทำเนียบรัฐบาล

#### 2.2.1.2 การทำเครื่องปั้นดินเผา

##### 1 ประวัติความเป็นมา

เมื่อประมาณ 150 ปีมาแล้ว ได้มีชาวมอญจากอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ประมาณ 30 คน นำเครื่องปั้นดินเผาใส่เรือแจวเพื่อขายตามลำน้ำเจ้าพระยาขึ้นมาเรื่อยๆ จน

มาถึงปากน้ำโพ ต่อจากนั้นได้แจวเรือเข้าสู่ลำน้ำปิง จนมาถึงตำบลบ้านแก่ง ได้มาพบบึงขนาดใหญ่ซึ่งมีดินเหนียวอยู่มาก ชาวมอญกลุ่มนี้จึงคิดที่ตั้งหลักแหล่งทำเครื่องปั้นดินเผาที่นี่ จะได้ไม่ต้องนำสินค้าบรรทุกใส่เรือมาอย่างแต่ก่อน จากนั้นจึงตัดสินใจตั้งหลักแหล่งเพื่อประกอบอาชีพการทำเครื่องปั้นดินเผาจนมาถึงทุกวันนี้ เครื่องปั้นดินเผาที่นิยมทำได้แก่ โถง อ่าง และกระถางปลูกต้นไม้

ประชากรตำบลบ้านแก่งส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม และการค้าขาย แต่ในหมู่บ้านมอญจะประกอบอาชีพการทำเครื่องปั้นดินเผาอย่างเดียว เพราะเชื่อว่าเป็นงานที่สบาย ทำอยู่ในที่ร่ม ซึ่งวันหนึ่งๆ จะทำเครื่องปั้นดินเผาได้ 50-80 ใบ และมีรายได้ดีกว่าการทำอาชีพอย่างอื่น

## 2 วัสดุที่ใช้ทำ

การทำเครื่องปั้นดินเผา ใช้วัสดุที่สำคัญ คือ เหนียว โดยนำมาจากบึงบ้านแก่ง ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้านแต่เดิมต้องนำเกวียนไปบรรทุกมา แต่ปัจจุบันมีรถนำดินมาส่งถึงบ้านทรายได้มาจากท่าทรายของจังหวัดนครสวรรค์ ดุดขึ้นมาจากลำน้ำปิงใกล้หมู่บ้าน ฟินนิยมใช้ไม้ไผ่เป็นเชื้อเพลิงเพราะหาได้ง่าย

### 2.2.1.3 การรักษาโรค

การรักษาโรคในสมัยก่อนนั้นจะรักษาด้วยยาสมุนไพรเป็นส่วนใหญ่ โดยมีหมอแผนโบราณเป็นผู้ทำการรักษา ตำรายาแผนโบราณจะใช้วิธีการคัดลอกหรือบอกต่อกันไป เมื่อได้ตำรามาแล้วจะไปเก็บเครื่องยาสมุนไพรจากป่าในหมู่บ้าน สมุนไพรบางอย่างที่ไม่มีในหมู่บ้านก็ต้องหาซื้อจากร้านขายยาประเภทสมุนไพร ยาแผนโบราณ จะประกอบด้วยสมุนไพรหลายๆชนิด ทั้งนี้เพื่อให้ออกฤทธิ์ร่วมกัน อันจะมีผลให้หายจากการเจ็บป่วยได้เร็วขึ้น การรักษาแผนโบราณนับว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านอย่างหนึ่งที่สามารถรักษาผู้เจ็บป่วยให้หายจากอาการป่วยไข้ ผู้ที่รักษามีทั้งพระและฆราวาส

หลวงพ่อดินทร์ วัดเกาะหงษ์ เป็นพระที่มีชื่อเสียงทางด้านการรักษาโรคกระดูกหัก สมัยก่อนการแพทย์แผนปัจจุบันไม่แพร่หลายนัก หลวงพ่อดินทร์จึงใช้วิธีการรักษาด้วยสมุนไพรและคาถาอาคม วิธีการของหลวงพ่อดินทร์ได้เลื่องลือไปไกลจน ทำให้มีผู้มารักษามากมาย วิธีการรักษาโรคกระดูกของหลวงพ่อดินทร์นั้น ท่านรักษาด้วยน้ำมันดี ท่านได้หุงน้ำมันต่อกระดูกทุกชนิด ถ้ากระดูกหักและแตกจะใช้วิธีการเข้าเฝือก ใช้มนต์คาถาเป่า การเข้าเฝือกสมัยก่อนจะเข้าโดยการนำไม้ไผ่ซีก 5-7 อัน กว้างประมาณ 1 นิ้ว ยาวประมาณ 1 ฟุต โดยใช้สายสิญจน์เป็นตัวยึดซีกไม้ไผ่ซึ่งผูกรอบๆ บริเวณที่กระดูกหัก แล้วขโลมด้วยน้ำมันดีทุกวัน จนกว่ากระดูกที่หักจะค่อยๆติดกันจึงนำเฝือกออก

### 2.2.2 การกินอยู่

จังหวัดนครสวรรค์ได้ชื่อว่าเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีอาหารการกินสมบูรณ์ ชาวบ้านในจังหวัดนครสวรรค์ ได้คิดค้นกรรมวิธีการประกอบอาหาร การถนอมอาหารไว้มากมายหลายชนิด แต่ละชนิด

ล้วนแสดงถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน ในการทำอาหาร และการถนอมอาหารเพื่อให้เก็บไว้รับประทานนานๆ

### 2.2.2.1 ขนมเปียะโมจิ

หากเดินทางจากกรุงเทพฯ ขึ้นสู่ภาคเหนือ เมื่อมาถึงเชิงสะพานเดชาติวงศ์แล้วแล้ว เลี้ยวขวาเข้าเมืองนครสวรรค์ จะเห็นร้านขายขนมเปียะโมจิ ที่มีชื่อเสียงของจังหวัดนครสวรรค์ตั้งอยู่สองฟากฝั่งถนนซึ่งมีอยู่หลายร้าน อาทิ ร้านโมจิจันทร์สุวรรณ ของนางวิลาวัณย์ โชคทวีกุล ร้านโมจิวัฒนพร ของ นายธนาพล ศรีศักดิ์วัฒนาพร ร้านโมจิ เอ็ม เอ็ม ของ นางคณินิจ โรจน์สุวนิขร

### 2.3.2.2 ปลาเกลือ (ปลาเค็ม)

จังหวัดนครสวรรค์นับว่าเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีปลาชุกชุมตั้งแต่อดีต มีแหล่งเพาะพันธ์ปลาน้ำจืดที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย คือ บึงบอระเพ็ด ดังนั้นวิธีการทำปลาเค็มจึงจัดได้ว่าเป็นวิธีการถนอมอาหารที่สำคัญวิธีหนึ่งของชาวนครสวรรค์ นอกจากจะใช้รับประทานในครัวเรือนแล้ว ยังจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้มหาศาลให้กับชาวบ้านได้เป็นอย่างดี

เส้นทางห่างจากตัวเมืองนครสวรรค์ 12 กิโลเมตร ไปทางอำเภอลาดบัวหลวง มีหมู่บ้านที่ทำปลาเค็ม คือ หมู่บ้านท่าดินแดง ตำบลเกรียงไกร อำเภอมืองนครสวรรค์ หมู่บ้านนี้ตั้งอยู่ริมแม่น้ำน่าน ชาวบ้านนอกจากจะมีอาชีพเพาะเลี้ยงปลาในประชัง ยังมีอาชีพในการทำปลาเค็มไปพร้อมกันด้วย ชาวนครสวรรค์นิยมเรียกปลาเค็มว่า ปลาเกลือ

### 2.2.2.3 ข้าวเม่าทอด

การทำข้าวเม่าทอด นิยมทำกันในอำเภอมืองนครสวรรค์ และอำเภอลาดบัวหลวง ในเทศกาลออกพรรษา ในงานปิดทองไหว้พระ และงานแข่งเรือยาวในวัดต่างๆ เพราะเป็นช่วงที่ข้าวเม่าออกมาใหม่ๆ ซึ่งมีกลิ่นหอม และเป็นฤดูที่ให้ผลผลิตพอดี

### 2.2.2.4 ข้าวโป่ง

แต่เดิมข้าวโป่งเป็นขนมหวานที่ชาวนานิยมทำในประเพณีรับขวัญข้าว ช่วงฤดูเก็บเกี่ยวซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนของทุกปี เมื่อชาวนาเก็บเกี่ยวข้าวแล้วก่อนจะนำข้าวขึ้นยุ้งฉาง จะทำพิธีรับขวัญข้าวโดยการโหลกกับข้าวโป่ง คือใช้ข้าวเหนียวใหม่ที่เก็บเกี่ยวนำไปนึ่ง แล้วโหลก จนเหนียวนำไปปั้นเป็นรูปอุปกรณ์การทํานา เช่น คันไถ วัว ควาย นอกจากนี้ก็มีดอกไม้ ธูป เทียน ผ้าสไบสามสี คือ สีเหลือง สีทองอ่อน และสีชมพู นำฟางมามัดเป็นแม่โพสพ ใช้เศษผ้าทำเป็นเครื่องนุ่งห่มแบบสตรีโบราณ 1 ตัว มีแป้งหอม น้ำอบ หวี กระจก สิ่งของเหล่านี้จะนำไปใส่กระบุงไปที่ทุ่งนา จุดธูปเทียนบูชา และเชิญแม่โพสพขึ้นยุ้งฉาง เมื่อเสร็จพิธีก็นำกระบุงนั้นกลับไปไว้ที่ยุ้งข้าว เพื่อนำความเป็นสิริมงคลของนาต่อไป ส่วนข้าวโป่งจะนำมารับประทานในครอบครัว

### 2.2.3 ศิลปกรรม

ศิลปกรรม หมายถึง งานทุกประเภทที่ต้องใช้มือสร้างสรรค์ เพื่อให้ได้ผลงานออกมาดี และสวยงามเป็นที่น่าชื่นชม ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านศิลปกรรมที่นับได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของชาว

นครสวรรค์ ได้แก่ การทอเสื่อหวาย การทำเครื่องจักสาน การทำลอบดักปลา การทำเรือยาว และการแสดงเซ็ดหุ่นกระบอก

#### 2.2.3.1 การทอเสื่อหวาย

หวายเป็นพืชหนึ่งมักขึ้นเป็นกอๆ ในป่าที่ดิบ พบมากที่จังหวัดกำแพงเพชร อุทัยธานี ชาวบ้านนิยมนำหวายมาเป็นวัตถุดิบในการทำเครื่องจักสานทั่วไป หวายมีหลายชนิด ได้แก่ หวายตะค้า หวายโป่ง หวายขม และหวาน้ำ การทอเสื่อหวายจัดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปกรรมอย่างหนึ่งของจังหวัดนครสวรรค์ หมู่บ้านที่ทอเสื่อหวายกันมาก ได้แก่ บ้านเกาะหงษ์ บ้านตะเคียนเลื่อน ซึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลตะเคียนเลื่อน อำเภอเมืองนครสวรรค์ ซึ่งในอดีตนิยมทอกันกันแทบทุกครัวเรือนทั้งหมู่บ้าน

#### 2.2.3.2 การทำเครื่องจักสาน

การทำเครื่องจักสานเห็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่ทำกันทั่วไปในท้องถิ่นชนบทบ้านดงชะพลู อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ เป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงทางด้านการทำเครื่องจักสานมานาน เครื่องจักสานที่นิยมทำกัน ได้แก่ ตะกร้า กระจาด กระจุง กระจดง ตะแกรง ตลอดจนเสื่อลำแพน โดยชาวบ้านได้รับความรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องจักสานมาจากบรรพบุรุษของตน นอกจากทำใช้ในครอบครัวแล้ว ยังสามารถนำไปขายเป็นรายได้อีกด้วย งานทำเครื่องจักสานเป็นงานฝีมือของชาวบ้านแท้ๆ เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สามารถผลิตเครื่องใช้ได้เอง จากวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น

#### 2.2.3.3 การทำเรือยาว

นครสวรรค์เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีประเพณีการแข่งขันเรือยาว ซึ่งนิยมจัดกันในช่วงฤดูกลอน้ำหลากหลังจากเทศกาลออกพรรษาไปแล้ว แต่เดิมนิยมจัดตามวัดต่างๆ ในงานปิดทองไหว้พระประจำปี และตอนบ่ายจะมีการแข่งขันเรือยาวกันด้วยความสนุกสนาน ดังนั้น การทำเรือยาวจึงจัดเป็นศิลปกรรมท้องถิ่นอย่างหนึ่งของจังหวัดนครสวรรค์ วัดที่มีการทำเรือยาวมาตั้งแต่โบราณ ได้แก่ วัดตะเคียนเลื่อน และวัดเกาะหงษ์ ซึ่งอยู่ในตำบลตะเคียนเลื่อน อำเภอเมืองนครสวรรค์ การทำเรือยาวสมัยก่อนไม่เสียค่าแรงแต่อย่างใด ใครว่างก็มาช่วยกันทำ และมักทำในวัด เพราะวัดเป็นศูนย์รวมของคนในหมู่บ้านนั้นๆ การทำเรือยาวหนึ่งลำต้องใช้เวลา 30-60 วัน จึงจะแล้วเสร็จ เรือยาวของชาวนครสวรรค์ มักจะมีลักษณะหัวเรียว ท้ายเรียว ป่องตรงกลาง

#### 2.2.3.4 การแสดงหุ่นกระบอก

หุ่นกระบอกคณะที่มีชื่อเสียงของจังหวัดนครสวรรค์ ได้แก่ หุ่นกระบอกของแม่รำไพ รุ่งรัตน์ และหุ่นกระบอกคณะแม่เขวง อ่อนละม้าย ซึ่งเป็นหุ่นกระบอกคณะแรกของเมืองไทย ที่มีประวัติศาสตร์สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 โดยนายเหน่ง เป็นเจ้าของหุ่น และได้ถ่ายทอดให้กับลูกหลาน

## 2.3 แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

ปัจจุบันเศรษฐกิจสร้างสรรค์ยังไม่มีคำนิยามที่เป็นหนึ่งเดียว มุมมองการให้ความหมายขึ้นอยู่กับ การนำไปปรับใช้ให้เข้ากับระบบเศรษฐกิจของแต่ละประเทศและองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของ “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” ได้ดังนี้

### 2.3.1 ความหมายของเศรษฐกิจสร้างสรรค์

2.3.1.1 John Howkins ผู้เชี่ยวชาญด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กล่าวว่า เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) คือการสร้างมูลค่าที่เกิดจากความคิดของมนุษย์ สำหรับสาขาการผลิตที่พัฒนาไปสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ จะเรียกว่าอุตสาหกรรมสร้างสรรค์

2.3.1.2 องค์การยูเนสโก UNESCO (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization) ให้ความหมายเศรษฐกิจสร้างสรรค์โดยเน้นบริบทของทรัพย์สินทางปัญญาว่า ประกอบไปด้วยอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมซึ่งรวมถึงผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมและศิลปะทั้งหมด ทั้งในรูปสินค้าและบริการที่ต้องอาศัยความพยายามในการสร้างสรรค์งาน ไม่ว่าจะเป็นการทำขึ้นทันทีในขณะนั้นหรือผ่านกระบวนการผลิตมาก่อน

2.3.1.3 องค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (World Intellectual Property Organization) ให้ความหมายเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยยึดนิยามที่นำเสนอโดยกระทรวงวัฒนธรรม สื่อ และความสามารถที่มีศักยภาพในการสร้างงานและความมั่งคั่งโดยการผลิตและใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญา

2.3.1.3 องค์การความร่วมมือเพื่อการค้าและการพัฒนา UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development) ได้ให้ความหมายในบริบทของการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจไว้ว่า “เศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นแนวความคิดในการพัฒนาและสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยใช้ทรัพย์สินที่เกิดจากการใช้ความคิดสร้างสรรค์” (มหาวิทยาลัยพาร์ริสเทอร์น 2553)

สรุป “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” คือ แนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ (Knowledge) การศึกษาการสร้างสรรค์งาน (Creativity) และการใช้ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual property) ที่เชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรม การสั่งสมความรู้ของสังคม และเทคโนโลยี/นวัตกรรมสมัยใหม่

หัวใจของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ก็คือ แนวคิดหรือแนวปฏิบัติที่สร้าง/เพิ่มมูลค่าของสินค้าและบริการได้โดยไม่ต้องใช้ทรัพยากรมากนัก แต่ใช้ความคิด สติปัญญา และความสร้างสรรค์ให้มากขึ้นเท่านั้นเอง (วารสาร สยามโกเศศ: 2553)

### 2.3.2 แนวคิดใหม่เศรษฐกิจสร้างสรรค์

ความสร้างสรรค์เกิดจากการวิเคราะห์ประเทศกรณีศึกษา ร่วมกับคำจำกัดความของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ขององค์การ UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development) สามารถสรุปเบื้องต้นได้ว่า เศรษฐกิจสร้างสรรค์เกิดจาก 2 ปัจจัยหลักคือ ทูทางปัญญา ร่วมกับทักษะความสร้างสรรค์

2.3.2.1 ทูทาง(Capital) ได้แก่ รูปแบบของทุนต่างๆ อันเป็นฐานความรู้และทุนทางปัญญาเพื่อนำไปใช้ต่อยอดทักษะความคิด ซึ่งได้แก่ ทุนมนุษย์(Human Capital) ทุนทางวัฒนธรรม (Culture Capital) ทุนทางสังคม(Culture Capital) ทุนสถาบัน(Institutional Capital) และทุนด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์(Creative Capital)

2.3.2.2 ทักษะ(Skills) ได้แก่ ทักษะที่สนับสนุนการนำความรู้และทุนทางปัญญามาประยุกต์ให้เกิดผลงานหรือคุณค่าเชิงรูปธรรม เช่น ทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทักษะสร้างนวัตกรรม ทักษะการเป็นผู้ประกอบการ และกรอบความคิดสร้างสรรค์ (วรากรณ์ สามโกเศศ: 2553)

### 2.3.3 การจัดแบ่งกลุ่มเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในประเทศ

จากการศึกษาเบื้องต้นของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดขอบเขตของเศรษฐกิจสร้างสรรค์และจัดประเภทของกิจกรรม โดยยึดกรอบของ UNTAD และนำมาผสมผสานกับเอกลักษณ์ความเป็นไทย จัดแบ่งเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในประเทศได้เป็น 4 กลุ่มหลัก และ 15 กลุ่มย่อย

2.3.3.1 มรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ (Heritage or Cultural Biodiversity-based Heritage) ประกอบด้วย งานฝีมือและหัตถกรรม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม/ความหลากหลายทางชีวภาพ การแพทย์แผนไทย และอาหารไทย

2.3.3.2 ศิลปะ (Arts) ประกอบด้วยศิลปะการแสดงและทัศนศิลป์

2.3.3.3 สื่อสมัยใหม่(Media) ประกอบด้วย ภาพยนตร์และวีดิทัศน์ การพิมพ์ และสื่อการพิมพ์ การกระจายเสียงและดนตรี

2.3.3.4 งานสร้างสรรค์และงานออกแบบ(Functional Creation) ประกอบด้วย การออกแบบแฟชั่น สถาปัตยกรรม การโฆษณา และซอฟต์แวร์

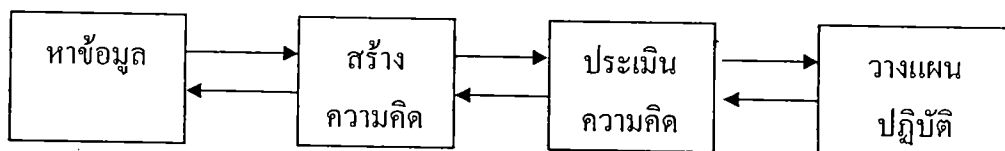
### 2.3.4 กระบวนการคิดสร้างสรรค์

กระบวนการคิดสร้างสรรค์เป็นกระบวนการคิดที่ให้ผลการคิดที่เป็นสิ่งแปลกใหม่ มีคุณค่า มีประโยชน์ ผลการคิดนี้อาจออกมาในรูปของประดิษฐ์กรรมใหม่ แนวทางในการแก้ปัญหาแบบใหม่ กระบวนการผลิตใหม่ ทางเลือกใหม่ เป็นต้น

2.3.4.1 กระบวนการการคิดสร้างสรรค์ของโรเจอร์ วอน โอช

กระบวนการคิดสร้างสรรค์ ตามแนวความคิดของโรเจอร์ วอน โอช(Roger von Oech) เพิ่มพลังความคิดสร้างสรรค์ (โรเจอร์ วอน โอช อังใน พิทยา สิทธิอำนาจ.2536) ได้

อุปมาอุปไมยขั้นตอนที่ควรกระทำในการสร้างความคิดสร้างสรรค์ โดยเทียบกับบทบาทของบุคคลต่าง ๆ ดังนี้



ภาพที่ 2.3 แสดงความสัมพันธ์การย้อนกลับของกระบวนการคิดสร้างสรรค์

ที่มา : อ่างใน พิทยา สิทธิอำนวย (2536)

1 นักสำรวจ มีบทบาทในการแสวงหาวัตถุดิบซึ่งจะนำมาสร้างความคิดใหม่ ซึ่งจะเป็นข้อเท็จจริง มโนทัศน์ ประสบการณ์ ความรู้ ความรู้สึกที่สามารถหามาได้ ดังนั้นจึงต้องเป็นนักสำรวจที่มองหาวัตถุดิบต่าง ๆ มาใช้สร้างความคิดใหม่ ๆ

2 ศิลปิน มีบทบาทในการสร้างความคิดใหม่หรือจินตนาการเพื่อเปลี่ยนแปลงข้อมูลที่นักสำรวจเก็บมาแล้วแปลงไปเป็นความคิดใหม่ ๆ ซึ่งใช้ความคิดหลากหลายแบบ เช่น นำมาจัดใหม่ สร้างกฎเกณฑ์ใหม่ มองกลับด้าน ใช้ลางสังหรณ์ ใช้จินตนาการ เป็นต้น

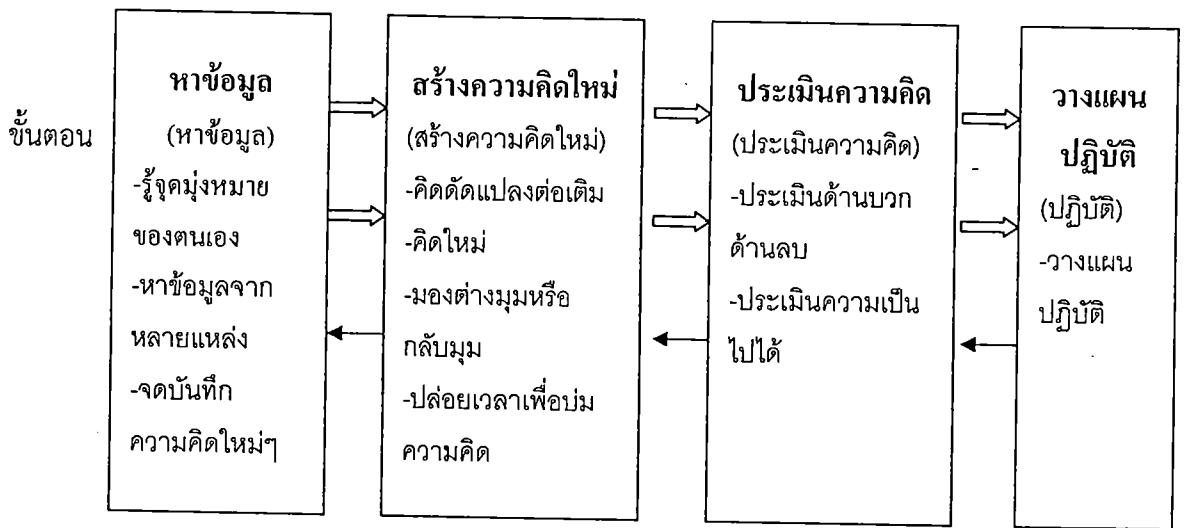
3 ผู้พิพากษา มีบทบาทของผู้ประเมิน สิ่งที่ศิลปินสร้างขึ้น แล้วตัดสินใจว่ามีคุณค่ามีประโยชน์หรือไม่ จะนำไปปฏิบัติ นำไปปรับปรุง หรือทิ้งไป

4 นักรบ มีบทบาทนำเอาความคิดที่ผู้พิพากษาได้ประเมินว่าควรค่าหรือเหมาะสมไปสู่การปฏิบัติ

แต่แต่ละขั้นตอนสามารถย้อนกลับได้ เช่น ขั้นตอนสร้างความคิดใหม่ (ศิลปิน) ถ้าข้อมูลไม่พอก็สามารถกลับไปสำรวจข้อมูลเพิ่มเติมได้

2.3.5 ทักษะการคิดและลักษณะการคิดที่เกี่ยวข้องในกระบวนการคิดแบบสร้างสรรค์ของโรเจอร์ วอน โอช

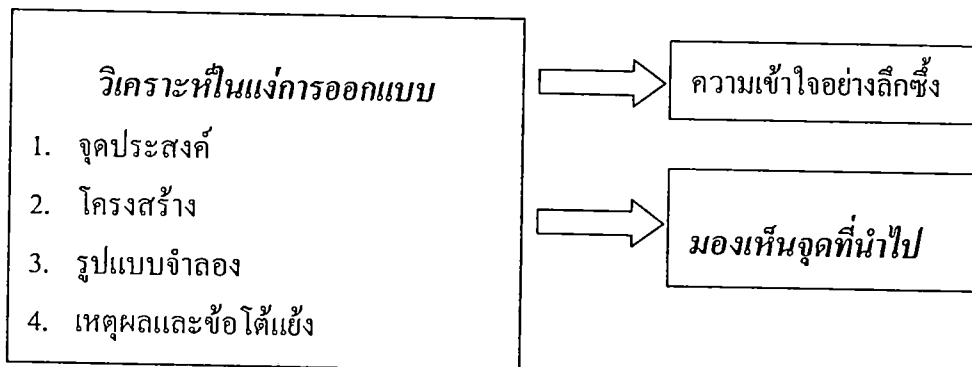
ขั้นตอนการสร้างความคิดสร้างสรรค์ ตามแนวคิดของโรเจอร์ วอน โอช มีลำดับขั้นตอนกับทักษะการคิดและลักษณะการคิดที่สนับสนุนให้คิดได้อย่างมีประสิทธิภาพ สรุปได้ดังนี้



ภาพที่ 2.4 ขั้นตอนการสร้างความคิดสร้างสรรค์ ตามแนวคิดของโรเจอร์ วอน โอช  
ที่มา : อังโน พิทยา สิทธิอำนาจ(2536)

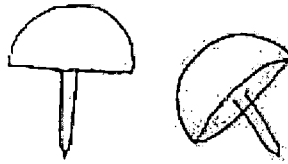
2.3.6 กระบวนการคิดสร้างสรรค์ของเดวิด เพอร์กินส์ (David Perkins)

เดวิด เพอร์กินส์ (David Perkin) เสนอวิธีการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ โดยยึดหลักว่า งานสร้างสรรค์ทุกชนิดทั้งที่เป็นรูปธรรม เช่น สิ่งประดิษฐ์ และนามธรรม เช่น กฎหมาย หลักการ ทฤษฎี เกิดขึ้นจากการจูงใจออกแบบของผู้ประดิษฐ์คิดค้น หรือ “Creative by Design” ดังนั้นการวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ ในแง่การออกแบบจะทำให้เข้าใจสิ่งนั้นอย่างลึกซึ้ง และมองเห็นจุดที่จะนำไปพัฒนาปรับปรุงอย่างสร้างสรรค์



ภาพที่ 2.5 ขั้นตอนการสร้างความคิดสร้างสรรค์ ตามแนวคิดของเดวิด เพอร์กินส์ (David Perkins)  
ที่มา : อังโน พิทยา สิทธิอำนาจ(2536)

### 2.2.6.1 ตัวอย่าง การวิเคราะห์ในแง่การออกแบบของเป็กกดกระดาษ



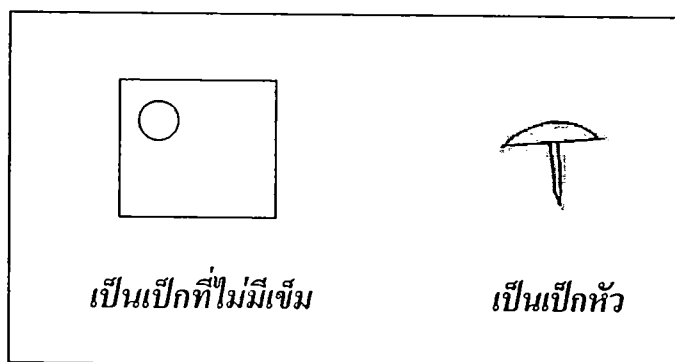
ภาพที่ 2.6 เป็กกดกระดาษ

ที่มา : สมศักดิ์ ภูวิภาดาวรรณ (2537)

- 1 จุดประสงค์ของการออกแบบ คือเป็กมีไว้เพื่อกดวัสดุที่เป็นแผ่นบาง ๆ เช่น กระดาษให้ติดอยู่แผ่นป้ายหรือกำแพง
- 2 โครงสร้าง ประกอบด้วยส่วนหัวมีลักษณะกลมกว้าง และส่วนก้นจะมีความยาวเท่ากับเข็มขนาดสั้น และมีปลายแหลม
- 3 รูปแบบจำลอง ถ้าจะวาดแบบจำลองของเป็กทั้งรูปแนวตั้งและแนวนอน จะได้ดังรูป ซ้ายมือ

เหตุผลและข้อโต้แย้ง ทำไมส่วนหัวของเป็กจึงต้องกว้างกลม ทั้งนี้เพื่อสะดวก ในการใช้หัวแม่มือกดและเป็นประโยชน์ในการกดกระดาษให้อยู่กับที่ และทำไมส่วนปลายเข็ม จึงต้องแหลม ทั้งนี้เพื่อสะดวกในการกดลงไปบนพื้นของแผ่นป้ายนั่นเอง และทำไมก้านจึงต้องสั้น ทั้งนี้เพราะจะได้ไม่ต้องออกแรงมากในการกดและสะดวกในการถอนเป็กออก (สมศักดิ์ ภูวิภาดาวรรณ.2537 )

จากการวิเคราะห์ในแง่การออกแบบเป็กกดกระดาษ จะทำให้เข้าใจเรื่องเป็กอย่างลึกซึ้งและมองเห็นจุดที่จะนำไปปรับปรุงหรือพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ เช่น



ภาพที่ 2.7 เป็กกดกระดาษ

ที่มา : สมศักดิ์ ภูวิภาดาวรรณ (2537)

### 2.3.7 ขั้นตอนของกระบวนการคิดสร้างสรรค์ อาจดำเนินการ ดังนี้

2.3.7.1 การพบความจริง (Fact Finding) เกิดจากการรับรู้ แล้วทำให้เกิดความรู้สึกสับสนวุ่นวาย ไม่สามารถที่จะหาคำตอบได้ จึงเริ่มเสาะแสวงหาข้อมูล

2.3.7.2 การค้นพบปัญหา (Problem Finding) สิ่งที่ค้นพบจากข้อมูลต่าง ๆ ทำให้เกิดคำถามและเป็นปัญหาเกิดขึ้น

2.2.7.3 การค้นพบสมมติฐาน (Idea Finding) การคาดคะเนคำตอบที่มีทางเป็นไปได้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้

2.3.7.4 การค้นพบคำตอบ (Solution Finding) ประสบผลสำเร็จ ในการค้นหาคำตอบที่เกิดจากการรวบรวมข้อมูล และการทดสอบสมมติฐานต่างๆ

2.3.7.5 ยอมรับผลจากการค้นคว้า (Acceptance Finding) ยอมรับกับคำตอบที่ได้ค้นพบ ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ปัญหาหรือการค้นพบแนวทางที่จะนำไปสู่การคิดหรือการประดิษฐ์สิ่งใหม่ๆ

### 2.3.8 เกณฑ์ความสามารถของผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์

ลักษณะของพฤติกรรมของบุคคลที่สามารถตัดสินได้ว่า เป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ คือ

2.3.8.1 มีความสามารถในการคิดที่พลิกแพลงและแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปด้วยดี

2.3.8.2 มีเหตุผลเป็นของตนเอง ไม่ชอบปฏิบัติตามผู้อื่น

2.3.8.3 มีความมานะพยายาม เอาใจใส่ กล้าเผชิญกับสิ่งที่เกิดจริง ก่อให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเองสูง

2.3.8.4 ชอบทำให้เปลี่ยนแปลงเพื่อประสบการณ์ใหม่ ๆ

2.3.8.5 ชอบทำงานเพื่อตอบสนองความสุขและความพอใจของตน ไม่ยึดมั่นสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากเกินไป

2.3.8.6 เป็นผู้ที่มีมองโลกในแง่ดีและมีอารมณ์ขัน

2.3.8.7 เป็นผู้ที่กำลังคิด กล้าแสดงออก

### 2.3.9 ปัจจัยเสริมและอุปสรรคที่มีผลต่อการคิดสร้างสรรค์

#### 2.3.9.1 ปัจจัยเสริม

1 มีความสามารถในทักษะการคิดและลักษณะการคิดที่เกี่ยวข้อง เช่น การคิดคล่อง คิดหลากหลาย การคิดริเริ่ม การคิดวิเคราะห์ผสมผสาน การคิดตีความถูกต้องทาง คิดไกล คิดกว้าง รอบคอบ คิดละเอียดชัดเจน และคิดอย่างมีเหตุผล

2 ลักษณะนิสัยประจำตัวที่ต้องการสิ่งที่ดีขึ้น ต้องการสิ่งใหม่ๆ ที่ดีขึ้นกว่าเดิม ไม่ติดยึดในระเบียบ หรือกฎเกณฑ์มากเกินไป และเป็นคนมีอารมณ์ขัน ใจกว้าง และเชื่อมั่นในตนเองในระดับที่เหมาะสม

3 การให้เวลาในการคิด เพราะการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ทำให้เกิดความคิดใหม่ ซึ่งมักจะเป็น “แว็บ” หรือคิดได้ หรือมองเห็นด้วยความคิดแบบทันทีทันใด แต่ต้องคอยเวลาจนกว่าจะ “แว็บ”

#### 2.3.9.2 อุปสรรค

1. ความพอใจกับสิ่งที่มีอยู่ หรือคิดว่าสิ่งที่มีอยู่ดีที่สุดในแล้ว เช่น คิดว่าคำตอบที่มีอยู่ถูกต้องที่สุดแล้ว
2. ชอบคิดว่าของใหม่ สิ่งใหม่ ไม่ถูกหลักเกณฑ์ที่มีอยู่
- 3 การเน้นเรื่องการปฏิบัติตามมาก ทำให้ความคิดสร้างสรรค์ไม่ถูกนำมาใช้ เพราะความคิดใหม่ๆ เมื่อนำสู่การปฏิบัติจะมีอุปสรรคมากมาย เพราะการปฏิบัติเดิมจะทำตามหรือทำให้สอดคล้องกับความคิดเดิม(ซึ่งเป็นความคิดสร้างสรรค์ในอดีต)
- 4 การวิพากษ์วิจารณ์ในแง่ของการไม่ยอมรับ ในแง่ของการหักล้าง ไม่สนับสนุน ไม่เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้มีความคิดใหม่ๆ ไม่เป็นการให้กำลังใจผู้มีความคิดใหม่ๆ ซึ่งต่อไปจะทำให้เกิดความรู้สึกไม่ดี ความรู้สึกล้มเหลว และไม่กล้าเสนอความคิดริเริ่มสร้างสรรค์อีกเลย

#### 2.3.9 การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์

การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ สามารถทำได้โดยกำหนดสถานการณ์ที่เป็นปัญหาเพื่อกระตุ้นให้คิด ของใหม่ เช่น แนวความคิดใหม่ สิ่งประดิษฐ์ใหม่ วิธีการใหม่ การปรับปรุงของเดิมให้ดีขึ้น

#### 2.3.10 ประโยชน์ของการคิดสร้างสรรค์

การคิดสร้างสรรค์ทำให้ได้สิ่งใหม่ๆ เช่น ประดิษฐ์กรรมใหม่ แนวทางแก้ปัญหาใหม่ กระบวนการผลิตใหม่ ทางเลือกใหม่ ฯลฯ ที่มีคุณค่า มีประโยชน์

### 2.4 เครื่องจักรสาน

เมื่อมองย้อนไปในเมื่อสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ในสมัยหินแล้วเราจะเห็นว่ามนุษย์รู้จักนำวัสดุที่ได้จากธรรมชาติมาสร้างเป็นเครื่องมือ เครื่องใช้ต่างๆ เช่น นำหินที่มีลักษณะแหลมด้านหนึ่งกลมมนด้านหนึ่งมาจับถือเป็นเครื่องมือในการใช้กะเทาะหรือทุบผลไม้ที่มีเปลือกแข็ง หรือใช้ขุดลงไปในพื้นที่เพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งก่อน แล้วต่อมามนุษย์จึงพัฒนาเครื่องมือหินซึ่งเรียกว่า เครื่องหินกะเทาะนั้นให้ใช้ประโยชน์ได้ดียิ่งขึ้น อาจจะโดยการนำท่อนไม้มาผูกต่อเข้ากับด้านหนึ่งของหิน ให้มีลักษณะคล้ายขวาน จากการที่มนุษย์รู้จักนำหินมาผูกติดกับท่อนไม้เป็นด้ามคล้ายขวานนี้ ถือได้ว่าเป็นวิวัฒนาการอย่างหนึ่งของการสร้างเครื่องมือเครื่องใช้ นอกจากเครื่องมือหินดังกล่าวแล้ว มนุษย์ยังได้นำวัสดุอย่างอื่นมาทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ด้วย เช่น การนำกระดูกสัตว์หรือของแข็งชนิดอื่น อาจจะเป็นเปลือกหอย หรือเขาสัตว์ ที่มีลักษณะแหลมมาทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้อื่น ๆ อีกทั้งได้มนุษย์สมัยหินในประเทศไทยรู้จักการทำเครื่องมือเครื่องใช้ง่าย ๆ ขึ้นใช้ เช่น ได้พบเครื่องมือที่ทำด้วย

หินจำพวกขวาน และเครื่องปั้นดินเผาสมัยหินเก่าที่บ้านท่ามะนาว ตำบลลาดหญ้า อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น

นอกจากนี้นักโบราณคดียังได้พบหลักฐานสำคัญเกี่ยวกับการทำเครื่องจักสานในยุคหินใหม่ที บริเวณถ้ำแห่งหนึ่งในเขตอำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี เครื่องจักสานที่พบทำด้วยไม้ไผ่ เป็นลาย ขัดสองเส้น ประมาณว่ามีอายุราว 4,000 ปีมาแล้ว เก่ากว่าเครื่องจักสานที่พบจากแหล่งโบราณคดี อื่น ๆ ในทวีปเอเชีย แอฟริกา และอเมริกา

หลักฐานเกี่ยวกับการทำเครื่องจักสานของมนุษย์นั้น ได้พบในหลายที่หลายแห่งของโลก ไม่ว่าจะ เป็นหลักฐานเครื่องจักสานของชาวอียิปต์โบราณ หรือหลักฐานเกี่ยวกับเครื่องจักสานของมนุษย์ยุค หินในบริเวณแหลมมลายู ซึ่งมีลักษณะเป็นภาชนะอย่างหนึ่งที่เรียกว่า “ล่วม” สานด้วยใบไม้ชนิดหนึ่ง (fan-paten leaf) กอรวมอยู่ในกลุ่มเครื่องใช้ของคนตาย แสดงให้เห็นว่าเครื่องจักสานได้เข้ามา มี ส่วนเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อของมนุษย์นอกเหนือไปจากทำขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยังมีหลักฐานข้างเคียงซึ่งแสดงให้เห็นว่าการทำเครื่องจักสานของมนุษย์ในยุคหิน และยุค ก่อนประวัติศาสตร์ที่สำคัญคือ

เครื่องปั้นดินเผา เพราะได้พบภาชนะเครื่องปั้นดินเผาที่เมืองอูร์ (UR) ในประเทศเมโสโปเตเมีย (บริเวณเมโสโปเตเมีย ซึ่งเซอร์ลีโอนาร์ด วูดลี ได้ประมาณว่ามีอายุ 2-3,000 ปีก่อนคริสตกาล) ภาชนะดินเผาที่พบนั้นมีร่องรอยของเครื่องจักสานปรากฏอยู่ ซึ่งนำไปสู่การสันนิษฐานว่า การทำ เครื่องปั้นดินเผายุคแรกทำขึ้นโดยการไล่ดินเหนียวลงภายในเครื่องจักสาน เมื่อดินเหนียวแห้งตัวแห้ง แล้วจึงนำไปเผาไฟ ภาชนะจักสานจะสลายตัวไหม้ไปหมด คงเหลือแต่ดินเผามีรูปร่างตามแบบของ ภาชนะจักสาน และผิวภาชนะดินเผานั้นจะปรากฏร่องรอยของเครื่องจักสานอยู่บนผิวด้านนอก จาก หลักฐานนี้แสดงให้เห็นว่า มนุษย์อาจจะรู้จักทำเครื่องจักสานก่อนการทำเครื่องปั้นดินเผา หรืออาจ กล่าวได้ว่า เครื่องจักสานเป็นต้นกำเนิดของเครื่องปั้นดินเผาก็ได้ ลักษณะการทำเครื่องปั้นดินเผาด้วย วิธีนี้ ได้พบหลักฐานสำคัญลักษณะเดียวกันนี้ในประเทศไทยคือ ภาชนะดินเผาชิ้นหนึ่งซึ่งเป็นภาชนะ ดินเผาก่อนประวัติศาสตร์จากแหล่งอารยธรรมก่อนประวัติศาสตร์บ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัด อุดรธานี เป็นภาชนะรูปทรงคล้ายอ่าง มีร่องรอยของเครื่องจักสานประทับอยู่บนผิวด้านนอก ซึ่งแสดง ว่ามนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์บ้านเชียงทำเครื่องปั้นดินเผาขึ้นโดยวิธีใช้ดินเหนียวยาไล่ลงไปบนภาชนะ จักสาน ซึ่งภาชนะจักสานนั้น อาจจะสานด้วยใบไม้ประเภท ใบตาล ใบลาน หรือกก หรือไม้ไผ่เป็น รูปร่างคล้ายกระบุงเตี้ย ๆ แล้วใช้ดินเหนียวยาไล่ภายใน เมื่อดินแห้งจึงนำไปเผา เครื่องจักสานจะไหม้ หมดเหลือแต่ภาชนะดินเผาที่มีร่องรอยของเครื่องจักสานปรากฏอยู่ วิธีทำภาชนะดินเผาลักษณะนี้อาจ เป็นวิธีการทำเครื่องปั้นดินเผาประเภทภาชนะที่เก่าแก่วิธีหนึ่ง และอาจเป็นวิธีการทำภาชนะดินเผายุค แรกก่อนที่จะมีการทำภาชนะดินเผาด้วยวิธีตีด้วยไม้ โดยมีหินครุรงอยู่ระหว่างผนังดินเหนียว และไม้ตี เรียกว่า “การตีหม้อ” โดยผู้ตีหม้อจะเดินวนรอบ ๆ แทนสำหรับวางหม้อ ก่อนที่จะพัฒนามาเป็นการ ปั้นภาชนะดินเผาด้วยวิธีใช้แป้นหมุน ซึ่งได้พัฒนาสืบต่อมาจนปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม การทำเครื่องจักสานยุคแรก ๆ ของมนุษย์ วัตถุประสงค์จากธรรมชาติเท่าที่จะหาได้ ใกล้ตัวมาทำให้เกิดประโยชน์ เช่น การนำใบไม้ กิ่งไม้ ต้นไม้ประเภทที่เป็นเถา มาสานมาขัดเป็น รูปทรงง่าย ๆ เพื่อใช้เป็นภาชนะ หรือมาสานขัดกันเป็นแผ่นเพื่อใช้สำหรับปูลาด รองนั่ง รองนอน ก่อนที่จะพัฒนาเป็นเครื่องจักสานที่มีความละเอียดประณีตในยุคต่อ ๆ มา

หลักฐานการทำเครื่องจักสานในแหล่งต่าง ๆ ของโลกที่อารยธรรมสมัยใหม่ยังเข้าไปไม่ถึง ยัง ปรากฏอยู่ในหลายแห่ง เช่น ตะกร้าจักสานอย่างหยาบ ๆ ของพวกเปรู เครื่องจักสานคนพื้นเมืองใน ทวีปออสเตรเลีย เป็นต้น และในประเทศไทยในปัจจุบันก็ยังมีเครื่องจักสานบางชนิดที่แสดงให้เห็น ความคิดในการนำวัสดุจากธรรมชาติมาดัดแปลงเพียงเล็กน้อยเพื่อใช้ภาชนะขึ้นใช้สอย เช่น การนำ ใบมะพร้าวมาทำเป็นภาชนะสำหรับใส่หญ้าในภาคใต้ที่เรียกว่า “กอนอ” หรือ “ลอม” และภาชนะ สำหรับตักน้ำของภาคใต้ที่เรียกว่า “หมา” เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม แหล่งที่มีการทำเครื่องจักสานกันมากที่สุดแห่งหนึ่งของโลกได้แก่ บริเวณเอเชีย ตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งรวมทั้งประเทศไทยด้วย เพราะในบริเวณนี้เป็นภูมิภาคที่สภาพภูมิศาสตร์ เหมาะสมอุดมไปด้วยวัสดุจากธรรมชาติจำนวนมากที่เหมาะสมสำหรับนำมาทำเครื่องจักสาน ดังนั้น จึงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ว่าในภูมิภาคนี้มีการทำเครื่องจักสานสืบต่อกันมาช้านาน ดังจะเห็นได้ว่าแม้ ปัจจุบันยังมีการทำเครื่องจักสานอยู่ในดินแดนต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ตั้งแต่บริเวณหมู่เกาะซูลู มาตรา เรื่อยขึ้นมาจนถึงแหลมมลายูจนถึงดินแดนประเทศไทย

วัตถุประสงค์จากธรรมชาติที่นำมาใช้ทำเครื่องจักสานในภูมิภาคนี้มีมากมายหลายชนิด ตั้งแต่ไม้ไผ่ พันธุ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นวัสดุที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับการทำเครื่องจักสานมากที่สุดชนิดหนึ่ง การใช้ไม้ไผ่มาทำเครื่องจักสานในปัจจุบันเป็นที่นิยมกันอย่างกว้างขวาง ทั้งในบริเวณหมู่เกาะต่าง ๆ ของ ประเทศอินโดนีเซียและในประเทศไทย นอกจากนี้ไม้ซึ่งมีอยู่มากในบริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้ว ยังมีพืชพันธุ์ไม้ที่ขึ้นอยู่ในบริเวณที่มีสภาพภูมิศาสตร์แตกต่างกันอีกหลายชนิด เช่น ต้นไม้ตระกูลปาล์ม ซึ่งสามารถใช้ใบมาทำเครื่องจักสานได้ดี ได้แก่พวกใบตาล ใบมะพร้าว ใบลาน เป็นต้น นอกจากนี้ก็มี พวกพืชที่ขึ้นตามชายทะเล เช่น ต้นลำเจียก หรือปาทัน เตยทะเล จากซึ่งวัสดุประเภทนี้นิยมใช้ ทำเครื่องจักสานกันมากในกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ตามเกาะและตามชายฝั่งทะเล นอกจากนี้ก็มีพืชอีกหลาย ชนิดที่มีคุณสมบัติเหมาะสมในการทำมาทำเครื่องจักสาน เช่น หวาย คล้า คลุ้ม แสยก กก กระจูด กล้วยบางชนิด เป็นต้น

จากวัตถุประสงค์ดังกล่าว มนุษย์ได้นำมาใช้ให้เป็นประโยชน์โดยนำมาสานเป็นส่วนประกอบที่อยู่ อาศัย เช่น หลังคาบ้าน ฝาบ้าน ตลอดจนทำเป็นภาชนะเครื่องใช้ต่าง ๆ การนำวัสดุจากธรรมชาติ มา ทำเป็นเครื่องจักสานนั้นมีทั้งที่นำมาใช้ประโยชน์ได้โดยตรง และชนิดที่ต้องนำมาดัดแปลงแปรสภาพ ให้เหมาะสมก่อน เช่น การนำใบลำเจียกหรือใบปาทันมาจักเอาหนามที่ใบออกและลนไฟ หรือการ นำต้นกระจูดมาคลุกดินขาวและใช้ของหนักทับให้ต้นกระจูดแบนก่อนที่จะนำไปสาน หรือการจักไม้ไผ่ เป็นตอก หรือการจักกกเอาแต่เปลือกก่อนที่จะทอหรือถักเป็นผืน เป็นต้น

การนำวัตถุดิบจากธรรมชาติมาทำเป็นเครื่องจักสานมิได้มีเฉพาะบริเวณเอเชียตะวันตกเฉียงใต้เท่านั้น หากแต่มีทำแทบทุกส่วนของโลก เช่น ชาวอินเดียนแดงเผ่าเชโรกี (Cherokee Indians) ในรัฐเทนเนสซี และเคนตักกี ของสหรัฐอเมริกาก็รู้จักนำไม้ไผ่มาทำเป็นภาชนะจักสาน แม้เมื่อคนจากยุโรปรุ่นแรก ๆ ท้อพอยเข้าไปตั้งถิ่นฐานในสหรัฐอเมริกาก็ใช้ภาชนะจักสานทำจากเปลือกต้นโอ๊ก (Oak) ต้นวิลโลว์ (ต้นไม้ประเภทสนุ่น) และฟางจากต้นไรย์ (Rye) ประเภทต้นหญ้า มาทำเป็นตะกร้าแข่ง สำหรับใส่พืชผลของตน

รูปทรงของเครื่องจักสานที่ทำจากวัตถุดิบธรรมชาติช่วงแรก ๆ นั้น เป็นการสร้างรูปทรงอย่างง่าย ๆ เพื่อใช้สอยให้ได้ดีเท่าที่มนุษย์ยุคนั้น จะคิดทำขึ้นได้เป็นประการสำคัญ รูปทรงของเครื่องจักสานยุคแรก ๆ คงเป็นการสานขัดเป็นแผงเป็นแผ่นเรียบ ๆ สำหรับปูลาด หรือใช้เป็นฝาบ้านที่อยู่อาศัย ก่อนที่จะพัฒนามาเป็นภาชนะประเภทตะกร้าทรงกระบอกอย่างง่าย ๆ และพัฒนาให้มีรูปทรงที่อ่อนช้อยและมีลวดลายที่ละเอียดประณีตยิ่งขึ้นภายหลัง

สำหรับลวดลายที่ใช้ทำเครื่องจักสานนั้น ควรจะเริ่มต้นด้วยลายขัดประเภทยกขึ้น และกดลงขัดสลับกันไปทีละเส้นอย่างทีเรียกว่า ลายขัดหรือลายหนึ่งก่อนแล้วจะพัฒนามาเป็นการสานขัดสลับกันด้วยดอกหลายเส้นประเภทลายสองลายสาม ต่อเมื่อมีความชำนาญมากขึ้น การสร้างลวดลายก็พัฒนาไปอีกเพื่อให้สอดคล้องกับรูปทรงของเครื่องจักสาน เกิดลายทแยงประเภทลายหัวสุม ลายเฉลว ลายตาชะลอมขึ้นตลอดถึงลวดลายอื่น ๆ ที่มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เช่น ลายผีบ้า ลายดอกพิกุล เป็นต้น

นอกจากวิธีการสานที่ใช้หลักการขัดกันของเส้นหรือวัสดุโดยตรงแล้ว ยังมีการสานด้วยวิธีถักพัน (coiling) เกิดขึ้นด้วย วิธีนี้มักใช้สำหรับสานภาชนะต่าง ๆ วิธีนี้การสานจะต้องมีโครงของภาชนะก่อนแล้วจึงใช้ดอกหรือวัตถุดิบที่เป็นเส้นสอดพันเชื่อมโครงให้เกิดเป็นรูปทรงขึ้นมา เช่น การสานภาชนะย่านลิเภา การสานภาชนะด้วยปอหรือฝักตบขวาที่นิยมทำกันอยู่ในปัจจุบัน

สำหรับการทำเครื่องจักสานในประเทศไทยนั้นเชื่อว่า มีการทำสืบต่อกันมาช้านาน ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ดังกล่าวแล้ว แต่ไม่มีหลักฐานปรากฏให้เห็นหรือการกล่าวถึงในเอกสารทางประวัติศาสตร์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเครื่องจักสานเป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันที่มีแพร่หลาย ที่ใช้กันทั่วไปจนเป็นสิ่งสามัญ และมีใคร่เข้ามามีส่วนสัมพันธ์กับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ จนในสมัยสุโขทัยราวพุทธศตวรรษที่ 18-20 จึงมีการกล่าวถึงเครื่องจักสานชนิดหนึ่งคือ ครุ หรือกระออมสำหรับใส่ผ้า ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นเครื่องจักสานขนาดใหญ่ ยาด้วยชันหรือน้ำมันยางไม้ ไขใส่ผ้าแทนโองหรือตุ่มน้ำดินเผา เพราะครุมีน้ำหนักเบากว่า สะดวกในการขนย้าย แม้ครุหรือกระออมจะเป็นเครื่องจักสานรุ่นเก่าเพียงอย่างเดียวที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ก็ตาม แต่ก็เชื่อว่า คงมีการทำเครื่องจักสานขึ้นใช้ในประเทศไทยมาทุกยุคทุกสมัย

### 2.4.1 มูลเหตุการสร้างเครื่องจักสาน

จากประสบการณ์และการออกไปเก็บข้อมูลการทำเครื่องจักสานในภาคต่าง ๆ ของประเทศ ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาพอสรุปได้ว่า การทำเครื่องจักสานมีความจำเป็นต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชนบทอย่างมาก โดยเฉพาะประชากรที่มีอาชีพเกษตรกรรม เพราะเครื่องจักสานเป็นเครื่องมือ เครื่องใช้พื้นบ้าน ที่ทำขึ้นจากวัสดุพื้นบ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่สามารถผลิตขึ้นใช้เองได้เป็นจำนวนมาก ดังนั้น เครื่องจักสานจึงเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่ชาวชนบทยังคงใช้กันอยู่อย่างแพร่หลาย และเป็นเครื่องมือที่ตอบสนองความต้องการใช้สอยในชีวิตประจำวันของชาวชนบทได้เป็นอย่างดี ในขณะที่ยังไม่มีเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำขึ้นจากวัสดุอื่นมาทดแทน และใช้ประโยชน์ในลักษณะเดียวกันได้ดีเท่าเครื่องจักสาน ดังนั้น เครื่องจักสานชนิดต่าง ๆ จำนวนมากจึงอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันของชาวชนบทได้ดี และเป็นเครื่องมือ เครื่องใช้ที่มีความใกล้ชิดกับชาวบ้านมาจนทุกวันนี้ แต่เครื่องจักสานบางอย่าง บางชนิดอาจมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ และวิธีการผลิต ตลอดจนการใช้วัสดุไปบ้าง เพื่อให้สัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงของสังคมและชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาจากเครื่องจักสานในประเทศไทยในปัจจุบัน จะเห็นว่าเครื่องจักสานเกิดขึ้นตามความจำเป็นในการดำรงชีวิตที่มีผลมาจากแรงผลักดันอันเป็นมูลเหตุให้เกิดการทำเครื่องจักสานที่สำคัญ 3 ประการ ดังนี้

2.4.1.1 มูลเหตุจากความจำเป็นในการดำรงชีวิต การดำรงชีวิตในชนบทจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน ที่สามารถผลิตได้เอง มาช่วยให้เกิดความสะดวกสบาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เครื่องจักสานซึ่งเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตในชนบทด้วยอาชีพเกษตรกรรม ที่มีความผูกพันกับชาวชนบทมาช้านาน และถ้าจะดูจากการดำรงชีวิตของผู้คนเหล่านั้นอย่างละเอียดแล้วจะเห็นว่า เครื่องจักสานได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการกินอยู่หลับนอนอย่างยากที่จะแยกออกได้ ดังจะเห็นได้จากการกินหรือการบริโภค ของคนในภาคเหนือและภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งนิยมบริโภคข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก และจากการบริโภคข้าวเหนียวนี้ ทำให้เกิดเครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องขึ้นมาหลายชนิด เฉพาะที่สำคัญคือ เครื่องมือเครื่องใช้ประเภทเครื่องปั้นดินเผา และเครื่องจักสาน

เครื่องจักสานที่เป็นเครื่องใช้เกี่ยวเนื่องกับการบริโภคข้าวมีหลายอย่าง ตั้งแต่หวดนี้้ง ข้าวเหนียวสานด้วยไม้ไผ่ เป็นภาชนะที่สำคัญในการนึ่งข้าวเหนียว มีใช้ทั้งภาคเหนือและภาคอีสาน มีลักษณะเป็นทรงกระบอกก้นเหลี่ยม สานด้วยไม้ไผ่ด้วยลายขัดหรือลายสองเว้นตาห่างกันเล็กน้อย เพื่อให้น้ำไหลออกได้ ส่วนปากใช้การเม้มปลายตอกเก็บขอบในตัว หวดเป็นภาชนะสำหรับใส่ข้าวเหนียวหลังจากแช่น้ำไว้ นำมาชาวใส่ลงไปในหวด พอสะเด็ดน้ำแล้วจึงนำไปนึ่งบนหม้อต่อไป

นอกจากหวดแล้ว ยังมีเครื่องจักสานอื่น ๆ อีกหลายชนิดที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคข้าวเหนียว เช่น กระจับข้าว แอบข้าว และก่องข้าว ผาซี เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระจับ แอบข้าว และก่องข้าว นั้นเป็นเครื่องจักสานที่มีเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมการบริโภคข้าวเหนียว เพราะเครื่องจักสานประเภทกระจับก่องข้าว และแอบข้าวของภาคเหนือและภาคอีสานเป็นเครื่องจักสานที่เกิดขึ้น

จากความจำเป็นที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตที่สำคัญ เป็นเครื่องจักสานที่ได้รับการออกแบบสมบูรณ์ที่สุด ทั้งประโยชน์ใช้สอยและรูปร่างที่มีความงดงาม มีลักษณะเฉพาะที่ต่างกันไปตามประเพณีนิยมของแต่ละท้องถิ่น

นอกเหนือไปจากเครื่องจักสานที่เกี่ยวข้องกับการกินอยู่แล้วยังมีเครื่องจักสานที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการพักอาศัยอีกหลายอย่าง เช่น เสื่อลำแพนผาขัดและสำหรับทำฝาบ้านสานด้วยไม้ไผ่ เสื่อสำหรับปูนั่งปูนอนสานด้วยแห่ียง หวาย กระจูด และใบลำเจียก เป็นต้น สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าเครื่องจักสานเข้ามามีส่วนสัมพันธ์กับวิถีความเป็นอยู่ของผู้คนในชนบทอย่างมาก ในแทบทุกภาคของประเทศยังมีการทำเครื่องจักสานขึ้นจากวัสดุต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น ไม้ไผ่ หวาย กระจูด แห่ียง ก็ตาม ล้วนเป็นของใช้ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตที่จะขาดเสียมิได้ แม้บางท้องถิ่นจะไม่มีวัสดุสำหรับทำเครื่องจักสาน ก็มักจะซื้อวัสดุมาจากถิ่นอื่นมาทำ หรือบางแห่งซื้อเครื่องจักสานสำเร็จรูปมาใช้ก็มี ทั้งนี้เพราะเครื่องจักสานนอกจากจะสามารถอำนวยความสะดวกในการใช้สอยเฉพาะอย่างได้ดีแล้ว ยังมีราคาพอประมาณที่สามารถหาซื้อไว้ใช้ได้

อย่างไรก็ตาม เครื่องจักสานที่สร้างขึ้นในถิ่นต่าง ๆ นั้นเป็นความจำเป็นในด้านการดำรงชีวิตอย่างหนึ่งที่ยังมีความจำเป็นอยู่มากในชนบท และเครื่องจักสานที่มีใช้อยู่ในชนบทนั้นสามารถจำแนกออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามหน้าที่ใช้สอย (functions) อย่างกว้าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้ คือ

- 1 เครื่องจักสานที่ใช้ในการบริโภค ได้แก่ ข้าวหวด กระจต๊ิบ แอบข้าว หวดนึ่ง ข้าวเหนียว ก่องข้าว กระจอน กระจดง ฯลฯ
- 2 เครื่องจักสานที่ใช้เป็นภาชนะ ได้แก่ กระจบุง กระจจาด ช้ากระจหาย กระจบาย กะโล่ กระจดง กระจบุง หลัว ชะลอม ฯลฯ
- 3 เครื่องจักสานที่ใช้เป็นเครื่องตวง ได้แก่ กระจออม กระจชู กระจบุง สัด ฯลฯ
- 4 เครื่องจักสานที่ใช้เป็นเครื่องเรือนและเครื่องปูลาด ได้แก่ เสื่อลำแพน เสื่อกระจูด เสื่อแห่ียง เสื่อปาหนัน เสื่อหวาย ฯลฯ
- 5 เครื่องจักสานที่ใช้ป้องกันแดดฝน ได้แก่ งอบ หมาก กูบ งอบแมงดา จากรา หมอกจิ้น ฯลฯ
- 6 เครื่องจักสานที่ใช้ในการจับดักสัตว์ ได้แก่ ลอบ ไซ อีจู้ ชะนาง จัน นั้งได้นอนได้ แงบ ฯลฯ
- 7 เครื่องจักสานที่ใช้เกี่ยวกับความเชื่อ ประเพณีและศาสนา ได้แก่ ก่องข้าวขวัญ ช้า สำหรับใส่พาน สลาก เบ็งหมาก ฯลฯ

2.3.1.2 มุลเหตุที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติตามสภาพภูมิศาสตร์ ซึ่งเป็นแรงผลักดันที่ทำให้เกิดการทำให้เครื่องจักสานที่สำคัญทางหนึ่ง เพราะชาวไทยส่วนใหญ่มีอาชีพทางเกษตรกรรม จึงจำเป็นต้องทำมาหากินตามสภาพสิ่งแวดล้อมตามสภาพภูมิศาสตร์ของท้องถิ่นนั้น ๆ ดังนั้น การทำเครื่องจักสานจึงจำเป็นในการดำรงชีวิต และเครื่องจักสานจะสามารถตอบสนองความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอย ให้เกิดความสะดวกสบายได้ดีกว่าเครื่องมือเครื่องใช้อื่น ทั้งชาวชนบทยัง

สามารถทำได้เองจากวัสดุท้องถิ่น การทำเครื่องจักสานขึ้นตามแรงผลักดันของสภาพสิ่งแวดล้อมที่เห็นได้ชัดคือ เครื่องมือเครื่องใช้ในการจับปลา และสัตว์น้ำจืด ในภาคต่าง ๆ จะเห็นได้ว่า ชาวชนบทคิดทำเครื่องจักสานขึ้นมา โดยใช้วัสดุท้องถิ่นเป็นหลัก ซึ่งได้แก่พวก ลอบ ไซ ชะนาง ด้วยไม้ไผ่และหวาย ซึ่งเครื่องจักสานเหล่านี้จะมีรูปแบบที่เหมาะสมกับความต้องการใช้สอยและสอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อมด้วย เช่น ลอบ นั้น โดยทั่วไปจะใช้ดัก กุ้ง ปู ปลา ตามริมแม่น้ำลำคลองที่มีน้ำไหล เพราะสัตว์น้ำพวกนี้จะว่ายทวนน้ำ ดังนั้น ตัวลอบจึงต้องสานด้วยไม้ไผ่เหลาเป็นซี่ ๆ เพื่อให้น้ำไหลผ่านได้โดยสะดวก สัตว์น้ำพวกกุ้ง ปู ปลา จะว่ายทวนขึ้นไปตามน้ำที่ไหลผ่านลอบตามปกติ ที่สุดท้ายเข้าไปติดอยู่ในลอบ ซึ่งมีลอบปิดกันไว้ คือลอบเข้าไปได้แต่ออกไม่ได้ รูปร่างของลอบจะต่างกันไปตามการใช้สอย เช่น ถ้าเป็นลอบสำหรับดักปลาที่ชอบว่ายทวนน้ำขึ้นมาตามผิวดินที่น้ำค่อนข้างลึก ชาวบ้านจะทำลอบชนิดที่เรียกว่า ลอบนอน คือใช้วางดักไว้ติดกับผิวดินใต้น้ำ มีรูปร่างคล้ายกระบอกรวางให้ด้านหน้าลอบตามน้ำไหล เพื่อดักปลาที่ว่ายทวนน้ำขึ้นมา ส่วนลอบอีกชนิดหนึ่งเรียกว่า ลอบยืน มักจะมีขนาดค่อนข้างใหญ่วางขวางน้ำไว้ในแนวเย็น ใช้สำหรับดักปลาที่ว่ายทวนน้ำบนผิวดิน จากลักษณะของลอบทั้งสองแบบที่ยกตัวอย่างมานี้ จะเห็นว่าลอบซึ่งเป็นเครื่องจักสานชนิดหนึ่งที่ใช้ดักสัตว์น้ำ เป็นเครื่องจักสานที่ชาวชนบทคิดสร้างรูปแบบและวิธีการใช้ ตามความต้องการด้านใช้สอยตามสภาพภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น จึงเห็นได้ว่ารูปแบบและโครงสร้างของลอบถูกสร้างขึ้นอย่างเหมาะสมกับการใช้สอยตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นช่วยให้การดำรงชีวิตสะดวกสบายยิ่งขึ้น นอกจากลอบซึ่งเป็นเครื่องมือจับดักสัตว์น้ำ ที่สร้างขึ้นตามสภาพแวดล้อมอันเป็นแรงผลักดันทางธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิตแล้ว ยังมีเครื่องจักสานอีกหลายชนิดที่สร้างขึ้นตามความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอยตามความจำเป็นทางสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น เช่น ครุ หรือ คุ สำหรับตีข้าวของชาวล้านนา เป็นงานจักสานที่มีขนาดใหญ่ การสานคุ จะต้องมีขั้นตอน และกรรมวิธีเฉพาะที่ต่างไปจากการทำเครื่องจักสานชนิดอื่น ๆ เพราะคุเป็นภาชนะจักสานไม้ไผ่ที่ใหญ่ที่สุดคือมีเส้นผ่าศูนย์กลางของขอบปากประมาณ 3-4 เมตร มีความลึกประมาณ 1 เมตร ดอกที่ใช้สานคุจะเป็นดอกไม้ขนาดใหญ่เป็นพิเศษเพราะต้องการความแข็งแรงทนทาน ดังนั้น ดอกสำหรับสานคุจึงเป็นดอกเส้นใหญ่ประมาณ 1 นิ้ว และไม้เหลาเนื้อไม้ ออกมาหนักและต้องรักษาผิวไม้ไผ่ไว้ ดอกสานคุจะมีหัวท้ายเรียวยาว เพื่อความสะดวกในการสาน การสานคุจะต้องใช้ไม้ลิ้มดอกให้ชิดกันและเป็นไปตามรูปทรงที่ต้องการในหลุมดิน ซึ่งชุดทำเป็นเข้าหรือแบบเพื่อให้ได้รูปทรงที่ดีตามต้องการ ลักษณะของคุจะมีทั้งที่มีปากกลม และเป็นเหลี่ยม ที่กันคุจะทำให้โค้งนูนขึ้นมา ซึ่งเรียกว่า “หมง” อยู่ตรงกลางของส่วนกัน เป็นส่วนสำคัญของคุ ใช้เป็นที่ตีข้าวให้เมล็ดข้าวหลุดออกจากรวงข้าว ตกอยู่ภายในคุนั้น

จากรูปร่างและประโยชน์การใช้คุสำหรับตีข้าวนี้ จะเห็นว่าคุเป็นเครื่องจักสานที่เกิดขึ้นเฉพาะถิ่นคือมีเฉพาะภาคเหนือเท่านั้น ทั้งนี้เพราะการทำนาในภาคเหนือซึ่งมีพื้นที่เป็นเนิน ไม่สะดวกในการขนข้าวจากนาเข้าสู่ลานบ้านเหมือนที่ราบภาคกลาง และบริเวณบ้านมักจะไม่กว้างขวางพอ ชาวนาจึงนิยมตีข้าวหรือนวดข้าว ออกจากรวงข้าวด้วยวิธีฟาดข้าวลงบนคุ ซึ่งทำให้สะดวกกว่าการ

นวดบนลานนวดข้าวอย่างภาคกลาง ดังนั้น คุจึงเป็นเครื่องใช้ที่เกิดขึ้นตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของภาคเหนือ ที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม จากตัวอย่างกล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้มนุษย์เราคิดหาวิธีการสร้างเครื่องจักสานขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการใช้สอยให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพภูมิศาสตร์ของแต่ละถิ่น อันเป็นแรงผลักดันให้เกิดรูปแบบ ตลอดจนวิธีการทำเครื่องจักสานที่เหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์

2.4.1.3 มูลเหตุที่เกิดจากความเชื่อ ขนบประเพณี และศาสนา เครื่องจักสาน จำนวนไม่น้อยเกิดขึ้นจากผลของความเชื่อตามประเพณีและศาสนาของท้องถิ่น ซึ่งจะเห็นได้จากการสานเสื่อปาหนัน หรือเสื่อใบลำเจียก เพื่อใช้ในการแต่งงานของภาคใต้ โดยเฉพาะในจังหวัดกระบี่ มีประเพณีการสานเสื่อปาหนัน สำหรับคู่บ่าวสาวที่จะใช้ปูนอนแทนที่นอนร่วมกัน การสานราชวัติในงานพิธีทางศาสนา เป็นต้น

จากแรงผลักดันอันเป็นมูลเหตุสำคัญทั้ง 3 ประการดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่า เครื่องจักสาน ยังคงเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนไทยในชนบทอยู่ไม่น้อย ถึงแม้ว่าเครื่องจักสานในปัจจุบันจะมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปจากจักสานในปัจจุบันจะมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบและกรรมวิธีดั้งเดิมบ้างก็ตาม แต่โดยลักษณะพิเศษของเครื่องจักสานอันเป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่นของเครื่องจักสานแต่ละภาคหลายสิ่งหลายอย่างยังคงอยู่เป็นจำนวนมาก

ความจำเป็นในการผลิตเครื่องจักสานขึ้นใช้ในถิ่นต่าง ๆ อันมีมูลเหตุมาจากแรงผลักดันทั้งสามประการนั้นเป็นสำคัญ แต่ในปัจจุบันได้พบว่าในหลายท้องถิ่น เครื่องจักสานได้กลายเป็นอาชีพรองจากการทำไร่ทำนา ซึ่งชาวชนบทใช้เวลาว่างในบางฤดูกาลทำเครื่องจักสานจำหน่ายเป็นรายได้พิเศษเป็นจำนวนไม่น้อย และในบางท้องถิ่นโดยเฉพาะในภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคอีสานมีการทำเครื่องจักสานเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนหลายแห่ง นับว่าการทำเครื่องจักสานเป็นศิลปหัตถกรรมและหัตถกรรมสำคัญที่มีผลต่อเศรษฐกิจชาวบ้านอีกประการหนึ่ง และเป็นมูลเหตุและความจำเป็นในสภาพสังคมปัจจุบันอีกประการหนึ่ง นอกเหนือไปจากมูลเหตุสำคัญที่กล่าวแล้ว

#### 2.4.2 เครื่องจักสาน : การถ่ายทอดและการเรียนรู้

การทำเครื่องจักสานพื้นบ้านในประเทศไทยแต่เดิมนั้น จะเป็นการถ่ายทอดสืบต่อกันภายในครอบครัวลักษณะพ่อสอนลูกมากกว่าวิธีอื่น ลักษณะเช่นนี้ผู้ที่เรียนรู้จะต้องเริ่มเรียนจากการบอกกล่าวกันด้วยปาก แล้วฝึกหัดทำเรื่อยไปจนเกิดความชำนาญ และทำได้ในที่สุด การเรียนรู้การทำเครื่องจักสานของคนไทยในอดีตนั้นมีลักษณะเช่นเดียวกับงานศิลปะและศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านอื่น ๆ คือ เป็นการเรียนรู้จากบรรพบุรุษมากกว่าการเรียนรู้จากแหล่งอื่น

การถ่ายทอดวิชาและการเรียนรู้ในการทำเครื่องจักสานนี้จะพบว่าในบางหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพในการทำเครื่องจักสาน แม้เด็ก ๆ ก็สามารถสานเครื่องจักสานที่ไม่ต้องการความประณีตนักได้ เช่น การสานโครงงอบ โครงหมวก การสานเสื่อ เป็นต้น ซึ่งเท่ากับเป็นการฝึกฝนฝีมือให้เกิดความ

ชำนาญไปในตัวเด็กจะมีความสามารถมาก เมื่อโตขึ้นจนสามารถทำเครื่องจักสานขึ้นใช้ในครอบครัวได้ ลักษณะเช่นนี้จะทำให้การจักสาน สามารถดำรงลักษณะและเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นสืบต่อ ๆ กันมา ในลักษณะของการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

นอกเหนือจากการศึกษาและเรียนรู้ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษในครอบครัวแล้ว บางครั้งยังได้เรียนรู้จากเพื่อนบ้านโดยการฝึกสอนแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันก็มี หรือบางครั้งอาจจะฝึกหัดทำโดยการเลียนแบบจากเครื่องจักสานท้องถิ่นใกล้เคียงก็มี ลักษณะเช่นนี้ทำให้เกิดการผสมกัน ระหว่างเอกลักษณ์ และลักษณะเฉพาะถิ่น ระหว่างท้องถิ่นต่าง ๆ ขึ้น

อย่างไรก็ตาม ลักษณะการถ่ายทอดและการเรียนรู้ในการทำเครื่องจักสานในอดีตนั้น เป็นการเรียนรู้ที่จำกัดอยู่ในวงแคบของท้องถิ่น และเป็นการเรียนรู้ที่ค่อยเป็นค่อยไปอาศัยการฝึกหัดฝึกฝนเป็นหลัก หลักเกณฑ์ต่าง ๆ ก็เป็นการสืบต่อ ๆ กันมามากกว่าการสร้างสรรคขึ้นใหม่ การเรียนรู้จากบรรพบุรุษอย่างช้า ๆ นี้ เป็นไปตามสภาพสังคมในอดีตที่ไม่เร่งร้อน ส่วนมากจะใช้เวลาวางจากการประกอบอาชีพหลัก เช่น การทำไร่ ทำนา มาทำเครื่องจักสานเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน และจากความไม่รีบเร่งของสังคมชนบทในอดีตนี้ ทำให้ช่างจักสานมีเวลาที่จะทำงานนั้นอย่างประณีตบรรจงเพื่อให้ได้ผลงานที่มีความคงทนและมีความสวยงามน่าใช้ด้วย

แต่ในสภาพปัจจุบันการดำรงชีวิตของชาวชนบทเปลี่ยนแปลงไปตามสังคม เศรษฐกิจ การดำเนินชีวิตอย่างเชื่องช้าเริ่มเปลี่ยนแปลงไป ทุกสิ่งทุกอย่างเริ่มเคลื่อนไหวเร็วขึ้น ซึ่งมีผลกระทบต่อ การเรียนรู้และการผลิตเครื่องจักสานด้วย ทำให้เกิดการถ่ายทอดด้วยการสอนจากหน่วยอบรมของทางราชการ เพื่อให้เกิดการผลิตอย่างอุตสาหกรรมขึ้น ทำให้การเรียนรู้และการผลิตนั้นเป็นไปเพื่อการค้า ซึ่งเกิดผลเสียในด้านคุณค่าทางศิลปะและเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เพราะผู้สานจะขาดความรู้สึกใกล้ชิดซาบซึ้งกับการสร้างงานของตนดังแต่ก่อน เพราะต้องการปริมาณมากกว่าคุณภาพ การเรียนรู้ในลักษณะที่ได้รับการฝึกอบรมนี้ เป็นการทำลายช่างจักสานพื้นบ้านที่เคยมีฝีมือเด่น ๆ ไปมาก เพราะทำให้เกิดการผลิตอย่างลวก ๆ ขาดความประณีตและขาดคุณค่าทางศิลปะ (Artistic value)

#### 2.4.2 การเรียนรู้ในการทำเครื่องจักสาน

ในปัจจุบันแบ่งออกได้ตามลักษณะของการผลิตได้คือ

2.4.2.1 การผลิตใช้ในครัวเรือน จะเรียนรู้จากบรรพบุรุษเป็นหลักใหญ่ แต่ก็ยังมีบางโอกาสบางท้องถิ่นอาจจะเลียนแบบจากเพื่อนบ้านในลักษณะแลกเปลี่ยนกันบ้าง

2.4.2.2 การผลิตแบบอุตสาหกรรมในครัวเรือนมีการเรียนรู้ถ่ายทอดให้กันระหว่างเพื่อนบ้านและหน่วยฝึกอบรมของทางราชการ เพราะการผลิตในลักษณะนี้ ต้องการการจักสานที่รวดเร็วและมีรูปแบบตามความนิยมของตลาด จึงต้องมีการฝึกฝนและปรับปรุงการผลิตให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่อย่างไรก็ดี ช่างจักสานทั่วไปจะต้องมีความรู้พื้นฐานมาจากบรรพบุรุษอยู่แล้ว จึงจะสามารถปฏิบัติได้ดี

### 2.4.3 ลักษณะของการถ่ายทอดความรู้และการเรียนรู้

ในการทำเครื่องจักสานในแต่ละภาคแต่ละท้องถิ่นจะมีลักษณะต่างกันไป จากการสำรวจเก็บข้อมูลในภาคต่าง ๆ พอจะประมวลได้ดังนี้ คือ

#### 2.4.3.1 การถ่ายทอดและการเรียนรู้การทำเครื่องจักสานภาคเหนือ

- 1 เรียนรู้มาจากบรรพบุรุษ 90.00%
- 2 เรียนรู้จากเพื่อนบ้าน 7.00%
- 3 เรียนรู้ด้วยตนเอง 1.20%
- 4 เรียนรู้จากการฝึกอบรมของหน่วยราชการ 1.80%

ลักษณะของการเรียนรู้และการถ่ายทอดการทำเครื่องจักสานในภาคเหนือโดยทั่วไปนั้น เป็นลักษณะของการทำเครื่องจักสานที่มีเอกลักษณ์และลักษณะเฉพาะถิ่น จึงจำเป็นต้องใช้ความรู้ความสามารถ ที่รับถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษเป็นหลัก แม้จะมีหน่วยงานบางหน่วยเข้าไปอบรมให้บ้าง แต่ก็มีจำนวนน้อย การทำเครื่องจักสานอีกลักษณะหนึ่งมักจะเป็นการฝึกฝนด้วยตนเอง โดยรับแบบอย่างมาจากเพื่อนบ้าน ลักษณะนี้มีทั้งการทำเครื่องจักสานที่ใช้ในครัวเรือนและการผลิตเพื่อการซื้อขาย

#### 2.4.3.2 การถ่ายทอดและการเรียนรู้ในการทำเครื่องจักสานในภาคกลาง

มีการถ่ายทอดและการเรียนรู้ที่คล้ายคลึงกับภาคเหนือ ซึ่งส่วนมากจะได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษเป็นหลัก แต่ในปัจจุบันนี้ในบางท้องถิ่นที่มีการผลิตเครื่องจักสานเป็นอุตสาหกรรมในครอบครัวได้มีการเรียนรู้จากเพื่อนบ้าน ในลักษณะการฝึกฝนและการเลียนแบบกันมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในบริเวณจังหวัดอ่างทอง และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการสำรวจเก็บข้อมูลในจังหวัดต่าง ๆ ของภาคกลางอาจแบ่งลักษณะการเรียนรู้และการถ่ายทอดวิชาจักสานออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

- 1 กลุ่มที่ผลิตเครื่องจักสานเพื่อใช้ในครัวเรือนจะมีการเรียนรู้จากบรรพบุรุษเป็นหลักประมาณ 98% ส่วนที่เหลือจะเป็นการเรียนรู้จากเพื่อนบ้านและอื่น ๆ
- 2 กลุ่มที่ผลิตเครื่องจักสานเพื่อจำหน่ายเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนได้แก่บริเวณจังหวัดอ่างทอง พระนครศรีอยุธยา นครปฐม และราชบุรี จะมีลักษณะการผลิตที่แตกต่างไปจากกลุ่มแรกดังนี้

- เรียนรู้จากบรรพบุรุษ 17.64%
- เรียนรู้จากเพื่อนบ้าน 41.17%
- เรียนรู้จากการฝึกอบรมของหน่วยราชการ .02%
- เรียนรู้จากการฝึกฝนด้วยตนเอง 41.17%

ลักษณะการถ่ายทอดและการเรียนรู้ในการทำเครื่องจักสานในภาคกลางนี้ โดยเฉพาะในท้องถิ่นที่มีการผลิตเครื่องจักสานจำหน่าย จะมีการถ่ายทอดกันในระหว่างเพื่อนบ้านมาก และการถ่ายทอดความรู้นี้มักจะมีต้นแบบที่เป็นไปตามความต้องการของตลาด ซึ่งมักจะไม่มีการมีรูปแบบ

เฉพาะ จะเปลี่ยนไปตามความนิยม และไม่มีความสัมพันธ์กับรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์และลักษณะเฉพาะถิ่นของตน

#### 2.4.3.3 การถ่ายทอดการเรียนรู้การทำเครื่องจักสานในภาคอีสาน

ลักษณะการถ่ายทอดความรู้และการเรียนรู้การทำเครื่องจักสานในภาคอีสานเป็นการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ชนิดพ่อสอนลูกและสอนกันต่อ ๆ ไปในครอบครัวเช่นเดียวกับภาคเหนือ เพราะการทำเครื่องจักสานในภาคนี้ยังเป็นการทำเครื่องจักสานที่มีลักษณะเฉพาะถิ่นของตนอยู่ เช่น ก่องข้าว กระจับข้าว กะต๋ำ เป็นต้น เครื่องจักสานเหล่านี้ยังคงมีลักษณะเฉพาะถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอยู่ ดังนั้นการสานจึงใช้การเรียนรู้สืบทอดกันในครอบครัวของตนเป็นหลัก เกือบร้อยเปอร์เซ็นต์ จะมีการฝึกอบรมจากหน่วยราชการที่เข้าไปส่งเสริมบ้างเพียงเล็กน้อย หรือที่เรียนรู้ด้วยการฝึกฝนเองและฝึกฝนจากเพื่อนบ้านบ้างก็มีจำนวนน้อย

#### 2.4.2.4 การถ่ายทอดการเรียนรู้ในการทำเครื่องจักสานภาคใต้

การเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้เชิงช่างในการทำเครื่องจักสานภาคใต้ ก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับภาคอีสาน เครื่องจักสานภาคใต้มีลักษณะเฉพาะถิ่นอยู่มาก เพราะยังไม่ได้รับการพัฒนาส่งเสริม ดังนั้น การทำเครื่องจักสานจึงมักถ่ายทอดสู่กันโดยการเรียนรู้จากกันในครอบครัวโดยตรง แต่ก็มีการทำเครื่องจักสานบางชนิดที่ได้รับความนิยมและได้รับการส่งเสริม เช่น เครื่องจักสานย่านลิเภา เสื่อกระจูดซึ่งมีการฝึกฝนกันในหมู่เพื่อนบ้าน เพื่อเผยแพร่การจักสานชนิดนี้ให้กว้างขวางในหมู่เพื่อนบ้าน แต่โดยทั่วไปจะเป็นการฝึกสอนถ่ายทอดซึ่งกันและกันในครอบครัวมากที่สุด

อย่างไรก็ตาม ลักษณะการถ่ายทอดความรู้เชิงช่างในการจักสานและการเรียนรู้โดยทั่วไปของชาวชนบท ยังคงเป็นไปตามแบบอย่างของไทยคือ สอนสืบต่อ ๆ กัน จากบรรพบุรุษเป็นหลัก จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำเครื่องจักสานเป็นงานที่ยังเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวชนบทส่วนใหญ่ และเป็นงานที่ชาวชนบททั่วไปมีความสามารถที่จะทำได้ ลักษณะการสืบทอดและการเรียนรู้ในลักษณะพ่อสอนลูกจึงยังคงมีอยู่ แม้ว่าสภาพต่าง ๆ ทางสังคมจะมีตัวแปรให้ลักษณะการสืบทอดความรู้จะเปลี่ยนแปลงไปบ้างก็ตาม เช่น การเรียนรู้จากเพื่อนบ้าน เพื่อให้ได้แบบอย่างใหม่ ๆ ตามความต้องการของตลาด การฝึกหัดเลียนแบบจากเครื่องจักสานที่ได้รับคามนิยมด้วยตนเอง หรือการฝึกอบรมจากหน่วยราชการก็ดี สิ่งเหล่านี้เป็นการถ่ายทอดและการเรียนรู้ในลักษณะใหม่ ที่มีความเกี่ยวข้องกับการทำเครื่องจักสานในปัจจุบันทั่วไปเกือบทุกภาค แต่เป็นเพียงปริมาณเล็กน้อย

การถ่ายทอดและการเรียนรู้ในการทำเครื่องจักสานภาคต่าง ๆ ในประเทศไทย พอจะประมวลลักษณะการถ่ายทอดและการเรียนรู้ จากความนิยมปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบันจากอัตราสูงไปสู่ต่ำได้ดังนี้ คือ การถ่ายทอดและเรียนรู้มาจากบรรพบุรุษ การเรียนรู้และฝึกฝนจากเพื่อนบ้าน การฝึกฝนด้วยตนเอง และการเรียนรู้จากการฝึกอบรมของหน่วยราชการ

### 2.4.3 คุณค่าของเครื่องจักสาน

เครื่องจักสานเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีคุณค่าต่อชีวิตมนุษย์ไม่น้อยอย่างหนึ่งตลอดเวลาที่ผ่านมา นับพัน ๆ ปีนั้น จุดประสงค์หลักของการสร้างเครื่องจักสานขึ้นมาก็เพื่อใช้สอยเป็นหลักสำคัญ จะเป็นการใช้สอยในการอุปโภคบริโภค หรือใช้สอยในพิธีกรรมทางศาสนา และความเชื่อถือตามชนบประเพณีก็ตาม นอกเหนือจากการสร้างเครื่องจักสานขึ้นมาเพื่อใช้สอยโดยตรงแล้ว เวลาว่างและความสมบูรณ์สุขสบายได้ทำให้มนุษย์มีเวลาที่จะสร้างสรรค์เครื่องมือ เครื่องใช้ได้อย่างพิถีพิถันประณีตงดงามยิ่งขึ้น จนทำให้เครื่องมือเครื่องใช้บางส่วนเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีค่าด้วย

จากวัตถุประสงค์ของการสร้างเครื่องจักสานโดยนัยนี้ทำให้สามารถประเมินคุณค่าของเครื่องจักสานได้ 2 ลักษณะ คือ

2.4.3.1 คุณค่าของเครื่องจักสานที่ได้จากประโยชน์ใช้สอย แบ่งอย่างกว้าง ๆ ได้เป็น คุณค่าที่ได้รับจากประโยชน์ใช้สอยทางกาย ได้แก่ การสร้างเครื่องจักสานเพื่อเอื้ออำนวยความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต เช่น เพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภค และการประกอบอาชีพ เป็นต้น ส่วนคุณค่าของเครื่องจักสานอีกประการหนึ่ง คือ คุณค่าทางใจได้แก่ เครื่องจักสานที่ทำขึ้นใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา ความเชื่อและชนบประเพณี เช่นการสานตุ่งในภาคเหนือและภาคอีสาน ก๋วยน้อย ก๋วยหลวง ที่สานด้วยไม้ไผ่ใส่สิ่งของในเทศกาลและพิธีทางพุทธศาสนาของภาคเหนือ เป็นต้น

คุณค่าของเครื่องจักสานด้านประโยชน์ใช้สอยนี้ เกี่ยวเนื่องและเป็นตัวกำหนดการสร้าง รูปทรง โครงสร้าง ลวดลาย และการเลือกใช้วัสดุ โดยเฉพาะเครื่องจักสานพื้นบ้านภาคต่าง ๆ ทั่วไปได้แสดงถึงความชาญฉลาดของช่างจักสานพื้นบ้านได้เป็นอย่างดีว่ามีความเข้าใจในหลักของความงามอย่างพื้น ๆ ง่าย ๆ แต่ก็มีเอกลักษณ์เด่นเฉพาะตน มีคุณค่าในการใช้สอยอย่างสอดคล้องกับสภาพการดำรงชีวิตในทุก ๆ ด้านของผู้คนแต่ละท้องถิ่น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นคุณค่าของเครื่องจักสานในการใช้สอยที่สามารถแบ่งตามลักษณะหน้าที่ใช้สอยออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้อย่างกว้าง ๆ คือ ใช้ในการอุปโภคและบริโภค ใช้ในอาชีพการงาน ใช้ในพิธีการตามความเชื่อ ชนบประเพณี และศาสนา และจากเครื่องจักสานที่แบ่งประเภทตามลักษณะการใช้สอยนี้แล้วยังแยกออกไปตามลักษณะของการใช้ให้ละเอียดลงไปอีกมาก เช่น ใช้เครื่องจับดักสัตว์ ใช้เป็นภาชนะ ใช้เป็นเครื่องประกอบอาคารบ้านเรือน ใช้เป็นเครื่องปูลาด ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม คุณค่าและคุณประโยชน์ของเครื่องจักสานที่มนุษย์ได้รับจากการใช้สอย เป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวชนบทที่อยู่ห่างไกลความสะดวกสบายที่ได้รับจากเทคโนโลยีสมัยใหม่ด้วยแล้ว เครื่องใช้ไม้สอยที่เป็นเครื่องจักสาน ที่ผลิตได้ในท้องถิ่นของตนนั้นเป็นสิ่งมีค่าอย่างยิ่งที่ช่วยเอื้ออำนวย ให้การดำรงชีวิตดำเนินไปด้วยดี ตามควรแก่สภาพสังคมของท้องถิ่น

นอกเหนือจากคุณค่าในการใช้สอยแล้ว เครื่องจักสานจำนวนมากยังมีคุณค่าทางด้านความงามและมีคุณค่าทางด้านศิลปะจนถือว่าเป็นงานศิลปหัตถกรรมก็มีมากมาย ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

2.4.3.2 คุณค่าด้านความงามและศิลปะ เครื่องจักสานในภาคต่าง ๆ ของไทย โดยเฉพาะเครื่องจักสานพื้นบ้าน ที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาส่งเสริมจำนวนไม่น้อย เป็นเครื่องจักสานที่มีคุณค่าทางด้านความงามและศิลปะที่มีคุณลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากงานศิลปหัตถกรรมและงานหัตถกรรมอื่น ๆ อย่างสนใจ คุณค่าทางด้านความงามและศิลปะของเครื่องจักสานนั้น เกิดจากองค์ประกอบต่าง ๆ ที่อาจวิเคราะห์ได้ดังนี้

1 คุณค่าทางความงามและศิลปะที่เกิดจากรูปร่าง โครงสร้าง และลวดลาย จากการวิเคราะห์เครื่องจักสานในเชิงศิลปะที่ได้กล่าวไว้แล้วจะเห็นถึงความสามารถ และลักษณะเด่นในการเลือกใช้ รูปร่าง โครงสร้าง และลวดลาย ในการทำเครื่องจักสานของภาคต่าง ๆ ว่ามีความชาญฉลาดและรอบคอบเป็นอย่างยิ่ง และผลจากความสามารถนั้นทำให้เครื่องจักสานมีความงามที่เกิดจากความประสานสัมพันธ์ และความกลมกลืนกันของรูปร่าง โครงสร้าง ลวดลาย เป็นอย่างดี ลักษณะของการสร้างสรรค์เครื่องจักสานที่มีคุณค่าทางความงามและศิลปะ มิได้จำกัดเฉพาะความประณีตละเอียดเท่านั้น หากแต่รวมถึงเครื่องจักสานบางชนิดที่ไม่ละเอียดประณีต แต่มีการแสดงออกทางอารมณ์และศิลปะประกอบเป็นรูปร่าง โครงสร้าง และลวดลายที่เหมาะสมลงตัวและมีความงามที่เรียบง่าย

2 รูปร่างของเครื่องจักสานที่มีคุณค่าทางความงามนั้นเกิดจากองค์ประกอบต่อไปนี้เป็นคือ ความงามของรูปร่างที่เกิดจากเส้นรอบนอก (outline) สัดส่วนและขนาด (Proportion & Size)

#### 2.4.4 โครงสร้างของเครื่องจักสาน

เป็นองค์ประกอบสำคัญอีกสิ่งหนึ่งที่ช่วยเสริมสร้างให้เกิดความงามและมีคุณค่าทางศิลปะ ดังได้กล่าวแล้วในการวิเคราะห์เครื่องจักสาน จะเห็นว่าการใช้โครงสร้างของเครื่องจักสานพื้นบ้านแต่ละชนิด ผู้ทำเครื่องจักสานจะมีความสามารถอย่างยิ่งในการพิจารณาว่าจะใช้โครงสร้างชนิดใดกับเครื่องจักสานประเภทใด จึงทำให้เครื่องจักสานจำนวนมากเท่าที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันมีคุณค่าทั้งทางความงามและคุณค่าในการใช้สอยที่ดี ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะเครื่องจักสานได้รับการพัฒนาปรับปรุงข้อบกพร่องต่าง ๆ ให้มีความสมบูรณ์มาเป็นเวลานานนั่นเอง

#### 2.4.5 ลวดลาย

เป็นองค์ประกอบสำคัญอีกสิ่งหนึ่งที่ช่วยเสริมให้เครื่องจักสานมีรูปร่างที่มีความงามและมีคุณค่าทางศิลปะ ลวดลายของเครื่องจักสานแต่ละชนิดจะมีความกลมกลืนกับประโยชน์ใช้สอย รูปร่าง และโครงสร้างเป็นอย่างดี โดยช่างผู้สานจะเป็นผู้เลือกสรรลวดลายลักษณะต่าง ๆ ได้อย่างสอดคล้องกับองค์ประกอบอื่น ๆ ได้สมบูรณ์ที่สุด ซึ่งทำให้ลวดลายของเครื่องจักสานเป็นอีกสิ่งหนึ่ง ที่ช่วยให้เครื่องจักสานมีความงามที่มีลักษณะเฉพาะเด่นชัดต่างไปจากงานศิลปหัตถกรรมและงานหัตถกรรมอื่น

#### 2.4.6 คุณค่าทางความงามและศิลปะที่เกิดจากการเลือกใช้วัสดุ

2.4.6.1 การเลือกใช้วัสดุที่สอดคล้องกับหน้าที่ใช้สอย รูปทรงของเครื่องจักสานแต่ละชนิด เป็นอีกสิ่งหนึ่งซึ่งช่วยเสริมสร้างให้เกิดความงามและความมีคุณค่าทางศิลปะ ซึ่งจะพบจากเครื่องจักสานทั่วไป เช่น เครื่องจักสานบางชนิดสามารถใช้วัสดุได้หลายชนิด แต่เพื่อประโยชน์ใช้สอยที่สมบูรณ์ และความสะดวกสบายด้านต่าง ๆ ช่างจักสานจึงเลือกใช้วัสดุที่เหมาะสมที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งมักเป็นวัสดุพื้นบ้านเท่าที่จะทำได้ในท้องถิ่นนั้น ๆ

2.4.6.2 ความงามที่เกิดจากผิว (Texture) และสีเครื่องจักสานโดยทั่วไปนั้นความงามของผิวเป็นสิ่งซึ่งช่วยให้เกิดความงามและคุณค่าทางศิลปะได้อีกลักษณะหนึ่ง ผิวของเครื่องจักสานนี้หมายถึงผิวของวัสดุธรรมชาติโดยตรง เช่น ผิวของไม้ไผ่ หวาย กระจูด แห้ง ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตนที่แตกต่างกันไป เป็นลักษณะเฉพาะของเครื่องจักสาน ต่างไปจากงานศิลปหัตถกรรมอื่น ๆ และนอกจากนี้ผิว (Texture) ของเครื่องจักสานที่เกิดจากลวดลายการสานก็มีความสำคัญเช่นกัน เพราะลักษณะของลวดลายที่ทำให้เกิดผิวนอกในลักษณะต่าง ๆ กันนี้จะต้องกลมกลืนกับผิวของวัสดุ ตลอดจนรูปทรง โครงสร้างของเครื่องจักสานด้วย จึงจะทำให้เครื่องจักสานนั้น ๆ มีความงามที่มีคุณค่าที่สมบูรณ์

#### 2.4.7 คุณค่าที่เกิดจากการแสดงออก

การทำเครื่องจักสานเป็นกระบวนการสร้างสรรค์ลักษณะหนึ่ง ที่มีองค์ประกอบต่าง ๆ หล่อหลอมเข้ากับกระบวนการทางเทคนิคด้วย ดังนั้น เครื่องจักสานจึงมีการแสดงออกของผู้สานแฝงอยู่ด้วย การแสดงออกที่ปรากฏในเครื่องจักสานนี้แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ

2.4.6.1 การแสดงออกทางอารมณ์ (Temperamental expression) ลักษณะการแสดงออกทางอารมณ์ในเครื่องจักสานจะเห็นได้จากองค์ประกอบต่าง ๆ ของเครื่องจักสานนั้น ๆ ว่ามีความอ่อนช้อยละมุนละไมหรือมีความแข็งหยาบกระด้างอย่างไร ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะปรากฏอยู่ในเครื่องจักสาน ดังจะเห็นได้จากเครื่องจักสานหลายชนิด เช่น เครื่องจักสานย่านลิเภาที่สานอย่างละเอียดประณีตมีอารมณ์ละเอียดอ่อน ลวดลายที่ละเอียดประณีตของก่องข้าวของภาคเหนือ ซึ่งสะท้อนอารมณ์ของผู้สานที่ต่างไปจากชะนางหรือแฝงรั้วบ้าน เป็นต้น ลักษณะความประณีตและหยาบของลวดลายนี้เป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นอารมณ์ของผู้สานที่แฝงอยู่ในเครื่องจักสานแต่ละชนิด ในแต่ละท้องถิ่นซึ่งแตกต่างกันมากมายหลายชนิด

ลักษณะของการแสดงออกทางอารมณ์นี้ยังปรากฏในองค์ประกอบอื่น ๆ ของเครื่องจักสานด้วย เช่น รูปทรง โครงสร้าง เป็นต้น นอกจากนี้การแสดงออกทางอารมณ์ที่ปรากฏในเครื่องจักสานยังสะท้อนให้เห็นถึงนิสัยใจคอของชุมชนเจ้าของเครื่องจักสานนั้นด้วย

2.4.7.2 การแสดงออกเชิงศิลปะ (Art expression) เครื่องจักสานเป็นสื่อ (Media) ในการแสดงออกทางศิลปะอย่างหนึ่งของช่างจักสานพื้นบ้าน แต่มีข้อจำกัดเฉพาะเครื่องจักสานบางชนิดบางชิ้นเท่านั้น เพราะเครื่องจักสานบางชนิดบางชิ้นมิได้เป็นงานศิลปหัตถกรรม แต่เป็นเพียงงาน

หัตถกรรมหรือเครื่องมือเครื่องใช้ธรรมดา ๆ ดังนั้น การศึกษาคุณค่าของการแสดงออกในเชิงศิลปะจึงจำเป็นต้องจำกัดอยู่ในเครื่องจักสานที่เป็นงานศิลปหัตถกรรมมากกว่าเครื่องมือเครื่องใช้ทั่วไป การแสดงออกเชิงศิลปะที่ปรากฏในเครื่องจักสานนั้นเป็นลักษณะของนามธรรมที่มีรูปทรง โครงสร้าง ลวดลาย และวัสดุเป็นสื่อ ดังจะพบในเครื่องจักสานหลายชนิดที่มีความสมบูรณ์ลงตัวในเชิงศิลปะ

การแสดงออกเชิงศิลปะที่มีคุณค่าของเครื่องจักสานนี้ ขึ้นอยู่กับความสามารถของช่างแต่ละท้องถิ่นด้วย บางครั้งเครื่องจักสานชนิดเดียวกันใช้วัสดุอย่างเดียวกัน แต่ลักษณะการสร้างสรรค์และการแสดงออกเชิงศิลปะแตกต่างกันไปตามความสามารถที่ไม่เท่าเทียมกันของช่างแต่ละถิ่น

การแสดงออกเชิงศิลปะที่ปรากฏในเครื่องจักสานเป็นสื่อที่แสดงให้เห็นชีวิต จิตใจ คตินิยม ในเรื่องความงามและศิลปะของผู้คนในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี จึงนับว่าเครื่องจักสานบางชนิดเป็นงานที่มีคุณค่าทางศิลปะที่ไม่ด้อยไปกว่างานศิลปหัตถกรรมประเภทอื่น

#### 2.4.7.3 คุณค่าที่เกิดจากเอกลักษณ์และลักษณะเฉพาะถิ่น (Local Characteristics)

การสร้างเครื่องจักสานในท้องถิ่นต่าง ๆ ย่อมมีวิธีการและการเลือกใช้วัสดุให้เหมาะสมกับการใช้สอยและคตินิยมของท้องถิ่น ซึ่งต้องใช้เวลาสะสมประสบการณ์เพื่อพัฒนาให้เกิดความสมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะทำได้ อาจจะเป็นเวลาหลายชั่วชีวิตคนจากบรรพบุรุษสืบต่อมาจนถึงคนในยุคปัจจุบัน จนเป็นที่ยอมรับและเป็นที่พอใจในกลุ่มชนหรือชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ จนเกิดเป็นคตินิยมเป็นแบบแผนสืบต่อมา คตินิยมและแบบแผนพื้นบ้านที่ยึดถือกันในแต่ละท้องถิ่นนั้นเป็นแบบแผนที่เป็นไปอย่างเรียบง่ายตามลักษณะการดำเนินชีวิตของแต่ละถิ่น ซึ่งเป็นเสมือนเป้าหล่อหลอมให้เครื่องจักสานมีเอกลักษณ์ของแต่ละถิ่นที่แตกต่างกันไป เช่น ความแตกต่างของก่องข้าวภาคเหนือและกระต๊อบข้าวและก่องข้างภาคอีสาน ซึ่งมีหน้าที่ใช้สอยเหมือนกัน แต่มีเอกลักษณ์เฉพาะตนที่แตกต่างกัน หมวกกอบภาคต่าง ๆ มีเอกลักษณ์และลักษณะเฉพาะตนที่ต่างกัน แม้จะมีหน้าที่ใช้สอยเหมือนกันก็ตาม เป็นต้น

เอกลักษณ์และลักษณะเฉพาะถิ่นของเครื่องจักสานในท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง เพราะสะท้อนให้เห็นประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนสะท้อนให้เห็นลักษณะวัฒนธรรม การประกอบอาชีพ การดำรงชีวิต ตลอดจนสะท้อนให้เห็นลักษณะทางภูมิศาสตร์ของแต่ละถิ่นด้วย

อย่างไรก็ตาม เอกลักษณ์และลักษณะเฉพาะถิ่นของเครื่องจักสานนี้ เป็นสิ่งที่มีคุณค่าที่สำคัญยิ่งของเครื่องจักสานสิ่งหนึ่ง ที่น่าศึกษาค้นคว้าเพื่อใช้เป็นพื้นฐานการพัฒนาเครื่องจักสาน เพราะการพัฒนาเครื่องจักสานอย่างไม่ถูกวิธี ได้ทำลายคุณค่าทางเอกลักษณ์และลักษณะเฉพาะของเครื่องจักสานไปอย่างมาก อันเป็นแนวทางที่อาจทำให้คุณค่าของเครื่องจักสานตกต่ำ สูญเสียเอกลักษณ์และลักษณะเฉพาะถิ่นไปในที่สุด

## 2.5 การศึกษาและวิเคราะห์เครื่องจักสาน

ดังได้กล่าวแล้วในเรื่องเครื่องจักสานภาคต่าง ๆ ซึ่งอาจทำให้เรามองเห็นความแตกต่างของเครื่องจักสานแต่ละภาคได้ แม้ว่าเครื่องจักสานเหล่านั้นจะมีหน้าที่ใช้สอยอย่างเดียวกันก็ตาม แต่ความมุ่งหมายในการใช้สอยของผู้ทำเครื่องจักสานล้วนต้องการให้เครื่องจักสานนั้น ๆ สามารถตอบสนองประโยชน์ใช้สอยได้สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะทำได้และจากความต้องการนี้ ได้นำไปสู่การเลือกใช้วัสดุ การสร้างรูปแบบ การใช้ลวดลาย โครงสร้างของเครื่องจักสาน แต่เครื่องจักสานที่เกิดขึ้นจากความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอยนั้นยังจะต้องมีองค์ประกอบอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น คตินิยมของท้องถิ่น สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และศาสนา ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นตัวกำหนดที่สำคัญให้เครื่องจักสานมีคุณค่าต่างกันไป จนถึงขั้นที่เป็นงานศิลปหัตถกรรมและงานหัตถกรรมพื้นบ้านของแต่ละท้องถิ่น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจุดประสงค์หลักของการทำเครื่องจักสานจะขึ้นอยู่กับประโยชน์ใช้สอย (Functions) ก็ตาม แต่องค์ประกอบอื่น ๆ ก็มีส่วนช่วยกำหนดให้เครื่องจักสานมีคุณค่าทางด้านศิลปะขึ้นมา ทั้งนี้จะเป็นความเจตนาหรือไม่เจตนาของผู้ทำก็ตาม แต่ในแง่ของการศึกษาแล้ว สามารถนำวิธีการหรือหลักการทางศิลปะเข้าไปศึกษาวิเคราะห์เครื่องจักสานได้ แม้ว่าการวิเคราะห์นั้นจะไม่ถูกต้องหรือตรงเป้าหมายของวิชาการทางศิลปะนักก็ตาม แต่ทุกวันนี้เรายังขาดหลักการหรือระเบียบในการวิจัยทางศิลปะที่แน่นอน ดังนั้น การนำหลักศิลปะบางหลักเข้ามาประยุกต์ใช้กับการศึกษาวิเคราะห์เครื่องจักสานนี้ อย่างน้อยก็อาจก่อประโยชน์ในทางกระตุ้นเร้า ให้มีผู้ศึกษาค้นคว้าวิจัยทางศิลปะต่อไป ซึ่งจะเกิดประโยชน์โดยตรง ทั้งทางด้านการอนุรักษ์ และการส่งเสริมพัฒนาหรืออาจนำไปสู่การประยุกต์เครื่องจักสานเพื่อประโยชน์อื่น นอกเหนือจากการใช้สอยโดยตรง

เครื่องจักสานของไทยนั้นมีลักษณะหลายอย่างที่ใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จุดประสงค์ส่วนใหญ่จะสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยในชีวิตประจำวันเป็นหลัก อาจจะเป็นการใช้สอยในอาชีพการงาน การใช้สอยด้านอุปโภคบริโภค ตลอดจนจนถึงการใช้สอยในชนบประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนา จากการค้นคว้าโดยอาศัยเอกสาร หนังสือทั้งของไทยและของต่างประเทศ และประสบการณ์ในการออกไปเก็บข้อมูลการทำเครื่องจักสานที่ผ่านมาพอจะประมวลแนวทางที่ศึกษาวิเคราะห์เครื่องจักสานเชิงศิลปะได้ดังนี้ หน้าที่ใช้สอย (Functions) วัสดุ (Materials) โครงสร้าง (Structure) การเริ่มต้นและการเก็บบริม (Beginning & Finished) และนอกเหนือจากนี้ก็เป็นคุณค่าในด้านความงามคุณค่าทางศิลปะ ตลอดจนเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น คตินิยมของเครื่องจักสานแต่ละชนิด แต่ละท้องถิ่น (วีรุณ ตั้งเจริญ: 2539)

### 2.5.1 หน้าที่ใช้สอย (Functions)

การทำเครื่องจักสานโดยทั่วไปนั้น วัตถุประสงค์สำคัญก็คือ ทำขึ้นเพื่อใช้สอยเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตที่ดีกว่าของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่ทำขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องใช้ใน ชีวิตประจำวัน เพื่อใช้ในพิธีกรรมตามความเชื่อ ขนบประเพณีและศาสนา และจากการกำหนด

วัตถุประสงค์ในหน้าที่การใช้สอยของเครื่องจักรกลนี้ได้ส่งผลถึงองค์ประกอบอื่น ๆ ของเครื่องจักรกลด้วย ตั้งแต่การใช้วัสดุ การกำหนดรูปทรง โครงสร้าง ลวดลาย และอื่น ๆ เพื่อให้เครื่องจักรกลนั้นสามารถตอบสนองประโยชน์ใช้สอยได้ดีที่สุดนั่นเอง

การกำหนดหน้าที่ใช้สอยของเครื่องจักรกลมีผลต่อกระบวนการสร้างสรรค์อย่างมาก เพราะหน้าที่ใช้สอยจะส่งผลถึงการกำหนดองค์ประกอบอื่น ๆ ของเครื่องจักรกลด้วย

เริ่มแต่การกำหนดหน้าที่ในการใช้สอยพื้นฐานง่าย ๆ ก่อนว่า เครื่องจักรกลชนิดนั้นจะทำงานเพื่อใช้ประโยชน์อะไร ใช้เป็นภาชนะใส่สิ่งของเฉพาะอย่าง หรือใส่สิ่งของหลายอย่างหลายชนิด ใช้จับดักสัตว์น้ำเท่านั้น หรือจะใช้ดักสัตว์หลายชนิด ซึ่งเป็นการกำหนดหน้าที่ใช้สอยของเครื่องจักรกลอย่างกว้าง ๆ

ต่อจากการกำหนดหน้าที่ก็เป็นการกำหนดลักษณะในการใช้เครื่องจักรกลนั้นว่า จะมีลักษณะการใช้สอยอย่างไร เช่น จะใช้หาบ หิ้ว แบก หาม บุนึ่ง ตั้งอยู่บนดิน ตั้งในน้ำ เป็นต้น เมื่อกำหนดรูปแบบและลักษณะการใช้สอยแล้ว ก็เป็นการเลือกใช้วัสดุให้เหมาะสมกับลักษณะใช้สอย กำหนดขนาดรูปทรง ว่าควรมีขนาดเล็กใหญ่อย่างไร มีรูปทรงอย่างไร จึงจะสามารถตอบสนองและเอื้ออำนวยประโยชน์ใช้สอยได้สมบูรณ์ที่สุด ตลอดจนการเลือกใช้ลวดลาย โครงสร้าง ของเครื่องจักรกลนั้นด้วย

จากความประสงค์ในการสร้างเครื่องจักรกลขึ้นเพื่อใช้สอยนี้ ส่วนมากจะเป็นการใช้สอยในลักษณะง่าย ๆ สะดวกไม่ซับซ้อนตามลักษณะท้องถิ่นซึ่งแฝงไว้ด้วยความเป็นอยู่ ขนบประเพณีสภาพทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น ลักษณะการประกอบอาชีพ อุปนิสัย ลักษณะเชิงช่าง ของบุคคลในท้องถิ่นนั้น ๆ

ดังกล่าวแล้วจะเห็นว่า หน้าที่ใช้สอยของเครื่องจักรกลเป็นตัวกำหนดสำคัญ ที่ส่งผลถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ของเครื่องจักรกลด้วย นับว่าหน้าที่ใช้สอยของเครื่องจักรกลแต่ละชนิดเป็นหลักสำคัญยิ่งของการทำเครื่องจักรกลที่จะต้องมาก่อนองค์ประกอบอื่นใด

จากวัตถุประสงค์ในการใช้สอยเครื่องจักรกลของไทยแต่เดิมนั้น ส่วนมากจะเป็นการทำขึ้นเพื่อใช้สอยในครัวเรือนของตนก่อน ซึ่งอาจจะเป็นสมาชิกในครอบครัวเป็นผู้นำ หรือแลกเปลี่ยนกันทำในสิ่งที่แต่ละคนมีความถนัดก่อน เช่น คนหนึ่งอาจจะถนัดในการสานกระบุง ก็นำกระบุงไปแลกกับคนที่สานก่องข้าว เป็นต้น หรืออาจจะโดยการไหว้วานซึ่งกันและกันก็ได้ ซึ่งลักษณะนี้เป็นชีวิตความเป็นอยู่ที่อบอุ่นแบบหนึ่งของชาวชนบท จากลักษณะการทำเครื่องจักรกลเฉพาะอย่างตามแต่นั้นนี้ เมื่อสังคมและชุมชนพัฒนาใหญ่ขึ้น ทำให้เกิดการผลิตเครื่องจักรกลตามความถนัด ขยายตัวเป็นหมู่บ้าน เป็นตำบล เป้าหมายการผลิตก็เปลี่ยนไป เกิดผู้ชำนาญเฉพาะอย่างขึ้น เกิดการผลิตขายแก่ผู้อื่นตามลักษณะเฉพาะขึ้น เช่น หมู่บ้านสานหมวกที่ตำบลบ้านแป้น อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน หมู่บ้านสานกอบที่อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หมู่บ้านสานย่านลิเภา ตำบลท่าเรือ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น

จากวัตถุประสงค์ในการทำเครื่องจักรสานที่เปลี่ยนไปนี้ ทำให้ชาวชนบทบางท้องถิ่นไม่ผลิตเครื่องจักรสานขึ้นใช้เอง แต่ซื้อจากแหล่งผลิตอื่นมาใช้ ซึ่งเป็นความเปลี่ยนแปลงลักษณะการทำเครื่องจักรสานของไทยอย่างหนึ่ง และความเปลี่ยนแปลงนี้มีผลกระทบต่อรูปทรง การใช้วัสดุ ตลอดจนคุณค่าของเครื่องจักรสานไปจนถึงความเปลี่ยนแปลงหน้าที่ของเครื่องจักรสานบางชนิดด้วย

### 2.5.2 วัสดุ(Materials)

วัสดุเป็นองค์ประกอบสำคัญในการทำเครื่องจักรสาน เครื่องจักรสานจะมีคุณภาพดีและมีคุณสมบัติในการใช้สอยตามหน้าที่ได้ดีเพียงใด ขึ้นอยู่กับคุณภาพของวัสดุที่ใช้ว่ามีคุณภาพดีและมีคุณสมบัติเฉพาะที่เหมาะสมตามหน้าที่เพียงใด เช่น ไม้ไผ่เป็นวัสดุที่เหมาะสมกับการทำเครื่องจักรสานที่เป็นภาชนะและเครื่องจักรสานที่ต้องอยู่กลางแจ้ง ที่ต้องการความคงทน เพราะไม้ไผ่มีความคงทนต่อสภาพของดินฟ้าอากาศได้ดี มีคุณสมบัติพิเศษที่สามารถนำมาตัดโค้งเป็นรูปต่าง ๆ ได้ แล้วยังมีแรงในตัวเอง คือ ไม้ไผ่สามารถโค้งงอ เป็นรูปทรงต่าง ๆ ได้มาก และสามารถคืนสภาพเดิมได้ตลอดเวลา นอกจากนี้ไม้ไผ่ยังสามารถรับแรงดึง (Tension) และแรงกด (Compression) ได้ดี โดยไม่หัก หรือแตก ลักษณะเช่นนี้จะช่วยให้ภาชนะที่สานด้วยไม้ไผ่สามารถทรงรูปอยู่ได้นาน แม้จะถูกหรือดึงมาทำให้เสียรูปทรงไปเวลาใช้งาน แต่จะกลับคืนสภาพเดิมได้ ดังจะเห็น กระบุง ตะกร้า เข่ง ที่สานด้วยไม้ไผ่ทั่วไป ซึ่งอาจจะเกิดบิดเบี้ยวได้ขณะบรรจุของอยู่ภายใน แต่เมื่อเสร็จจากการใช้งานแล้ว กระบุง ตะกร้า จะสามารถกลับเข้ารูปทรงเดิมได้ ทั้งนี้เกิดจากแรงคืนตัวของไม้ไผ่ ที่มีคุณสมบัติพิเศษในการกลับตัวสู่สภาพเดิมได้ดั่งนั่นเอง

จากคุณสมบัติพิเศษของไม้ไผ่ ทำให้นิยมทำเครื่องจักรสานไม้ไผ่กันอย่างกว้างขวาง ซึ่งแสดงให้เห็นการเลือกใช้วัสดุที่ชาญฉลาดของผู้ทำเครื่องจักรสานอย่างไรก็ตาม แม้ไม้ไผ่จะมีคุณสมบัติที่เหมาะสมกับความประสงค์ในการทำเครื่องจักรสานแล้ว แต่เครื่องจักรสานบางชนิดยังใช้วัสดุที่มีคุณสมบัติพิเศษอื่น ๆ ประกอบด้วย เพื่อให้เครื่องจักรสานนั้นมีคุณภาพที่สมบูรณ์ที่สุด เช่น การใช้หวาย เป็นเครื่องผูก ยึด ขอบ มุม เพื่อให้เกิดความคงทน เพราะหวายสามารถนำมาจักเป็นเส้นเล็ก ๆ ได้ดี ทั้งที่มีความยาวเหมาะสมแก่การถักหรือผูก และมีความเหนียวและคงทนกว่าวัสดุชนิดอื่น ๆ ด้วย

อย่างไรก็ตาม การเลือกใช้วัสดุท้องถิ่นมาใช้ทำเครื่องจักรสานนี้ จะมีความจำกัดตามวัสดุของแต่ละท้องถิ่นแต่ละภาค ซึ่งช่วยเสริมสร้างให้เครื่องจักรสานมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่สำคัญสิ่งหนึ่ง เช่น การสานเสื่อ ในภาคใต้จะสานด้วยกระจูดและใบเตยทะเล ภาคเหนือจะสานด้วยกกและแห่ียง ภาคกลางสานด้วยไม้ไผ่และหวายเช่นเดียวกับภาคอีสาน เป็นต้น

จากการเลือกใช้วัสดุเฉพาะถิ่นนี้นำไปสู่การกำหนดรูปทรง โครงสร้าง และลวดลาย ตามคตินิยมของท้องถิ่นด้วย การเลือกใช้วัสดุในท้องถิ่นที่เหมาะสมช่วยเสริมสร้างให้เกิดเครื่องจักรสานที่มีคุณภาพดีด้วย เพราะช่างพื้นบ้านจะมีความชำนาญ มีความถนัดในการใช้วัสดุที่ใช้สืบทอดมาจากรบรรพบุรุษ มากกว่าการใช้วัสดุที่มาจากต่างถิ่น จึงนับว่าวัสดุมีความสำคัญต่อการผลิตเครื่องจักรสานไม่น้อยสิ่งหนึ่ง

เพื่อเป็นการจำแนกวัสดุที่ใช้ทำเครื่องจักสานในแต่ละภาคให้เห็นชัด ตลอดจนชื่อเฉพาะถิ่น ลักษณะและแหล่งผลิต และการใช้ทำเครื่องจักสานประเภทใด มีคุณสมบัติอย่างไร จึงจำแนกวัสดุที่ใช้ในการทำเครื่องจักสานในภาคต่าง ๆ ในประเทศไทยไว้ดังนี้

#### 2.5.2.1 วัสดุที่ใช้ทำเครื่องจักสานภาคเหนือ

ตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ของภาคเหนือนั้นมีพืชหลายชนิดที่สามารถนำมาทำเครื่องจักสานได้หลายชนิด และที่นิยมนำมาใช้กันทั่วไปมีดังนี้

1 ไม้ไผ่ เป็นไม้ที่ใช้ทำเครื่องจักสานมากมายหลายชนิดในภาคเหนือ เพราะมีไม้ไผ่ขึ้นชุกชุมหลายชนิด แต่ภาษาถิ่นเรียกว่า ไม้ นำหน้าชื่อบอกชนิดของ ไม้ไผ่ เช่น ไม้บง ไม้เฮี้ยะ ไม้ป้าง ไม้ซาง เป็นต้น ไม้ไผ่ภาคเหนือแต่ละชนิดมีลักษณะของลำต้นที่นำมาใช้ทำเครื่องจักสานได้แตกต่างกันไปดังนี้

ตารางที่ 2.2 วัสดุที่ใช้ทำเครื่องจักสานภาคเหนือ

ชื่อเฉพาะถิ่น	ลักษณะและแหล่ง	ประเภทของเครื่องจักสานและอื่น ๆ
ไม้บง	เป็นไม้ขนาดใหญ่ ลำต้นตรงมีหนาม และแขนงน้อยขึ้นทั่วไปในภาคเหนือ	ใช้สานเปียด (กระบุง) ซ้า (ตะกร้า) ก้วย (เข่ง)
ไม้เฮี้ยะ	ปล้องยาวกว่าไม้ไผ่ชนิดอื่น เนื้อบางอ่อน ลอกเป็นเส้นตอกได้ง่าย ขึ้นในที่ชุ่มชื้น	ทำเครื่องจักสานได้ดี ถักเป็นหมวก สานเสื่อ ทำฝาบ้าน
ไม้ซาง	เป็นไม้ไผ่ขนาดกลางขึ้นทั่วไปในภาคเหนือ	สานซ้า ทำรั้วบ้าน ทำตอก
ไม้ป้าง	เป็นไม้ปล้องยาวผิวบางคล้ายไม้เฮี้ยะใช้ เป็นไม้กระบอกข้าวหลามได้ดี ขึ้นตามห้วย	สานหมวก สานเสื่อ กระเป่า ชะลอม
ไม้สีสุก	เป็นไม้ปล้องยาวใหญ่ ผิวสวย แกร่งเมื่อแก่ จะเหลืองสวย ขึ้นทั่วไป	ใช้ทำกระบอกน้ำ และใช้จักสานได้ดี
ไม้รวกดำ	เป็นไม้ไผ่ขนาดเล็ก เหนียว ข้อตรง ขึ้น ทั่วไปตามไหล่เขา	ใช้สำหรับงานละเอียดโดยเฉพาะ เครื่องมือดักปลา เพราะทนต่อการแช่ น้ำ หรือโคลนตม
ไม้หก	ไม้ขนาดใหญ่ ขึ้นตามภูเขา มีขนาด เส้นผ่าศูนย์กลาง 6 นิ้ว	ใช้ทำเข่ง ซ้า เปียด กระบอกน้ำ
ไม้ไผ่	มีหนาม แขนงมาก ขึ้นทั่วไป	ใช้กินหน่ออย่างเดียว
ไม้ทอบ	มีขึ้นตามภูเขา	ใช้ทำตอกมัด

## ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

ชื่อเฉพาะถิ่น	ลักษณะและแหล่ง	ประเภทของเครื่องจักรสานและอื่น ๆ
ไม้ยะ	มีปล้องใหญ่ คล้ายหวาย แต่คด ขึ้นตามป่าเขา	ใช้ทำรั้วบ้าน และใช้แทนหวาย ในการทำเฟอร์นิเจอร์
ไม้รวกแดง	เป็นขนาดเล็ก ขึ้นตามป่า	ใช้ทำกลอนหลังคาบ้าน
ไม้ซางคำ	มีผิวสีเหลืองสวย ขึ้นทั่วไปในภาคเหนือ	ใช้ปลูกเป็นไม้ประดับ

ไม้ไผ่ไม่นับว่าเป็นไม้สารพัดประโยชน์ สามารถใช้ประโยชน์ต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะส่วนที่เป็นลำต้น ใช้ทำเครื่องจักสานได้สารพัดชนิด คือ

ใช้สานเป็นส่วนประกอบของบ้านเรือน เช่น เป็นฝาบ้าน พื้นบ้าน ตอกมัด เป็นต้น

ใช้สานเป็นภาชนะ เช่น เปี้ยด ซ้า ก๋วย ต่าว (สัด) ดั่ง (กระดัง) เหิง (ตะแกรง) ซ้าหลอม (ชะลอม) ครุ น้ำหุ้ง ก่องข้าว แอ็บข้าว แอบหมาก แอบเมียง เอ็บ (กล่องใส่ของ) กระเป่าเก็บเสื้อผ้า เป็นต้น

ใช้เป็นเครื่องจับดักสัตว์น้ำ เช่น สุ่ม โซ หลีบ ลอบ ข้อง แชะ คันสวิง คันเบ็ด

ใช้สานเป็นโครงในของเครื่องเงิน เช่น ชัน โอ ถาด แจกกัน พานแว่นฟ้า ผอบ กล่อง

ใช้เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น ฝักมิด บุงกี ตะกร้อสอยผลไม้ ซ้า เป็นต้น

ใช้เป็นเครื่องจักสานพลาสติกหรือเป็นแผ่น เช่น สาด เสื้อลำแพน ฝาลายอำ เป็นต้น

ใช้สานเป็นเครื่องใช้เบ็ดเตล็ดทั่วไป เช่น กุ๊บ ฝาชี กระเป่า หมวก เครื่องเล่น

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน ไม้ไผ่ ซึ่งมีอยู่ในภาคเหนือเป็นจำนวนมากนั้น อาจจะลดจำนวนลงไปเพราะการใช้สอยกันอย่างฟุ่มเฟือย และป่าไม้ไผ่หลายแห่งถูกทำลายลงเพื่อใช้พื้นที่ปลูกพืช ผลไม้ ที่มีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจดีกว่า ในอนาคตอาจจะเกิดการขาดแคลนไม้ไผ่ชนิดที่ใช้ประโยชน์ในการทำเครื่องจักสานได้ เพราะแนวโน้มในปัจจุบันนี้ราคาไม้ไผ่เริ่มสูงขึ้นและหาได้ยากในบางท้องถิ่นแล้ว

1 กก เป็นพันธุ์ไม้ชนิดหนึ่งที่ชอบขึ้นในที่ชื้นและมีขึ้นทั่วไป เช่น ในนา ริมหนอง บึง และที่น้ำท่วม แฉะ อยู่ในจำพวก Cyprus ลำต้นกลมหรือสามเหลี่ยม มีทั้งชนิดลำต้นใหญ่ยาว และลำต้นเล็กและสั้น กกใช้สานเป็นเสื่อปูนั่ง สานเป็นกระเป่าถือ โดยการนำมาผ่าเป็นเส้น จักเอาใส่ในอก ผิววกจะม้วนกลมคล้ายเส้นเชือก ในภาคเหนือในปัจจุบันหาได้ค่อนข้างยาก และมีคุณสมบัติไม้ไผ่ชนิดนี้เพราะเกิดราได้ง่ายและผุเร็วถ้าได้รับความชื้น

2 แห้ง เป็นพืชอีกชนิดหนึ่งที่ชาวเหนือนำมาใช้ทำเครื่องจักสาน แห้งมีลักษณะคล้ายไม้ไผ่แต่อ่อนนุ่มกว่า ไม่มีข้อ แข็งกว่าหวาย ใช้ได้ทนกว่ากก ชอบขึ้นตามที่ชื้นแฉะ ใช้สานเสื่อสำหรับปูนั่ง นอนหรือทำฝาบาน เพดานบ้าน หรือสานเป็นแผ่นใช้ประโยชน์อื่น ๆ ได้ดี เพราะ

มีผิวเหลืองสวย เมื่อใช้ไปนาน ๆ จะขึ้นมัน แห้งในภาคเหนือในปัจจุบันนี้มีทั้งที่ขึ้นเองและชาวบ้านนำมาปลูกไว้ใช้

3 ใบลาน และใบตาล เป็นวัสดุจักสานอีกชนิดหนึ่งของภาคเหนือ ใช้ใบจักเป็นเส้นส่วนหมวก กูบ ก่องข้าว แอบข้าว เป็นต้น

4 หวาย เป็นวัสดุที่ใช้ประกอบเครื่องจักสานไม้ไผ่ หรือเครื่องจักสานอื่น ๆ มากกว่าที่จะใช้ทำเครื่องจักสานโดยตรง ส่วนมากใช้จักเป็นเส้นแล้วผูกเข้าขอบภาชนะทำหูหิ้ว ผูกมุม เป็นต้น หวายเป็นวัสดุที่หายากและมีราคาแพงในภาคเหนือ

#### 2.5.2.2 วัสดุที่ใช้ทำเครื่องจักสานภาคกลาง

วัสดุที่ใช้ทำเครื่องจักสานในภาคกลางมีหลายชนิด แต่ส่วนมากเป็นวัสดุที่มีใช้ในภาคอื่น ๆ เช่นกัน และลักษณะการใช้ใกล้เคียงกันดังนี้

#### ตารางที่ 2.3 วัสดุที่ใช้ทำเครื่องจักสานภาคกลาง

วัสดุ	ลักษณะและแหล่ง	ลักษณะการใช้และชนิดของเครื่องจักสาน
ไม้ไผ่สีสุก	เป็นไม้ไผ่เนื้อหนา ลำปล้องใหญ่ปานกลาง มีขึ้นทั่วไปในภาคกลาง ส่วนมากใช้ปลูกเป็นรั้วหรือปลูกล้อมบริเวณหมู่บ้าน มีมากเกือบทุกจังหวัดของภาคกลาง เป็นไม้ไผ่ที่มีเนื้อเหนียว ผิวแกร่ง มีคุณสมบัติในการใช้ทำเครื่องจักสานได้ดี	ใช้จักเป็นดอกสำหรับสานภาชนะ เครื่องมือเครื่องใช้นานาชนิด เช่น กระบุง ตะกร้า กระดัง ข่ง ลอบ ไซ ชะลอม เสื่อลำแพน ตะข่อง ฯลฯ
ไม้ไผ่รวก	เป็นไม้ไผ่ที่มีลำต้นเล็กกว่าไม้ไผ่สีสุก มีลำต้นตรงผิวแกร่ง เสี้ยนคมแข็งมอดไม่กิน มีมากเกือบทุกจังหวัด โดยเฉพาะจังหวัดกาญจนบุรี สุพรรณบุรี ราชบุรี ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีป่าและภูเขา จะมีไม้รวกมากกว่าจังหวัดอื่น ๆ	ไม้ไผ่ชนิดนี้มีผิวคมมาก จึงมักจักเป็นดอกหยาบ ๆ ใช้สานภาชนะใหญ่ ๆ เช่น สำหรับใส่ผัก แผงรั้วมีทำมากในจังหวัดนครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี
ไม้ไผ่อื่น ๆ	ไม้ไผ่ในภาคกลางยังมีอีกหลายชนิด เช่น ไผ่ตง ไผ่เหลือง ไผ่ข้าวหลาม ไผ่เลี้ยง เป็นต้น ไม้ไผ่เหล่านี้ไม่มีใครนิยมนำมาทำเครื่องจักสานนัก เพราะมีคุณสมบัติไม่เหมาะสมสู่ไม้สีสุกและไม้รวกไม่ได้	ไม้ไผ่ตงมักปลูกไว้กินหน่อ ไม้เลี้ยงใช้ทำถ่อและด้ามเครื่องใช้ต่าง ๆ

ตารางที่ 2.3 (ต่อ)

วัสดุ	ลักษณะและแหล่ง	ลักษณะการใช้และชนิดของเครื่องจักสาน
ใบตาล	มีทั่วไปในภาคกลาง ลำต้นสูงคล้ายมะพร้าว ใบเป็นแผงใหญ่คล้ายพัด ต้นตาลมีหลายชนิด ชนิดหนึ่งที่พบมากและมีทั่วไปคือ ตาลโตนด มีดอกเป็นวง และเมื่อตัดวงจะมีน้ำหวาน รongเอามาเคี้ยวทำน้ำตาล เรียกว่า น้ำตาลโตนด	ใบตาลนำมาทำเครื่องจักสานโดยจักใบออกเป็นเส้นคล้ายเส้นตอก แต่ต้องใช้ใบอ่อน เมื่อจักแล้วนำมาตากแดดจนหมาดแล้วจึงสานได้ เพราะใบตาลจะนิ่ม ในภาคกลางใช้สานปลาตะเพียน กุ้ง เครื่องแขวนไว้ดูเล่น อื่น ๆ และใช้สานเป็นหมวก กอบเป็นส่วนมาก จะสานอย่างอื่นบ้างก็มีจำนวนน้อย
ใบลาน	ลักษณะคล้ายต้นตาล ปัจจุบันมีน้อย เป็นต้นไม้ที่หายากค่อนข้างยาก	จารึกหนังสือ สานหมวก ปัจจุบันนี้มีทำน้อยมาก
กก	ในภาคกลางมีต้นกกมากตามที่สูงและ ตามริมหนองและบึง	กก ส่วนมากใช้ทอเสื่อมากกว่านำมาสานโดยตรง มีทำทั่วไปในหลายจังหวัด ส่วนมากทำใช้ในครัวเรือน นอกจากจังหวัดจันทบุรี ซึ่งมีการทอเสื่อกกกันมาก จนมีชื่อเสียงเรียก เสื่อจันทบูร
หวาย	แหล่งที่มีหวายในภาคกลางมีน้อย เพราะหวายจะขึ้นในป่าเป็นกอ ๆ ในป่าที่ดิบ หวายมีหลายชนิด เช่น หวายตะค้า หวายโป่ง หวายขม	หวายส่วนมากมักจะใช้ทำเป็นเครื่องสานประกอบหรือเครื่องผูกเครื่องจักสานอื่น ๆ แต่ก็มีกรนำหวายมาทำเครื่องจักสานโดยตรงหลายอย่าง เช่น ตะกร้าหัวกระเป่าหัว กระเป่าถือ ถาดผลไม้ ฝาชี เป็นต้น

## 2.5.2.3 วัสดุที่ใช้ทำเครื่องจักสานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือภาคอีสาน

ภาคอีสานมีวัสดุในการทำเครื่องจักสานคล้ายคลึงกับภาคเหนือและภาคกลาง วัสดุที่ใช้ทำเครื่องจักสานในภาคนี้มีดังนี้

ตารางที่ 2.4 วัสดุที่ใช้ทำเครื่องจักสานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือภาคอีสาน

วัสดุ	ลักษณะและแหล่ง	ลักษณะการใช้และชนิดของเครื่องจักสาน
ไม้ไผ่	ไม้ไผ่ที่ใช้ทำเครื่องจักสานในภาคนี้ส่วนมากเป็นไม้ไผ่สีสุก ซึ่งมีปลุกเป็นรั้วบ้าน หรือหลังหมู่บ้านทั่วไป	เครื่องจักสานไม้ไผ่ของภาคนี้มีหลายชนิดเช่นเดียวกับภาคกลาง โดยเฉพาะกระต๊อบข้าวเหนียว และภาชนะเครื่องใช้อื่น ๆ ตลอดจนภาชนะเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงไหม การทอผ้า ผ้าย ผ่าไหม
ใบลาน และ ใบตาล	มีทั่วไปแต่ไม่มากเหมือนภาคกลาง	ส่วนมากใช้ทำหมวกและงอบ
ก้านมะพร้าว	มีทั่วไปตามหมู่บ้านและสวน	ใช้ก้านกลางใบของมะพร้าว เหลาเอาใบออกให้เหลือแต่ก้าน แล้วนำมาสานเช่นเดียวกับตอก ส่วนมากสานเป็นตะกร้ากระจาดผลไม้เล็ก ๆ เป็นวัสดุที่เพิ่งนำมาใช้ได้ไม่นานนัก
หวาย	เป็นวัสดุที่หายากเช่นเดียวกับภาคอื่น ๆ	ส่วนมากใช้ประกอบกับเครื่องจักสานไม้ไผ่

#### 2.5.2.4 วัสดุที่ใช้ทำเครื่องจักสานภาคใต้

วัสดุพื้นบ้านที่ใช้ทำเครื่องจักสานภาคใต้ มีวัสดุพื้นบ้าน ที่มีเฉพาะภาคใต้ ต่างไปจากภาคอื่นบ้าง เช่น ย่านลิเภา คล้า กระจูด เตย ลำเจียก เป็นต้น แต่ส่วนมากแล้วไม้ไผ่ก็ยังคงเป็นวัสดุที่มีความสำคัญในการทำเครื่องจักสานเช่นกัน วัสดุที่ใช้ทำเครื่องจักสานของภาคใต้มีดังนี้

ตารางที่ 2.5 วัสดุที่ใช้ทำเครื่องจักสานภาคใต้

วัสดุ	ลักษณะและแหล่ง	ลักษณะการใช้และชนิดของเครื่องจักสาน
ใบลาน และ ใบตาล	ใบไม้สองชนิดนี้ใช้แทนกันได้ มีมากแถบชายฝั่งด้านตะวันออก เช่น จังหวัด นครศรีธรรมราช สงขลา พัทลุง เป็นต้น	ใช้สานเป็นหมวก กระสอบและสมุก สำหรับใส่ของ

## ตารางที่ 2.5 (ต่อ)

ย่านลิเภา	ย่านลิเภาเป็นแถววัลย์ชนิดหนึ่ง มีลักษณะเป็นแถวขนาดหลอดกาแฟ มีหลายชนิด มีชั้นตามเทือกเขา และป่าละเมาะทั่วไป มีมากในจังหวัดนครศรีธรรมราช	ลักษณะของใช้ต้องนำลำต้นมาลอกเอาแต่เปลือก แล้วจักเป็นเส้นเล็ก ๆ แล้วขูดเกลตาเช่นเดียวกับหวาย แล้วจึงนำไปสาน ย่านลิเภาส่วนมากจะต้องมีโครงไม้ไผ่ก่อน จึงสานย่านลิเภาเป็นลาย ย่านลิเภานิยมทำเป็นกระเป๋าถือ ตะกร้าหิ้ว กล่องยาเส้น เขียนหมากพาน และเครื่องมือเครื่องใช้อื่น ๆ
กระจูด	กระจูดเป็นพันธุ์ไม้ตระกูลเดียวกับกก ชอบขึ้นในที่ชื้นแฉะ ลักษณะลำต้นเป็นต้นกลม ๆ ขนาดนิ้วก้อย โตเต็มที่สูงประมาณ 2 เมตร กระจูดมีขึ้นทั่วไป แต่แหล่งที่ปลูกกระจูดไว้สานเสื่ออย่างเป็นล่ำเป็นสันอยู่ที่อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง	กระจูดที่นำมาสานจะนำลำต้นมาผึ่งแดดแล้วทุบให้แบนคล้ายเส้นดอกเสี้ยก่อนแล้วจึงสาน ส่วนมากจะนำมาสานเสื่อ กระจูด สออบหมาก เป็นต้น
ลำเจียก	ลำเจียก หรือปาหนัน เป็นต้นไม้จำพวกเดียวกับเตย ใบคล้ายใบสับปะรด มีหนามริมใบทั้งสองข้าง ขึ้นตามชายทะเลหลาย	การสานเสื่อลำเจียกมีวิธีการเช่นเดียวกับการสานใบเตย แต่ลำเจียกหรือปาหนันส่วนมากจะนำมาสานเสื่อมากกว่าอย่างอื่น
คล้า	จังหวัด เช่น กระบี่ พังงา ปัตตานี เป็นต้น เป็นต้นไม้ชนิดหนึ่งคล้ายต้นข่า เป็นต้นไม้ป่าคล้ายต้นข่า หรือกก มีผิวเหนียว นำมาทำเครื่องจักสานได้ เช่นเดียวกับหวายและไม้ไผ่	การใช้นำมาจักเอาผิวเป็นดอก ใช้สานภาชนะเช่นเดียวกับหวายและไม้ไผ่ ชาวปักษ์ใต้นิยมนำมาสานเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ เพราะมีความเหนียว และคงทนดี เช่น นำมาทำนาง และภาชนะอื่น ๆ

นอกจากวัสดุดังกล่าวแล้ว ในปัจจุบันชาวใต้ได้นำเชือกกล้วย และหางอน หรือยอดลานมาสานและทอเป็นเครื่องใช้อื่น ๆ อีกในบางท้องที่ โดยเฉพาะที่อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช มีการถักกระเป๋า หมวก ด้วยเชือกกล้วย และหางอน เป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนกันหลายหมู่บ้าน

### 2.5.3 โครงสร้าง (Structure)

โครงสร้างของเครื่องจักสานนั้นเป็นสิ่งที่ควรนำมาศึกษาวิเคราะห์ การทำเครื่องจักสานแม้จะเริ่มด้วยวิธีพื้น ๆ ธรรมดา ๆ แต่การสร้างรูปทรงของเครื่องจักสานแต่ละชนิด ได้รับการออกแบบให้สัมพันธ์กับลวดลาย ซึ่งมีผลต่อการสร้างโครงสร้างไว้อย่างแยบยล และทั้งรูปทรง ลวดลาย โครงสร้างจะนำไปสู่ประโยชน์ใช้สอยที่สมบูรณ์

“นักคณิตศาสตร์และวิศวกรโครงสร้าง จัดเครื่องจักสานอยู่ในประเภท “โครงสร้างเปลือกบาง” (Shell Structure) มีผนังเป็นรูปโค้ง (Curve Structure) ซึ่งอาจจะเป็นรูปทรงกระบอก (Cylindrical) หรือรูปพลาโบลา (Parabola) ความโค้งจะเป็นตัวรับบังคับให้รูปทรงมีกำลังเทียบได้กับการม้วนตัวของกระดาษเป็นทรงกระบอก จะรับน้ำหนักได้มากกว่าแผ่นเรียบ

โครงสร้างของเครื่องจักสานโดยเฉพาะประเภทภาชนะเครื่องใช้แล้ว จะเห็นว่ามีโครงสร้างโครงสร้างอยู่ 2 ชนิด คือ

2.5.3.1 โครงสร้างที่เกิดขึ้นด้วยลวดลายของวัสดุที่ใช้ในการสานเป็นตัวบังคับทรงให้คงรูปทรงอยู่ได้ของเครื่องจักสานนี้ จะเห็นได้ชัดในเครื่องจักสานที่ใช้เป็นภาชนะต่าง ๆ เช่น กระบุง ตะกร้า ช้อง สมุก กระติ๊บ ก่องข้าว เป็นต้น

โครงสร้างของเครื่องจักสานชนิดนี้จะมีแรงยึดระหว่างกันด้วยแรงขัดกันของลวดลายที่สาน ซึ่งแบ่งตามลักษณะของลวดลายที่ใช้เป็นโครงสร้างในตัวเครื่องจักสานได้ 3 ลักษณะ คือ

1 เครื่องจักสานที่ใช้โครงสร้างในตัวด้วยลายขัดกันธรรมดา (Twining & Wickerwork) เครื่องจักสานลักษณะนี้มักจะเป็นพวกภาชนะเครื่องใช้ต่าง ๆ เริ่มสานส่วนกันที่จะเป็นโครงสร้างสำคัญก่อน โดยสานเป็นแผ่นสี่เหลี่ยม กลม หรือรี โดยมีดอกพุ่งออกมารอบด้านแล้วโค้งตั้งขึ้น เป็นดอกแนวตั้ง หรือเส้นตั้ง (Vertical) ซึ่งจะเป็นโครงสร้างสำคัญที่จะช่วยยึดให้เครื่องจักสานคงรูปในแนวตั้งหรือแนวตั้งได้ โดยมีดอกที่สานขัดในแนวนอน (Horizontal) เป็นตัวบังคับให้คงรูปทรงอยู่ได้อีกทีหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นทรงกระบอก ทรงสี่เหลี่ยมหรือรูปไข่ ที่มีส่วนคอดโค้งอย่างไรก็ได้ เครื่องจักสานชนิดที่ใช้โครงสร้างในตัวเองด้วยการขัดกันของดอกนี้ ส่วนมากจะเป็นเครื่องจักสานไม้ไผ่ที่มีเส้นตอกค่อนข้างแข็ง เพราะแรงคืนตัวของไม้ไผ่และแรงยึดที่เกิดจากการขัดกันของเส้นตอกจะช่วยให้เครื่องจักสานคงรูปอยู่ได้ ไม่ว่าจะเป็นรูปทรงอย่างไรก็ตาม และความแข็งแรงของเครื่องจักสานชนิดนี้จะขึ้นอยู่กับความถี่ ห่าง ที่ทำให้เกิดช่องว่างมากน้อยเพียงใดด้วย ยิ่งถี่มากและเส้นตอกเล็กทำให้เกิดช่องว่างน้อยก็จะยิ่งแข็งแรง มีแรงยึดเกาะกันมาก แต่ถ้าสานห่างความแข็งแรงก็จะยิ่งน้อยลงไปตามส่วน เครื่องจักสานชนิดนี้มักจะไม่เก็บขอบ หรือเม้ม (Finished) ด้วยตัวเอง มักจะใช้ขอบอื่นมาประกบเพื่อช่วยให้เกิดความแข็งแรงได้ดีกว่าการเก็บขอบเก็บริมในตัวเอง

2 เครื่องจักสานที่ใช้โครงสร้างในตัวเองด้วยการขด (Coiling) เครื่องจักสานชนิดนี้จะต้องเตรียมวัสดุเป็นเส้นหรือเป็นแผ่นเล็ก ๆ ก่อน แล้วนำมาขดม้วนเป็นวงกลม โดยเริ่มจากจุดศูนย์กลางแล้วแผ่ขยายออก โดยตัวเชื่อม (Binder) ระหว่างเส้นวัสดุให้ติดกันจะด้วยการเย็บ (Sew) ถัก หรือปัก (Stitch) ให้ได้รูปทรงตามต้องการ เครื่องจักสานที่มีโครงสร้างในตัวเองชนิดนี้

มักจะทำด้วยวัสดุอ่อน เมื่อนำมาทำเครื่องจักสานแล้วแม้จะคงรูปทรงอยู่ได้ จะบิดหรือเปลี่ยนรูปได้ตามแต่แรงที่มากกระทบ เพราะวัสดุที่ใช้ทำเครื่องจักสานชนิดนี้จะไม่มีความแข็งแรงในตัวในตัวเอง เช่น ปอ ผักตบ กก เชือกกล้วย หรือแม้จะเป็นไม้ไผ่ก็จะทำเป็นเส้นตอกบาง ๆ เสียก่อนแล้วจึงถักเป็นเส้น เช่น การสานหมวกด้วยไม้เอี้ยะของบ้านแป้น อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เป็นต้น เครื่องจักสานชนิดที่ใช้การขดตัวเป็นโครงสร้างนี้จะเก็บริมด้วยตัวเองได้ดี

3 เครื่องจักสานที่ใช้โครงสร้างในตัวเองด้วยการสานด้วยลายเส้นทแยง (Diagonal) โครงสร้างของเครื่องจักสานชนิดนี้จะยึดเกาะกันด้วยแรงขัดระหว่างกันเช่นเดียวกับปลายขีด แต่จะมีช่องว่างระหว่างลายละเอียด หรือบางลายจะซ้อนต่อกันแบบสนิทจนเกือบไม่มีรูหรือช่องว่างเลย จนดูเหมือนเป็นแผ่นเดียวกันเลยก็มี ทั้งนี้เพราะเครื่องจักสานชนิดนี้มักจะใช้ตอกบาง ลักษณะการสานคล้ายการทอผ้า เส้นตอกแต่ละเส้นจะเอียงประสานสลับกันไปในตัว ไม่มีตอกตั้งและตอกนอนอย่างลายขีด รูปทรงของเครื่องจักสานชนิดนี้จะมีลักษณะเป็นเครื่องจักสาน โครงสร้างเปลือกบาง (Shell Structure) มีพื้นผิว (Texture) เรียบ มักจะสานเป็นทรงกระบอกมากกว่าอย่างอื่น เพราะเครื่องจักสานชนิดนี้มีโครงสร้างที่ค่อนข้างบอบบางคล้ายแผ่นกระดาษ จะทรงรูปอยู่ได้ดีเฉพาะทรงกระบอก และส่วนกันมักจะต้องมีมุมคล้ายรูปกรวยเป็นมุมสำหรับรับน้ำหนัก ซึ่งเกิดจากส่วนกันซึ่งเป็นแผ่นสี่เหลี่ยม หกเหลี่ยม แล้วหักขึ้นมาเป็นผนังด้านข้างของภาชนะ นอกจากนี้เครื่องจักสานชนิดนี้ยังนิยมใช้โครงสร้างภายนอกเป็นตัวบังคับรูปทรงด้วย ซึ่งมักจะได้แก่ภาชนะที่มีลักษณะเป็นก้นกระทะ เช่น กระดัง กระจาด เป็นต้น เครื่องจักสานชนิดที่มีโครงสร้างในตัวเองด้วยลายทแยงนี้ จะสามารถสานสลับให้เกิดลวดลายต่าง ๆ ได้มากมาย ทั้งที่เป็นแผ่นเรียบ เช่น การสานเสื้อใบลำเจียก เสื้อกระจุด กระสอบใบเตย สอหมาก กระจุด สมุกใบตาล ของภาคใต้ ซึ่งนิยมสานเป็นลวดลายต่าง ๆ และเครื่องจักสานจำพวกก่องข้าว แอบข้าวและกระต๊อบข้าว ซึ่งเป็นเครื่องจักสานที่ใช้โครงสร้างในตัวเองด้วยการสานทแยงที่นิยมสานเป็นลวดลายดอกดวงเพื่อความสวยงามไปด้วย เครื่องจักสานชนิดนี้เป็นเครื่องจักสานที่สามารถเก็บริมหรือเก็บขอบได้ด้วยตัวเองได้เรียบร้อยที่สุด แต่ก็นิยมใช้การเก็บริมด้วยการเข้าขอบด้วยวัสดุอื่นเหมือนกัน เพราะจะช่วยให้เกิดความแข็งแรงคงทนเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม เครื่องจักสานชนิดนี้มักใช้เป็นภาชนะที่ต้องการผนังที่บาง ๆ สำหรับใช้ใส่สิ่งของที่มีความละเอียดและต้องการความสวยงามเป็นพิเศษ

2.5.3.2 โครงสร้างที่เกิดขึ้นจากการใช้วัสดุ หรือวัสดุชนิดเดียวกันกับเครื่องจักสาน เข้ามาเป็นโครงสร้างเสริมเพื่อให้เครื่องจักสานคงรูปอยู่ได้ดี

โครงสร้างของเครื่องจักสานชนิดนี้เป็นโครงสร้างภายนอกที่ใช้วัสดุอื่นที่ไม่ใช่ส่วนที่เป็นผนังหรือส่วนประกอบภายในของเครื่องจักสานเข้ามาเป็นองค์ประกอบ เพื่อใช้เป็นตัวบังคับให้เครื่องจักสานนั้นคงรูปทรงอยู่ได้ เช่น โครงข่ง โครงลอบดักปลา โครงของไซ โครงกระบุง เป็นต้น โครงสร้างชนิดที่นำมาประกอบภายนอกนี้ เป็นส่วนเสริมเพื่อความแข็งแรง ซึ่งใช้ได้กับเครื่องจักสานเกือบทุกชนิด ซึ่งส่วนมากจะใช้เสริมในส่วนสำคัญ ๆ เช่น ก้น และปากของภาชนะ หรือขอบของเครื่องจักสานที่เป็นแผ่นเรียบ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ลักษณะของโครงสร้างของเครื่องจักสาน ทั้งสองลักษณะดังกล่าว ส่วนที่ถือว่าเป็นโครงสร้างสำคัญของภาชนะเครื่องจักสานมีอยู่สามส่วนคือ

ส่วนกัน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของโครงสร้างของเครื่องจักสานที่เป็นจุดเริ่มต้น (Beginning) ของการสร้างรูปทรง ลักษณะของมันจะส่งผลถึงรูปทรงที่จะสร้างต่อไปด้วย ดังนั้น ส่วนกันจะต้องมีโครงสร้างที่แข็งแรง และเหมาะสมกับสวดลายและรูปทรงของเครื่องจักสาน ส่วนกันนี้จะใช้สวดลายชนิดใดก็ขึ้นอยู่กับลักษณะของเครื่องจักสานแต่ละชนิด ซึ่งจะใช้โครงสร้างในตัวเองทั้งหมด หรือจะมีโครงสร้างภายนอกช่วยด้วยก็ได้ จะเป็นแผ่นสี่เหลี่ยมเป็นรูปหกเหลี่ยม แปดเหลี่ยมหรือกลมก็ขึ้นอยู่กับชนิดของเครื่องจักสานและประโยชน์ใช้สอยของสิ่งนั้น ๆ

ส่วนกลาง หรือส่วนที่เป็นผนังของภาชนะด้านข้างจะมีรูปทรงและโครงสร้างอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับลักษณะของภาชนะและเครื่องใช้แต่ละชนิด ซึ่งอาจจะเป็นผนังที่ทึบ หรือเป็นตา ก็แล้วแต่ประโยชน์ใช้สอย ส่วนกลางของเครื่องจักสานเป็นโครงสร้างที่สำคัญ เพราะจะต้องเป็นส่วนที่จะต้องรับน้ำหนักจากการบรรจุวัตถุภายใน ถ้าผนังข้างของเครื่องจักสานได้รับการสานที่ดี มีรูปทรงดี จะช่วยให้สามารถรับน้ำหนักซึ่งเป็นแรงกด และแรงดึงจากภายในได้ทนทานยิ่งขึ้น

ส่วนปาก ส่วนปากของเครื่องจักสานจะเป็นส่วนสกัด หรือส่วนสำเร็จ (Finished) ของเครื่องจักสาน ซึ่งอาจจะเก็บขอบหรือริมด้วยตัวเอง หรืออาจจะเข้าขอบด้วยวัสดุอื่น ส่วนปากของเครื่องจักสานมีความสำคัญเช่นเดียวกับส่วนอื่น ๆ คือจะต้องมีความสัมพันธ์กับรูปทรงและประโยชน์ใช้สอย โครงสร้างของส่วนปากหรือขอบของภาชนะจักสานนี้จะเป็นสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งที่จะช่วยบังคับให้เครื่องจักสานคงรูปอยู่ได้และจะสังเกตเห็นว่า เครื่องจักสานจำนวนมากจะพืดพิดัน และทำด้วยความประณีต มีการผูกขอบและถักด้วยสวดลายที่สามารถให้แรงยึดได้เหนียวแน่น จะเห็นได้จากการถักขอบ กระบุง กระดัง ซึ่งจะถักด้วยหวาย ด้วยสายสับปลาอ่อน สายหัวแมลงวัน เป็นต้น เพราะภาชนะจักสานจำนวนมากจะผูกที่หัวที่แขวนไว้ที่ขอบปาก ดังนั้น ขอบปากจึงต้องมีความแข็งแรงและสามารถรับน้ำหนักได้ดี

อย่างไรก็ตาม โครงสร้างต่าง ๆ ของเครื่องจักสานลักษณะต่าง ๆ และส่วนประกอบดังกล่าวแล้วแสดงให้เห็นว่าคนโบราณได้คิดประดิษฐ์ไว้อย่างลงตัว มีความสมบูรณ์ในด้านต่าง ๆ อย่างยากที่จะหาโครงสร้างใด ๆ ในสมัยใหม่นี้เปรียบได้ เป็นสิ่งที่น่าสนใจที่จะมีการศึกษากันอย่างลึกซึ้งต่อไป เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ในการสร้างสรรค์ศิลปะประยุกต์บนพื้นฐานของศิลปะพื้นฐานให้เกิดประโยชน์ที่สมบูรณ์ต่อไป

#### 2.5.4 รูปทรง (Form)

การสร้างรูปทรงเครื่องจักสานในภาคต่าง ๆ ของไทย จะเห็นว่ามียุทธวิธีที่แตกต่างแตกต่างกันไป แม้ว่าเครื่องจักสานนั้นจะมีประโยชน์ในการใช้สอยอย่างเดียวกันก็ตาม ทั้งนี้เป็นเพราะตัวกำหนดรูปทรงของเครื่องจักสาน ซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของการสร้างรูปทรงของเครื่องจักสานในถิ่นต่าง ๆ นั้นต่างกันไป สิ่งที่น่าจะถือว่าเป็นตัวกำหนดรูปทรงของเครื่องจักสานที่สำคัญมีดังนี้ คือ

2.5.4.1 วัสดุ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการทำเครื่องจักสาน และในภาคต่าง ๆ ของประเทศจะมีวัสดุ ที่ใช้ทำเครื่องจักสานแต่ละชนิดได้แตกต่างกัน และวัสดุแต่ละชนิดจะมีคุณสมบัติในการทำเครื่องจักสานได้ต่างกัน เช่น ไม้ไผ่มีคุณสมบัติในการทำภาชนะจำพวก กระบุง ตะกร้า ครุ ฯลฯ ได้ดีเพราะไม้ไผ่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมหลายประการดังได้กล่าวแล้ว และการนำไม้ไผ่มาสร้างเป็นเครื่องจักสานก็จะได้รับทรงของเครื่องจักสานที่มีลักษณะเฉพาะที่ต่างไปจากภาชนะสานด้วยวัสดุอื่น เช่น ต่างไปจากสอหรือกระสอบ สำหรับใส่ข้าวเปลือก ที่สานด้วยใบเตยทะเลของภาคใต้ รูปทรงของภาชนะกระบุง ตะกร้าไม้ไผ่จะคงรูปอยู่ได้ แม้จะบรรจุของไว้ภายในแล้วก็ตาม หรือแม้จะมีแรงกด แรงดึง มาทำให้เปลี่ยนรูปทรงไปบ้างแต่ก็จะกลับคืนสภาพเดิมได้ แต่รูปทรงของกระสอบ สอ หรือกระชู่ ใบเตยของภาคใต้แม้จะมีรูปทรงใกล้เคียงกับกระบุงภาคเหนือก็ตาม แต่รูปทรงของกระสอบใบเตยจะเปลี่ยนแปลงไปได้ตามความต้องการของผู้ใช้ได้มากกว่ากระบุงไม้ไผ่ เช่น อาจจะบิดเบี้ยวไปตามรูปร่างของสิ่งของที่บรรจุอยู่ภายในได้มากกว่ากระบุงไม้ไผ่ และยังสามารถพับเก็บแบน ๆ ได้เหมือนกระสอบป่านหรือถุงกระดาษ จากลักษณะดังกล่าวของตัวอย่างทั้งสองนี้ แสดงให้เห็นว่ารูปทรงของเครื่องจักสานขึ้นอยู่กับวัสดุเป็นตัวกำหนด และรูปทรงนี้จะขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของวัสดุแต่ละชนิดด้วย นอกจากนี้การสร้างรูปทรงของเครื่องจักสานยังขึ้นอยู่กับประโยชน์ในการใช้สอยของเครื่องจักสาน และชนิดแต่ละอย่างด้วยว่า ผู้สานมีวัตถุประสงค์จะใช้เครื่องจักสานนั้นใช้ประโยชน์อะไร

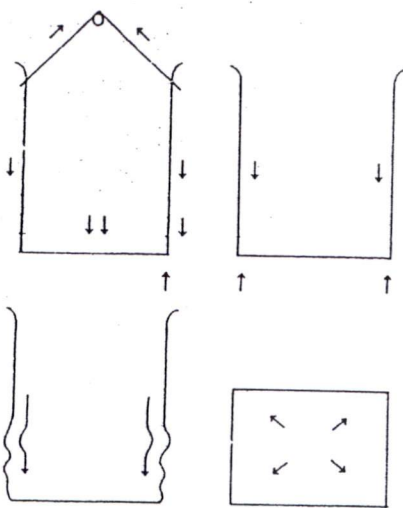
2.5.4.2 หน้าที่ใช้สอย หน้าที่ในการใช้สอยเป็นตัวกำหนดรูปทรงที่สำคัญอีกสิ่งหนึ่ง เพราะการสร้างรูปทรงของเครื่องจักสานจะอยู่ที่วัตถุประสงค์เพื่อการใช้สอย (Functions) เป็นสำคัญ และการที่เครื่องจักสานจะใช้ประโยชน์ได้สมบูรณ์ จะต้องมียุทธศาสตร์ที่ดี และเหมาะสมกับการใช้สอย มีโครงสร้างที่ดี และใช้วัสดุที่เหมาะสมด้วย อย่างไรก็ตาม การสร้างรูปทรงของเครื่องจักสานเพื่อให้เป็นไปตามหน้าที่ใช้สอยที่ดี จำเป็นจะต้องได้รับการออกแบบและพัฒนา รูปทรงให้อื้ออำนวย ประโยชน์ได้มากที่สุด ซึ่งการสร้างรูปทรงของเครื่องจักสานชนิดต่าง ๆ ของไทย คงได้รับการพัฒนา รูปทรงโดยหลักธรรมชาติที่ต้องการให้บรรลุวัตถุประสงค์มากมายหลายอย่าง และเครื่องจักสานหลายอย่างที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ เป็นรูปทรงที่ได้รับการปรับปรุงเรื่อยมาจนเป็นรูปทรงที่สมบูรณ์ในการใช้สอยและมีความงามตามความนิยมของท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครื่องจักสานประเภทที่ใช้เป็นภาชนะ เช่น กระบุง กระเชอ ช่าง ตะกร้า เป็นต้น

รูปทรงของเครื่องจักสานประเภทภาชนะที่น่าสนใจและนำมาเป็นตัวอย่างวิเคราะห์ ให้เห็นการสร้างรูปทรงของเครื่องจักสานที่ได้รับการพัฒนาขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการใช้สอยไว้เป็นอย่างดีแล้ว จะด้วยความต้องการที่ยึดหลักการใช้สอยตามธรรมชาติของผู้สาน ที่อาจจะไม่ได้อาศัยหลักวิชาใด ๆ ก็ตาม แต่ถ้าเราจะนำมาวิเคราะห์โดยใช้หลักการออกแบบในศิลปะเข้าไปวิเคราะห์แล้ว จะเห็นว่าเป็นสิ่งที่ได้รับการออกแบบไว้อย่างแยบยล ช่างฉลาดอย่างยิ่ง ดังตัวอย่างที่จะยกมาวิเคราะห์ต่อไปนี้

เครื่องจักสานประเภทภาชนะใส่ของ พวกกระบุง เปี้ยด กระเชอ กระสอบ หรือสอ หรือกระชู่ ของภาคใต้ จะเห็นว่าเครื่องจักสานประเภทนี้สานด้วยวัสดุที่แตกต่างกันคือ ไม้ไผ่ ใบเตย ซึ่งมี

การใช้สอยเหมือนกัน และรูปทรงคล้ายคลึงกัน คือ มีลักษณะกลม ๆ คล้ายทรงกระบอก แต่มีส่วนโค้งของกระพุ้งข้างป่อง มีความโค้งของผนังด้านข้างนี้จะเห็นว่าเป็นรูปทรงที่สร้างขึ้นเพื่อให้ตอบสนองประโยชน์ใช้สอยได้ดีกว่ารูปทรงอื่น ดังจะเปรียบเทียบให้เห็นข้อดีข้อเสียที่แตกต่างกันดังต่อไปนี้

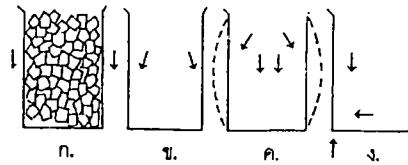
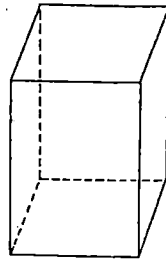
1 ถ้าสร้างรูปทรงของเครื่องจักรสานเป็นรูปทรงกระบอกอย่างกระป๋อง เมื่อใส่ของแล้ว ไม่ว่าจะเป็นมล็ดข้าวเปลือก หรือพืชพันธุ์อื่น ๆ ก็ตาม น้ำหนักของสิ่งที่บรรจุภายในจะวิ่งลงสู่ส่วนกันทั้งหมด โดยมีผนังเป็นเพียงส่วนกันให้วัตถุอยู่ภายในภาชนะเท่านั้น แม้จะมีแรงดันออกด้านข้าง ถึงจะไม่มากนัก แต่ก็อาจจะทำให้ผนังด้านข้างของภาชนะจะถูกดันโป่งออกเสียทรงได้น้ำหนักของของที่บรรจุภายในเกือบทั้งหมดจะกดลงที่ส่วนกัน ทำให้กันต้องรับน้ำหนักมาก ซึ่งจะทำให้เกิดแรงกดลงส่วนกันมากเกินไป จะทำให้ส่วนกันชำรุดเสียหายเร็ว และนอกจากนี้ถ้าสานภาชนะในรูปทรงนี้ ส่วนกันที่หักมุมขึ้นมาเป็นฉาก จะทำได้ยาก ถึงทำได้ก็จะไม่ทนเท่าที่ควร เพราะเกิดแรงกดลงโดยตรงมากเกินไป สิ่งเหล่านี้เป็นข้อเสีย และทำให้เครื่องจักรสานได้รับการปรับปรุงให้มีรูปทรงเป็นรูปกระโถนหรือรูปไข่ผ่าครึ่งมากกว่าอย่างอื่น ซึ่งอาจเห็นได้จากข้อเสียของภาชนะจักสานรูปทรงอื่น ๆ อีก เช่น ทรงสี่เหลี่ยมหรือปริมาตร และทรงกรวย เป็นต้น



ภาพที่ 2.8 รูปทรงของเครื่องจักสาน

ที่มา : วิรุณ ตั้งเจริญ (2539)

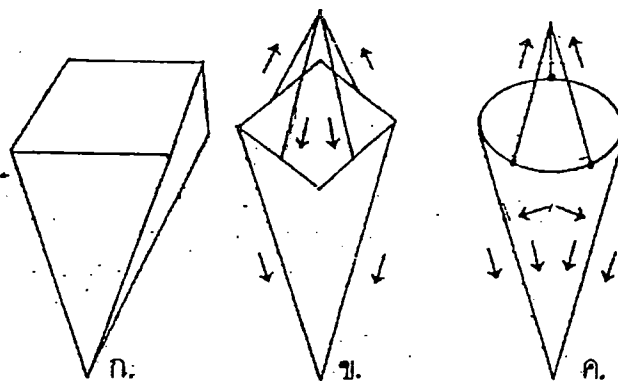
2 ถ้าเป็นเครื่องจักสานที่ใช้เป็นภาชนะรูปปิบหรือถัง (ดังรูป) ซึ่งตามลักษณะของเครื่องจักสานแล้วทำได้ยาก เพราะการหักมุม 90 องศา นั้นจะทำให้ตอกหรือวัสดุที่ใช้สานแตกหักได้ แต่ก็มีเครื่องจักสานบางชนิดที่สานได้ แต่ถ้าเป็นภาชนะแล้ว จะใช้ประโยชน์ได้ไม่ดีเท่าที่ควร เพราะมุมต่าง ๆ จะชำรุดเสียหายได้ง่าย และผนังจะโป่งเสียรูปทรง น้ำหนักเลื่อนไหลลงสู่กันมากเกินไป จะทำให้ส่วนกันชำรุดได้ง่าย ไม่ว่าจะเป็นการตั้งหรือการแขวนก็ตาม ส่วนกันจะต้องรับน้ำหนักมากเกินไป



ภาพที่ 2.9 รูปทรงของเครื่องจักสาน

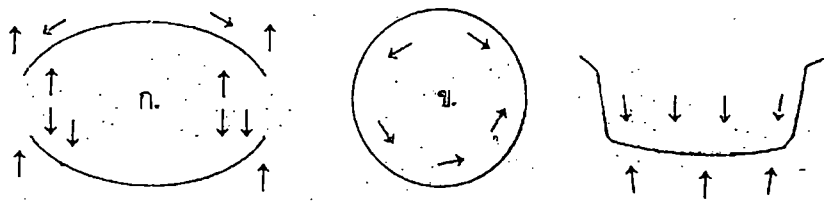
ที่มา : วิรุณ ตั้งเจริญ (2539)

3 ถ้าเป็นเครื่องจักสานรูปกรวย ไม่ว่าจะเป็กรวยกลมหรือกรวยเหลี่ยม ก็ตาม ลักษณะการรับน้ำหนักจะไม่สมบูรณ์ เพราะน้ำหนักจะเลื่อนไหลไปรวมกันที่จุดหนึ่งจุดใดมากเกินไป ไม่มีการเฉลี่ยน้ำหนัก ซึ่งจะทำให้เครื่องจักสานเสียทรงและชำรุดได้ง่ายแม้จะใช้วิธีแขวนหรือหิ้วก็ตาม จะทำให้ส่วนขอบบนต้องถูกดึงขึ้นไป และแรงดึงนี้จะทำให้ผนังเสียรูปทรงและขอบบนจะรับน้ำหนักไม่ได้เท่าที่ควร จะใช้ได้เฉพาะเครื่องจักสานที่ไม่ต้องรับน้ำหนักมาก แต่ใช้เป็นเครื่องกรองเพียงอย่างเดียว เช่น การทำเป็นกระชอน หรือกรอง เป็นต้น



ภาพที่ 2.10 รูปทรงของเครื่องจักสาน

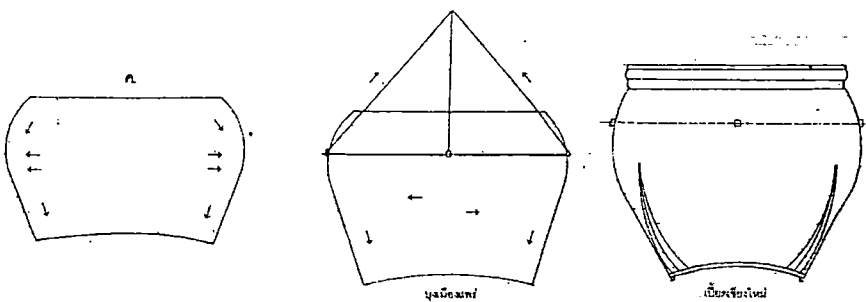
ที่มา : วิรุณ ตั้งเจริญ (2539)



ภาพที่ 2.11 รูปทรงของเครื่องจักสาน

ที่มา : วิรุณ ตั้งเจริญ (2539)

จากตัวอย่างดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ทำไมภาชนะจักสานประเภทภาชนะทั่วไปจึงมักไม่มีใครมีรูปทรงทั้งสามแบบ (ก. ข. ค.) แต่ส่วนมากจะเป็นรูปกระทะ หรือทรงกระบอกที่มีผนังป้องโค้ง เพราะความโค้งของผนังจะทำให้เกิดแรงกด และแรงดึงอยู่ในตัวทำให้เกิดความสมดุลในการคงรูปอยู่ได้ (ก.) และความโค้งของผนังจะช่วยให้มีการเคลื่อนย้ายแรงกดไปรอบ ๆ ผนัง (ข.) และเมื่อมีวัตถุภายในไม่ว่าจะเป็นอะไรก็ตาม โดยเฉพาะพวกเมล็ดพืช เมล็ดข้าว และของที่มีความละเอียด ซึ่งจะมีน้ำหนักเคลื่อนไหลลงสู่ส่วนกัน และแรงดันออกรอบ ๆ ผนังของภาชนะ ซึ่งความโค้งของผนังจะทำให้เกิดการกระจายน้ำหนักและแรงกดเฉลี่ยไปรอบ ๆ ทำให้น้ำหนักและกันไม่ต้องรับน้ำหนัก และแรงกดเฉพาะจุดหนึ่งจุดใดมากเกินไป ซึ่งจะช่วยให้อ่างจักสานคงรูปทรงเดิมอยู่ได้ดี และมีความคงทนยิ่งขึ้นด้วย (รูป ค.) ดังจะเห็นได้จากกระบุงจากภาคต่าง ๆ โดยเฉพาะกระบุงหรือเปียด ภาคเหนือ ซึ่งลักษณะการเคลื่อนย้ายน้ำหนักนี้จะช่วยให้ภาชนะนั้นไม่ต้องมีโครงสร้างที่เป็นส่วนประกอบภายนอก ตามขอบและตามกันแข็งแรงมากนัก เพราะน้ำหนักและแรงกดจะไม่ได้พุ่งลงสู่กันมากเหมือนภาชนะทรงกระบอกตรง ๆ ไม่ว่าจะใช้ภาชนะนั้นตั้งกับพื้น หรือหาบ หาม และแขวน ก็ตาม

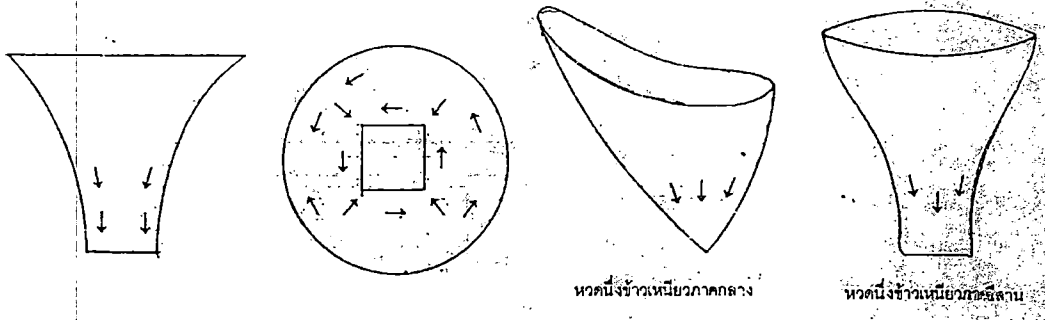


ภาพที่ 2.12 รูปทรงของเครื่องจักสาน

ที่มา : วิรุณ ตั้งเจริญ (2539)

นอกจากรูปทรงตามหลักของการเคลื่อนย้ายน้ำหนักดังกล่าวแล้ว หลักการของแรงกดของน้ำหนักของวัตถุภายในภาชนะนี้ยังใช้เป็นหลักในการสร้างรูปทรงของภาชนะจักสานบางชนิดที่ต้องการจะให้น้ำหนักหรือแรงกดเคลื่อนไหลลงสู่จุดเดียวกัน เพื่อประโยชน์ใช้สอยก็มี เช่น กระบุงปากบานสำหรับแบกข้าวเปลือก (รูป จ.) ซึ่งมีลักษณะปากบานคล้ายปากแตรกันสอ ลักษณะเช่นนี้ช่วยให้น้ำหนักกด

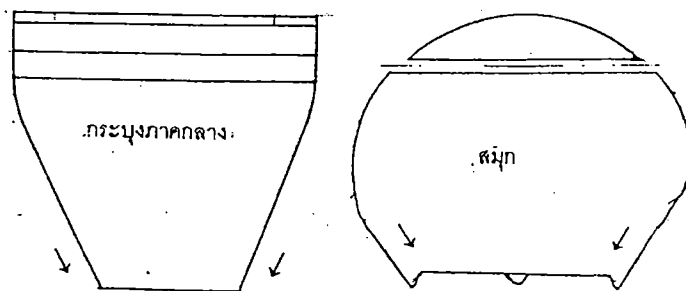
ลงที่จุดเดียวกันคือส่วนกัน ทำให้ส่วนกันกดกระชับกับบ่าของผู้แบกได้ดี และลักษณะปากบานกันสอบ จะช่วยให้กันตั้งบนบ่า โดยส่วนปากโค้งเหนือศีรษะผู้แบก แจะแบกได้สบายไม่เกะกะ และความกว้างของปากยังช่วยให้เท้าวเป็ลือกออกได้ง่าย ซึ่งจะเห็นว่ารูปทรงเหล่านี้เกิดขึ้นตามหลักของการเฉลี่ยน้ำหนัก และความสะดวกสบายในการใช้สอยนั่นเอง ซึ่งนับได้ว่าเป็นหลักการออกแบบตามความจำเป็นด้านประโยชน์ใช้สอยของมนุษย์ที่แยบยลอย่างยิ่ง



ภาพที่ 2.13 รูปทรงของเครื่องจักสาน

ที่มา : วิรุณ ตั้งเจริญ (2539)

หลักการสร้างรูปทรงของเครื่องจักสานที่มีหน้าที่ในการใช้สอยเป็นองค์ประกอบกำหนดรูปทรงที่อยู่ในหลักเกณฑ์ของการรวมน้ำหนัก และการเฉลี่ยน้ำหนักนี้ ส่วนกันหรือฐานของภาชนะซึ่งเป็นส่วนที่ใช้ตั้งกับพื้น และรับน้ำหนักจากแรงกดของวัตถุนั้น แม้ว่ากันทรงกระหะ จะเฉลี่ยน้ำหนักได้ดีกว่าฐานเรียบ ๆ ซึ่งส่วนมากจะเป็นฐานสี่เหลี่ยม หกเหลี่ยมก็ตาม แต่การตั้งที่มั่นคง (Stable) ฐานเหลี่ยมจะทำหน้าที่ได้ดีกว่า ทั้งนี้เพราะหลักการของโครงสร้างและสวดลายในการสานจะอำนวยให้เกิดเป็นกรวยมุมกว้างขึ้นที่มุมที่เป็นเหลี่ยมของกันแต่ละมุม ซึ่งจะเห็นได้จากกันกระบุง ตะกร้า (ข้าว) สุ่มก ซึ่งมุมของกันจะเป็นจุดรับน้ำหนักที่ได้จากการกดของวัตถุภายในและแรงกระทบกระแทกจากพื้นได้ดี และช่วยให้ตั้งได้มั่นคงด้วย



ภาพที่ 2.14 รูปทรงของเครื่องจักสาน

ที่มา : วิรุณ ตั้งเจริญ (2539)

อย่างไรก็ตาม การสร้างรูปทรงของเครื่องจักสานที่มีหน้าที่ในการใช้สอยเป็นตัวกำหนดนั้น ยังมีตัวอย่างให้เห็นอีกมาก เช่น ก่องข้าว กระติบข้าว เครื่องมือใช้ในการจับดักสัตว์ กอบ หมวก เป็นต้น โดยเฉพาะก่องข้าว กระติบข้าว ถือว่าเป็นเครื่องจักสานที่ได้รับการออกแบบที่แยบยลสนองประโยชน์ใช้สอยได้ดีที่สุด จนแม้ปัจจุบันยังไม่มีภาชนะอื่นใช้ประโยชน์ได้ดีเท่า (ดูภาพประกอบ)

2.5.4.3 เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในการกำหนดรูปทรงของเครื่องจักสาน ซึ่งจะเห็นได้จากเครื่องจักสานหลายชนิดในท้องถิ่นต่าง ๆ แม้จะมีประโยชน์ใช้สอยอย่างเดียวกัน รูปทรงส่วนใหญ่จะใกล้เคียงกัน แต่ส่วนละเอียดและลวดลายในการสานจะต่างกันไปตามความนิยมเฉพาะถิ่นนั้น ๆ ซึ่งสืบทอดกันมาแต่โบราณ ความแตกต่างกันของรูปทรงปลีกย่อยของเครื่องจักสานนี้ เป็นการปรับปรุงทรงให้สอดคล้องกับลักษณะภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อมและขนบประเพณีและศาสนาของท้องถิ่น เช่น ลอบ หรือไซ ที่ใช้ดักปลา ดักกุงนั้น แม้จะมีรูปทรงใกล้เคียงกัน แต่ความสูงต่ำความถี่ห่างจะเป็นไปตามภูมิประเทศของท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นต้น ความแตกต่างกันของรูปทรงของเครื่องจักสานในถิ่นต่าง ๆ นี้จะพบทั่วไปในภาคต่าง ๆ และแม้เพียงคนละจังหวัดก็จะต่างกันไป ต่างหมู่บ้านไป รูปทรงก็จะต่างกันไปตามความนิยมของแต่ละแห่งแต่ละที่ ทั้งที่ใช้วัสดุและใช้ประโยชน์เหมือนกันก็ตาม ความแตกต่างนี้เกิดจากคตินิยมเฉพาะถิ่นที่สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ ขนบประเพณีและศาสนาเป็นตัวกำหนดรูปทรงของเครื่องจักสานที่สำคัญสิ่งหนึ่งนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม รูปทรงของเครื่องจักสานที่มีตัวกำหนดที่เป็นองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการดังกล่าวแล้วนี้ ยังได้ก่อให้เกิดรูปทรงที่มีคุณค่าทางความงามและศิลปะ (Aesthetic value & Artistic value) และเกิดเอกลักษณ์และลักษณะเฉพาะถิ่น (Local Characteristic)

### 2.5.5 ลวดลาย (Patterning)

สิ่งต่าง ๆ ของเครื่องจักสานที่ประกอบกันขึ้นมาจนเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่สำเร็จรูปนั้น ทุกองค์ประกอบที่ประกอบกันขึ้นเป็นเครื่องจักสานแต่ละชิ้นจะต้องมีความประสานสัมพันธ์อย่างยากที่จะแยกออกจากกันได้ ไม่ว่าจะเป็นวัสดุ โครงสร้าง รูปทรงตลอดจนลวดลาย ทุกสิ่งมีความสำคัญในตัวเอง และจะต้องสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น ๆ ด้วย

ลวดลายในการสานเครื่องจักสานนั้นเป็นระเบียบอย่างหนึ่งของการสร้างโครงสร้างให้เกิดการต่อเชื่อมซ้ำ ๆ กันไป โดยใช้ลักษณะของการขัดกันเพื่อให้เกิดแรงยึดระหว่างกันจนเกิดเป็นแผ่น เป็นแผง เป็นผนังของเครื่องจักสานตามต้องการ

การสานลวดลายต่าง ๆ ในเครื่องจักสานของไทยแต่ละลายจะมีระเบียบและหลักในการสานสืบทอดต่อ ๆ กันมาแต่โบราณด้วยลักษณะของการเล่ากันด้วยปากเปล่าแบบมุขปาถะ (Verbal) มากกว่าการใช้ตำรับตำรา โดยมากจะคิดคำเป็นหลักที่คล้องจองกันคล้ายกับสุตราไว้เป็นลาย ๆ ไป เช่น “ยกสองข่มสี่กลับมาอีกที ยกสี่ข่มสอง” “ยกสองข่มห้าเรียกว่าลายบ้าเอย” เป็นต้น จากลักษณะของการสืบทอดลักษณะนี้ ผู้เรียนจะต้องใช้การฝึกฝนและปฏิบัติเอาเองจนจำทำได้ และโดยลักษณะเช่นนี้

ทำให้แบบอย่างของลวดลายของเครื่องจักสานในแต่ละถิ่นมีลักษณะที่ต่างกันออกไป และมีชื่อเรียกต่าง ๆ แตกต่างกันไป แม้จะเป็นลายชนิดเดียวกันก็ตาม ซึ่งถ้าจะจำแนกต่าง ๆ ออกตามภาษาถิ่นแล้ว คงจะมีลวดลายมากมาย ยากแก่การรวบรวมและวิเคราะห์ได้ ดังนั้น เพื่อความสะดวกจึงขอแยกลักษณะของการสร้างลวดลายออกเป็นแบบต่าง ๆ ดังนี้

#### 2.5.5.1 ลายขัด

ถือได้ว่าเป็นลายพื้นฐานของเครื่องจักสานซึ่งอาจจะเป็นลวดลายเบื้องต้นของการทำเครื่องจักสานที่เก่าแก่ที่สุดก็ได้ ลักษณะของลายขัดเป็นการสร้างแรงยึดระหว่างกันด้วยการขัดกันของตอกหรือวัสดุอื่นด้วยการขัดกันเป็นมุมฉาก ระหว่างแนวตั้งหรือเส้นตั้ง (Vertical) และแนวนอนหรือเส้นนอน (Horizontal) อาจจะทำให้เกิดช่องว่างระหว่างเส้นตอกเป็นตาสี่เหลี่ยมเล็กใหญ่อย่างไรก็ได้

ลายขัดได้วิวัฒนาการจากการสานขัดกันระหว่างเส้นตอกแนวตั้งและแนวนอนอย่างละเส้น มาเป็นการใช้เส้นตอกแนวหลาย ๆ เส้น ขัดสลับกัน ทำให้เกิดลายใหม่ ๆ ขึ้น หรืออาจจะสอดทแยงเข้าไประหว่างเส้นตั้งและเส้นนอนก็ได้ จะได้ลายใหม่ขึ้นเช่นกัน หรือจะให้ลายขัดกันในลักษณะแนวทแยงมีช่องว่างเป็นรูปข้าวหลามตัดก็ได้ หรือจะเพิ่มเส้นตอกด้วยการยกและข่มสลับกันไปเช่น ลายสองและลายสาม จะทำให้ได้ลายขัดที่ละเอียดยิ่งขึ้น และมีลวดลายที่ปรากฏบนผิวแปลกออกไปด้วย

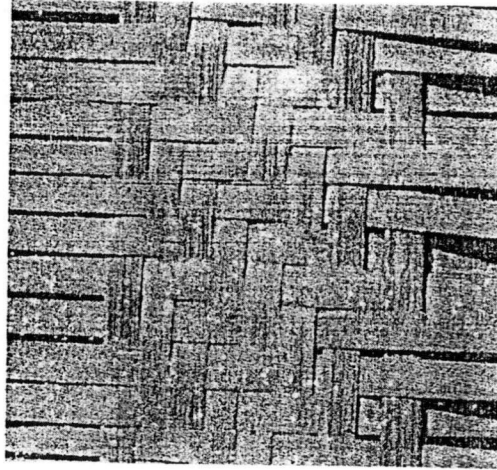
ถ้าพิจารณาแล้วจะเห็นว่า “ลายขัด” เป็นแม่แบบของลายสานทั้งปวง ซึ่งมีอยู่ในงานจักสานของชนชาติต่าง ๆ ทั่วไป และเป็นลายที่วิวัฒนาการขึ้นมาเป็นลายต่าง ๆ ตามความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอยได้มากมาย ตั้งแต่ลายขัดธรรมดา ด้วยการยกเส้นหนึ่ง สอดขัดเข้าไปเส้นหนึ่ง มาจนถึงยกสองเส้นข่มสอง ซึ่งเรียกว่า ลายสอง ยกสามเส้นข่มสามเส้น เรียกว่า ลายสาม เรื่อยไปจนถึงการสานแบบยกตอกเป็นลวดลายต่าง ๆ

ลายขัดแบบที่วิวัฒนาการไปมากที่สุดของไทย คือ ลายขัดที่เรียกกันว่าลายผีบ้า หรือลายกระดิ่งผัดข้าวเป็นลายที่มีสานเกือบทุกภาค และมักเรียกตรงกันว่าลายบ้า หรือลายผีบ้า ซึ่งเป็นเพราะเป็นลายที่สานยากนั่นเอง การสานจะต้องพลิกกลับข้างล่างขึ้นข้างบนเอาข้างบนลงข้างล่างจึงจะสานถูก และถ้าสานถูกแล้วลายจะออกมาเป็นรูปพื้นปลาสวยงาม การสานลายกระดิ่งหรือลายผีบ้านี้มีคำที่คล้องจองเป็นสูตรไว้หลายอย่างเช่น “ยกสองข่มห้าเรียกลายบ้าเอ๋ย” “ลายผีบ้าข่มห้ายกสอง” เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ลายขัดนี้แม้จะเป็นลายต้นกำเนิดของเครื่องจักสานก็ตาม แต่มีประโยชน์ในการใช้สอยในการสานสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง เพราะเป็นลายที่มีวิวัฒนาการและประยุกต์ใช้ประโยชน์ได้มาก และการใช้ลายขัดแต่ละชนิดก็ขึ้นอยู่กับรูปแบบโครงสร้างของเครื่องจักสานแต่ละชนิด

ลายขัดที่เรียกว่า ลายหนึ่ง ในภาคเหนือเรียกลายตานเป็นลายที่ใช้ประโยชน์ได้มาก เพราะสามารถสานให้เกิดตาที่ตาห่างอย่างไรก็ได้ ตั้งแต่สานเป็นตาห่าง ๆ สำหรับทำเป็นรั้วบ้าน ฝา

บ้าน เล้าไก่ ไปจนถึงสานติดกันเป็นตาถี่ ๆ ใช้เป็นภาชนะต่าง ๆ เช่น ตะข่อง ตะกร้า ช้ำ กระบุง พ้อม เป็นต้น



ภาพที่ 2.15 ลายสองที่พัฒนามาจากลายขัดธรรมดา

ที่มา : วิบูลย์ ลีสุวรรณ (2539)

ส่วนลายที่ละเอียดขึ้นไปอีก เช่น ลายสอง ลายสาม ซึ่งเป็นลายที่มีความสวยงาม จึงมักจะใช้สานสิ่งที่ต้องการความสวยงามของลวดลาย เช่น ลายเสื่อลำแพน ลายคุ แอ้ว ผาบ้าน เป็นต้น ลายขัดนั้นนอกจากจะสานด้วยการขัดธรรมดา ๆ แล้ว บางครั้งอาจจะสานร่วมกับลายอื่น ๆ ด้วยการสอดตอกเป็นเส้นทแยงมุมสานซ้อนลายอีกชั้นหนึ่งก็มี หรือบางที่อาจจะสานเป็นลายยกดอกซ้อนประกอบเข้าไปเพิ่มความสวยงามนี้ มักใช้เป็นภาชนะที่ต้องการความงาม ไม่ต้องการความแข็งแรงมากนัก เช่น กระเป๋า ตะกร้าหิ้ว ผาชี เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ลักษณะโครงสร้างของลายขัดนี้เป็นลายที่มีแรงยึดมาก อันเกิดจากขัดกันของเส้นตั้งและเส้นนอนโดยตรง จึงมีความแน่นและแข็งแรงให้ความคงทนมาก จึงนิยมใช้สานประกอบกับลายอื่น ๆ ในส่วนที่ต้องการความแข็งแรง เช่น ส่วนที่เป็นก้น เป็นปาก คอ ของภาชนะ เป็นต้น

#### 2.5.5.2 ลายทแยง (Plaiting pattern)

ลายทแยงลักษณะการสานคล้ายการถัก ส่วนมากจะใช้ตอกป็นหรือตอกเส้นแบน ๆ บาง ๆ เพราะการสานลายชนิดนี้ต้องการแผ่นทึบ ที่มีความโค้งเป็นผนังของภาชนะทรงกระบอกเป็นส่วนใหญ่ โครงสร้างของลายทแยงมุมชนิดนี้จะเบียดตัวกันสนิทจนเกือบไม่มีช่องว่าง ลักษณะการขัดกันของตอกและวัสดุที่สานจะขัดกันในลักษณะทแยง (Diagonal) จะไม่มีเส้นตั้งหรือเส้นนอนเหมือนลายขัดเป็นลายสานที่ต้องการผิวเรียบบาง สามารถสานต่อเชื่อมกันโค้งตัวไปตามความโค้งของภาชนะที่ต้องการได้ ลายชนิดนี้บางที่สานเป็นแผ่นแล้วนำไปประกอบเข้ากับโครงสร้างอื่นตามรูปทรงที่ต้องการ เพราะลายชนิดนี้จะสามารถขยับตัวให้เซลล์เอียงตัวไปตามรูปทรงที่ต้องการได้ และนอกจากนี้ลายทแยงเป็นลายที่สามารถเก็บริมได้เรียบร้อยสวยงาม เพราะสามารถสอดเส้นตอกกลับ

เข้าไปในลายเดิมได้ดีกว่าลายขัด เพราะเส้นตอกจะเป็นเส้นทแยง ที่หักพับกลับได้ง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาพขณะที่สานด้วยใบลาน ใบตาล เช่น สมุกใบลาน สอบใบเตย สอบกระจูด พัดไม้ไผ่ เป็นต้น เครื่องจักสานที่สานด้วยลายทแยงนี้ส่วนมากจะสามารถทรงรูปอยู่ได้ด้วยตัวเอง แต่ความแข็งแรงจะไม่คงทนเท่าลายขัด

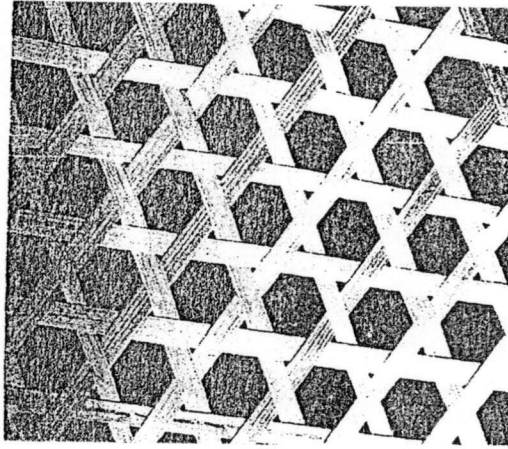
อย่างไรก็ตาม ลักษณะการสานลายด้วยลายทแยงนี้ได้พัฒนาไปมาก จากลายทแยงธรรมดาไปเป็นลวดลายชนิดสอดขัดกัน เป็นดอกเป็นดวงจนดูสวยงาม สับสนอย่างที่เราเรียกกันว่าลายผีบ้า หรือ Mad Weave ก็มี การสานลักษณะนี้จะพบในสมุกใบลานแบบโบราณสำหรับใช้ใส่เครื่องหอมของสตรี เป็นต้น

ลายทแยงอีกชนิดหนึ่งที่นิยมใช้กันทั่วไปคือลายหมุมหรือหกเหลี่ยม เป็นลายที่มีลักษณะคล้ายลายเฉลวแต่สานที่ใบจนเกือบไม่มีช่องว่าง ภาคเหนือเรียก “ลายเกล็ดเต่า” ซึ่งใช้สานฝาหรือกันตอก แอบข้าว แอบยาเส้น ก่องข้าว ลายชนิดนี้มีใช้ทั่วไปในทุกภาค

นอกเหนือจากลายดังกล่าวแล้ว ยังมีลายทแยงอีกอย่างหนึ่ง ที่นิยมใช้กันมากคือลายเฉลวหรือตะเหลว หรือลายตาแข่ง หรือลายตาชะลอม ลายชนิดนี้เป็นลายทแยงที่มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อถือของคนไทยมาช้านาน เช่น สานเป็นเฉลวพระเจ้า 5 พระองค์ หรือเฉลวสำหรับปักปากหม้อยาไทย ซึ่งเป็นความเชื่ออย่างหนึ่ง หรือใช้สานเป็นเฉลวบอกเหตุ ปักไว้ตามทางหรือที่ต้องการห้ามผู้คนเข้าไปกลายเป็นเครื่องหมาย ซึ่งมีใช้มาตั้งแต่สมัยโบราณดังปรากฏในนิราศนรินทร์ฯ ว่า “ไปถึงด่านบรื่องเรียกปัก เห็นแต่ตลิ่งตะเหลวปักไว้” การสานเฉลวชนิดนี้มักปักไว้ในที่สูง ๆ เช่น ปลายไม้หลัก โดยมีหญ้าผูกไว้เป็นเครื่องหมายที่ช่วยให้เห็นชัดยิ่งขึ้น

1 ลายเฉลวที่ใช้สานเป็นเครื่องหมายตามคติความเชื่อโบราณอีกอย่างหนึ่งคือ เฉลวหน้าวัว ซึ่งปักไว้บนลานนวดข้าว ตามมุมทั้ง 4 ทิศของลานนวดข้าว ซึ่งด้วยสายสิญจน์ เพื่อเป็นเครื่องป้องกันอัปมงคล หรือทำขวัญข้าวก่อนจะเก็บเข้ายุ้งเข้าฉาง

ลายเฉลว นอกจากจะใช้สานเป็นเครื่องหมายตามความเชื่อถือต่าง ๆ แล้ว ยังเป็นลายทแยงที่ใช้สานเป็นเครื่องมือต่าง ๆ ด้วย ซึ่งส่วนมากจะเป็นลายโปร่ง ๆ เช่น แข่ง กระจาด โคร่งกูป หมวกเจ๊ก (ก๊วยเล้ย) ก๋วย ซ้ำ ชะลอม เป็นต้น ลายเฉลวเป็นลายที่ไม่ใคร่จะทรงรูปอยู่ได้จึงมักจะต้องมีโครงนอกประกอบเพื่อให้มีโครงสร้างที่แข็งแรงสามารถใช้สอยได้คงทนลายเฉลวที่ใช้ทั่วไปมักจะเป็นลายเฉลว 6 มุม นอกจากลายเฉลวหมุมแล้วยังมีลายเฉลวอื่น ๆ ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นเพื่อให้ใช้ประโยชน์ได้เหมาะสมและสะดวกยิ่งขึ้น เช่น ลายเฉลวห้ามุม สำหรับสานตะกร้อ ลายเฉลวแปดมุมสำหรับสานเปล แก้อ้อ ลายเฉลวผิดถูก หรือลายเฉลวจีน ซึ่งใช้สานแข่งปลาทุ กระบายจัน ลายเฉลวทึบ หรือเฉลวฮ่อ ใช้สานฝากระต๊อบ เป็นต้น



ภาพที่ 2.16 ลายเฉลว

ที่มา : วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2539)

นอกจากนี้ ลายเฉลวยังได้รับการพัฒนาให้เกิดความสวยงามยิ่งขึ้น ด้วยการสอดสานดอกเล็ก ๆ หรือวัสดุอื่น เข้าไปเพื่อเสริมแต่งให้เกิดลายแปลกออกไปเช่น ลายดอกพิกุล ลายดอกแก้ว ซึ่งจะพบในการสานภาชนะประเภทฝาชี กระเป๋าลือ เชี่ยนหมาก เป็นต้น

ลายทแยงประเภทลายเฉลว เป็นลายที่ใช้ในเครื่องจักสานที่ต้องการผนังโปร่งเป็นช่องว่างมาก ๆ ทั่วไป เช่น เข่ง เปล ชะลอม ซ้า เป็นต้น ลายเฉลวนี้อาจใช้กันในทุกภาคของประเทศ นับได้ว่าเป็นลายที่ใช้กันกว้างขวาง และวัสดุที่ใช้สานลายเฉลวนี้นั้นส่วนมากจะเป็นไม้ไผ่ หวาย เป็นส่วนมาก

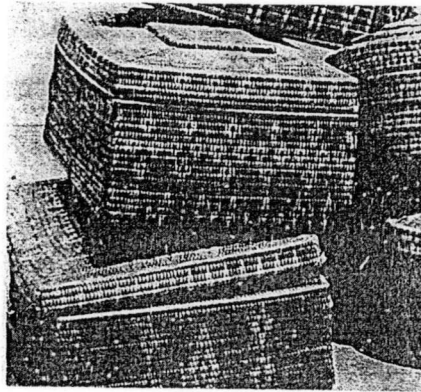
ลายอีกประเภทหนึ่งซึ่งเป็นลายที่ใช้สานเครื่องจักสานเฉพาะอย่าง ตามแต่รูปทรงของเครื่องจักสานบังคับ แต่อาจจัดรวมเข้าไว้ในประเภทลายทแยงได้ เช่น ลายที่สานหมอนเวียนออกจากศูนย์กลางได้แก่ ลายหัวสุมปลา ลายหัวสุมไก่ ลายโครงงอบ โครงกูป เป็นต้น การสานลายประเภทนี้จะสานวนออกจากศูนย์กลาง แล้วกระจายแผ่ออกไปเป็นรัศมี เพื่อใช้ดอกที่แผ่กระจายออกมานั้นเป็นดอกหลักในการสานเป็นรูปทรงตามที่ต้องการต่อไป ลายชนิดนี้มักจะใช้สำหรับเครื่องจักสานทรงกระโถน ที่ต้องการช่องว่างที่ส่วนก้นอันเกิดจากการเริ่มต้นของลายนั่น ๆ

ลายทแยงอีกชนิดหนึ่ง เป็นลายที่มีระเบียบเฉพาะอย่าง สำหรับใช้สานเครื่องจักสานแต่ละชนิดได้แก่ ลายที่ใช้สานเครื่องจักสานเฉพาะถิ่น เช่น ลายสานเข่งลำไย กว๊ายเมียงของภาคเหนือ ลายสานฝาชี เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ลายทแยงที่เกิดขึ้นจากหลัก หรือระเบียบการสานที่เกิดจากการขัดกันของดอก หรือวัสดุในลักษณะมุมทแยงนี้ เกิดจากความต้องการสร้างลายให้เกิดประโยชน์สอดคล้องกับรูปทรง โครงสร้าง และหน้าที่ใช้สอยของเครื่องจักสานแต่ละชนิดนั่นเอง ซึ่งลายทแยงเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดเครื่องจักสานที่มีรูปทรง โครงสร้าง และลวดลายต่างไปจากเครื่องจักสานที่เกิดจากลายสานชนิดอื่นมากมาย

### 2.5.5.3 ลายสานแบบขด (Coiling pattern)

ลายสานแบบขดส่วนมากจะใช้สานภาชนะ ซึ่งเป็นการสร้างรูปทรงขึ้นด้วยการขดตัวของวัสดุซ้อนกันเป็นชั้น ๆ แล้วใช้ตัวกลางเชื่อมถักเข้าด้วยกัน ด้วยการเย็บ (Sew) หรือถัก หรือมัดระหว่างเส้นวัสดุซึ่งอาจจะเป็นวัสดุที่ได้รับการถักเป็นเส้น เป็นริ้ว หรือเป็นเส้นวัสดุธรรมดา ๆ ที่ยังไม่ได้ถักก็ได้



ภาพที่ 2.17 ลักษณะการเชื่อมและการขดตัวของการสานแบบขด

ที่มา : วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ (2539)

ลักษณะการทำเครื่องจักสานด้วยการขดนี้อาจเป็นวิธีการทำเครื่องจักสานแก่แก่วิธีหนึ่ง ซึ่งเริ่มด้วยการนำกิ่งไม้ เถา หรือต้นไม้ มาขดเป็นวงกลม ๆ แล้วถักเชื่อมกิ่งไม้ เถา หรือต้นไม้ที่ขดไว้นั้นซ้อนเป็นชั้น ๆ เรื่อยไปจนเป็นภาชนะ และจากลักษณะของการสานแบบขดได้พัฒนาเรื่อยมาเป็นลำดับ ตามความต้องการใช้สอย ซึ่งอาจจะมีรูปทรงลวดลายต่าง ๆ กันไป แต่โดยทั่วไปแล้ว การเริ่มต้นจะเริ่มจากการขดออกมาจากวงใน ในลักษณะกันหอยเสมอ

ลายสานแบบขดในเครื่องจักสานมักจะใช้วัสดุจำพวก หวาย ปอ และวัสดุอื่น ๆ ที่ไม่สามารถคงรูปอยู่ได้ด้วยตัวเอง

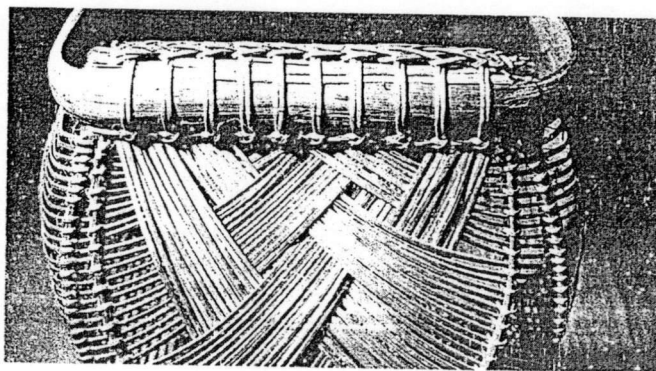
ลายสานแบบขดจะรับน้ำหนักและแรงดันได้ดี เพราะโครงสร้างทุกส่วนจะรับน้ำหนักเฉลี่ยได้ทั่วถึงกัน

เครื่องจักสานที่สานด้วยลวดลายขดของไทยนั้นมีไม่มากนัก ส่วนมากจะเป็นเครื่องจักสานหวายและย่านลิเภา เช่น ตะกร้าหิ้ว กระเป๋าถือ เป็นต้น นอกจากนี้ก็มีพวกไม้ไผ่เนื้ออ่อนที่นำมาจักเป็นดอกบาง ๆ แล้วถักเป็นเส้นแล้วนำมาขดเย็บติดกันเป็นชั้น ๆ เช่น การทำหมวก กระเป๋า เป็นต้น

### 2.5.5.4 ลายอิสระ (Abstract Pattern)

ลายอิสระหรือลายไม่มีหลัก จัดว่าเป็นลายที่สานขึ้นอย่างอิสระ ตามความต้องการของผู้สานไม่สามารถจัดเข้าในระเบียบลายหรือหลักการสานต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วได้ ลายประเภทนี้สามารถสร้างรูปทรง โครงสร้างของสิ่งที่สานขึ้นด้วยกฎเกณฑ์ของตนเอง เป็นระเบียบแบบแผนเฉพาะ

ตน ซึ่งจัดว่าเป็นลายที่เกิดจากการสร้างสรรค์ที่อิสระ ตามความต้องการใช้สอย โดยใช้วัสดุต่าง ๆ กัน เช่น การสานแผงรั้วด้วยไม้ไผ่ กิ่งไผ่ เถาหรือต้นไม้อื่น ๆ หรือการสานเครื่องเล่น เครื่องประดับด้วย ใบไม้ เช่น กำไลข้อมือ เข็มขัด ใบลาน ใบตาล หรือใบไม้อื่น ๆ ตามแต่จะหาได้ หรือการสานรูปสัตว์ต่าง ๆ ให้เด็กเล่นด้วยเศษดอก ใบไม้ตลอดไปจนถึงการสานดอกไม้ พวงมาลัย เพื่อใช้เป็นเครื่องสักการบูชาสิ่งที่เคารพเชื่อถือ ในท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นต้น



ภาพที่ 2.18 ลายอิสระ

ที่มา : วิบูลย์ ลีสุวรรณ (2539)

อย่างไรก็ตาม ลายไม่มีหลัก หรืออาจเรียกว่าลายอิสระนี้ ไม่อาจจำกัดหลักเกณฑ์ที่แน่นอนได้ เพราะในท้องถิ่นแต่ละแห่งจะทำตามความนิยมเฉพาะถิ่น และความคิดของผู้สานแต่ละคน นับว่าเป็นลายที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างลวดลายให้เกิดเป็นเครื่องจักสานที่ต่างไปจากลวดลายแบบอื่น ๆ และลายชนิดนี้จะพบเห็นทั่วไปในภาคต่าง ๆ ของประเทศ นับว่าเป็นลายที่น่าสนใจลายหนึ่งในกระบวนการของการทำเครื่องจักสาน

#### 2.5.5 การเริ่มต้นและการเก็บริม (Beginning & Finished)

การเริ่มต้นและการเก็บริมเป็นขั้นตอนที่สำคัญของการทำเครื่องจักสาน เพราะทั้งการเริ่มต้นและการเก็บริมจะมีส่วนสัมพันธ์และส่งผลถึงการใช้ลวดลาย การสร้างรูปทรง โครงสร้าง ที่สอดคล้องกับความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอยของเครื่องจักสาน ซึ่งจะช่วยให้เครื่องจักสานมีความสมบูรณ์ในตัวเอง

การเริ่มต้น หมายถึง การเริ่มสานเครื่องจักสานอาจจะเป็นการเริ่มที่ส่วนกันของภาชนะ หรือส่วนหนึ่งส่วนใดของเครื่องสานที่ต้องการทำเป็นแผ่น หรือเป็นรูปทรงอื่น ๆ การเริ่มต้นโดยเฉพาะเครื่องจักสานประเภทภาชนะ นับได้ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะจะเป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลถึงรูปทรง คือ ผู้สานจะต้องรู้ว่าจะใช้ลายชนิดใดและใช้วัสดุประเภทใดในการเริ่มต้น อาจจะเป็นส่วนกันของภาชนะว่า รูปทรงทั้งหมดของภาชนะที่จะสานนั้นเป็นอย่างไร จะใช้ประโยชน์อย่างไรจึงจะสามารถกำหนดลวดลายและวัสดุให้ถูกต้อง เช่น ถ้าเป็นการสานก้นตะข้อง ก็มักจะสานด้วยลายขัด ให้มี

ช่องว่างสำหรับน้ำไหลออกได้ อาจจะसानเป็นแผงสี่เหลี่ยมก่อน แล้วจึงพับทบขึ้นไปเป็นส่วนผนังด้านข้าง หรือถ้าเป็นก้นกระบุงก็อาจจะสานด้วยลายสองให้เกิดเป็นแผ่นทึบ เป็นต้น

ดังนั้น การเริ่มต้นของเครื่องจักสานจึงมีความสำคัญมากที่ผู้สานจะต้องรู้ว่า เครื่องจักสานชนิดใดจะเริ่มต้นด้วยลวดลายชนิดใด การกำหนดการใช้ลายในการเริ่มต้นนี้ไม่จำกัดว่าจะใช้ลายขัด ลายทแยง ลายขด หรือลายไม่มีหลัก ก็ตาม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบอื่น ๆ ของเครื่องจักสานแต่ละชนิด ดังขั้นตอนขององค์ประกอบนี้

หน้าที่ใช้สอย → การเริ่มต้น → ลวดลาย → รูปทรง → โครงสร้าง → การเก็บริม

จากลักษณะขั้นตอนของการทำเครื่องจักสานจะเห็นว่าโดยทั่วไปแล้ว ตัวกำหนดสำคัญคือความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอย ซึ่งจะครอบคลุมขั้นตอนทั้งหมดของเครื่องจักสาน แต่ในวิธีการทำจะต้องเริ่มด้วยการเริ่มต้นส่วนหนึ่งส่วนใดก่อน ซึ่งจะต้องกำหนดลวดลายที่ใช้สานส่วนนั้น และลายที่จะทำให้เกิดรูปทรงในส่วนต่อ ๆ ไปด้วย โดยจะต้องคำนึงถึงโครงสร้างของสิ่งที่สานนั้นด้วยว่าจะใช้โครงสร้างอย่างไร จนถึงขั้นตอนสุดท้ายคือการเก็บริม หรือการทำขอบ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ทำให้เครื่องจักสานสมบูรณ์

ขั้นตอนที่สำคัญอีกขั้นตอนหนึ่งของการทำเครื่องจักสาน คือ การเก็บริม หรือ การเก็บขอบ

2.5.5.1 การเก็บริม (Finished) หมายถึง การทำส่วนต่าง ๆ ของเครื่องจักสานให้เสร็จเรียบร้อยสมบูรณ์ ถ้าเป็นภาชนะก็หมายถึงการเข้าขอบปาก การเก็บริมปาก ตลอดไปจนถึงการผูกส่วนเสริมโครงสร้างต่าง ๆ ให้เครื่องจักสานแต่ละชนิด มีความสมบูรณ์ในตัวเอง เช่น การผูกขอบหรือเข้าขอบกระบุง เสริมโครงสร้างที่ก้นกระบุง ไปจนถึงการถักหูกระบุง เป็นต้น

การเก็บริม ของเครื่องจักสานแบ่งออกได้เป็นสองลักษณะ คือ การเก็บริมในตัว และการเข้าขอบ

2.5.5.2 การเก็บริมในตัว คือการใช้วัสดุที่สานเป็นโครงสร้างของเครื่องจักสานทั้งหมดนั้น สานเป็นริมหรือเป็นขอบไปด้วย โดยการพันหรือทบกลับเข้าไปในโครงสร้างนั้น ๆ การเก็บริมลักษณะนี้มักจะได้แก่พวกเครื่องจักสานที่สานด้วยลายทแยง สานด้วยตอกอ่อน หรือวัสดุอ่อน เช่น ไบสาน ไบตาล ไบเตย กระจูด และตอกไม้ไผ่บาง ๆ เป็นต้น เครื่องจักสานชนิดเก็บริมในตัวยังมีทั้งที่เก็บริมในตัวที่เป็นภาชนะและเครื่องใช้อื่น ๆ เช่น กระจับ ก่องข้าว เสื่อปาหนัน กระจอบใบเตย บุงตีบ ข้างบางชนิด เป็นต้น การเก็บริมในตัวยังบางครั้งจะเกิดเป็นลายใหม่ ๆ ขึ้นบนขอบหรือริมของเครื่องจักสานนั้นด้วย

2.5.5.3 การเข้าขอบ หรือการเก็บริมด้วยวัสดุอื่น เป็นลักษณะของการเก็บริมอีกลักษณะหนึ่ง คือ เครื่องจักสานนั้นสานด้วยลวดลายและวัสดุที่ไม่เอื้ออำนวยให้เก็บริมในตัวได้สะดวก ทั้งยังไม่เหมาะกับประโยชน์ใช้สอยด้วย เช่น ขอบของกระบุง เข่ง ซึ่งมีก้านด้วยตอก ไม้ไผ่แข็งไม่สามารถทบกลับได้ เพราะตอกจะหักทั้งลักษณะการใช้สอยซึ่งส่วนปากจะต้องรับน้ำหนักมาก ดังนั้น การเก็บริมด้วยวิธีการเข้าขอบด้วยวัสดุอื่นที่แข็งแรงคงทนกว่า จะช่วยให้เกิดประโยชน์ที่สมบูรณ์กว่า

การเก็บริมด้วยวิธีเข้าขอบหรือเสริมขอบนี้มักจะใช้กับเครื่องจักสานที่มีความต้องการใช้สอยที่ใช้งานหนักและต้องการแรงยึดที่ขอบแข็งแรง เช่น การเข้าขอบกระบุง ขอบครุ ขอบเข่ง เป็นต้น ซึ่งไม่จำกัดว่าจะสานด้วยลวดลายชนิดใด และมีรูปทรงอย่างไร

อย่างไรก็ตาม การเก็บริมนี้หมายรวมถึงการเข้าขอบเสริมโครงสร้างส่วนอื่น ๆ ของเครื่องจักสานด้วย เช่น การผูกขาเข้าขอบกลาง การถักหู เป็นต้น

การเก็บริมในเครื่องจักสาน จะมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะของการสานและรูปทรง เครื่องจักสานบางชนิดอาจจะใช้การเก็บริมในตัว โดยใช้วัสดุที่เป็นผนังนั้นสอดทาบสานขัดกันเองเพื่อให้ได้ริมที่มีความเรียบร้อย และมีความคงทนในการใช้สอยด้วย ลักษณะการเก็บริมในตัวอาจจะทำเป็นขอบหรือเป็นแผ่นผนังเรียบธรรมดาก็ได้ แต่โดยทั่วไปมักจะทำเป็นปมหรือขอบด้วยเสมอ

ส่วนการเก็บริมอีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งเป็นการเก็บริมขอบด้วยวัสดุอื่น โดยมากจะใช้วัสดุอื่น ๆ เช่น ไม้ไผ่ หวาย หรือไม้ชนิดอื่นที่มีความยืดหยุ่น สามารถดัดให้โค้งไปตามรูปทรงของเครื่องจักสานที่ต้องการจะเข้าขอบได้ ลักษณะการเก็บริมโดยการเข้าขอบนี้จะเป็นอีกวิธีหนึ่ง ช่วยให้เครื่องจักสานคงทนแข็งแรงยิ่งขึ้น และยังเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยให้ช่างจักสานมีโอกาสตกแต่งด้วยลวดลายต่าง ๆ เพื่อเป็นการเพิ่มความงามของเครื่องจักสานนั้น ๆ อีกทางหนึ่ง ดังจะเห็นได้ชัดจากตะกร้าหัวของภาคกลาง ชนิดที่ใช้ใส่ของเล็ก ๆ น้อย ๆ หัวติดตัวไปในที่ต่าง ๆ หรือชนิดที่ใช้เป็นเขี่ยนหมาก ตะกร้าทั้งสองชนิดนี้ จุดประสงค์ของการสานนอกเหนือจากการใช้ประโยชน์โดยตรงแล้ว ยังต้องการให้มีความสวยงามน่าใช้ด้วย ดังนั้นจึงเห็นว่าเครื่องจักสานชนิดนี้จะมีลวดลายที่ละเอียดประณีต และมีการเก็บเข้าขอบที่พิถีพิถันด้วย นอกจากการเก็บริมด้วยการเข้าขอบ และการถักตั้งตัวอย่างที่กล่าวแล้วนี้ เครื่องจักสานภาคอื่น ๆ ซึ่งส่วนมากจะสานด้วยวัสดุที่มีความแข็งที่ทรงตัวอยู่ได้ แต่ต้องการความเรียบร้อยและความแข็งแรงที่ส่วนปาก มักจะต้องเข้าขอบและเก็บริมที่มั่นคงด้วยการถักเสริมด้วยวัสดุอื่นเสมอ เช่น เปี้ยด บุง และอื่น ๆ เป็นต้น

จากตัวอย่างที่กล่าวแล้วนี้จะเห็นว่า ลักษณะของการเก็บริมเพื่อให้เครื่องจักสานมีความสมบูรณ์ในตัว ตามความประสงค์ที่จะใช้สอยแล้ว ยังช่วยเสริมให้เกิดความสวยงามด้วย และจากการเก็บริมหรือการเข้าขอบนี้ ทำให้เกิดแบบอย่างของการผูกหรือถักขอบที่มีลวดลายเฉพาะขึ้น คือ ลวดลายที่ใช้ในการผูกขอบซึ่งมักจะใช้หวายเป็นหลักที่สำคัญและนิยมใช้กันทั่วไปอยู่ 2 แบบ คือ

ลายหัวแมลงวัน ซึ่งเป็นลักษณะการผูกขอบโดยมีเงื่อนเป็นปุม ๆ คล้ายหัวแมลงวันอยู่บนสันขอบซึ่งมักจะเป็นปุมห่าง ๆ กัน เช่น ขอบกระบุง ขอบเข่ง ขอบกระชัง เป็นต้น

ลายสันปลาช่อน เป็นลักษณะของการผูกขอบที่มีเงื่อนที่สวยงามกว่า ซึ่งมักจะถักเสริมเป็นลวดลายที่สวยงามอยู่บนสันขอบอีกครั้งหนึ่ง และจะใช้กับภาชนะเครื่องจักสานที่ต้องการความประณีตสวยงามเป็นพิเศษ เช่น ขอบตะกร้าหัวภาคกลาง ขอบกระดั่งฝัด ขอบกระบุงภาคกลาง เป็นต้น

นอกจากลวดลายที่ใช้ในการเข้าขอบทั้งสองแบบดังกล่าวแล้ว ยังมีลวดลายที่ใช้ในการผูกถัก เสริมโครงสร้างของเครื่องจักสานให้เกิดความสมบูรณ์ที่มีแบบอย่างเฉพาะตัวอีก เช่น การผูกขา ผูกหู ของภาชนะต่าง ๆ การถักขอบ โครงสร้างของเครื่องจับดักสัตว์น้ำ ประเภท ลอบ ไซ เป็นต้น

จากการเก็บปริมในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายที่ช่วยให้เครื่องจักสานมีความสมบูรณ์ในตัวนี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญ ที่จะต้องมีความประสานกลมกลืนกับองค์ประกอบอื่น ๆ ของเครื่องจักสานด้วย ไม่ว่าจะเป็นลวดลาย รูปทรง โครงสร้าง ตลอดถึงหน้าที่ใช้สอยของเครื่องจักสานแต่ละชนิด และจากการสำรวจเครื่องจักสานในภาคต่าง ๆ ที่ทำกันมาแต่โบราณนั้นส่วนมากมีความเหมาะสมและลงตัวดีไม่ว่าเป็นการเลือกลวดลายที่ผูก แต่ในปัจจุบันมีการนำวัสดุใหม่ ๆ เช่น ลวด เชือกพลาสติก เอ็น เข้ามาใช้ ทำให้เกิดความขัดแย้งของวัสดุ จนดูขัดตาและเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เครื่องจักสานเสียความงามไป ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไปในเรื่องคุณค่าทางความงามของเครื่องจักสาน

อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิเคราะห์เครื่องจักสานดังกล่าวมาแล้ว เป็นแนวทางหนึ่งในการใช้หลักการในการศึกษาวิเคราะห์เครื่องจักสานภาคต่าง ๆ ของไทย และอาจจะเป็นทางหนึ่งของการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวข้องกับงานศิลปหัตถกรรมและงานหัตถกรรมที่ไม่อาจจะวิเคราะห์ วิจัยได้ด้วยการใช้สถิติ เช่น งานวิจัยอื่น ๆ และการศึกษาวิเคราะห์นี้ก็มุ่งที่จะให้เกิดการตื่นตัว มองเห็นคุณค่าของเครื่องจักสาน ให้กว้างขวางต่อไป เพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์เอกลักษณ์เฉพาะถิ่นไว้ และในขณะเดียวกันก็หาทางส่งเสริมพัฒนาเครื่องจักสานในแนวทางที่ถูกต้องต่อไป (วิบูลย์ ลีสุวรรณ: 2539)

## 2.6 ไม้ไผ่

### 2.6.1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับไม้ไผ่

ไม้ไผ่เป็นพืชยืนต้น มีลำต้นกลมและกลวงตรงกลาง มีข้อกระจายอยู่ทั่วไปเพื่อเสริมสร้างความแข็งแรงให้แก่ลำต้น เส้นใยของลำไม้ไผ่จะประสานกันแน่น มีความเหนียวและมีแรงหยุ่นตัว ทำให้สามารถโค้งงอหรือคดได้ตามต้องการ เปลือกหรือผิวของลำไม้ไผ่จะแข็งและเรียบเป็นมัน โดยปราศจากการตกแต่ง ไม้ไผ่แต่ละชนิดมีลักษณะภายนอกแตกต่างกันไป บางชนิดมีลักษณะเด่นที่แตกต่างจากชนิดอื่นอย่างชัดเจน แต่บางชนิดมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ทำให้เกิดอุปสรรคในการจำแนกพันธุ์ นอกจากนี้ยังพบว่าไม้ไผ่เป็นพืชที่สามารถตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมและผันแปรพันธุ์ได้ง่าย ไม้ไผ่ชนิดเดียวกันขึ้นอยู่ในพื้นที่ที่มีสภาพทางภูมิศาสตร์และปริมาณน้ำฝนแตกต่างกันไป การจำแนกพันธุ์ไม้ไผ่จึงต้องอาศัยลักษณะหลายประการประกอบกัน คือ (สถาพร ดิบุญมี ณ ชุมแพ: 2552)

#### 2.6.1.1 เหง้า (Rhizome)

เหง้า คือ ส่วนของลำไม้ไผ่ที่เจริญเติบโตอยู่ใต้ดิน ประกอบด้วย ส่วนของข้อ (Node) อัดกันแน่น จึงมีตาเหง้า (Rhizomebud) จำนวนมาก การเกิดลำของไม้ไผ่ (Culm) เริ่มต้นจากตาที่อยู่

บริเวณเหง้า มีการพัฒนาเจริญเป็นหน่อ (Shoot) และหน่อมีการยึดตัวเจริญเป็นลำในที่สุด โดยปกติแล้วสามารถแบ่งส่วนของเหง้าได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ติดกับโคนของลำ ซึ่งสามารถสังเกตเห็นตาเหง้าและรากฝอยได้ และส่วนที่อยู่ถัดลงไปซึ่งเรียกว่า คอเหง้า (Rhizome neck) ซึ่งเป็นส่วนที่มีลักษณะเป็นข้อ ๆ แต่ไม่สามารถสังเกตเห็นตาเหง้าหรือรากฝอย

#### 2.6.1.2 ใบ (Leaf)

ใบของไม้ไผ่ ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ดังนี้

- 1 กาบใบ (Leaf sheath) คือ ส่วนที่หุ้มก้านใบ
- 2 ครีบกาบใบ (Leaf auricle) คือ ส่วนที่อยู่ด้านบนทั้ง 2 ข้างของกาบใบ

เหมือนเป็นหัวไหล่

- 3 กระจัง (Leaf ligule) คือ ตอนปลายของกาบใบตรงที่ต่อกับใบยอดกาบ
- 4 ใบยอดกาบ (Leaf blade) คือ ใบไม้ไผ่ที่พบเห็นนั่นเอง ใบยอดกาบเป็น

ส่วนที่ต่อจากตัวกาบใบ ไม่มีก้านใบ และมีรอยต่ออยู่กับกาบเสมอมีได้เชื่อม เป็นแผ่นเดียวตลอด มีลักษณะแตกต่างกันไป ในแต่ละชนิดไผ่ เช่น บางชนิดมีลักษณะของฐานใบยอด กาบกลม บางชนิดมีฐานเรียวยาว

5 รอยก้านใบ (Leaf scar) คือ บริเวณที่ก้านใบติดกับส่วนยอดของกาบใบ ลักษณะของใบที่ใช้สังเกต คือ รูปร่างของใบ ขนาดของใบ ลักษณะของกระจังและครีบกาบใบ รวมถึงลักษณะการเรียงตัวของใบ

#### 2.6.1.3 กาบหุ้มลำ (Culm sheath)

กาบหุ้มลำ คือ ส่วนที่หุ้มอยู่รอบลำ สำหรับป้องกันลำเมื่อยังอ่อนอยู่ กาบหุ้มลำมักจะหลุดร่วงไป เมื่อลำเจริญเติบโตเต็มที่ มีไม้ไผ่เพียงบางชนิดเท่านั้นที่กาบหุ้มลำไม่หลุดร่วง เช่น ไผ่รวก และไผ่รวกดำ กาบหุ้มลำมีส่วนประกอบที่คล้ายใบไผ่ คือ มีส่วนที่เป็นกาบ ครีบกาบกระจัง และใบ ยอดกาบ

#### 2.6.1.4 การแตกกิ่ง (Branching)

ไม้ไผ่บางชนิดมีการแตกกิ่งตั้งแต่โคนของลำจนถึงยอด บางชนิดแตกกิ่งเฉพาะบริเวณส่วนยอดของลำ และยังมีไม้ไผ่แต่ละชนิดมีลักษณะการแตกกิ่งแขนงแตกต่างกัน ไม้ไผ่บางชนิดมีการแตกกิ่งขนาดเล็กเท่า ๆ กันจำนวนมาก เช่น ไผ่ข้าวหลาม (*Cephaostachyum pergracile*) บางชนิดแตกกิ่งแขนงแบบมีกิ่งหลักและกิ่งรอง คือ มีกิ่งขนาดใหญ่ 1 กิ่งเป็นกิ่งหลัก และมีกิ่งขนาดเล็ก 1 หรือ 2 กิ่งเป็นกิ่งรอง เกิดอยู่ข้าง ๆ กิ่งหลัก เช่น ไผ่ตง หรือไม้ไผ่บางชนิดมีการแตกกิ่งขนาดใหญ่เพียงกิ่งเดียว เช่น ไผ่ไร่ เป็นต้น

#### 2.6.1.5 ความสั้น-ยาวของปล้อง

ไม้ไผ่แต่ละชนิดมีความยาวของปล้องไม่เท่ากัน บางชนิดมีความยาวของปล้องเป็นลักษณะเด่น เนื่องจากมีปล้องยาวมาก เช่น ไผ่นวล (ชลบุรี) หรือไผ่ปล้องยาว (ปราจีนบุรี) หรือไผ่ซี่

(จันทบุรี) (ยังไม่ทราบชื่อวิทยาศาสตร์ที่ถูกต้อง) ซึ่งปกติมีความยาวของปล้องเฉลี่ยประมาณ 100-120 เซนติเมตร ในขณะที่ไผ่ชนิดอื่นมีปล้องยาวประมาณ 20-30 เซนติเมตร

#### 2.6.1.6 ขนาดความโตของลำ

ทำให้สามารถจำแนกไผ่ได้คร่าว ๆ ว่าเป็นไผ่ขนาดเล็ก ขนาดกลาง หรือขนาดใหญ่ โดยทั่วไปลำของไผ่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ 0.50-30.00 ซม. ไผ่ขนาดเล็กที่พบในประเทศไทย คือ ไผ่เพ็กหรือหญ้าเพ็ก (*Arundinaria pusilla*) ส่วนไผ่ขนาดใหญ่ ได้แก่ ไผ่หก (*Dendrocalamus hamiltonii*)

#### 2.6.1.7 ลักษณะของตาข้าง (Bud)

และขนรอบข้อหรือลักษณะเด่นอื่น ๆ บริเวณข้อ เช่น มีแถบสีเขียวคาดบริเวณรอบ ๆ ข้อ ซึ่งพบในไผ่บงเล็ก (*Bambusa nutans*)

#### 2.6.1.8 สีของลำต้น

มีความเด่นชัดในไผ่บางชนิด เช่น ไผ่เหลือง (*Bambusa vulgaris*) มีลำเป็นสีเหลืองหรือเป็นแถบสีเขียวสลับเหลือง

#### 2.6.1.9 ลักษณะความนวลของลำต้น

ไผ่บางชนิดมีผลสีเขียวคล้ายแป้งติดอยู่ตลอดลำต้น โดยเฉพาะลำที่มีอายุ 1-2 ปี ทำให้ลำต้นมีสีนวล เช่น ไผ่ขางนวล ไผ่ขางหม่น

#### 2.6.1.10 หน่อ (Shoot)

หน่อของไผ่ไผ่เป็นส่วนที่แสดงลักษณะของกาบลำ (Sheath) ที่ซ้อนทับกันเป็นชั้น ๆ ได้อย่างสมบูรณ์และชัดเจน ทำให้หน่อของไผ่ไผ่แต่ละชนิดมีรูปร่างลักษณะภายนอกและสีแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด

#### 2.6.1.11 ข้อดอก ดอก และเมล็ด (Inflorescence, Flower and Fruit)

การออกดอกของไผ่ไผ่เป็นลักษณะเด่นประจำพันธุ์ ซึ่งน่าสนใจว่าการออกดอกของพืชชนิดอื่น ๆ เนื่องจากการออกดอกของไผ่ไผ่ เป็นการพัฒนาขั้นสุดท้ายของไผ่ไผ่ที่นำไปสู่การผลิตเมล็ด (Fruiting) ก่อนที่ไผ่ไผ่ต้นนั้นจะตาย และเชื่อกันว่าไผ่ไผ่มีการบันทึกอายุทางสรีระ (Physiological age) ผ่านทางท่อนพันธุ์ เมื่อทำการปลูกลงไผ่ไผ่ โดยใช้เหง้าหรือกิ่งปักชำเหง้าและกิ่งปักชำเหล่านั้นจะออกดอกในระยะเวลาเดียวกับต้นแม่ การเริ่มต้นอายุรอบใหม่จึงต้องเริ่มโดยทำการปลูกลงจากเมล็ดเท่านั้น ไผ่ไผ่ในประเทศไทยมีการออกดอกกระจายในภูมิภาคต่าง ๆ ทุกปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนในภาคใต้ไม่พบการออกดอกของไผ่ไผ่บ่อยนัก

### 2.6.2 ประโยชน์ของไผ่

ไผ่เป็นพืชที่มีคุณประโยชน์หลายอย่าง โดยแบ่งเป็น 2 ด้านใหญ่ ๆ คือ ในด้านการอนุรักษ์และด้านเศรษฐกิจ

ด้านอนุรักษ์ ไม้เป็นพืชที่ช่วยในการเพิ่มพื้นที่สีเขียวให้ผืนป่า โดยเฉพาะในป่าเบญจพรรณจะมีไม้เป็นไม้ที่พบได้ทั่วไป ขยายพันธุ์เร็ว และเป็นไม้นำร่องในการปลูกป่าทดแทน ซึ่งในส่วนของลำต้นและรากไม้จะสามารถดูดซับน้ำเก็บไว้ เพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้ผืนดิน อีกทั้งยังช่วยในการยึดเกาะหน้าดินเพื่อป้องกันการพังทลายได้เป็นอย่างดี

ด้านเศรษฐกิจ ในเชิงของเศรษฐกิจจัดได้ว่าไม้เป็นไม้เศรษฐกิจที่มีการนำไปใช้ประโยชน์ได้หลากหลายที่สุดในทุก ๆ ส่วน เริ่มจากการใช้หน่อเป็นอาหาร ทั้งหน่อไม้สด และการเอาหน่อมาทำหน่อไม้ดองเพื่อเพิ่มราคาขาย โดยเฉพาะไม้ตงหวาน หน่อไม้จะมีขนาดใหญ่มาก สามารถทำหน่อไม้ดองได้รสชาติดีและมีราคาสูง

การใช้ประโยชน์ จากไม้ที่นิยมทำมาแต่โบราณ คือ การนำไม้ไปเหลาเพื่อทำเป็นเครื่องจักสานต่าง ๆ เช่น กระจ่ำเป่าถือ หรือตัดแปลงทำภาชนะต่าง ๆ เช่น กระจ่ำก้นน้ำ ช้อน ทัพพี แจกัน เป็นต้น รวมไปถึงเครื่องมือในการดำรงชีพต่าง ๆ เช่น เข่ง สุ่มไก่ กระจ่ำหรืออุปกรณ์จับปลาชนิดต่าง ๆ เช่น ไซ ลอบ เป็นต้น ซึ่งคนในแถบชนบทของไทย จะตระหนักดีว่าไม้ไม้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีพของตนเองได้มากเพียงใด และในปัจจุบันนี้ยังนิยมนำไม้ไม้มาทำเฟอร์นิเจอร์ โดยใช้ลำต้นและเหง้าไม้ ซึ่งเฟอร์นิเจอร์ไม้ไม้ที่ได้รับการออกแบบผลิตภัณฑ์ทันสมัยสวยงาม จะมีราคาค่อนข้างแพงและเริ่มเป็นที่นิยมมากขึ้นในท้องตลาด ซึ่งเน้นการตกแต่งบ้านด้วยวัสดุจากธรรมชาติ นอกจากนี้ไม้ไม้ยังนำมาใช้ในงานก่อสร้างทำร้านหรือไม้ร่าง และในแง่ของการตกแต่งแล้วไม้บางพันธุ์ยังเป็นไม้ประเภทสวยงามที่มักถูกนำมาปลูกเพื่อประดับสวนอีกด้วย เช่น ไม้หมาจู ไม้หน้าเต่า เป็นต้น (สถาพร ดีบุญมี ณ ชุมแพ: 2552)

2.6.2.1 ประโยชน์ในการประกอบหรือสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ในชนบทการสร้างบ้านตามวัฒนธรรมไทยนั้นจะใช้วัสดุจากธรรมชาติ ได้แก่ ไม้ ไม้ยืนต้นต่าง ๆ เช่น ไม้สัก ไม้แดง ไม้เต็ง แต่ครอบครัวทั่วไปที่มีรายได้น้อยจะใช้ไม้ไม้เป็นหลัก เนื่องจากหาได้ง่าย เรียกว่า เรือนเครื่องผูก เพราะใช้ได้หลายส่วนของบ้าน เช่น โครงบ้าน โครงหลังคา เสา คานประตู หน้าต่าง บันได รั้วพื้น โดยเลือกไม้ชนิดเนื้อหยาบซึ่งมีความคงทนต่อดินฟ้าอากาศ ทนแดด ทนฝน บ้านที่ใช้ไม้ไม้ประกอบจะอยู่เย็นสบาย เพราะอากาศถ่ายเทได้ดี มีประโยชน์ด้านเศรษฐกิจของครอบครัว เมื่อผู้พึงส่วนใดก็เปลี่ยนได้ง่าย

2.6.2.2 ประโยชน์ในการทำเครื่องเรือน เครื่องแต่งบ้าน เช่น ประกอบเป็นโต๊ะเก้าอี้ เตียงนอน แคร่ นั่งพักผ่อนหรือรับแขก สนทนากันในหมู่สมาชิกในบ้านหรือผู้มาเยี่ยมเยือน เปลนอนของเด็ก มู่ลี่ กรอบรูปสานเป็นเสื่อรองนั่ง ฯลฯ

2.6.2.3 ประโยชน์ในการทำเป็นอาวุธ เช่น ใช้ไม้เล็ก ทำขวาก โดยตัดปลายทแยงข้างหนึ่ง หรือเสียมทุกด้านให้ปลายแหลม สำหรับต่อสู้แทงสกัดกันศัตรูหรือสัตว์ที่รุกร้าเข้ามา นำขวากหรือไม้ปลายแหลมไปปักไว้ในบ่อดักศัตรูหรือดักสัตว์ หรือใช้ไม้ไม้ชนิดเนื้อเหนียวมีแรงติดคินตัวทำคันธนู คันยิงกระสุน ทำลูกธนู ลูกดอก ทำเป็นไม้ตะพด ไม้พลอง สำหรับการต่อสู้

2.6.2.4 ประโยชน์ในการทำเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ทำตะเกียงให้แสงสว่าง โดยใช้ข้อปล้องบรรจุน้ำมันวางไส้เทียนไว้ตรงกลางจุดไฟให้แสงสว่างได้นาน สานเป็นกล่องข้าว กระจิบข้าว กระจเขอ หวดนึ่งข้าว กระจบุง ตะกร้า กระจเป่าถีสตรี กระจจาด กระจซอน หีบหรือกล่องไม้ใส่ของ แจกัน ถ้วย โคร่งพัด โคร่งหมวก รองเท้าสาน จักเป็นดอกไม้ใช้ประดับของ เช่น มัดข้าวต้ม ผัด มัดก่าดอกไม้ กำผัก ฯลฯ

#### 2.6.2.5 ประโยชน์ในการทำเครื่องมือประกอบอาชีพ

เช่น เครื่องมือจับปลา จับสัตว์น้ำ ข้อง กระจซัง โซ ตุ่ม อีจู้ ลอบ สุ่ม เครื่องมือก่อสร้าง กระจบุง บั้งก็ แข่งปลาทุ คราด ครุ ไม้คาน เครื่องใช้ในการเพาะปลูก ค้างต้นไม้ ไม้ค้ำยันต้นไม้ โค้งไม้ปักให้เถาไม้เลื้อยเกาะ ไม้สอยผลไม้ พะองปีนต้นไม้ ไม้พาดข้ามท้องร่องหรือค้ำยันเวลาเดินข้ามท้องร่อง ใช้เป็นไม้ค้ำถ่อเรือ

2.6.2.6 ประโยชน์ในการทำเครื่องดนตรีหลายประเทศ หลายเชื้อชาติ โดยเฉพาะในเอเชียใช้ไม้ไม่ทำเครื่องดนตรีกันมาก เช่น ขลุ่ย ทำจากเลาไม้ไผ่ ขลุ่ยญี่ปุ่น ขลุ่ยจีน ขลุ่ยไทย ทำเครื่องดนตรีกำมะลิบ (Kamelin) ของอินโดนีเซียและมาเลเซีย อังกะลุงของอินโดนีเซีย แคนของภาคอีสานของไทย และเครื่องดนตรี “แบมบูลิน” ซึ่งมีผู้ประดิษฐ์จากไม้ไผ่ ลักษณะคล้ายไวโอลิน แบมบูลินนี้ส่งเข้าประกวดชนะในการประกวดผลงานประดิษฐ์คิดค้นที่สภาวิจัยแห่งชาติด้วย

2.6.2.7 ประโยชน์ของไฟในการทำยารักษาโรค เช่น ใช้รากไฟ ชูยไฟ ใบไฟ ผสมกับสมุนไพรอื่น ๆ ตามตำรายาสมุนไพรโบราณ

2.6.2.8 ประโยชน์ใช้เป็นอาหารหรือประกอบในการทำอาหาร ไม้มีอยู่ทุกภาค ใกล้ชิดกับชีวิตของคนไทยมาก สามารถใช้ทุกส่วนเป็นประโยชน์ได้ โดยเฉพาะหน่อไม้ เป็นอาหารที่คนไทยทุกภาคนิยมใช้ประกอบอาหารตามสูตรที่นิยมกันในภูมิภาคของตน เช่น ใช้หน่อไม้ทำซุพหน่อไม้ของอีสาน ผัดหน่อไม้ใส่ไข่ แกงเผ็ดใส่หน่อไม้ แกงกะทิหน่อไม้ดอง ต้มแกงจืดหน่อไม้ผัดกับกระตูดหมูและเห็ดหอม มีสูตรอาหารที่ใช้หน่อไม้ับหลายสิบสูตร ใบไม้เป็นอาหารสัตว์ เช่น หมี่แพนด้าหรือใช้เป็นเครื่องประกอบการทำอาหาร เช่น กระจบอกไม้บรรจู้ข้าวเหนียวกะทิเผาเป็นข้าวหลาม ใบไม้ใช้ห่อขนมจ้าง ขนมบะจ่าง ใช้ไม้ไผ่ทำตะเกียบคีบอาหาร ทำเป็นมิดตัดอาหาร ทำไม้เสียบลูกชิ้นไก่ หมู เนื้อ อย่าง ฯลฯ

### 2.6.3 หัตถกรรมไม้ไผ่

วิถีชีวิตของคนไทยในชนบทมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับธรรมชาติอย่างยิ่ง เครื่องอุปโภคและบริโภคมากมายหลายชนิดได้มาจากธรรมชาติแทบทั้งสิ้น โดยเฉพาะเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำด้วยมือที่เรียกว่า หัตถกรรม นั้น ส่วนมากทำจากวัสดุธรรมชาติ เช่น ดิน หิน ไม้ เป็นต้น ไม้เป็นวัสดุธรรมชาติที่คนไทยนำมาทำเครื่องมือเครื่องใช้เพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวันกันแพร่หลายมาแต่โบราณ ไม้ที่คนไทยนำมาใช้ประโยชน์มีทั้งไม้จริง (ไม้ต่าง ๆ ที่มีเนื้อแข็ง ยกเว้นไม้ไผ่) และไม้ไผ่

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 นิยามคำ “ไผ่” ว่า

“ชื่อไม้พุ่มหลายชนิดและหลายสกุลในวงศ์ Gramineae ขึ้นเป็นกอ ลำต้นเป็นปล้อง ๆ เช่น ไผ่จืด (*Arundinaria suberecta* Munro), ไผ่ป่า (*Bambusa arundinacea* Retz.), ไผ่สีสุก (*B. flexuosa* Munro และ *B. blumeana* Schult.)...”

ไผ่เป็นไม้ที่มีคุณสมบัติพิเศษแตกต่างจากไม้อื่น นักพฤกษศาสตร์บางพวกจัดให้อยู่ในวงศ์เดียวกับหญ้า ไผ่จึงเป็นหญ้ายักษ์ที่มีหัตถกรรม แต่นักพฤกษศาสตร์บางกลุ่มเห็นว่าไผ่ไม่ควรเป็นหญ้า เพราะมีลักษณะพิเศษต่างจากหญ้าหลายอย่าง เช่น มีลำต้นแข็ง เนื้อแข็ง มีกาบใหญ่ ไผ่อาจมีมาก่อนหญ้า จึงควรเป็นพืชวงศ์หนึ่งต่างจากหญ้า

ไผ่ทั่วโลกมีประมาณ 1,250 พันธุ์ 47 สกุล ในประเทศญี่ปุ่นมีถึง 662 พันธุ์ อินเดีย 136 พันธุ์ พม่า 42 พันธุ์ อินโดนีเซีย 31 พันธุ์ มาเลเซีย 52 พันธุ์ และไทย 60 พันธุ์ คนไทยนำไม้ไผ่มาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ตั้งแต่นำมาทำที่อยู่อาศัย ทำเครื่องจักสาน เครื่องเรือน และนำหน่อมาบริโภค ใช้รากเป็นยารักษาโรค ไผ่จึงเป็นไม้สารพัดประโยชน์ที่คู่กับวิถีชีวิตของคนไทยมาช้านาน

คนไทยมีความผูกพันกับไม้ไผ่มากกว่าไม้ชนิดอื่น และรู้จักเลือกไม้ไผ่ชนิดต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะไม้ไผ่ที่นำมาทำงานหัตถกรรมนั้นมีหลายชนิด ซึ่งที่ใช้กันแพร่หลายมีดังนี้(วิบูลย์ ลี้สุวรรณ : 2546)

ไผ่สีสุก (*B. blumeana* Schult.) เป็นไม้ที่ชาวบ้านนิยมปลูกไว้ตามหัวไร่ปลายนาในทุกภาคของประเทศ มีมากในภาคกลางและภาคใต้ ขึ้นได้ดีในที่ดินเหนียวปนทรายหรือดินร่วนบริเวณที่ราบต่ำ ๆ ริมแม่น้ำลำคลอง ไม้ขึ้นปะปนกับไผ่ชนิดอื่น ไผ่สีสุกเป็นไม้ที่มีลำสูงใหญ่ ยาวประมาณ 10-18 เมตร มีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 8-12 เซนติเมตร ปล้องยาวประมาณ 30 เซนติเมตร ผิวสีเขียวเข้มเป็นเงาสวย ลำปล้องยาว ขนาดค่อนข้างใหญ่ เมื่อแก่ผิวจะเหลืองสุกเป็นเงา ไผ่สีสุกลำต้นค่อนข้างตรง เนื้อหนา เหมาะสำหรับทำกระบอกน้ำตาลและเครื่องจักสานต่าง ๆ ปัจจุบันค่อนข้างขาดแคลน เพราะนิยมใช้กันมาก แต่ปริมาณการปลูกลดน้อยลง

ไผ่ตง (*Dendrocalamus asper* Back.) เป็นไม้ที่ชาวจีนนำเข้ามาปลูกที่จังหวัดปราจีนบุรีเมื่อประมาณ 100 ปีมาแล้ว ลักษณะเป็นไม้ที่มีลำต้นสูงใหญ่ ไม่มีหนามสูงประมาณ 20 เมตร มีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 8-18 เซนติเมตร ปล้องยาวประมาณ 20 เซนติเมตร ไผ่ตงปลูกง่ายให้หน่อเร็ว จึงนิยมปลูกไว้เอาหน่อขายมากกว่าที่จะใช้ประโยชน์จากลำต้น ปัจจุบันมีการปลูกไผ่ตงสำหรับขายหน่อกันในหลายจังหวัด ได้แก่ จังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดนครนายก และจังหวัดฉะเชิงเทรา นอกจากได้ประโยชน์จากหน่อแล้ว ลำต้นยังแปรรูปเป็นงานหัตถกรรมและผลิตเป็นเยื่อกระดาษ

ไผ่รวก (*Thyrsostachys siamensis* Gamble) มีมากบริเวณชายแดนไทยและพม่า ภาคกลางและภาคเหนือ เป็นไม้กอชิดกัน สูงประมาณ 2-7 เมตร ลำตรงเปลา มีกิ่งเรียวยาวเล็กๆ ตอนปลายๆ ลำต้นมีเส้นผ่านศูนย์กลางราว 2.5 เซนติเมตร ปล้องยาวประมาณ 15-30 เซนติเมตร ใบเล็กเรียวยาว ใบมีขน ไผ่รวกเป็นไม้ที่มีลำต้นเล็กเปลาสูง ชาวบ้านจึงนิยมปลูกเป็นรั้วบ้าน ตกแต่งอาคาร และใช้เป็นส่วนประกอบก่อสร้าง และใช้ประกอบการทำประมงพื้นบ้าน

ไผ่ซาง (เป็นชื่อไผ่หลายชนิดในสกุล *Dendrocalamus*) มีทั่วไป บางถิ่นเรียก ไผ่นวล ไผ่ตงดำ เป็นไผ่ขนาดกลาง ลำต้นมีเส้นผ่านศูนย์กลางราว 3-9 เซนติเมตร สูง 6-18 เมตร ขึ้นเป็นกอ แต่ไม่แน่น ถ้าปลูกในที่ดินอุดมสมบูรณ์ ลำต้นจะสูงใหญ่ ปล้องยาว ใบใหญ่ ใช้ทำเครื่องเรือน เครื่องจักสาน ไผ่ซางหรือบางที่เรียก ไผ่ซางมีหลายชนิด เช่น ไผ่ซางนวล ไผ่ซางหม่น ไผ่ซางคำ ไผ่ซางเขียว เป็นต้น

ไผ่บง (*Bambusa tulda* Roxb.) เป็นไผ่พันธุ์พื้นเมืองของไทย มีมากตามป่าไม้เบญจพรรณ ภาคเหนือและภาคกลาง ชอบขึ้นตามที่ชื้น เป็นไผ่ขนาดกลาง เป็นไผ่ขนาดกลาง ลำต้นมีเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 5-8 เซนติเมตร ผิวไม่เรียบ มีขนสีขาวนวลหรือสีเทาคล้ายแป้งติดที่ลำต้น โดยเฉพาะส่วนโคนจึงทำให้มีสีเขียวอมเทา มักขึ้นเป็นกอแน่น แตกกิ่งตั้งแต่โคนจนถึงปลายยอด โกล่โคนมีรากฝอยแตกออกมาโดยรอบ เนื้อค่อนข้างเหนียว จึงใช้ทำเครื่องจักสานได้ดี หน่อใช้เป็นอาหาร ไผ่บงมีหลายชนิด เช่น ไผ่บงดำ ไผ่บงใหญ่ ไผ่บงหนาม เป็นต้น

ไผ่เหี้ยะ (*Cephalostachyum virgatum* Kurz) มีมากในภาคเหนือ เป็นไผ่สกุลเดียวกับไผ่เขียวหลาม จึงมีเนื้อบาง ปล้องยาวบางปล้องอาจยาวถึง 70 เซนติเมตร ลำต้นเปลาตรง สูงประมาณ 18 เมตร ลำมีขนอ่อนสีขาวคลุม เมื่อแก่มีสีเขียวเข้มคายเล็กน้อย ข้อปล้องเรียบ ขึ้นในป่าดงดิบ จึงมักมีมากในเขตอุทยานแห่งชาติลำต้นใช้ทำกระบอกน้ำได้ดีเพราะมีปล้องยาวและใหญ่ หรือใช้สับฟากทำฝาหรือเพดาน ไม่นิยมทำฟากพื้นเพราะผิวคม บางท้องถิ่นนำมาทำเครื่องดักปลา

ที่กล่าวมาเป็นไผ่ที่พบมากในประเทศไทย และชาวบ้านนิยมนำมาใช้ประโยชน์หลายอย่างในชีวิตประจำวันทั่วไปทุกภาค เพราะไม้ไผ่มีคุณลักษณะพิเศษหลายอย่างที่ไม่มีในไม้ชนิดอื่น เช่น ขึ้นง่าย ตายยาก ขยายพันธุ์ง่าย ใช้ประโยชน์ได้ทุกส่วน เนื้อมีลักษณะพิเศษทางกายภาพ คือ แข็ง เหนียว ยืดหดได้ดี สามารถดัดโค้งได้มาก มีแรงสปริงตัว จึงใช้ทำเครื่องจักสานและเครื่องใช้ที่ต้องการแรงคืนตัว เช่น ใช้ทำคันเบ็ด คันธนู คันกระสุน เป็นต้น

นอกจากนี้ไม้ไผ่ยังฉีกเป็นป็นเพื่อฟั่นเป็นเชือก หรือจักเป็นตอกผูกมัดได้ดี ลำไม้ไผ่ตรงยาว น้ำหนักเบา จึงใช้เป็นโครงก่อสร้าง ใช้เป็นนั่งร้าน (ในช่องกบใช้เป็นนั่งร้านสร้างตึกสูง ๆ หลายสิบชั้น ได้ดีกว่านั่งร้านเหล็ก) ในทางหัตถกรรมและอุตสาหกรรมใช้ไม้ไผ่ประดิษฐ์เป็นสิ่งต่าง ๆ ได้มากมายหลายชนิด ไม้ไผ่ยังมีประโยชน์ทางเคมีอีกหลายอย่าง เช่น บดเนื้อเพื่อทำเป็นเยื่อกระดาษ เส้นใยใช้ทำไหมเทียม สกัดสารเคมี ทำยารักษาโรค และใช้ในโรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น

คนไทยเรียนรู้คุณสมบัติพิเศษของไผ่มาแต่โบราณ จึงนิยมปลูกไว้รอบ ๆ บ้านเพื่อนำมาแปรรูปเป็นงานหัตถกรรมต่าง ๆ และปลูกไว้ป้องกันพายุ เพราะไผ่จะลู่ตามลมโดยไม้หักโค่นง่ายเหมือนไม้อื่น หากปลูกไผ่ไว้ตามริมแม่น้ำลำคลองจะช่วยชะลอความเร็วของกระแสน้ำไม่ให้ดินพังทลายได้ง่าย นอกจากนี้หน่อไผ่ยังใช้เป็นอาหารได้หลายอย่าง กาบ ใบ และราก ล้วนใช้ประโยชน์ได้ทั้งสิ้น

ไผ่เป็นไม้ที่มีคุณลักษณะพิเศษอีกหลายอย่าง เช่น มีลำต้นตรงและกลางคล้ายหลอดยาว ๆ มีปล้องข้อคั่นเป็นปล้อง ๆ คนไทยจึงใช้ทำกระบอกน้ำ กระบอกตาล มาแต่โบราณ นอกจากนี้ไม้ไผ่ยังเป็นไม้ที่ลำยาวโดยไม่แตกแขนงหรือแตกแยกเป็นกิ่งออกไปเหมือนต้นไม้อื่น จึงใช้เป็นโครงสร้างของ

อาคารและใช้เป็นส่วนประกอบของบ้านเรือนที่พักอาศัยได้ดี เช่น ใช้เป็นพื้นเรือน ฝาเรือน จนถึงใช้ทำ รางน้ำ

#### 2.6.4 ไม้ไผ่กับวิถีชีวิตของคนไทย

คนไทยในอดีตมักสร้างบ้านด้วยไม้ไผ่ ดังมีคำเรียกเวลา “เกิด” ว่า “ตกฟาก” เพราะเด็กเกิด บนฟากหรือพื้นเรือนที่ปูด้วยไม้ไผ่ที่ผ่าเป็นซีก ๆ และเรียกเวลาที่ทารกออกพ้นครรภ์มารดาว่า “เวลา ตกฟาก” หลังจากนั้นเมื่อถึงเวลาตัดสายสะดือก็ใช้ผิวไม้ไผ่ (ไม้ไผ่รวก) ที่ปาดให้คมตัดแทนการใช้ เหล็กหรือของมีคมอื่น ๆ ความเชื่อนี้มีอยู่ทั่วไปในหลายประเทศในเอเชีย หลังจากตัดสายสะดือแล้ว คนไทยจะนำเด็กนอนไว้ในกระดังซึ่งสานด้วยไม้ไผ่ คลุมด้วยแหเพื่อป้องกันผีร้าย

เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ โดยเฉพาะชาวชนบทก็ต้องหัดจักสาน หัดทำเครื่องมือเครื่องใช้จากไม้ ไผ่ และเมื่อตายก็ใช้ไม้ไผ่เป็นพินเผาร่าง ไม้ไผ่จึงเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย

นอกจากนี้ไม้ไผ่ยังเกี่ยวข้องกับความเชื่อและชนบประเพณีของคนไทยอีกหลายอย่าง เช่น ใช้ ตอกไม้ไผ่สานขัดกันเป็นเฉลวสำหรับปักบนหม้อ เพื่อป้องกันสิ่งที่ไม่มองเห็นไม่ให้มาทำให้ยาเสื่อม หรือใช้เฉลวปักในไร่นาป้องกันสิ่งชั่วร้ายทำลายข้าวและพืชผล หรือใช้เฉลวปักบอกขอบเขต และแสดง ความเป็นเจ้าของ เป็นต้น (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ: 2546)

#### 2.6.5 ไม้ไผ่ในวิถีชีวิตของชาวเอเชีย

ไม้ไผ่ไม่เพียงเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทย แต่ยังเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวเอเชียแทบทุก ชาติทุกภาษาด้วย ชาวเอเชียใช้ลักษณะพิเศษของไม้ไผ่ให้เกิดประโยชน์แตกต่างกันไป เช่น ใช้เหล็ก หรือโลหะเผาไฟจนร้อนแล้วเขียนตัวอักษรหรือลวดลายลงบนผิวไม้ไผ่ที่แห้งแล้ว (bamboo pyrographic) ชาวจีนจารึกบทกวีลงบนผิวไม้ไผ่ ชาวญี่ปุ่นจารึกบทกวีแขวนไว้สองข้างประตูในเรือน น้ำชา (tea house) ชาวเกาหลีนิยมเขียนลวดลายลงบนผิวไม้ไผ่ที่นำมาทำเครื่องใช้ เช่นเดียวกับชาว บาดัก (Batak) ในประเทศอินโดนีเซียที่ใช้เหล็กเผาไฟชุบ ชีด เขียนลงบนกระบอกไม้ไผ่สำหรับเก็บยา หรือทำเป็นปฏิทิน ขณะที่ชาวบาห์ลีจารตัวอักษรลงบนผิวไม้ไผ่ที่ผ่าเป็นซีก ๆ เพื่อใช้เป็นคัมภีร์ใน ศาสนาของตน

นอกจากมีผิวสวยแล้ว เนื้อไม้ไผ่ยังมีลักษณะพิเศษต่างไปจากเนื้อไม้อื่น คือมีเส้นยาวขนาน กันเป็นเส้น จึงแปรรูปเป็นเส้น เป็นปื้น หรือเหลาให้กลมได้ง่าย และเมื่อแก่เต็มที่แล้วเนื้อจะแข็ง มอด แผลงไม่กิน และเป็นเงางาม จนมีผู้กล่าวว่าเครื่องจักสานไม้ไผ่นั้น ผู้สานสามารถสานให้เป็นรูปทรง แปลก ๆ แตกต่างกันได้มากมาย จนเครื่องจักสานบางชิ้นมีรูปทรงและผิวสวยงามดูงาน ประติมากรรมสมัยใหม่ที่ไม่สามารถทำได้จากวัสดุอื่น

ด้วยคุณลักษณะพิเศษของไม้ไผ่ดังกล่าว คนเอเชียจึงนำไม้ไผ่มาทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ใน ชีวิตประจำวันมากมายหลายชนิด แต่ละชนิดมีรูปแบบและประโยชน์ใช้สอยแตกต่างกันไปตามความ นิยมของแต่ละท้องถิ่น แต่ละประเทศ บางชนิดอาจมีคุณค่าทางศิลปะและสุนทรียภาพควบคู่ไปกับ

ประโยชน์ใช้สอย รวมทั้งเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อและชนบประเพณีของผู้สร้างและผู้ใช้ในแต่ละท้องถิ่น แต่ละประเทศด้วย

ชาวจีนรู้จักใช้ไม้ไผ่มานานนับพันปีและเรียกไม้ไผ่ว่า จูจื่อ (zhu) ด้วยเหตุที่ชาวจีนมีความผูกพันกับไม้ไผ่มาก จนมีคำถามว่า หากขาดไม้ไผ่เสียแล้ว ชาวจีนจะเป็นอย่างไร เพราะชาวจีนใช้หน่อไม้เป็นอาหาร ใช้ไม้ไผ่เป็นตะเกียบคีบอาหาร ใช้ไม้ไผ่สร้างที่อยู่อาศัย ใช้ไม้ไผ่เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ ใช้ไม้ไผ่เป็นอาวุธและเครื่องดนตรี ตลอดจนถึงใช้ทำไม้เรียวโบย ผู้กระทำความผิด ทำเป็นหลักทรมานนักโทษ และทำเป็นเชือกเพื่อผูกมัดมนุษย์ด้วยกัน ชาวจีนถือว่าไม้ไผ่เป็นไม้มงคลอย่างหนึ่งในพรรณไม้สี่อย่าง ได้แก่ กล้ายไม้ พุทรา เบญจมาศ และไม้

ชาวญี่ปุ่นเป็นอีกชาติหนึ่งที่มีความผูกพันกับไม้ไผ่ ชาวญี่ปุ่นเรียกไม้ไผ่ว่า ทาเก (take) ในประเทศญี่ปุ่นมีไม้ไผ่ชนิดต่าง ๆ มากถึง 400-500 ชนิด กล่าวกันว่าเมื่อสองร้อยปีมาแล้ว ชาวญี่ปุ่นจารึกชื่อเจ้าของบ้านไว้บนท่อนไม้ไผ่แขวนไว้หน้าบ้าน นอกจากนี้ชาวญี่ปุ่นยังนำไม้ไผ่มาทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้และงานหัตถกรรมมากมายหลายชนิด

ส่วนชาวเวียดนามนั้นถือว่าไม้ไผ่เป็นพี่น้องกับชาวเวียดนาม (The bamboo is my brother.) แสดงว่าชาวเวียดนามมีความใกล้ชิดกับไม้ไผ่ และนำไม้ไผ่มาใช้ให้เกิดประโยชน์เช่นเดียวกับชาวเอเชียอื่น ๆ

ไม้ไผ่จึงเป็นไม้สารพัดประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ ชนบประเพณีและความเชื่อของผู้คนในภูมิภาคเอเชียมาแต่โบราณ และทุกวันนี้ไม้ไผ่ก็ยังเป็นวัตถุดิบธรรมชาติที่ใช้กันอย่างกว้างขวางแทบทุกประเทศ บางประเทศมีรายได้จากผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่เป็นจำนวนมาก (วิบูลย์ ลีสุวรรณ: 2546)

#### 2.6.6 หัตถกรรมไม้ไผ่ของไทยและเอเชีย

หัตถกรรมไม้ไผ่ที่ผลิตกันทั่วไปทั้งในประเทศไทยและประเทศต่าง ๆ ในทวีปเอเชียแบ่งเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

หัตถกรรมไม้ไผ่ที่นำมาทำเป็นที่อยู่อาศัย ทั้งที่ใช้โดยไม่ต้องแปรรูปและแปรรูปให้เกิดประโยชน์ตรงกับความต้องการ เช่น คนไทยใช้ไม้ไผ่มาสร้างเรือนที่มีลักษณะคุมเข้าด้วยกันด้วยวิธีผูก เรียกว่า เรือนเครื่องผูก โดยสร้างด้วยไม้ไผ่แทบทั้งหมด ตั้งแต่ใช้เป็นโครงสร้างและส่วนประกอบของเรือน ได้แก่ ใช้ลำไม้ไผ่เป็นเสา โครงหลังคา และใช้ไม้ไผ่แปรรูปด้วยการผ่าเป็นซี่ ๆ เพื่อทำเป็นพื้น เรียกว่า ฟาก และสานเป็นแผงใช้เป็นฝาเรือน ชาวชนบทที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดีนัก มักสร้างเรือนเครื่องผูกเป็นที่อยู่อาศัย เพราะสามารถสร้างได้เอง โดยใช้ไม้ไผ่และวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตนมาประกอบกันเข้า รูปแบบของเรือนเครื่องผูกจะแตกต่างกันไปตามความนิยมของแต่ละถิ่น แต่โดยทั่วไปแล้วในการสร้างจะใช้ไม้ไผ่เป็นวัสดุหลักประกอบกับวัสดุอื่น เช่น มุงหลังคาด้วยจาก แฝก หรือตองติง เป็นต้น

การใช้ไม้ไผ่สร้างที่อยู่อาศัยนี้พบได้ทั่วไปในหลายประเทศที่มีไม้ไผ่ ซึ่งอาจใช้ไม้ไผ่เป็นโครงสร้างของบ้านเรือนโดยตรง หรือใช้ประกอบกับวัสดุอื่น โดยเฉพาะประเทศในทวีปเอเชียันมีหลายท้องถิ่นที่ใช้ไม้ไผ่สร้างบ้านเรือน เช่น บ้านของชาวซูราเวซี (Surawesi) และบ้านพื้นเมืองของชาวเกาะต่าง ๆ ในประเทศอินโดนีเซียและมาเลเซีย นอกจากการใช้ไม้ไผ่สร้างที่อยู่อาศัยแล้ว ยังใช้ไม้ไผ่สร้างสิ่งอื่น ๆ ด้วย เช่น สะพาน ทำเป็นแพหรือลูกบวบเป็นที่พักอาศัยในแม่น้ำลำคลองด้วย ทำเป็นห้างเฝ้านา กระท่อมสำหรับพักอาศัยชั่วคราว เป็นต้น

หัตถกรรมไม้ไผ่ที่ใช้เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือนและชีวิตประจำวัน หัตถกรรมไม้ไผ่ประเภทนี้มีความเกี่ยวเนื่องกับชีวิตมนุษย์มาช้านาน และเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือนที่เก่าแก่ที่สุดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะชาวตะวันออกนั้นเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำด้วยไม้ไผ่มาแต่โบราณ เช่น ชาวจีนใช้ไม้ไผ่ทำตะเกียบสำหรับคีบอาหารที่ทำขึ้นอย่างง่าย ๆ แต่ใช้ประโยชน์ได้อย่างดี คนไทยในภาคเหนือและภาคอีสานใช้ไม้ไผ่สานก่องข้าวและกระบุงสำหรับใส่ข้าวเหนียวหนึ่ง ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ดีแสดงให้เห็นความชาญฉลาดในการนำไม้ไผ่มาแปรรูปเป็นภาชนะสำหรับใส่ข้าวเหนียวหนึ่งให้คงความนุ่มและอุ่นน่ากินอยู่ได้เป็นเวลานาน แม้ทุกวันนี้ก็ยังไม่มีการผลิตใดใส่ข้าวเหนียวหนึ่งได้ดีเท่าก่องข้าวและกระบุงที่สานด้วยไม้ไผ่

เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือนที่ทำด้วยไม้ไผ่ยังมีอีกหลายชนิด ได้แก่ กระจาด กระจอน ตะกร้า แอบข้าว ฯลฯ และงานไม้ไผ่ที่ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวเอเชียที่ใช้กันมาแต่โบราณ และทุกวันนี้ก็ยังใช้กันอยู่ก็มีหลายชนิด เช่น พัด กระบวย หมวก หีบเสื้อผ้า รองเท้า เป็นต้น เครื่องใช้ไม้ไผ่เหล่านี้มีใช้ในหลายประเทศ เช่น พัดของจีน ญี่ปุ่น เกาหลี และไทย หีบเสื้อผ้าและหีบใส่ของของเกาหลี เป็นต้น

หัตถกรรมไม้ไผ่ที่ใช้ในการประกอบอาชีพ หัตถกรรมไม้ไผ่ประเภทนี้มีใช้กันอย่างกว้างขวางในสังคมเกษตรกรรมของชาวเอเชีย เพราะไม้ไผ่เป็นวัสดุที่หาได้ไม่ยากและชาวบ้านสามารถทำขึ้นใช้สอยได้เอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทย ซึ่งประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม ดังนั้นเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำไร่ทำนาจำนวนมากจึงทำจากไม้ไผ่ เช่น คราด คานหลาว คาน กระบุง กระพ้อม ครุ (หรือแอ่วของภาคเหนือ ใช้สำหรับตีหรือฟาดข้าวให้เมล็ดข้าวหลุดออกจากรวง เป็นเครื่องจักสานไม้ไผ่ที่มีขนาดใหญ่ที่สุด) เลื่อน วิ โพง ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีเครื่องจักสานไม้ไผ่สำหรับจับ ดัก และขังสัตว์อีกหลายชนิด เช่น ลอบ ไซ สุ่ม ช้อง ตุ่ม อีจู้ ลัน ชะนาง นาง ตะแกรง เพนียด สุ่มไก่ กรงนก เป็นต้น

หัตถกรรมไม้ไผ่ที่ใช้เป็นเครื่องเรือนและเครื่องตกแต่ง หัตถกรรมไม้ไผ่ประเภทนี้มีใช้กันทั่วไปในหลายประเทศ เช่น ทำเป็นโต๊ะ เก้าอี้ เตียงนอน แม้บางชนิดจะดูเป็นสิ่งที่ทำง่าย ๆ ไม่มีราคามากนัก แต่ก็ใช้ประโยชน์ได้ดี เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและภูมิอากาศ เช่น คนไทยใช้ไม้ไผ่ทำแคร่ เปล วัันนอนเล่นในฤดูร้อน เพราะแคร่และเปลไม้ไผ่นั้นโปร่ง อากาศผ่านได้ จึงไม่ร้อน กล่าวกันว่าเมื่อครั้งที่พ่อค้าชาวดัตช์ (Dutch) เข้ามาค้าขายในตะวันออกไกลครั้งแรก พวกเขารู้สึกประหลาดใจมากที่เห็นคนพื้นเมืองนอนอยู่บนเตียงไม้ไผ่ที่พื้นเตียงปูด้วยไม้ไผ่เป็นซี่ ๆ เปิดโล่งให้ลมผ่านได้ เตียงลักษณะนี้ช่วยคลายร้อนได้มากในคืนที่มีอากาศร้อน เตียงนี้เป็นที่มาของคำว่า "Bamboo Princess" ต่อมา

กลายเป็นคำว่า “Dutch Wife” เป็นคำสแลงที่เข้าใจกันในหมู่ชาวตะวันตก เครื่องเรือนไม้ไผ่นั้นมีความงดงามที่เรียบง่าย แผ่แนวคิดและปรัชญาแบบตะวันออก โดยเฉพาะชาวญี่ปุ่นนั้นใช้ไม้ไผ่เป็นเครื่องเรือนและเครื่องตกแต่งบ้านอย่างรู้คุณค่ามาช้านาน เช่น ใช้ทำฝาบ้าน รั้ว ประตู หน้าต่าง และมู่ลี่ เป็นต้น

หัตถกรรมไม้ไผ่ที่ใช้เป็นเครื่องดนตรี คนไทยและชาวเอเชียนำไม้ไผ่มาทำเป็นเครื่องดนตรีหลายชนิด ได้แก่ ขลุ่ย ซึ่งมีอยู่ในหลายประเทศ เช่น ขลุ่ยไทย ขลุ่ยญี่ปุ่น เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเครื่องดนตรีที่ทำด้วยไม้ไผ่ที่เก่าแก่อีกประเภทหนึ่ง คือเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีและเคาะให้เกิดเสียง โดยใช้ไม้ไผ่ที่มีขนาดและความหนาต่างกันมาทำเป็นเครื่องดนตรี แล้วใช้ไม้ตีหรือเคาะเพื่อให้เกิดเสียงต่างกัน ได้แก่ ระนาด มีทั้งของไทย อินโดนีเซีย และมาเลเซีย ที่เรียก kamelan เครื่องดนตรีที่ทำจากไม้ไผ่ที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่ง คือ อังกะลุง เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้เสียงกระทบกันของไม้ไผ่ที่มีขนาดต่างกัน ทำให้เกิดเสียงต่างกัน อังกะลุงเป็นเครื่องดนตรีที่เกิดจากคุณสมบัติพิเศษของไม้ไผ่อย่างแท้จริงประเภทหนึ่ง

การนำไม้ไผ่มาทำเป็นเครื่องดนตรีนี้มีแทบทุกประเทศในเอเชีย นอกจากนี้ในประเทศไทยยังใช้ไม้ไผ่มาทำเป็นเครื่องให้จังหวะด้วย ได้แก่ ใช้ลำไม้ไผ่มากระทบกันเป็นจังหวะในการรำกระทบไม้ของชาวอีสาน การใช้ไม้ไผ่มาทำเป็น กรับ ให้จังหวะในการขับร้องและฟ้อนรำ เป็นต้น

หัตถกรรมไม้ไผ่ประเภทเป็นอาวุธ งานหัตถกรรมประเภทนี้ทำขึ้นจากคุณสมบัติพิเศษของไม้ไผ่ที่มีเนื้อเป็นเส้นยาวตลอดลำ จึงทำให้มีเนื้อเหนียว ไม้หักง่าย มีแรงดีและคืนตัว คนไทยและชาวเอเชียจึงใช้ไม้ไผ่ทำเป็นคันกระสุน คันธนู และลูกธนู ซึ่งมีทำกันในหลายประเทศ เช่น ธนู ลูกธนู ของญี่ปุ่นและเกาหลี เป็นอาวุธโบราณที่ช่างต้องพิถีพิถันในการเลือกไม้ไผ่ที่มีคุณภาพดี และต้องใช้ความรู้ความชำนาญในการเหลาและดัดไม้ไผ่ให้เป็นคันธนูและลูกธนูที่ใช้ประโยชน์ได้ดี ส่วนธนูหรือหน้าไม้ของไทยก็ใช้ไม้ไผ่เป็นคันธนูหรือคันหน้าไม้เพื่อติดลูกธนูหรือลูกศรให้เคลื่อนไปข้างหน้าเช่นเดียวกัน

อาวุธที่ทำจากไม้ไผ่ของไทยที่ใช้กันแพร่หลายชนิดหนึ่ง คือกระสุน ซึ่งใช้ไม้ไผ่ ๑ เนื้อดีมาเหลาเป็นคันกระสุนให้มีขนาดเหมาะสมตามความต้องการ กระสุนจะใช้ยิงด้วยลูกกระสุนที่ปั้นด้วยดินเหนียวเป็นลูกกลม ๆ ขนาดหัวแม่มือ กระสุนเป็นอาวุธโบราณอย่างหนึ่ง ใช้ยิงคนและยิงสัตว์ต่าง ๆ ที่ใช้กันทั่วไปในชนบท

นอกจากการใช้ไม้ไผ่ทำเป็นอาวุธดังกล่าวแล้ว ชาวไทยและชาวเอเชียยังนำไม้ไผ่มาใช้เป็นอาวุธอีกหลายอย่าง ได้แก่ ใช้เป็นลูกดอกและลากล้องเป่าลูกดอก นำไม้ไผ่ขนาดเหมาะสมมือมาทำเป็นตะบองตะพด จนถึงการทำไม้ไผ่มาปาดให้แหลมเป็นปากฉลามที่เรียกว่า ขวาก ใช้ดักคนหรือสัตว์ที่รูกล้ำเข้ามาในเขตหวงห้าม

หัตถกรรมไม้ไผ่ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและความเชื่อ ชาวไทยและชาวเอเชียใช้ไม้ไผ่มาทำเป็นงานหัตถกรรมสนองความเชื่อและชนบประเพณีมาช้านาน เช่น คนไทยนำมาสานเป็นเฉลว ดังกล่าวมาแล้ว นอกจากนี้ชาวจีนและญี่ปุ่นถือว่าไม้ไผ่เป็นไม้มงคล และเป็นสัญลักษณ์ของสติปัญญา

อันเฉียบแหลมและเจริญงอกงามดุจเดียวกับความแหลมคมของหนามไม้ หน่อไม้ และการเติบโตอย่างรวดเร็วของต้นไม้(วิบูลย์ ลี้สุวรรณ: 2546)

### 2.6.7 หัตถกรรมไม้ไผ่ของไทยในอนาคต

การใช้ไม้ไผ่มาทำหัตถกรรมของชาวบ้าน โดยเฉพาะการทำเครื่องจักสาน ซึ่งเป็นงานหัตถกรรมที่ทำกันแพร่หลายที่สุดนั้น เป็นการทำและการสอนสืบต่อกันในครอบครัวจากพ่อแม่มาสู่ลูกจนในบางท้องถิ่นมีอาชีพทำเครื่องจักสานโดยเฉพาะมีฝีมือและคุณภาพดี แต่เท่าที่ทำอยู่ทุกวันนี้ยังเป็นการผลิตขึ้นเพื่อขายและใช้ในแต่ละท้องถิ่นเท่านั้น จึงควรได้รับการพัฒนาและส่งเสริมให้มีคุณภาพและรูปแบบที่ดีให้สามารถเป็นสินค้าที่ใช้ได้ทั้งในประเทศ และส่งไปจำหน่ายในต่างประเทศ ซึ่งทำได้หลายแนวทาง เช่น การประยุกต์รูปแบบและปรับการใช้สอย อาจนำเครื่องจักสานที่มีลักษณะท้องถิ่นมาประยุกต์ให้มีขนาดใหญ่ ปรับรูปแบบเพื่อใช้ตกแต่งอาคารบ้านเรือนหรือนำมาใช้ตามความเหมาะสม เช่น นำก่องข้าวหรือกระบี่ที่สานให้มีขนาดใหญ่มาใส่เศษกระดาษ ใส่เสื้อผ้าที่ใช้แล้ว เอากระบุงมาใช้เป็นที่ทิ้งเศษผง เศษกระดาษ เศษผ้า ใช้กระจาดขนาดเล็ก ๆ ใส่ผลไม้บนโต๊ะอาหาร ใช้ตะกร้าเล็ก ๆ จัดดอกไม้ เป็นต้น

ดังกล่าวแล้วเป็นเรื่องราวของไม้ไผ่และหัตถกรรมไม้ไผ่ทั้งของไทยและชาวเอเชีย ซึ่งเป็นงานหัตถกรรมที่มีพื้นฐานมาจากความคิดสร้างสรรค์และฝีมือชาวบ้านก่อนที่จะพัฒนามาเป็นงานหัตถกรรมกิ่งอุตสาหกรรม หัตถกรรมไม้ไผ่มีเสน่ห์และคุณลักษณะพิเศษต่างจากหัตถกรรมประเภทอื่น ๆ โดยเฉพาะหัตถกรรมไม้ไผ่ของไทยนั้นมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น หากได้รับความสนใจและพัฒนาส่งเสริมให้ถูกทาง ก็จะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อชาวบ้านและต่อประเทศ (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ: 2546)

### 2.6.8 ไม้กับกฎหมายป่าไม้

ไม้ทุกชนิดถือเป็น “ไม้” ตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ.2484 ตามมาตรา 4(2) และตามพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 ตามมาตรา 4

ไม้เป็นทั้งไม้ที่มีไม้หวงห้ามและของป่าไม่หวงห้าม แต่เดิมมีพระราชกฤษฎีกากำหนดไม้หวงห้าม (ฉบับที่ 5) พ.ศ.2520 ได้กำหนดไม้ 12 ชนิด ในท้องที่ อ.ทองผาภูมิ อ.ศรีสวัสดิ์ และ อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี เป็นไม้หวงห้ามประเภท ก เพื่อให้การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรไม้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ปัจจุบันพระราชกฤษฎีกากำหนดไม้หวงห้าม พ.ศ.2530 และพระราชกฤษฎีกากำหนดของป่าหวงห้าม พ.ศ.2530 ไม่ได้กำหนดให้ไม้เป็นไม้หวงห้ามหรือของป่าหวงห้ามแต่อย่างใด แต่กฎหมายว่าด้วยป่าไม้กำหนดหลักเกณฑ์ในการควบคุมไม้ไว้ดังนี้ คือ

#### 2.6.8.1 การทำไม้

การทำไม้ซึ่งเป็นไม้ที่มีไม้หวงห้ามในป่าฯ ทั่วไป ไม่ต้องขอรับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ตามมาตรา 11 ไม่ต้องชำระค่าภาคหลวงตามมาตรา 9 และ 14 และไม่ต้องชำระค่าบำรุงป่าหรือปลูกสร้างสวนป่าตามมาตรา 58 ทวิ

### 2.6.8.2 การนำไม้เคลื่อนที่

การทำไม้ออกจากป่าผ่านด่านป่าไม้ด่านแรกผู้นำเคลื่อนที่ที่ต้องเสียค่าธรรมเนียมในอัตราร้อยละสองของราคาในท้องที่ โดยเฉลี่ยจากราคาของไม้ นั้นตามมาตรา 25 และ 26 และประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่องกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมนำไม้ที่มีใช้ไม้หวงห้ามเข้าเขตด่านป่าไม้ ลงวันที่ 30 พฤษภาคม 2518 เว้นแต่นำไปเพื่อใช้สอยส่วนตัวภายในเขตท้องที่ที่จังหวัดที่ทำไม้ นั้นไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมแต่อย่างใด และในกรณีต้องนำไม้เข้าเขตด่านหลายด่านให้เสียค่าธรรมเนียมด่านแรกด่านเดียว

การนำไม้เคลื่อนที่จากด่านป่าไม้ด่านแรกไปเพื่อการค้าหรือออกนอกเขตท้องที่จังหวัดที่นำไม้ นั้นต้องมีใบเบิกทางกำกับด้วยทุกครั้งตามมาตรา 38(2) และ 39 และต้องแจ้งเข้าเขตด่านป่าไม้หรือแจ้งผ่านด่านป่าไม้ ตามที่ระบุไว้ในใบเบิกทางด้วยตามมาตรา 40 และ 41

### 2.6.8.3 การแปรรูปไม้

การแปรรูปไม้ไม่ต้องขออนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ตามมาตรา 50(4) ซึ่งเป็นบทยกเว้นมาตรา 48 แต่ถ้การแปรรูปนั้นเข้าลักษณะของโรงงานแปรรูปไม้ ดังนี้ต้องขออนุญาตตั้งโรงงานแปรรูปไม้จากพนักงานเจ้าหน้าที่ตามมาตรา 48 ซึ่งต้องมีคุณสมบัติตามมาตรา 49 และเมื่อได้รับอนุญาตแล้วต้องปฏิบัติตามมาตรา 49 ทวิ, 51, 52 และ 53 ตลอดจนกฎกระทรวงและข้อกำหนดว่าด้วยการควบคุมการแปรรูปไม้ด้วย

สิ่งประดิษฐ์ เครื่องใช้ หรือสิ่งอื่นใดบรรดาที่ทำด้วยไม้ไม่อยู่ในข่ายควบคุมตามกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ จึงไม่ต้องขอรับใบอนุญาตค้าหรือมีไว้ครอบครองเพื่อการค้าซึ่งสิ่งประดิษฐ์ เครื่องใช้ หรือสิ่งอื่นใดบรรดาที่ทำด้วยไม้หวงห้ามตามมาตรา 53 ตริ แต่อย่างใด

### 2.6.8.3 การค้าไม้

ไม้ที่ยังมิได้แปรรูปสามารถค้าได้โดยเสรี ส่วนไม้แปรรูปสามารถค้าได้โดยไม่ต้องขออนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ แต่ถ้การค้านั้นเข้าลักษณะโรงค้าไม้แปรรูปต้องขออนุญาตตั้งโรงค้าไม้แปรรูปจากพนักงานเจ้าหน้าที่ตามมาตรา 48

สำหรับไม้ที่ขึ้นอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ การทำออกจะต้องได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ ซึ่งกรมป่าไม้ได้กำหนดแนวทางปฏิบัติไว้แล้ว ตามระเบียบกรมป่าไม้ว่าด้วยการอนุญาตทำไม้ภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2529 มีสาระสำคัญพอสรุปได้ดังนี้

1 การยื่นคำขอให้ยื่นต่อพนักงานเจ้าหน้าที่แห่งอำเภอท้องที่หรือกิ่งอำเภอท้องที่ที่ป่า นั้นตั้งอยู่ตามแบบกำหนดไว้ในกฎกระทรวง ฉบับที่ 1,106 (พ.ศ.2528) ออกตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 ว่าด้วยการทำไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ

2 ภายในเดือนมกราคมของทุกปี จังหวัดจะประกาศให้ประชาชนทราบว่า จะมีการเปิดให้มีการทำไม้ภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าใดบ้าง หากผู้ใดประสงค์จะขออนุญาตทำไม้ในป่าใด ไม้ชนิดใด จำนวนเท่าใด ให้ยื่นคำขอตามแบบฟอร์มดังกล่าวภายในสิ้นเดือนกุมภาพันธ์ของแต่ละปี ให้เมื่อจังหวัดได้รับคำขอจากอำเภอหรือกิ่งอำเภอแล้ว จะต้องทำความเห็นประกอบและส่ง

เรื่องให้ป่าไม้เขต ท้องที่ภายใน 30 พฤษภาคม เพื่อให้ป่าไม้เขตทำการสำรวจหากำลังผลิตให้แล้วเสร็จ และแจ้งปริมาณไม้ให้จังหวัดภายในวันที่ 30 กันยายน เพื่อพิจารณาอนุญาตต่อไป

3 การอนุญาตให้ดำเนินการได้ไม่เกินปริมาณไม้ไฟที่สำรวจได้ ดังนี้

- ให้อนุญาตเพื่อการใช้สอยส่วนตัวและการกุศลสาธารณประโยชน์เป็นอันดับแรก โดยนายอำเภอหรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอท้องที่ อนุญาตได้ตามความจำเป็น แต่รวมทุกชนิดแล้วต้องไม่เกินรายละปีละ 500 ลำ ถ้าเกินจำนวนนี้ให้เสนอขออนุมัติจากผู้ว่าราชการจังหวัด ซึ่งจะอนุญาตได้รวมทุกชนิดต้องไม่เกินรายละปีละ 1,000 ลำ

- ไม้ที่เหลือจากการอนุญาตเพื่อการใช้สอยส่วนตัวหรือเพื่อการกุศลสาธารณประโยชน์ให้อนุญาตเพื่อการค้าได้โดยนายอำเภอหรือปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอท้องที่อนุญาตได้รวมทุกชนิดไม่เกินรายละปีละ 1,000 ลำ ถ้าเกินจำนวนนี้ให้เสนอเรื่องขออนุมัติผู้ว่าราชการจังหวัดก่อน ซึ่งจะอนุญาตได้ไม่เกินรายละปีละ 5,000 ลำ

- หากมีการอนุญาตเกินกว่าจำนวนที่กำหนดไว้ข้างต้นจะเสนอให้กรมป่าไม้พิจารณาสั่งการเป็นราย ๆ ไป

- การชำระเงินค่าภาคหลวงและค่าบำรุง ผู้รับอนุญาตต้องชำระตามอัตราที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง ฉบับที่ 1,221 (พ.ศ.2531) ออกตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 ซึ่งกำหนดอัตราร้อยละสิบของราคาตลาดที่ผู้ว่าราชการจังหวัดท้องที่ประกาศกำหนดและต้องชำระค่าบำรุงป่าอีกสองเท่าค่าภาคหลวงด้วย การทำไม้ภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติเพื่อใช้สอยในครัวเรือนแห่งตนที่ได้รับการยกเว้นไม่ต้องขออนุญาตตามกำหนดไว้ในกฎกระทรวง ฉบับที่ 1,106 (พ.ศ.2528) ออกตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดประกาศอนุญาตไว้เป็นคราวๆ ภายในเขตป่าสงวนแห่งชาติแห่งหนึ่งแห่งใดโดยเฉพาะ สำหรับไม้ที่ขึ้นอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและเขตอุทยานแห่งชาติไม่มีการอนุญาตให้ทำออก (กรมป่าไม้ : 2534)

สรุป ไม้เป็นที่ยอมรับของสังคม วัฒนธรรม และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สืบค้าจากไม้ใช้ประโยชน์ได้ดีแฝงด้วยคุณค่าทางศิลปะ สามารถปลูกเป็นไม้ประดับได้ หากปลูกในป่าจะก่อให้เกิดห่วงโซ่อาหาร ตั้งแต่จุลินทรีย์ในดิน พืชอื่นๆ และสัตว์ป่า รากช่วยจับยึดน้ำจากฝนและยึดเกาะดินป้องกันการชะล้างพังทลาย รวมถึงซากใบเกิดเป็นดินซุยไผ่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นป่าต้นน้ำลำธารได้ดี ไผ่สามารถปลูกทดแทนในพื้นที่ไร่เลื่อนลอยได้ เพราะเกิดเป็นป่าได้เร็ว เป็นป่าไผ่ที่มีอาหาร มีไม้ใช้สอย และที่สำคัญก่อเกิดเป็นรายได้เป็นอาชีพที่มั่นคงได้

## 2.7 แนวคิดในการศึกษาวัฒนธรรมและหัตถกรรมพื้นบ้าน

การศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรมนั้น ไม่มีระเบียบแบบแผนที่ชัดเจนแน่นอนเหมือนการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะการศึกษาด้านวัฒนธรรมและหัตถกรรมพื้นบ้าน ผู้ศึกษาสามารถแสวงหาแนวคิดวิธีการได้แตกต่างกันไปตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของแต่ละคน แต่แนวคิดนั้นจะต้อง

ตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่ต้องการ และถ้าหากจะต้องวิเคราะห์ วิจัย หรือวิจัยข้อมูลเหล่านั้นก็ควรจะทำอย่างมีระบบและตั้งอยู่บนสมมติฐานที่มีความเป็นไปได้ ไม่ใช่สิ่งเลื่อนลอยหรือเพื่อฝัน ทั้งนี้เพื่อให้การวิเคราะห์ วิจัย หรือการศึกษาวิจัยนั้น ดำเนินไปอย่างมีระบบมีแบบแผนน่าเชื่อถือและได้ผลสรุปที่ชัดเจนและเป็นไปได้ การศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมและหัตถกรรมพื้นบ้านนั้นยังไม่มีผู้คิดแนวทางเป็นทฤษฎีได้แน่นอนชัดเจน ส่วนมากเป็นการศึกษาตามสภาวะและความพอใจของแต่ละคน แต่ละกลุ่ม แนวคิดและแนวทางในการศึกษาจึงแตกต่างกันไป แต่ความแตกต่างกันนั้นไม่เสียหาย แต่น่าจะก่อให้เกิดความรู้ที่หลากหลายกว้างขวางมากยิ่งขึ้น

การศึกษาวัฒนธรรมในลักษณะเป็น “การอ่าน” จากวัตถุวัฒนธรรมนั้น เป็นการตีความมากกว่าการศึกษาวิเคราะห์เชิงสถิติ เพราะเรื่องของวัฒนธรรมเป็นเรื่องของภูมิปัญญา ภูมิความรู้ และความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับ ขนบประเพณี ความเชื่อ ที่เกี่ยวกวลวิถีชีวิตของกลุ่มชน ดังนั้น วัฒนธรรมพื้นบ้านจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนหรือปริมาณการผลิต แต่ขึ้นอยู่กับกรอบของเวลา และสถานที่ดังกล่าวแล้ว การศึกษาและการตีความจึงจำเป็นต้องกำหนดกรอบเวลาและสถานที่ใช้ชัดเจน เช่น หากต้องการศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านของกลุ่มชนชาวไทโซ่งหรือลาวโซ่งในบริเวณอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ก็ควรที่จะกำหนดกรอบเวลาที่ต้องการศึกษาว่าอยู่ในช่วงเวลาใด เพราะวัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และข้อมูลด้านวัฒนธรรมของไทโซ่งที่อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ก็ไม่สามารถนำมาใช้เป็นข้อสรุปเกี่ยวกับวัฒนธรรมของไทโซ่งในบริเวณอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ได้ แม้คนทั้งสองกลุ่มจะเป็นกลุ่มชนที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพชนเดียวกันก็ตาม แต่เมื่อเวลาและสถานที่เปลี่ยนไป วัฒนธรรมของคนสองกลุ่มย่อมแตกต่างกันไปบ้าง ตามเหตุและปัจจัยแวดล้อมของแต่ละถิ่น

การศึกษาด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านควรมีลักษณะ “บูรณาการ” ที่ศึกษาข้อมูลแวดล้อมอื่น ๆ ประกอบด้วย เพราะวัฒนธรรมมิได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว หากแต่มีปัจจัยอื่นเป็นองค์ประกอบ ดังนั้นหากการศึกษาด้านวัฒนธรรมมองข้ามปัจจัยแวดล้อม และวิชาการที่เกี่ยวข้องแล้วจะทำให้การศึกษานั้นขาดความสมบูรณ์ไป เช่น หากต้องการศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวบ้านแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา กลุ่มหนึ่ง ในช่วงเวลาห้าสิบปี ควรจะศึกษาสภาพแวดล้อมและลักษณะภูมิศาสตร์ของท้องถิ่นด้วย มิใช่มุ่งไปที่วิถีชีวิตของชาวบ้านเท่านั้น เพราะลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมพื้นบ้านด้วย แสดงให้เห็นว่า วิชาภูมิศาสตร์วัฒนธรรมเป็นสาขาวิชาหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทั้งที่แต่เดิมไม่มีใครสนใจเกี่ยวกับวิชานี้ เพราะเป็นสาขาวิชาที่ห่างไกลจากวัฒนธรรมมาก ซึ่งความจริงแล้ว ลักษณะภูมิศาสตร์ของท้องถิ่นมีส่วนกำหนดวัฒนธรรมอยู่ไม่น้อย เช่น เพลงเรือและเพลงเกี่ยวข้าวคงไม่เกิดขึ้นในภาคเหนือที่เป็นพื้นที่ราบสูง แต่เพลงเรือจะเกิดขึ้นในภาคกลางซึ่งเป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำลำคลอง หรือแม้แต่งานหัตถกรรมพื้นบ้านก็ตาม จะเห็นว่าเครื่องมือเครื่องใช้ที่ใช้ในการประกอบอาชีพนั้น ชาวบ้านจะผลิตขึ้นตามสภาพภูมิประเทศของแต่ละถิ่น เช่น ประชาชนที่อาศัยอยู่ในที่ราบลุ่มจะสร้างเรือเพื่อใช้สอยในแม่น้ำลำคลอง ในขณะที่ผู้คนที่

ราบสูงจะสร้างเกวียน ล้อ เพื่อใช้ในท้องถิ่นของตน แสดงว่าสภาพภูมิประเทศเป็นตัวกำหนดลักษณะของงานหัตถกรรมของแต่ละถิ่น นอกเหนือไปจากชนบประเพณี ความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น

งานหัตถกรรมและศิลปหัตถกรรมเป็นวัตถุวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมโดยตรง จึงใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านได้เป็นอย่างดี หากผู้ศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้าน มีความรู้ มีความเข้าใจพอที่จะ “อ่าน” งานหัตถกรรมและศิลปหัตถกรรมได้ การอ่านและการตีความจากสิ่งที่ปรากฏเป็นวัตถุวัฒนธรรมนั้น อาจตีความโยงไปถึงศาสตร์และภูมิความรู้ในสาขาอื่น ๆ ด้วย เช่น การศึกษาผลงานหัตถกรรมและศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านบางชนิด ทำให้เห็นถึงสภาพภูมิประเทศของท้องถิ่น ทำให้รู้ถึงค่านิยมเกี่ยวกับความงาม ชนบประเพณี ความเชื่อ จนถึงการค้ารงชีวิต การประกอบอาชีพของชุมชน ด้วยเหตุนี้การศึกษางานหัตถกรรมและศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน จึงมิได้จำกัดอยู่เฉพาะการศึกษาในแง่ของศิลปะเท่านั้น หากแต่สามารถศึกษาให้กว้างขวางครอบคลุมศาสตร์อื่น ๆ ดังกล่าวมาแล้วได้ด้วย

การตั้งคำถามเพื่อใช้เป็นแนวในการตั้งสมมติฐานศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านผ่านงานหัตถกรรมและศิลปหัตถกรรมนั้นมีมากมายหลายแนวทาง เช่น

ศึกษางานหัตถกรรมและศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในฐานะที่เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นอารยธรรมและวัฒนธรรมของมนุษย์ การศึกษาแนวนี้ จะได้รับความรู้เกี่ยวกับวิวัฒนาการของอารยธรรมและวัฒนธรรมมนุษย์ได้ดี เพราะงานหัตถกรรมเป็นสิ่งบ่งบอกภูมิปัญญาของมนุษย์ที่มีมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตและปัญญาของมนุษย์ที่พัฒนาก้าวหน้าเรื่อยมาเป็นลำดับ จากยุคที่มนุษย์นำหินมาเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น นำหินที่มีขนาดเหมาะสมมือมาใช้ทุบผลไม้ ต่อมานำหินมาแกะทေးให้แหลมและมีความคม เพื่อให้ใช้ได้สะดวกยิ่งขึ้นหรือนำหินมาขัดได้รูปร่างตามต้องการ ซึ่งเรียกว่าขวานหินขัด (polished stone axe) หรือขวานฟ้า จนถึงการใช้ท่อนไม้หรือกระดูกสัตว์มามัดด้วยเถาวัลย์เป็นด้าม ทำให้มีรูปร่างคล้ายขวานที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน พัฒนาการของขวานฟ้านี้เป็นไปเพื่อให้มีประโยชน์ใช้สอยสมบูรณ์นั่นเอง

ต่อมาในยุคโลหะ ซึ่งมนุษย์ค้นพบวิธีที่จะนำแร่มาหลอมหรือหลอมเป็นโลหะได้สำเร็จ มนุษย์ได้นำโลหะ เช่น ทองแดง เหล็ก มาทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้และอาวุธต่าง ๆ ได้แก่ หอก ขวาน และกำไลเป็นต้น เครื่องมือเครื่องใช้เหล่านี้ ใช้ประโยชน์ได้ดียิ่งขึ้นและมีรูปแบบที่สวยงามมากขึ้นด้วย งานหัตถกรรมเหล่านี้ เป็นหลักฐานแสดงให้เห็นความก้าวหน้าของอารยธรรมที่สำคัญ สะท้อนให้เห็นพัฒนาการของเทคโนโลยีและมีมือของมนุษย์ที่ก้าวหน้ามาเป็นลำดับ จากยุคเครื่องมือหินมาสู่ยุคเครื่องมือโลหะ สิ่งเหล่านี้ทำให้คุณภาพชีวิตของมนุษย์ดีขึ้นอย่างมากเช่นเดียวกับการที่มนุษย์สามารถพัฒนาการทำ “เครื่องปั้นดินเผา” จากการตีโดยการใช้ไม้และหินดุนมาเป็นการปั้นภาชนะดินเผาด้วย “แป้นหมุน” ซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนาการทางความคิดที่สำคัญของมนุษย์และการที่มนุษย์สามารถทำให้อัตถุอย่างหนึ่งอย่างใด เช่น แป้นหมุนซึ่งทำด้วยไม้รูปร่างคล้ายลูกข่างหมุนรอบตัวเองอยู่กับที่อย่างต่อเนื่องทำให้ช่างปั้นหม้อไม่ต้องเดินรอบแท่นที่ทำด้วยท่อนไม้ มาเป็นการปั้นหม้อหรือภาชนะอื่นโดยการนั่งอยู่กับที่แล้วให้แป้นหมุนหรือ “มอน” หมุนอย่างต่อเนื่องนั้น ช่วยให้ช่างปั้นหม้อสามารถปั้น

หม้อไอน้ำเร็วขึ้นและได้ภาชนะที่มีรูปทรงแปลก ๆ แตกต่างกันได้มากยิ่งขึ้น สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นพัฒนาการของความรู้และภูมิปัญญาของมนุษย์ที่แฝงอยู่ในงานหัตถกรรม

นอกจากงานหัตถกรรมประเภทเครื่องปั้นดินเผาสมัยก่อนประวัติศาสตร์จะสะท้อนให้เห็นวิวัฒนาการของงานหัตถกรรมและภูมิปัญญาของมนุษย์แล้ว งานหัตถกรรมเหล่านี้ ยังสะท้อนให้เห็นความเกี่ยวเนื่องระหว่างงานหัตถกรรมกับความเชื่อของมนุษย์ด้วย เช่น มนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์เชื่อว่า ขวานหินที่ทำขึ้นใช้ผ่าผลไม้ ขุดดินหาหัวพืชที่มีอยู่ในดินนั้นเป็นเครื่องมือสำคัญในการดำรงชีวิต ดังนั้น เมื่อมีคนตายจึงต้องใส่ขวานหินลงไปในหลุมศพเพื่อให้ผู้ตายนำติดตัวไปใช้ในโลกหน้า เช่นเดียวกับการฝังภาชนะดินเผาและเครื่องประดับลงไปในหลุมศพ ซึ่งเป็นการใช้งานหัตถกรรมให้เกิดประโยชน์ตามความเชื่อของมนุษย์ในยุคหนึ่ง

งานหัตถกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของมนุษย์นั้นมีมาช้านาน เช่น คนไทยในสมัยโบราณเรียกขวานหินของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ว่า ขวานฟ้า เพราะเชื่อว่า เครื่องมือชนิดนี้เป็นสิ่งที่ตกลงมาจากฟ้าขณะเกิดฝนตกฟ้าคะนองนั้นเป็นขวานของรามสูรที่ขว้างใส่นางเมขลาที่มาล่อแก้ว ทำให้เกิดเสียงฟ้าร้องหรือฟ้าผ่า เมื่อรามสูรขว้างขวานออกไป ขวานได้ตกลงมาบนพื้นโลก คนไทยสมัยโบราณจึงเชื่อว่าขวานฟ้า จึงเป็นของศักดิ์สิทธิ์ที่ตกลงมาจากฟ้า ไม่ใช่เครื่องมือที่คนโบราณทำขึ้น

ดังกล่าวแล้ว จะเห็นว่างานหัตถกรรมเป็นสิ่งบ่งบอกถึงอารยธรรมความเชื่อของมนุษย์แต่ละยุคแต่ละสมัย จากงานหัตถกรรมที่ทำขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่ดัดแปลงวัตถุดิบจากธรรมชาติเพียงเล็กน้อยแล้วพัฒนาให้มีรูปแบบที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ดียิ่งขึ้นเรื่อย ๆ ในขณะเดียวกันก็พยายามพัฒนารูปแบบให้มีความสวยงามมากขึ้นด้วย จากเครื่องมือหินกะเทาะที่ทุบหรือกะเทาะปลายแท่งหินออกเพียงเล็กน้อยให้แหลมและคมพอที่จะใช้ผ่าผลไม้ได้ มาเป็นขวานหินขัดที่มีรูปร่างได้สัดส่วนมัดติดกับด้ามไม้ จนพัฒนามาเป็นขวานหรือมีดที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ดีและมีความสวยงามด้วย สิ่งเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นว่างานหัตถกรรมเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นการพัฒนาทางความคิดสร้างสรรค์และเทคโนโลยีของมนุษย์มาอย่างต่อเนื่อง

ศึกษางานหัตถกรรมและศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในฐานะที่เป็นสิ่งสะท้อนภูมิปัญญาของมนุษย์ งานศิลปหัตถกรรมและงานหัตถกรรมพื้นบ้านจำนวนมากสะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะงานหัตถกรรมที่เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ของมนุษย์ในอดีตหลายชนิดเป็นต้นแบบและเป็นต้นเค้าของความคิดที่ทำให้เกิดการพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้ปัจจุบัน เช่น กังหันน้ำแบบโบราณ อาจเป็นต้นเค้าให้มนุษย์คิดใช้ประโยชน์จากพลังน้ำ เช่น ใช้พลังน้ำปั่นเครื่องกำเนิดไฟฟ้าที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน

เครื่องจุดไฟพื้นบ้านที่ภาคกลางเรียกว่า หินเหล็กไฟ ภาคใต้เรียก เหล็กไฟดี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานเรียก ไฟบึก ที่ใช้หินกับเหล็กกล้ามาตีกันให้เกิดเป็นสะเก็ดไฟติดเชื้อไฟแล้วนำไปก่อไฟนั้นเป็นต้นเค้าความคิดในการประดิษฐ์ ไม้ขีดไฟ และไฟแช็ก ในยุคต่อมาหลังจากนั้น คนโบราณก็คิดทำเครื่องจุดไฟที่เรียกว่า ตะบันไฟ หรือบอกไฟตบ ขึ้นจากการทำให้ก๊าซในอากาศระเบิดเกิดเป็นประกายไปติดเชื้อไฟ แล้วนำไปก่อไฟได้ตามต้องการนั้น อาจจะเป็นต้นเค้า

ของการประดิษฐ์เครื่องยนต์ดีเซลที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันก็เป็นได้ สิ่งเหล่านี้ แสดงให้เห็นว่างานหัตถกรรมหรือประดิษฐ์กรรมที่สร้างขึ้นจากความคิดและมือของมนุษย์นั้น เป็นวัตถุวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาของมนุษย์ที่สืบทอดกันมานานได้อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน

ศึกษางานหัตถกรรมและศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านในฐานะที่สะท้อนให้เห็นความเชื่อชนบประเพณี และวิถีชีวิตของมนุษย์

งานหัตถกรรมและศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ชนบประเพณี และวิถีชีวิตของมนุษย์นั้นมีมากมาย ตั้งแต่เครื่องจักสานประเภท ก่องข้าว กระติบข้าวที่สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมการบริโภคข้าวเหนียวของชาวล้านนาและชาวอีสาน งานถักทอ โดยเฉพาะผ้าทอพื้นบ้านของชนกลุ่มต่าง ๆ นั้น สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมการแต่งกาย ความเชื่อ และคตินิยมของกลุ่มชนที่ปรากฏอยู่ในรูปแบบของผ้าพื้นบ้าน ตั้งแต่การออกแบบลาย กรรมวิธีการทอที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละกลุ่มชน (ดูเรื่อง วัฒนธรรมไทโซ่ง และวัฒนธรรมกะเหรี่ยงในงานหัตถกรรม) แต่ละท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังมีงานหัตถกรรมอีกหลายชนิดที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและศาสนาของกลุ่มชน เช่น การทำตุ๊กหรือธงเพื่อใช้ตกแต่งวัดและถวายเป็นพุทธบูชาของชาวล้านนา (ดูเรื่องวัฒนธรรมไทลื้อล้านนา) การทำเกลือเพื่อป้องกันผีและสิ่งชั่วร้าย), (ดูเรื่อง วัฒนธรรมพื้นบ้านกับงานจักสาน) นอกจากนี้ ยังมีงานหัตถกรรมและงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านอีกหลายชนิดที่เกี่ยวข้องกับชนบประเพณีของท้องถิ่น เช่น การทำ “ของอาสา” ของชาวบ้านโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี (ดูเรื่อง วัฒนธรรมจักสานบ้านโพหัก) งานหัตถกรรมและงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านดังกล่าว เป็นวัตถุวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นความเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรมพื้นบ้านของแต่ละกลุ่มชนที่สามารถใช้เป็นหลักฐานในการศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านได้เป็นอย่างดี

ดังกล่าวแล้ว เป็นแนวทางกว้าง ๆ ในการศึกษาวัฒนธรรมและหัตถกรรมพื้นบ้านที่สามารถนำไปประยุกต์ให้เหมาะสมกับความประสงค์ของผู้ศึกษาได้บ้างไม่มากนักน้อย ความจริงแล้วการศึกษาด้านศิลปะพื้นบ้านและวัฒนธรรมพื้นบ้านอาจจะมีแนวทางอื่น ๆ อีกมาก แต่สิ่งที่นำมาเขียนนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่ได้มาจากประสบการณ์ในการศึกษางานหัตถกรรมและศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านติดต่อกันมานานกว่าสองทศวรรษ อาจจะเป็นเพียงแนวทางเบื้องต้นที่ช่วยให้เกิดการศึกษาที่กว้างขวางและลึกซึ้งต่อไปในอนาคต

### 2.7.1 วัฒนธรรมพื้นบ้านกับงานจักสาน

สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมเกษตรกรรมที่ผู้คนสามารถผลิตปัจจัยในการดำรงชีวิตได้เองเป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นอาหารหรือเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ “งานจักสาน” หรือเครื่องจักสานเป็นงานหัตถกรรมและศิลปหัตถกรรมที่มีความเกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตของคนไทยมาช้านาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิถีชีวิตของชาวชนบทในสังคมเกษตรกรรม เพราะเครื่องจักสานเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำได้ไม่ยากและมักใช้วัตถุดิบที่หาได้ในท้องถิ่นมาจักมาสานเป็นภาชนะ ทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือนทำ

เป็นเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ และทำเป็นเครื่องจับสัตว์น้ำ งานจักสานเหล่านี้สามารถสนองประโยชน์ใช้สอยได้เป็นอย่างดี

งานจักสานเป็นงานหัตถกรรมที่ชาวบ้านทำเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันมาแต่โบราณกาล แม้ปัจจุบันนี้ งานจักสานหรือเครื่องจักสานก็ยังมีการทำกันทั่วไปทุกภาคของประเทศ หรือจะพูดว่าเครื่องจักสานในเมืองไทยนั้นมีใช้กันทุกหนทุกแห่งก็เห็นจะได้

นอกเหนือจากประโยชน์ใช้สอยแล้ว งานจักสาน ยังสะท้อนวัฒนธรรม สะท้อนความคิดสร้างสรรค์และภูมิปัญญาของชาวบ้านได้ดีอีกด้วย

จากหลักฐานทางโบราณคดีในประเทศไทย ทำให้เชื่อได้ว่ามนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่เคยอาศัยอยู่ในประเทศไทยสามารถทำเครื่องจักสานมาตั้งแต่ยุคหินกลางเมื่อหลายหมื่นปีมาแล้ว แต่หลักฐานที่ชัดเจนที่สุดคือหลักฐานสำคัญชิ้นหนึ่งที่แสดงว่า มนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่อาศัยอยู่บริเวณบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เมื่อประมาณ 4,000 ปีมาแล้วได้แก่ ภาชนะดินเผาชิ้นหนึ่ง รูปร่างคล้ายชามหรืออ่างเล็ก ๆ ผิวด้านนอกมีรอยของลายจักสานโดยรอบแสดงว่าภาชนะจักสานชิ้นนั้นทำขึ้นโดยใช้ดินเหนียวยาลัดด้านในของภาชนะจักสาน เมื่อดินแข็งตัวแห้งแล้วจึงนำไปเผา ไฟจะไหม้ภาชนะจักสานหมดเหลือเพียงภาชนะดินเผาที่มีร่องรอยของภาชนะจักสานดังกล่าว แม้ภาชนะดินเผาชิ้นนั้นจะเป็นหลักฐานข้างเคียงสำคัญที่แสดงว่ามนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่อาศัยอยู่บริเวณบ้านเชียงในอดีตรู้จักทำภาชนะจักสานแน่นอนก็ตาม แต่เชื่อว่ามนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์รู้จักทำงานจักสานมาก่อนหน้านั้นแน่นอน แต่การที่ไม่พบงานจักสานโดยตรงชัดเจน จะพบเพียงเศษๆ เครื่องจักสาน หรือลวดลายบนผิวภาชนะจักสาน ทั้งนี้เพราะงานจักสานทำจากอินทรีย์วัตถุที่ผุพังสลายได้ง่าย จึงยากที่จะอยู่ได้นานนับพัน ๆ ปี

งานจักสานเป็นหัตถกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทยมาแต่โบราณ โดยเฉพาะงานจักสานไม้ไผ่หรือเครื่องจักสานไม้ไผ่ซึ่งเป็นงานจักสานที่ทำกันแพร่หลายนั้น เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย

เริ่มตั้งแต่เมื่อแรกเกิด คนไทยชาวชนบทสมัยโบราณจะต้อง “ตกฟาก” คือ เมื่อออกจากครรภ์มารดาจะตกลงพื้นบ้านที่เรียกว่า “ฟาก” ซึ่งทำด้วยไม้ไผ่สับให้แตกแล้วแผ่เรียงกันเป็นพื้นเรือนเครื่องผูกหรือเรือนไม้ไผ่ เมื่อทารกแรกคลอดออกมาจึงตกลงบนฟากหรือตกฟาก แม้เมื่อบ้านเรือนพัฒนาเป็นเรือนไม้จริงหรือเรือนอื่นที่ไม่ใช่ฟากเป็นพื้นแล้วก็ยังเรียกเวลาแรกเกิดว่า “ตกฟาก” อยู่เช่นเดิม

หลังจากคลอดแล้ว หมอตำแยจะทำพิธี “ร้อนกระดัง” คือ หลังจากอาบน้ำและตัดสายสะดือเด็กด้วยไม้รวกแล้ว จะอุ้มเด็กนอนลงหลังกระดัง เพราะหลังกระดังนูนและหยุ่น มีสปริงรับน้ำหนักเด็กได้ดี หมอตำแยจะยกกระดังขึ้นพอเป็นพิธีแล้ววางกระดังกระแทกลงเบา ๆ ให้เด็กตกใจร้องไห้ ทำเช่นนี้เพื่อให้เด็กคุ้นไม่ตกใจเมื่ออุ้มหรือวางครั้งต่อ ๆ ไป หลังจากนั้น ชาวบ้านสมัยโบราณมักเอาเด็กทารกนอนไว้ในกระดังที่มีแหคลุม เพราะเชื่อว่าร่างแหจะช่วยป้องกันผีร้ายไม่ให้เข้าไปทำอันตรายเด็กหรือบางทีแม่ก็นอนอยู่ในร่างแหด้วย เพื่อให้พ้นจากผีร้ายที่อาจจะมารบกวน

สิ่งเหล่านี้ แสดงให้เห็นว่า งานจักสานมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับคนไทยตั้งแต่เกิด แม้เมื่อโตขึ้นอีกระดับหนึ่ง เด็กในชนบทมักจะถูกเลี้ยงไว้ในเปลไม้ไผ่สาน และเหนื่อเปลขึ้นไปมักแขวน “ปลาตะเพียน” ที่สานด้วยใบลาน แขวนไว้เหนื่อปลาเพื่อให้เด็กดูเล่นจนเพลินแล้วกลับไป

งานจักสานเป็นหัตถกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมไทยแทบทุกเพศทุกวัย แม้เมื่อพ้นจากวัยเด็กแล้ว การดำเนินชีวิตประจำวันของชาวชนบทก็เกี่ยวข้องอยู่กับงานจักสานอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น เพราะเครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิตส่วนใหญ่เป็นงานจักสานหรือเครื่องจักสานแทบทั้งสิ้น ตั้งแต่ภาชนะเครื่องใช้ในครัวเรือน ประเภทกระบุง ตะกร้า เครื่องปูนั่งรองนอน จนถึงเครื่องมือจับและขังสัตว์น้ำ เช่น ลอบ ไซ อีจู้ ตะข้อง กระชัง ก็ล้วนแต่เป็นงานจักสานทั้งสิ้น

แม้เมื่อถึงเวลาตายก็ยังหนีงานจักสานไม่พ้น เช่น ชาวบ้านในภาคเหนือจะทำเฉลวปักไว้ในบริเวณบ้าน เมื่อยกศพออกจากบ้าน เพื่อไม่ให้ผีกลับเข้าบ้าน นอกจากนี้ ชาวอีสานยังใช้ไม้ไผ่สานขัดกันเป็นแผงทาด้วยยางบงให้หนาเพื่อปิดฝาโลงศพ

สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า งานจักสานเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทยในอดีตตั้งแต่เกิดจนตาย งานจักสาน ก็เช่นเดียวกับหัตถกรรมประเภทอื่น ๆ ของมนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาสืบต่อกันเรื่อยมา และการพัฒนานั้นจะเป็นไปเพื่อให้สามารถใช้สอยให้ได้ดีที่สุดก่อนแล้วจึงพัฒนาด้านความงาม ดังนั้นประโยชน์ในการใช้สอย จึงเป็นจุดประสงค์สำคัญในการสร้างหัตถกรรมพื้นบ้านรวมทั้งงานจักสานด้วย

งานจักสานพื้นบ้าน อาจแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามลักษณะการใช้สอยได้ดังนี้ งานจักสานที่ทำเพื่อใช้เป็นภาชนะเครื่องใช้ในครัวเรือน งานจักสานที่ใช้เป็นเครื่องดักและจับสัตว์ งานจักสานที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ชนบประเพณี และวัฒนธรรม

การทำงานจักสานของไทยในอดีตนั้น ทำเพื่อใช้สอยในครัวเรือนก่อน ต่อเมื่อเหลือใช้แล้วจึงนำไปแลกเปลี่ยนกัน เพื่อให้ได้ปัจจัยในการดำรงชีพชนิดอื่นที่ตนไม่สามารถผลิตได้ นอกจากงานจักสานที่ทำขึ้นใช้สอยในครัวเรือนและใช้เป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพแล้ว ยังมีงานจักสานอีกประเภทหนึ่งที่มีความเกี่ยวเนื่องกับชนบประเพณี ความเชื่อ และศาสนา งานจักสานประเภทนี้ มักมีความประณีตงดงามเป็นพิเศษ เช่น “กระจาด” สำหรับใส่อาหารไปทำบุญของชาวบ้าน ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี ที่ทำด้วยความศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่สานอย่างประณีตสวยงาม “กระจาดและฝาชี” สำหรับใส่อาหารไปถวายพระสงฆ์ของชาวพนัสนิคม อำเภพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี งานจักสานเหล่านี้เป็นตัวอย่างที่แสดงถึงความพิถีพิถันในการสานของช่างจักสานได้เป็นอย่างดี สาเหตุที่ช่างจักสานทำภาชนะจักสานเหล่านี้ให้งดงามเป็นพิเศษ เพราะงานจักสานเหล่านี้นำไปใช้ในที่สาธารณะจึงต้องทำอย่างสุดฝีมือ เพื่อแสดงให้เห็นความสามารถ รสนิยมและฝีมือของผู้สาน นอกจากนี้ งานจักสานประเภทนี้ ยังเกี่ยวเนื่องกับความศรัทธาในพระพุทธศาสนา จึงมักทำให้มีความประณีตงดงามเป็นพิเศษต่างจากเครื่องจักสานที่ใช้สอยทั่วไป

ประเทศไทยนั้นจะเรียกว่าเป็น ดินแดนของงานจักสาน ก็เห็นจะได้ เพราะงานจักสานที่ทำกันอยู่ในท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศนั้นมีมากมายเหลือเกิน ตั้งแต่ งานจักสานไม้ไผ่ หวาย ย่านลิเภา

กระจุด และผักตบชวา เป็นต้น งานจักสานที่ทำจากวัสดุชนิดต่าง ๆ นี้มีประโยชน์ใช้สอยต่างกัน เช่น ใช้จับดักสัตว์น้ำ เช่น ลอบ ไช ตะข้อง ชะนาง อีจู้ ตุ่ม ฯลฯ ใช้ในครัวเรือนได้แก่ กระบุง ตะกร้า กระจาด ช้ำ กะตา ฯลฯ ใช้เป็นส่วนประกอบอาคารบ้านเรือนได้แก่ ฝาบ้าน หลังคาบ้าน ใช้เป็นภาชนะสำหรับตวง เช่น สัต กระชु กระบุง เปียด เป็นต้น

ในความหลากหลายของงานจักสานนั้น จะมีรูปแบบ คือรูปทรงและลวดลายที่แตกต่างกันไป แม้บางชนิดจะใช้สอยอย่างเดียวกันก็ตาม ความแตกต่างที่เกิดขึ้นนั้น มาจากเหตุและปัจจัยของแหล่งผลิต และผู้ผลิตที่ต่างกัน จึงทำให้งานจักสานในท้องถิ่นต่าง ๆ ของไทย มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่ผิดแผกแตกต่างกันไปมากมาย ทั้งนี้เพราะงานจักสานนานาชนิดตามท้องถิ่นต่าง ๆ นั้น พัฒนามาจากความต้องการในการใช้สอยที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น และสอดคล้องกับคตินิยม หรือความพึงพอใจของผู้คนในท้องถิ่นที่สืบต่อกันมา ปัจจัยเหล่านี้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่กำหนดรูปทรง ลวดลายของงานจักสานแต่ละท้องถิ่นให้แตกต่างกัน

นอกจากนี้ รูปแบบของงานจักสานยังขึ้นอยู่กับ การใช้สอยและวัฒนธรรมของกลุ่มชนด้วย เช่น งานจักสานประเภท ก่องข้าวและกระติบข้าว สำหรับใส่ข้าวเหนียวหนึ่ง ที่ใช้กันมากในบริเวณภาคเหนือและภาคอีสาน รูปทรงของกระติบข้าวและก่องข้าวของภาคเหนือและภาคอีสานจะมีรูปแบบที่ต่างกันไปตามคตินิยมของท้องถิ่น ถึงแม้แต่ก่องข้าวที่ใช้ในภาคเหนือเอง ต่างท้องถิ่น ต่างจังหวัด ออกไปรูปทรงและลวดลายก็ต่างกันไป เช่นเดียวกับก่องข้าวและกระติบข้าวที่ใช้อยู่ในเขตอีสานเหนือ อีสานกลางและอีสานใต้ก็จะมีรูปแบบที่ต่างกันไปเช่นกัน ความแตกต่างกันนี้สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาชนบประเพณีของผู้ผลิตงานจักสานที่แตกต่างกัน แม้จะเป็นงานจักสานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการบริโภคข้าวเหนียวเหมือนกันก็ตาม

ก่องข้าวและกระติบข้าว เป็นงานจักสานที่สะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาของชาวบ้านได้ดีชนิดหนึ่ง ตั้งแต่การพัฒนาด้านรูปทรง จะเห็นว่า งานจักสานทั้งสองชนิดที่ใช้กันทั่วไปในบริเวณภาคเหนือและภาคอีสานนั้น ส่วนใหญ่จะมีรูปทรงที่เหมาะสมเจาะ ลงตัว สอดคล้องกับการใช้สอยเป็นอย่างดี

นอกจากนี้ ก่องข้าวและกระติบข้าวจะสานซ้อนกันสองชั้น เพื่อให้ก่องข้าวและกระติบข้าว เก็บความร้อนและกรองไอร้อนจากข้าวเหนียวให้ระเหยออกไปอย่างช้า ๆ ทำให้ข้าวเหนียวหนึ่งร้อนและนุ่มอยู่ได้นาน หากใช้ภาชนะอื่นที่ผนังทึบอย่างกระติกหรือหม้อ ไอร้อนจะระเหยออกไปไม่ได้จะกลายเป็นหยดน้ำทำให้ข้าวเหนียวแฉะและเสียได้ง่าย ขณะเดียวกันการสานซ้อนกันสองชั้นยังช่วยให้ ตกแต่งลวดลายผิวนอกให้งดงามได้ง่าย ดังนั้นการกำหนดโครงสร้าง การสร้างรูปทรงและลวดลายของก่องข้าวและกระติบข้าว นั้นเกิดจากความคิดที่แยบยลของชาวบ้าน ที่พัฒนาสืบต่อกันมาเป็นเวลานานนับร้อย ๆ ปี และได้รับการแก้ไขปรับปรุงเรื่อยมา จนภาชนะจักสานดังกล่าวใช้ประโยชน์ได้สมบูรณ์ แม้จนทุกวันนี้ก็ยังไม่มีภาชนะอื่นใส่ข้าวเหนียวหนึ่งได้ดีกว่า ก่องข้าวและกระติบข้าว

ดังกล่าวแล้ว เป็นเรื่องราวของ งานจักสาน ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมไทยที่มีมาแต่โบราณ แม้ทุกวันนี้ ชาวชนบทจำนวนมากก็ยังทำงานจักสานสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน และทำงานจักสานเป็นอาชีพเสริมหารายได้มาสู่ครอบครัวอยู่เป็นจำนวนมาก

งานจักสานเป็นวัตถุวัฒนธรรมที่ผูกพันกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนไทยมานานนับร้อย ๆ ปี จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจและควรค่าแก่การศึกษาค้นคว้าอย่างยิ่งสิ่งหนึ่ง

## 2.8 หลักการออกแบบ

### 2.8.1 การออกแบบกับการดำรงชีวิต

คนอาจจะสร้างรูปร่างได้อย่างสวยงาม ปลูกสร้างจอมปลูกได้อย่างสลับซับซ้อน แต่นานเท่า นานนทหรือปลูกก็ยังคงสร้างรูปร่างอยู่ในรูปแบบเดิม สำหรับมนุษย์เรา นับแต่กลุ่มชนในบรรพกาลที่อยู่ อาศัยในถ้ำ มนุษย์ได้ร่วมกันพัฒนาวิถีทางการดำรงชีวิตของตนอยู่ตลอดเวลา พัฒนาวัตถุที่ตนเอง เกี่ยวข้อง จากถ้ำมาสู่เพิง กระโจม และบ้านอันมั่นคงแข็งแรง จากเครื่องมือหินมาสู่เครื่องมือเครื่องใช้ มากมายหลายสิ่งในปัจจุบัน ตลอดเวลา มนุษย์ได้พัฒนาทั้งความคิดและการปฏิบัติไปพร้อมกัน สิ่งใด สิ่งหนึ่งที่มนุษย์เราทำการพัฒนาหรือสร้างขึ้น ต้องมีการวางแผน คิดคำนึงถึงวัสดุ ประโยชน์ใช้สอย และปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือต้นเหตุของการออกแบบทั้งหลาย

การออกแบบอาจจะออกแบบในความคิดคำนึงเช่น การวางแผนงานต่าง ๆ การกำหนด ความคิด หรือออกแบบเป็นรูปแผนงานที่จะสร้าง เช่น การออกแบบเครื่องจักรกล โต๊ะ เก้าอี้ หรือการ ออกแบบไปพร้อมกับการสร้างสรรค์อารมณ์ความรู้สึกนึกคิดเลยก็ได้ เช่น การออกแบบทางจิตรกรรม ประติมากรรม เป็นต้น อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปแล้วการออกแบบทาง ทัศนศิลป์ (Visual Art) ย่อม ต้องปรากฏเป็นผลงานหรือสื่อสารที่รับรู้ได้ด้วยประสาทตา ไม่ใช่เป็นเพียงความคิดคำนึง

การดำรงชีวิตประจำวันของเรา ต้องผูกพันอยู่กับโลกของวัตถุ เมื่อวัตถุได้รับการพัฒนาการ มากเท่าใด คนเราก็ยิ่งต้องผูกพันอยู่กับงานออกแบบมากขึ้นเป็นเงาตามตัว เพราะการก้าวหน้าหรือ เติบโตทางวัตถุ ย่อมต้องก้าวหน้าหรือเติบโตไปพร้อมกับการออกแบบ ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่า ไม่มีวัตถุ สิ่งของเครื่องใช้หรือเครื่องอำนวยความสะดวกใด ๆ ที่เราสร้างขึ้นมาแล้วไม่เป็นผลมาจากการ ออกแบบ ไม่ว่าจะเป็นบ้านเรือน โต๊ะ เก้าอี้ เครื่องบิน จอบ งอบ ย่อมต้องผ่านการออกแบบลักษณะ ใดลักษณะหนึ่งมาแล้วทั้งสิ้น

เมื่อเป็นเช่นนี้ การออกแบบจึงมีสภาพเป็นตัวการสำคัญอย่างหนึ่งในสังคมในอันที่จะผลักดัน ให้สังคมมีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา จากแนวความคิดหนึ่งเปลี่ยนไปสู่อีกแนวความคิดหนึ่ง และจาก รูปแบบหนึ่งไปสู่อีกรูปแบบหนึ่ง

### 2.8.2 คุณค่าของการออกแบบกับการดำรงชีวิต

2.8.2.1 คุณค่าทางกาย คุณค่าของงานออกแบบที่มีผลทางกายคือ คุณค่าที่มี ประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันโดยตรง เช่น โถมีไว้สำหรับโถนา แก้วมีไว้สำหรับใส่น้ำ บ้านมีไว้ สำหรับอยู่อาศัย เป็นต้น

2.8.2.2 คุณค่าทางอารมณ์ความรู้สึก คุณค่าของงานออกแบบที่มีผลทางอารมณ์ ความรู้สึก เป็นคุณค่าที่เน้นความชื่นชอบ ฟังพอใจ สุขสบายใจ หรือความรู้สึกนึกคิดด้านอื่น ๆ ไม่มีผล

ทางประโยชน์ใช้สอยโดยตรง เช่น งานออกแบบทางทัศนศิลป์ การออกแบบตกแต่งหน้า คุนค่าทางอารมณ์ความรู้สึกนี้อาจจะเป็นการออกแบบเคลือบแฝงในงานออกแบบที่มีประโยชน์ทางกายก็ได้ เช่น การออกแบบตกแต่งบ้าน ออกแบบตกแต่งสนามหญ้า ออกแบบตกแต่งร่างกาย เป็นต้น

2.8.2.3 คุณค่าทางทัศนคติ คุณค่าของงานออกแบบที่มีผลทางทัศนคติ เน้นการสร้างทัศนคติอย่างใดอย่างหนึ่งต่อผู้พบเห็น เช่น อนุสาวรีย์สร้างทัศนคติให้รักชาติ กล้าหาญ หรือทำความดี งานจิตรกรรมหรือประติมากรรมบางรูปแบบ อาจจะแสดงความกตัญญูตักเตือน เพื่อเน้นการระลึกถึงทัศนคติที่ดีและถูกต้องในสังคม เป็นต้น

ในชีวิตประจำวัน ดูเหมือนว่าเราจะไม่ได้สนใจกับงานออกแบบรอบ ๆ ตัวโดยตรง แต่งานออกแบบที่มีอยู่ หลายสิ่งหลายอย่างที่อยู่ใกล้ชิดหรืออยู่กับเราจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิต เราอาจจะมองไม่เห็นคุณค่าโดยตรง ต่อเมื่อสิ่งนั้นไม่มีอยู่หรือขาดหายไป เราจะเห็นความจำเป็นชัดเจนขึ้น งานออกแบบก็เช่นกัน ถ้าวัตถุที่เราเกี่ยวข้องอยู่ทุกวันนี้ขาดการออกแบบ หรือเป็นการออกแบบที่ไม่ดี สิ่งต่าง ๆ รอบตัวคงจะมีรูปลักษณะที่ไม่น่าดู น่าเกลียด หรือไม่น่าใช้สอยเอาเสียเลย สิ่งเหล่านั้นย่อมสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกนึกคิดและอารมณ์ที่หยาบกร้านของผู้คนในสังคม สะท้อนให้เห็นถึงนักออกแบบที่ไร้ฝีมือ และถ้าสภาพแวดล้อมเป็นเช่นนั้นจริง ก็คงทำให้ความรู้สึกนึกคิดของเราพลอยหดหู่ตามไปด้วย

การเกี่ยวข้องกับงานออกแบบในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรู้จักเลือก รู้จักใช้ รู้จักจัดให้ได้สิ่งที่สวยงามหรือให้ได้งานออกแบบที่ดีนั้น เป็นสิ่งที่ยอมรับกันเป็นสากลว่า ผู้ที่นั้นเป็นผู้ที่มีรสนิยมดี เป็นอารยชนที่ควรได้รับการสรรเสริญ ซึ่งจะเป็นการพิจารณาคุณค่าของความเป็นมนุษย์ไปพร้อมกัน นอกจากนั้นงานออกแบบรอบ ๆ ตัว ทั้งสิ่งของเครื่องใช้ ที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อม นับเป็นสิ่งที่ชี้ถึงความดีงามหรือตกต่ำในสังคมนั้นด้านหนึ่งด้วยเช่นกัน

เมื่อนักโบราณคดีขุดพบศิลปวัตถุหรืองานออกแบบในอดีต นักโบราณคดีสามารถสรุปความคิดเห็นที่เกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิต สภาพวัฒนธรรม ความเจริญรุ่งเรือง หรือความสัมพันธ์ของกลุ่มชนผู้สร้างสรรค์ศิลปวัตถุชิ้นได้ โดยยึดถือสภาพการออกแบบประกอบกับหลักฐานอื่น ๆ เป็นเครื่องพิจารณา ด้วยเหตุนี้ การออกแบบในสังคมจึงเป็นสิ่งสะท้อนถึงวิถีทางการดำรงชีวิตในสังคมไว้ด้วย

### 2.8.3 การออกแบบในสังคม

การออกแบบนับเป็นความพยายามของมนุษย์ในอันที่จะสร้างสรรค์สิ่งใหม่ให้เกิดขึ้น เพื่อจะนำประโยชน์ในสู่การดำรงชีวิตที่ดีงาม ทั้งด้านประโยชน์ใช้สอยและความรู้สึกนึกคิด การสร้างสรรค์ย่อมมีเป้าหมายไปสู่สิ่งที่ดีกว่าและเหมาะสมกว่าที่เป็นอยู่ ซึ่งอาจจะเหมาะสมทั้งทางด้านวัสดุอุปกรณ์ในการผลิต กระบวนการผลิต ความนิยมชมชอบ สภาพเศรษฐกิจ ประโยชน์ใช้สอย และคุณค่าทางความงาม

ตามที่ทราบกันแล้วว่า การออกแบบโดยทั่วไปย่อมรวมความถึง การวางแผนหรือการจัดระบบไว้ในความคิดคำนึง หรือวางแผนแล้วสร้างให้ปรากฏเป็นแผนงานหรือรูปแบบที่รับรู้ได้

รูปแบบที่ปรากฏขึ้นอาจจะเป็นรูปแบบที่สร้างขึ้นใหม่ หรือรูปแบบที่ปรับปรุงขึ้นใหม่ก็ได้ สำหรับงานออกแบบในทางทัศนศิลป์ หรือออกแบบสิ่งต่าง ๆ จำเป็นต้องแสดงรูปแบบให้สามารถมองเห็นได้ ซึ่งจะเป็นรูปแบบสองมิติหรือสามมิติ

งานออกแบบนับเป็นสื่อกลางความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ และระหว่างมนุษย์กับวัตถุด้วย งานออกแบบมีคุณค่าต่อมนุษย์นับแต่ครั้งสมัยหิน ตั้งแต่การออกแบบเครื่องมือหินเพื่อใช้ล่าสัตว์ และการออกแบบเครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ เพื่อผลทางความงามหรือความพึงพอใจ จนถึงปัจจุบัน งานออกแบบก็ยังคงเป็นสื่อกลางที่มีคุณค่า และนับวันที่มนุษย์มีความต้องการทางด้านวัตถุ หรือต้องการความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตมากเท่าใด การออกแบบก็จะมีคุณค่ามากขึ้นเท่านั้น

เมื่องานออกแบบมีสภาพเป็นสื่อกลางร่วมกัน การออกแบบจึงไม่อาจจะทำได้เพียงเพื่อความ ต้องการส่วนตัว แต่จะต้องคำนึงถึงความต้องการของผู้อื่น และสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมด้วย สภาพแวดล้อมในที่นี้รวมความถึง สภาพวัตถุ วัฒนธรรม และพฤติกรรมของคนเราในสังคม แต่ก็มีงานออกแบบลักษณะหนึ่ง ซึ่งจะออกแบบเพื่อความต้องการของผู้อื่นหรือไม่ก็ได้ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ออกแบบ การออกแบบในลักษณะพิเศษนั้นคือ การออกแบบทางทัศนศิลป์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จิตรกรรม (Painting) และ ประติมากรรม (Sculpture) ซึ่งเน้นผลทางด้านอารมณ์สะท้อนใจ ความรู้สึกสัมผัสในความงาม และคุณค่าทัศนคติ มากกว่าประโยชน์ใช้สอยที่เป็นคุณค่าทางกาย

#### 2.8.3.1 งานออกแบบเพื่อประโยชน์ใช้สอย

งานออกแบบเพื่อประโยชน์ใช้สอย เช่น การออกแบบเครื่องไฟฟ้า เครื่องครัว เครื่องเรือน เครื่องสุขภัณฑ์ ของใช้ในบ้าน ของใช้ในสำนักงาน ซึ่งการออกแบบเพื่อประโยชน์ใช้สอยนี้ คือ การออกแบบผลิตภัณฑ์ (Product Design) โดยเน้นประโยชน์ใช้สอยหรือประโยชน์ทางกายเป็นหลัก และมีคุณค่าทางความงามเป็นตัวผลักดันให้งานออกแบบน่าสนใจและนำไปใช้สอย การออกแบบผลิตภัณฑ์ในปัจจุบัน ผลิตภัณฑ์บางอย่างมีสภาพเป็นเครื่องไฟฟ้าเครื่องจักรกลประกอบไว้ด้วย ตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยี หรือประยุกต์วิทยาในปัจจุบัน ทำให้การออกแบบต้องเกี่ยวข้องกับกลไก ซับซ้อนยิ่งขึ้น การออกแบบเช่นนั้นต้องศึกษาและออกแบบให้สัมพันธ์กับกลไกต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่ผู้ออกแบบจะต้องมีความรู้ความสามารถเฉพาะด้านอีกด้วย

#### 2.8.3.2 งานออกแบบเพื่อการติดต่อสื่อสาร

งานออกแบบเพื่อการติดต่อสื่อสาร หรือ การออกแบบสื่อสาร (Communication Design) เป็นงานที่เน้นการสื่อสารถึงกันด้วยภาษาและภาพที่รับรู้ร่วมกันได้ ซึ่งจะเป็นสิ่งตีพิมพ์หรือไม่ก็ได้ การสื่อสารถึงกันก็เพื่อประโยชน์ในทางความรู้ ความเข้าใจ การชี้ชวนหรือการเรียกร้อง เช่น การออกแบบหนังสือ โปสเตอร์ งานโฆษณา การออกแบบสื่อสารจำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นงานออกแบบที่เกี่ยวข้องกับจิตวิทยาชุมชน ทั้งทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

### 2.8.3.2 งานออกแบบเพื่อคุณค่าทางความงาม

งานออกแบบเพื่อคุณค่าทางความงาม เป็นงานออกแบบทางทัศนศิลป์ ที่มีเป้าหมายเฉพาะตัว เพราะงานทัศนศิลป์ไม่ได้มีคุณค่าทางกายหรือการสื่อสารเพื่อชี้ชวนใด ๆ แต่งานทัศนศิลป์เป็นสื่อกลางที่มุ่งให้ผู้ชื่นชอบได้ชื่นชมกับความงามและความคิด ซึ่งผลจากการชื่นชมนั้น ผู้ชื่นชมอาจจะได้รับความสงบสันติ การพักผ่อน อารมณ์ความรู้สึก ความคิด และทัศนคติบางอย่าง เช่น การได้พบภาพเขียนที่มีสีสันสวย เราอาจจะรู้สึกเบิกบานใจ สบายใจ หรือได้พบอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย เราอาจจะมีทัศนคติอย่างใดอย่างหนึ่งต่อระบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย เป็นต้น(วิรุณ ตั้งเจริญ: 2526)

### 2.8.4 การออกแบบผลิตภัณฑ์

การออกแบบผลิตภัณฑ์ (Product Design) คือ การออกแบบสิ่งของเครื่องใช้ เพื่อนำมาใช้สอยในชีวิตประจำวัน โดยเน้นการผลิตจำนวนมาก ในรูปสินค้า เพื่อให้ผ่านไปยังผู้ซื้อหรือ ผู้บริโภค (Consumer) ในวงกว้าง โดยที่รูปแบบและคุณภาพของผลิตภัณฑ์จะเป็นปัจจัยสำคัญ ชักจูงผู้บริโภคให้เกิดความกระหายที่จะจ่ายเงินซื้อผลิตภัณฑ์นั้น

จากข้อสรุปข้างต้น การออกแบบผลิตภัณฑ์จึงเกี่ยวข้องกับปัจจัยหลายด้านซึ่งควรจะได้พิจารณา คือ

#### 2.8.4.1 การออกแบบที่สัมพันธ์กับคุณภาพของผลิตภัณฑ์

การออกแบบผลิตภัณฑ์ ควรจะต้องพิจารณาถึงคุณภาพของผลิตภัณฑ์เป็นประการแรกเพื่อจะได้ออกแบบให้ได้ความคงทนถาวรมากน้อย หรือออกแบบให้เหมาะสมกับการใช้เพียงชั่วคราวของผลิตภัณฑ์นั้น เพราะการออกแบบจะต้องคำนึงถึงวัสดุและเวลาการผลิตไปพร้อมกัน ถ้าออกแบบโดยไม่ได้ศึกษามีคุณภาพตามเป้าหมายของการผลิตแล้ว ก็ไม่สามารถออกแบบที่เหมาะสมได้ เช่น การออกแบบที่หึงเศษกระดาษขนาดเล็กสำหรับตั้งข้างโต๊ะทำงาน โดยมีเป้าหมายจะจำหน่ายในราคาถูก ประกอบกับที่หึงเศษกระดาษไม่ต้องใช้งานหนัก ทำให้คุณภาพของที่หึงเศษกระดาษมีคุณภาพอยู่ในระดับหนึ่ง เมื่อทราบถึงเป้าหมายคุณภาพเช่นนี้การออกแบบก็ต้องคำนึงถึงการประหยัด รูปทรงที่สัมพันธ์กับคุณภาพของวัสดุและการใช้งาน

#### 2.8.4.2 การออกแบบที่สัมพันธ์กับวัสดุและกระบวนการผลิต

การออกแบบที่สัมพันธ์กับวัสดุและกระบวนการผลิต ในที่นี้ใคร่ขอชี้แจงทางการออกแบบผลิตภัณฑ์โดยตรง ด้วยการผลิตสิ่งของเครื่องใช้หรือผลิตภัณฑ์ในรูปสินค้าปัจจุบันนี้ กำลังการผลิตเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์จำนวนมาก มีความจำเป็นยิ่ง เครื่องมือที่ใช้ในการผลิต เช่น เครื่องจักรกลหรือเครื่องทุ่นแรงอื่น ๆ ย่อมเหมาะสมกับวัสดุอย่างหนึ่ง ทำให้การออกแบบผลิตภัณฑ์ต้องพิจารณาถึงวัสดุและกระบวนการผลิตไปพร้อมกัน เช่น การออกแบบคอมพิวเตอร์ ซึ่งผลิตด้วยเครื่องจักรที่ต้องใช้พลาสติกเป็นวัสดุในการผลิต คอมพิวเตอร์จะต้องมีรูปทรงง่าย ๆ ไม่ต้องมีโครงสร้างยื่นไปมาเหมือนคอมพิวเตอร์ที่ผลิตด้วยมือและวัสดุไม้ไผ่ เป็นต้น

### 2.8.4.3 การออกแบบที่สัมพันธ์กับหน้าที่ใช้สอย

หน้าที่ใช้สอยของผลิตภัณฑ์แต่ละชิ้น เป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้ออกแบบจะต้องพิจารณา แม้การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่มีเครื่องกลไกซับซ้อน ผู้ออกแบบจะไม่ใช่ระบบการทำงานผลิตภัณฑ์นั้นทั้งหมด ก็ควรจะต้องรู้การทำงานของผลิตภัณฑ์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบ เช่น การออกแบบวิทยุทรานซิสเตอร์ ผู้ออกแบบจะต้องรู้ถึงหน้าที่ใช้สอยของวิทยุในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบ หรือแม้แต่การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับเครื่องกลไก ผู้ออกแบบก็ต้องทำความเข้าใจกับหน้าที่ใช้สอยเป็นประการสำคัญด้วย เช่น การออกแบบชุดกาแฟ ควรจะรู้ปริมาณความจุของถ้วยกาแฟที่ไม่มากไม่น้อย ที่จับที่ถนัดมือ ไม่ลื่นหรือตกได้ง่าย จานรองที่กระชับกันถ้วย ไม่ลื่นไปมาได้ง่าย ความหนาบางที่ควรจะได้ความร้อนได้ระยะหนึ่ง เป็นต้น

### 2.8.4.4 การออกแบบที่สัมพันธ์กับความต้องการของผู้บริโภค

การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่สัมพันธ์กับความต้องการของผู้บริโภค อาจพิจารณาได้สองแง่ คือ ความต้องการที่สอดคล้องกับชีวิตการเป็นอยู่ และความต้องการที่สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ

ความต้องการที่สอดคล้องกับชีวิตการเป็นอยู่ เป็นความต้องการที่เหมาะสมกับสภาพวัฒนธรรม รสนิยม และการใช้ผลิตภัณฑ์นั้น ๆ เช่น การออกแบบเตาที่มีวิธีใช้ยุ่งยาก มีเตาอบ มีที่ย่างเนื้อสัตว์ มีเตาอุ่น เตาในลักษณะนี้ อาจจะไม่สอดคล้องกับความต้องการของชีวิตการเป็นอยู่ในชนบทก็ได้ หรือการออกแบบจาน ให้มีลวดลายเป็นรูปเท้า ก็อาจจะไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและรสนิยมของคนไทย เป็นต้น นอกจากนั้นแล้ว ความต้องการของผู้บริโภคยังเกี่ยวข้องกับสภาพเศรษฐกิจโดยตรงอีกด้วย ถ้าสภาพสังคมที่มีกำลังเศรษฐกิจต่ำ การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพสูง ราคาสูง สินค้าฟุ่มเฟือย หรือนั่นความงามทางการออกแบบมากจนผลิตภัณฑ์นั้นราคาสูง การออกแบบเช่นนี้ อาจจะไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภคก็ได้

### 2.8.4.5 การออกแบบที่มีคุณค่าทางความงาม

เรื่องคุณค่าทางความงามกับการออกแบบได้กล่าวไว้แล้ว เพื่อให้ผู้ออกแบบตระหนักถึงความงามที่เด่นชัดร่วมสมัย และมีความคิดสร้างสรรค์แฝงอยู่ในการออกแบบแต่ละชิ้น นอกจากนั้นแล้ว ความประณีตบรรจงในการออกแบบหรือในผลิตภัณฑ์ ยังเป็นคุณค่าส่วนหนึ่งของความงามอีกด้วย

## 2.8.5 ปรัชญาของการออกแบบ

ปรัชญาของการออกแบบ มนตรี ยอดบางเตย (มนตรี ยอดบางเตย: 2538) ได้ให้ข้อคำนึงในการออกแบบไว้ 4 ประการ

2.8.5.1 ประโยชน์ใช้สอย คือ สิ่งจำเป็นอันดับแรกที่จะต้องสนองความต้องการของมนุษย์ เพื่อให้บรรลุสิ่งที่คนปรารถนาก็คือ ประโยชน์ใช้สอย ความจริงในข้อนี้ เป็นสิ่งที่นักออกแบบทั้งหลายต้องยึดถือเป็นแนวคิดในการออกแบบ

2.8.5.2 ความงามทางศิลปะ หมายถึง ความรู้สึกทางความงาม กล่าวคือ เมื่อนักออกแบบสนองความต้องการในด้านการใช้สอยและได้ผลเป็นที่น่าพอใจแล้ว สิ่งที่มีมนุษย์ทุกคนต้องการ คือ ความงาม หรือความรู้สึกทางศิลปะ ดังนั้น หน้าที่ใช้สอยกับความรู้สึกทางศิลปะ จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องไปควบคู่กันโดยนักออกแบบจะต้องยึดถือเป็นแนวคิด

2.8.5.3 คุณสมบัติของวัสดุและเศรษฐกิจ เมื่อการออกแบบได้ดำเนินไปตามเป้าประสงค์ ในข้อ 1 และ ข้อ 2 แล้ว สิ่งต่อไปที่นักออกแบบจะต้องคำนึงถึงก็คือ คุณค่าทางวัสดุที่จะนำมาใช้ต้องมีคุณค่าในตัวเองและเหมาะสมกับการที่จะผลิต ตลอดจนจะต้องคำนึงถึงภาวะเศรษฐกิจของสังคมด้วย

2.8.5.4 แบบอย่างและวัฒนธรรม เป็นอีกประการหนึ่งที่นักออกแบบต้องคำนึงถึง เพราะในเรื่อง แบบอย่าง นักออกแบบถือเป็นหลักทางวิชาการว่า ผู้ออกแบบที่ดีจะต้องมีความเข้าใจในเรื่องของแบบอย่าง และได้ศึกษามาอย่างดีแล้ว จึงจะสามารถออกแบบได้อย่างเหมาะสมกับสภาพการณ์ สำหรับเรื่องของวัฒนธรรมนั้น ก็เป็นส่วนหนึ่งที่แสดงความเป็นสัญลักษณ์ของเชื้อชาติ การออกแบบจึงต้องคำนึงถึงเรื่องนี้ว่า สิ่งที่ตนออกแบบนั้นสมควรจะสอดคล้องวัฒนธรรมลงไปหรือไม่ แบบอย่างนั้นๆเหมาะสมกับวัฒนธรรมใด ซึ่งมีได้หมายความว่าต้องเป็นวัฒนธรรมประจำชาติเสมอไป จะเป็นวัฒนธรรมใดก็ได้ที่เหมาะสมกับแบบอย่างนั้นๆ

## 2.9 สี

### 2.9.1 หน้าที่ของสี

สีมีคุณประโยชน์ต่อโลก และ มนุษย์เรารู้จักการใช้สีมาช้านาน

2.9.1.1 สีที่มีอยู่ในธรรมชาติ เป็นปรากฏการณ์ที่ธรรมชาติสร้างขึ้นมาเพื่อแสดงถึงความเป็นไป ของสิ่งที่มีอยู่บนโลก ซึ่งสีจะเป็นตัวบ่งบอก สิ่งต่างๆ ได้แก่

1. ความเปลี่ยนแปลง หรือวิวัฒนาการ ของธรรมชาติ หรือวัตถุใดๆ เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไป สีอาจกลายสภาพจากสีหนึ่งไปเป็นอีกสีหนึ่ง เช่น การเปลี่ยนสีของใบไม้

2. ความแตกต่างของชนิด หรือประเภทของวัตถุใดๆ ได้แก่ สีของอัญมณี เช่น แร่ไพไรต์มีสีน้ำเงิน แร่มรกตมีสีเขียว แร่ทับทิมมีสีแดง เป็นต้น

3. แบ่งแยกเผ่าพันธุ์ของสิ่งมีชีวิต ได้แก่ สีผิวของมนุษย์ที่ต่างกัน เช่น คนยุโรปผิวขาว คนเอเชียผิวเหลือง และคนแอฟริกันผิวดำ ดอกไม้ หรือแมลงมีสีหลากหลาย ขึ้นอยู่กับชนิด และเผ่าพันธุ์ของมัน

2.9.1.2 สีในงานศิลปะ ทำหน้าที่ เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้งานศิลปะชิ้นนั้นมีคุณค่าทางสุนทรีย์ะ หน้าที่หลักของสีในงานศิลปะ คือ

1. ให้ความแตกต่างระหว่างรูปกับพื้น หรือรูปทรงกับที่ว่าง

2. ให้ความรู้สึกเคลื่อนไหวด้วยการนำสายตาของผู้ดูบริเวณที่สีตัดกันจะดึงดูดความสนใจ

3. ให้ความเป็นมิติแก่รูปทรง และภาพด้วยน้ำหนักของสีที่ต่างกัน

4. ให้อารมณ์ความรู้สึกได้ด้วยตัวมันเอง

2.9.1.3 ในด้านกายภาพ สีมักนำมาใช้เพื่อส่งผลต่ออุณหภูมิ เช่น สีดำ จะดูดความร้อนได้มากกว่าสีขาว และด้านความปลอดภัย สีที่สว่างจะช่วยในเรื่องความปลอดภัยได้ดีกว่าสีมืด

## 2.9.2 คุณลักษณะของสี (Characteristics of Colors)

ในงานศิลปะ สี นับเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่มีความสำคัญมาก โดยเฉพาะในงานจิตรกรรม สีถือเป็นปัจจัยสำคัญ ที่ช่วยให้ศิลปิน สามารถสร้างสรรค์ผลงานได้ตามเจตนารมณ์ ซึ่งคุณลักษณะของสีในงานศิลปะที่ต้องนำมาพิจารณามีอยู่ 3 ประการ คือ

2.9.2.1 สีแท้ (Hue) หมายถึง ความเป็นสีนั้นๆ ที่มีได้มีการผสมให้เข้มข้น หรือจางลง สีแท้เป็นสีในวงจรัสสี เช่น สีแดง น้ำเงิน เหลือง ส้ม เขียว ม่วง ฯลฯ

2.9.2.2 น้ำหนักของสี ( Value) หมายถึง ค่าความอ่อนแก่ หรือ ความสว่างและความมืด ของสี โดยแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ

- สีแท้ถูกทำให้อ่อนลงโดยผสมสีขาว เรียกว่า สีนวล (Tint)
- สีแท้ถูกทำให้เข้มข้นโดยผสมสีดำ เรียกว่า สีคล้ำ (Shade)

2.9.2.3 ความจัด หรือความเข้มของสี (Intensity) หมายถึง ความสดหรือความบริสุทธิ์ของสีๆหนึ่ง ที่มีได้ถูกผสมให้สีหม่นหรืออ่อนลง หากสีนั้นอยู่ท่ามกลางสีที่มีน้ำหนักต่างค่ากัน จะเห็นสภาพสีแท้สดใสมากขึ้น เช่น วงกลมสีแดง บนพื้นสีน้ำเงินอมเทา

2.9.2.4 ค่าความเป็นสีกลาง (Neutral) หมายถึง การทำให้สีที่มีความเข้มของสีนั้นหม่นลง โดยการผสมสีตรงข้าม เรียกว่า การเบรกสี เช่น สีแดงผสมกับสีเขียว หรือผสมด้วยสีที่เป็นกลาง เช่น สีเทา สีน้ำตาลอ่อน สีครีม และขาว เพื่อลดความสดของสีแท้ลง

## 2.9.3 การรับรู้เรื่องสี (Colour Perception)

การรับรู้ต่อสีของมนุษย์ เกิดจากการมองเห็น โดยใช้ตา เป็นอวัยวะรับสัมผัส ตาจะตอบสนองต่อแสงสีต่างๆ โดยเฉพาะแสงสว่าง จากดวงอาทิตย์ และจากดวงไฟ ทำให้มองเห็น โดยเริ่มจากแสงสะท้อนจากวัตถุผ่านเข้านัยน์ตา ความเข้มของแสงสว่าง มีผลต่อ การเห็นสี และความคมชัดของวัตถุ หากความเข้มของแสงสว่างปกติ จะทำให้มองเห็นวัตถุชัดเจน แต่หากความเข้มของแสงสว่างมีน้อยหรือ มีมืด จะทำให้มองเห็นวัตถุไม่ชัดเจน หรือพร่ามัวนักวิทยาศาสตร์ได้เคยทำ การศึกษาเกี่ยวกับความไวในการรับรู้ต่อสีต่างๆของมนุษย์ ปรากฏว่า ประสาทสัมผัสของมนุษย์ ไวต่อการรับรู้สีแดง สีเขียว และสีม่วงมากกว่าสีอื่นๆ ส่วนการรับรู้ของเด็กเกี่ยวกับสีนั้น เด็กส่วนใหญ่ จะชอบภาพ ที่มีสีสะอาดสดใส มากกว่า ภาพขาวดำ ชอบภาพหลายๆสีมากกว่าสีเดียว และชอบภาพที่เป็น กลุ่มสีร้อนมากกว่าสีเย็น (โกสมุส สายใจ : 2540) ตาของคนปกติจะสามารถ แยกแยะสีต่างๆได้ถูกต้อง แต่หาก

มองเห็นสีนั้นๆเป็นสีอื่นที่ผิดเพี้ยนไป เรียกว่า ตาบอดสี เช่น เห็นวัตถุสีแดง เป็นสีอื่นที่มีใช้สีแดง ก็แสดงว่า ตาบอดสีแดง หากเห็นสีน้ำเงินผิดเพี้ยน แสดงว่าตาบอดสีน้ำเงิน เป็นต้น ซึ่งตาบอดสีเป็นความบกพร่องทางการมองเห็นอย่างหนึ่ง บุคคลใดที่ตาบอดสีก็จะเป็นอุปสรรคต่อการทำงานบางประเภทได้ เช่น งานศิลปะ งานออกแบบ การขับรถ ขับเครื่องบิน งานด้านวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

### 2.9.3 จิตวิทยาสีกับความรูสึก ( Psychology of Color)

ในด้านจิตวิทยา สี เป็นตัวกระตุ้นความรู้สึกและมีผลต่อจิตใจของมนุษย์ สีต่างๆจะให้ความรู้สึกที่แตกต่างกัน ดังนั้นเราจึงมักใช้สีเพื่อสื่อความรู้สึกและความหมายต่างๆ ได้แก่

- 2.9.3.1 สีแดง ให้ความรู้สึกเร้าร้อน รุนแรง อันตราย ตื่นเต้น
- 2.9.3.2 สีเหลือง ให้ความรู้สึก สว่างอบอุ่น แจ่มแจ้ง ร่าเริง ศรัทธา มั่งคั่ง
- 2.9.3.3 สีเขียว ให้ความรู้สึก สดใส สดชื่น เย็น ปลอดภัย สบายตา มุ่งหวัง
- 2.9.3.4 สีฟ้า ให้ความรู้สึก ปลอดภัย แจ่มใส กว้าง ปราดเปรื่อง
- 2.9.3.5 สีม่วง ให้ความรู้สึก เศร้า หม่นหมอง ลึกลับ
- 2.9.3.6 สีดำ ให้ความรู้สึก มีดมืด เศร้า น่ากลัว หนักแน่น
- 2.9.3.7 สีขาว ให้ความรู้สึก บริสุทธิ์ ผุดผ่อง ว่างเปล่า จิตซัด
- 2.9.3.8 สีแสด ให้ความรู้สึก สดใส ร้อนแรง เจิดจ้า มีพลัง อำนาจ
- 2.9.3.9 สีเทา ให้ความรู้สึก เศร้า เจ็บขริม สงบ แก่ชรา
- 2.9.3.10 สีน้ำเงิน ให้ความรู้สึก เจ็บขริม สงบสุข จริงจัง มีสมาธิ
- 2.9.3.11 สีน้ำตาล ให้ความรู้สึก แห้งแล้ง ไม่สดชื่น น่าเบื่อ
- 2.9.3.12 สีชมพู ให้ความรู้สึก อ่อนหวาน เป็นผู้หญิง ประณีต ร่าเริง
- 2.9.3.13 สีทอง ให้ความรู้สึก มั่งคั่ง อุดมสมบูรณ์

## 2.10 แสงไฟ

แสงไฟเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งสำหรับการใช้ชีวิตของมนุษย์ เพื่อทดแทนหรือเพิ่มเติมความสว่างจากแสงธรรมชาติ เพื่อให้การทำกิจกรรมต่าง ๆ เป็นไปอย่างสะดวกและปลอดภัย หรือเป็นการเพิ่มความสว่างให้กับมุมอับมือทึบของบ้าน

หากนอกเหนือจากความสำคัญในเรื่องประโยชน์ใช้สอยแล้ว แสงไฟยังเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการตกแต่ง รูปแบบและดีไซน์ของไฟชนิดต่าง ๆ เป็นรายละเอียดหนึ่งที่เราสร้างเสน่ห์ให้กับบ้าน แต่ที่สำคัญที่สุดก็คือ แสงไฟสร้างอารมณ์และบรรยากาศที่แตกต่างหันไป สามารถขับรายละเอียดของสถาปัตยกรรมให้โดดเด่น เน้นความสวยงามของของตกแต่งหรือรูปภาพให้เด่นขึ้น การออกแบบแสงไฟจึงเป็นสิ่งที่เป็นสไตล์ และความน่าสนใจของงานตกแต่งเช่นกัน

### 2.10.1 ลักษณะการใช้แสงไฟในที่อยู่อาศัย

หากจะพูดอย่างง่ายที่สุด แสงไฟในที่อยู่อาศัยจะมีสององค์ประกอบด้วยกัน คือ ที่มาของแสง โดยตรงอันได้แก่หลอดไฟ และรูปร่างหน้าตาของโคมหรือโປ๊ะไฟ ในการเลือกแสงไฟสำหรับบ้าน ไม่ควรคำนึงถึงเพียงรูปร่างของมัน แต่ต้องคำนึงถึงคุณภาพและลักษณะของการกระจายแสงด้วย ซึ่งโดยทั่วไปลักษณะการกระจายของแสงจะมีอยู่ 3 ชนิดคือ แสงที่ส่องออกมาอย่างสม่ำเสมอในทุกทิศทาง แสงที่ส่องออกมาทางด้านใดด้านหนึ่ง และมีความพุ่งกระจายเล็กน้อย และ แสงที่บีบให้เป็นลำแสง สามารถแบ่งลักษณะของการใช้แสงไฟในบ้านได้เป็น 3 ประเภทคือ

#### 2.10.1.1 แสงพื้นฐาน (Background Lighting)

แสงชนิดนี้เป็นแสงที่จำเป็นสำหรับการทดแทนแสงธรรมชาติ โดยทั่วไปมักจะเป็นไฟที่ติดบนเพดานหรือโคมไฟห้อยจากเพดาน (Pendant) หรือตัวเลือกอย่างอื่น เช่น ไฟกำแพง ไฟที่ส่องขึ้นข้างบน (Up light) หรือโคมไฟตั้งโต๊ะ ซึ่งทั้งหมดนี้จะให้แสงที่น่าสนใจมากกว่าการใช้แสงไฟสว่าง ๆ ดวงเดียวเหนือหัว ซึ่งจะดูน่าเบื่อและไม่ดึงดูดใจ

#### 2.10.1.2 แสงไฟสำหรับการทำงาน (Task Light)

ในบริเวณเช่นครัว เคาน์เตอร์ ห้องทำงาน หรือที่ใดก็ตามที่มีการทำงานเฉพาะอย่างเกิดขึ้น ต้องการระดับแสงที่สว่างเป็นพิเศษ ซึ่งควรจะติดตั้งในตำแหน่งที่ไม่ทำให้เงาตกลงบนงานที่กำลังทำอยู่ แสงไฟที่กำหนดทิศทางได้ เช่น ดาวนไลท์ โคมไฟสำหรับโต๊ะทำงานที่ปรับมุมได้ หรือสปอร์ตไลท์ เป็นไฟที่เหมาะสมสำหรับบริเวณเช่นนี้ หรืออาจใช้ไฟที่สว่างเป็นพิเศษ ซึ่งปกติมักจะใช้ในจุดที่มีดและอาจเป็นอันตรายได้ง่าย เช่น บันได หรือทางเดินภายนอกบ้าน มาใช้ในส่วนทำงานก็ได้

2.10.1.3 แสงไฟสำหรับเน้นส่วนสำคัญ (Accent Light) สำหรับการขับเน้นของตกแต่งที่จัดวางเอาไว้ แสงไฟเฉพาะจุด เช่นสปอร์ตไลท์ จะเป็นแบบที่ได้ผลดีเป็นพิเศษ เพราะมันสามารถปรับมุมมองสำหรับส่องสว่างได้ นอกจากนี้ ก็อาจใช้ไฟลักษณะอื่นก็ได้ เช่น ไฟส่องรูปภาพ (Picture Light) ไฟที่ซ่อนอยู่ในชั้นวางของ หรือโคมไฟตั้งพื้นที่ส่องแสงขึ้นข้างบน Floor-standing Up light)

### 2.10.2 ประเภทของหลอดไฟ

หลอดไฟที่ใช้กันในบ้านมีอยู่ 3 ประเภทหลัก ๆ คือ ทังสเตน (tungsten) ทังสเตน ฮาโลเจน (Tungsten Halogen) และฟลูออเรสเซนต์ (Fluorescent) ความแตกต่างระหว่างสามชนิดขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการใช้พลังงานของมัน อายุการใช้งานโดยเฉลี่ย และที่สำคัญที่สุดก็คือทางด้านสุนทรียภาพ อันเกิดจากสีส้มของบรรยากาศโดยรวม ที่ต่างกันไปเมื่อใช้หลอดไฟต่างชนิดกัน เป็นแสงชนิดที่เป็นที่รู้จักกันมากที่สุดสำหรับการใช้งานในบ้าน หลอดไฟชนิดนี้ประกอบด้วยเส้นลวดเล็ก ๆ ซึ่งส่องสว่างอยู่ภายในหลอดไฟ ที่มักเป็นกระจกแก้วใสหรือผ้า และบรรจุก๊าซเฉื่อย (Inert Gas - ก๊าซที่จะไม่ประกอบกับวัตถุอื่น เช่น นีออน อาร์กอน ฮีเลียม) ซึ่งมีความเข้มข้นน้อย เมื่อเทียบกับแสงธรรมชาติ

2.10.2.1 ทั้งสแตนจะเป็นแสงที่อบอุ่น ออกโทนสีเหลือง และเหมาะสำหรับการใช้งานงานตกแต่ง เพราะไม่ทำให้สีอื่นของสิ่งของเปลี่ยนไป และให้ความแตกต่างในด้านโทนที่ดี อย่างไรก็ตาม ทั้งสแตนมีข้อเสียกว่าหลอดไฟชนิดอื่นก็คือ หลอดไฟมีอายุการใช้งานสั้น และทำให้เกิดความร้อน แต่ก็มียี่ห้อที่ราคาไม่แพง และสามารถใช้งานร่วมกับดิมเมอร์ (Dimmer - อุปกรณ์หรี่ไฟ) ได้

2.10.2.2 ทั้งสแตน ฮาโลเจน หลอดไฟชนิดนี้จะให้แสงที่ดูเย็นขาวกว่าและสว่างกว่าทั้งสแตน โดยในหลอดไฟจะใส่ก๊าซฮาโลเจน ซึ่งเป็นองค์ประกอบทางเคมีอย่างหนึ่ง ซึ่งจะทำปฏิกิริยากับไอร้อนจากไส้แบบทั้งสแตน ทั้งสแตนฮาโลเจนใช้ได้ผลดีมากในการแสดงรายละเอียดของสีอื่น ทำให้ดูมีคอนทราสต์ และด้วยความที่ให้ความรู้สึกสดใสและสว่างมาก ทำให้เหมาะจะใช้กับแสงที่ส่องขึ้นข้างบน ไฟสปอตไลท์ และไฟที่เน้นจุดสำคัญ หลอดไฟชนิดนี้สามารถใช้กับดิมเมอร์ได้เช่นกัน

2.10.2.3 ฟลูออเรสเซนต์ แสงไฟชนิดนี้จะมีผลต่อสีและโทนเป็นพิเศษ อย่างไรก็ตามมีหลอดฟลูออเรสเซนต์สมัยใหม่ที่เลียนแบบแสงธรรมชาติ และมีการใช้ชนิดของแก้วที่ใช้ทำตัวหลอดต่าง ๆ กันไป ทำให้แสงไฟดูนุ่มนวลขึ้น

### 2.10.3 คุณสมบัติของแสง

2.10.3.1 ไฟเพดาน ไฟที่ติดตั้งอยู่บนเพดานหรือฝ้า ไม่ว่าจะเป็คอมไฟกึ่งไฟซ่อน หรือไฟติดเพดาน เป็นวิธีที่ง่ายที่สุดในการให้กำเนิดแสง โดยทั่วไปสำหรับบ้าน อย่างไรก็ตามการใช้แสงชนิดนี้เพียงอย่างเดียว ดูจะขาดเสน่ห์ไปสักหน่อย และให้ความรู้สึกอันแห้งแล้งไร้ชีวิตชีวา ควรมีการเพิ่มแสงไฟชนิดอื่น เช่น ดาวนไลท์ หรือสปอตไลท์ และติดตั้งดิมเมอร์เพื่อจะได้ปรับสภาพแสงได้ตามต้องการ

2.10.3.2 ไฟที่ห้อยจากเพดาน (pendant) รูปแบบของคอมไฟห้อยเพดานนั้นมีแตกต่างกันมากมาย ทั้งราคาและคุณภาพแสง โป๊ะแก้วหรือเซรามิค จะทำให้แสงกระจายออกไปเท่ากันในทุกทิศทาง แต่ถ้ามีโคม (Shades) คลุมไม่ว่าจะเป็นกระดาษ โลหะหรือผ้า จะทำให้แสงส่องลงไปข้างล่างตรง ๆ แชนเดอเลียร์ (Chandeliers) เป็นไฟเพดานที่ให้แสงสว่างมากประเภทหนึ่ง เพราะมันรวมเอาหลอดไฟเล็ก ๆ มากมายไว้ด้วยกัน แต่ส่วนมากมักจะมีราคาแพง

2.10.3.3 ไฟติดเพดาน (Ceiling-mounted Light) โดยทั่วไปค่อนข้างจะเรียบ และถือเอาประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญ ส่วนมากจะไม่มีโคมคลุม แต่อาจมีที่ครอบเป็นแก้วหรือพลาสติกคลุมให้แสงที่ส่องกระจายไปเท่ากันในทุกทิศทาง

2.10.3.4 ไฟดาวนไลท์ (Down light) เป็นไฟเพดานที่ทำได้ทั้งแบบทำเป็นช่องเจาะลึกเข้าไปภายใน หรือติดอยู่บนผิวหน้าของเพดาน ให้ประโยชน์ใช้สอยที่ดี และดูมีเสน่ห์กว่าธรรมดา ให้ทิศทางของแสงที่ส่องลงมาข้างล่าง และให้ได้ทั้งลำแสงแคบหรือกว้าง สามารถหันทิศทางให้ส่องไปยังกำแพงหรือพื้นผิวอื่น ๆ ได้ ดาวนไลท์มีประโยชน์มาก และเป็นการให้แสงที่น่าสนใจสำหรับส่วนทำงานบางส่วน เช่น เคาน์เตอร์ในครัว หรือจะใช้เป็นไฟแบ็คกราวนด์ที่ดูน่าสนใจได้ด้วย โดยเฉพาะเมื่อใช้ร่วมกับสวิทช์ไฟ แบบดิมเมอร์

2.10.3.5 ไฟเพดานแบบอื่น ๆ สปอตไลท์สามารถใช้ติดตายบนเพดาน หรือติดบนราง และใช้เป็นไฟแบ็คกราวนด์ หรือส่องสว่างเน้นในจุดสำคัญบางจุดก็ได้ หลอดฟลูออเรสเซนต์แบบติดเพดาน เหมาะสำหรับส่วนใช้งานที่ต้องการประโยชน์ใช้สอยเต็มที่ เพื่อตัดแสงสะท้อนเข้าตา

#### 2.10.3.6 สปอตไลท์และไฟติดผนัง

1 สปอตไลท์ เป็นรูปแบบหนึ่งที่สามารถยืดหยุ่นได้มากที่สุดในการให้แสง ไม่เพียงแต่ใช้ในจุดที่ต้องการเน้น หรือสำหรับการทำงานเท่านั้น แต่สามารถนำมาใช้ในการให้แสงสว่างทั่ว ๆ ไปก็ได้ แม้ว่าโดยทั่วไปจะติดที่เพดาน แต่สปอตไลท์ก็สามารถนำมาติดกำแพงได้ด้วย จะใช้ดวงเดี่ยว ๆ หรือเรียงกันเป็นราวก็ได้ มีทั้งสปอตไลท์แบบติดกับขาตั้ง หรือสปอตไลท์พร้อมด้วยขาแบบหนีบ ที่เคลื่อนย้ายได้ตามต้องการ

สปอตไลท์มีรูปแบบการดีไซน์มากมาย รวมทั้งขนาดด้วย มันให้ได้ตั้งแต่ลำแสงแบบกว้าง จนกระทั่งถึงลำแสงแบบแคบเล็ก และความได้เปรียบอย่างมากของสปอตไลท์ ก็คือง่ายที่จะวางตำแหน่ง และปรับทิศทางของมัน คุณสามารถตั้งองศาทิศทางของแสงไฟ ได้หลายทิศทาง ควรรวมกลุ่มสปอตไลท์ มากกว่าหนึ่งในแต่ละจุด โดยใช้ทำเป็นรางบนกำแพงหรือบนเพดานก็ได้

2 ไฟผนัง ( Wall Light) แม้จะเป็นไฟที่ไม่ค่อยเด่นเหมือนดาวน์ไลท์หรือสปอตไลท์ แต่ก็มิให้เลือกหลายแบบเช่นกัน ทั้งแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่ แบบดั้งเดิม มักจะอยู่ในรูปของโป๊ะที่ยื่นออกมาจากผนัง ส่วนแบบสมัยใหม่มีหลายแบบส่วนมากมักจะติดเป็นคู่ การกระจายของแสงขึ้นอยู่กับรูปร่างของโคม และไฟผนังเหมาะที่สุด สำหรับโต๊ะแต่งตัว โดยติดรอบกรอบกระจกแบบห้องแต่งตัวในโรงละคร โดยไม่ต้องมีโคมคลุม เพราะจะให้แสงสว่าง โดยไม่เกิดเงาบนใบหน้า

2.10.3.7 สวิตช์ไฟ นอกจากสวิตช์สีขาวแบบที่เห็นกันทั่วไปแล้ว ยังมีสวิตช์ไฟที่ออกแบบให้สวยงาม เหมาะสำหรับการตกแต่ง ให้เลือกหาเช่นกัน เช่น สวิตช์ทองเหลือง สวิตช์ไม้เหล็ก หรือโครเมียม ซึ่งคุณสามารถเลือกให้เข้ากับรูปแบบของการตกแต่งของคุณได้

2.10.3.8 ดิมเมอร์คอนโทรล ไม่ว่าจะเป็ไฟชนิดไหนประเภทไหนก็ตาม จะได้ผลอย่างเต็มประสิทธิภาพขึ้น ถ้าคุณสามารถปรับระดับความเข้มของแสงได้ สวิตช์แบบดิมเมอร์ติดตั้งง่าย และมีประโยชน์มากเป็นพิเศษในห้องที่มีประโยชน์ใช้สอยมากกว่าหนึ่ง (Multi-purpose Room) เช่น ครัวกับห้องอาหาร ที่รวมกันอยู่ ซึ่งต้องการแสงสว่างมากในจุดหนึ่ง และต้องการแสงที่นุ่มนวลกว่าในอีกจุดหนึ่ง

2.10.3.9 ไฟตั้งโต๊ะและตั้งพื้น ไฟสองชนิดนี้เป็นทางเลือกที่เป็นที่นิยมกันมาก ทั้งสำหรับในสำนักงาน หรือเป็นไฟส่องสว่างทั่วไป และเป็นของแต่งบ้านได้เท่ากับเป็นของที่มีประโยชน์ มีให้เลือกมากแบบทั้งสี่สัน รูปทรง ดีไซน์ และขนาด ซึ่งสามารถเลือกให้เหมาะกับการตกแต่งได้ทุกแบบ

2.10.3.10 โคมไฟตั้งโต๊ะ (Table Lamps) โคมไฟชนิดนี้ควรมีฐานที่หนักพอสมควร เพื่อจะตั้งได้อย่างมั่นคง และรับน้ำหนักของหลอดไฟและโคมได้ ไม่ว่าจะเป็กระดาดผ้า หรือเปลือกหอย โคมไฟตั้งโต๊ะให้แสงที่นุ่มนวล และกระจาย แสงไฟมักส่องขึ้นข้างบน (แต่ก็ขึ้นอยู่กับรูปแบบของ

คอมด้วย) การวางคอมไฟต์ตั้งโต๊ะไว้หลาย ๆ อันรอบห้อง จะสร้างแสงและเงาที่ให้ผลในการสร้างบรรยากาศอย่างมาก จึงเป็นวิธีหนึ่งที่ดีของการใช้แสงสำหรับทั่ว ๆ ไป

2.10.3.11 คอมไฟโต๊ะทำงาน (Desk Lamps) จุดประสงค์ของมันก็คือการให้แสงสว่าง ตรงไปยังบริเวณที่ต้องการโดยเฉพาะ รูปแบบที่ถือว่าเหมาะสมที่สุดสำหรับไฟโต๊ะทำงาน คือไฟที่ปรับขาตั้งได้ ทำให้ได้ทิศทางของแสงตามที่ต้องการ

2.10.3.12 คอมไฟตั้งพื้น (Floor Lamps) คอมไฟแบบลอยตัวสำหรับตั้งพื้นช่วยในการเพิ่มระดับของการส่องสว่างที่สว่างพอสำหรับกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การอ่านหนังสือ ส่วนมากมักจะใช้ไฟฮาโลเจน เพราะให้แสงที่สว่างกว่า รูปแบบก็มีทั้งแบบคอมไฟที่มีขาตั้งแบบเก่า แบบที่ไฟส่องขึ้นข้างบน แบบที่ปรับมุมได้ หรือบางทีก็ใช้สปอตไลท์ตั้งบนขาตั้ง ไฟตั้งพื้นไม่จำเป็นต้องสูงมาก แต่อาจจะเป็นไฟที่วางไว้บนพื้นในระดับต่ำ ๆ เพื่อส่องสว่างให้กับกลุ่มต้นไม้ที่จัดตกแต่งภายใน หรือของตกแต่งที่อยู่บนพื้น หรือเพียงแต่เพิ่มความรู้สึกให้กับแสง(Nimew:2554)

ตารางที่ 2.6 แสดงคุณสมบัติของหลอดไฟและการเกิดแสง

ชนิดของหลอดไฟ	สีที่ปรากฏ	สีที่ทำให้เกิด
ทังสเตน	โทนอุ่น	ส้ม แดงสดใส และสีฟ้าหม่น
ทังสเตนฮาโลเจน	ช่องทางเดินภายในอาคารอยู่อาศัย ร่วมกัน	ส้ม แดงสดใส สีฟ้าที่หม่นน้อยกว่า
ส้ม แดงสดใส สีฟ้าที่หม่น น้อยกว่า	เย็น ขาว	ทำให้สีเพี้ยนเล็กน้อย และสีแดง ค่อนข้างซีด
ฟลูออเรสเซนต์	อุ่นหรือเย็น	แตกต่างกันได้หลายแบบ
นีออน	หลายสี	แตกต่างกันได้หลายแบบ

## 2.11 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มรกต กำแพงเพชร ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผู้ประกอบการไทยในยุคเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ผลการวิจัยพบว่า ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอันล้ำสมัย ส่งผลให้รูปแบบการแข่งขันในโลกธุรกิจเปลี่ยนไป ต้องแข่งขันกันด้วย “ความคิดสร้างสรรค์” เพื่อสร้างความต่างของสินค้าและบริการ จึงเป็นเหตุให้หลายประเทศหันมาดำเนินนโยบายส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทยได้มีการบรรจุแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ไว้ในร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (2555 - 2559) เพื่อให้ประเทศไทยทันต่อกระแสเศรษฐกิจโลก เงินทุนเครื่องจักรหรือเทคโนโลยีไม่เพียงพอที่จะใช้แข่งขันและสร้างรายได้ให้กับประเทศอีกต่อไป รัฐบาลจึงสนับสนุนให้ผู้ประกอบการใช้ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) มาเป็นทรัพยากรอันล้ำค่าในการสร้างความมั่งคั่งให้เกิดขึ้นโดยการสร้างความต่าง ซึ่งความต่างที่ว่าย่อมมีมาจากเรื่องราวหรือความ

โดดเด่นของวัฒนธรรมท้องถิ่นในแต่ละท้องถิ่นนั้นๆ ดังจะเห็นได้จากสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไทย เช่น เพลิวาน ที่ได้ถูกนำมาพัฒนาสร้างสรรค์ จัดระบบ และต่อยอด จนประสบความสำเร็จในยุคเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (มรกต กำแพงเพชร. 2553)

เจษฎา พัฒรานนท์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานในท้องถิ่นโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา กลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬารามณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นภายใต้บริบทชุมชนกลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬารามณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นำเทคนิค AIC มาใช้ในการประชุมเชิงปฏิบัติการ ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มจักสานใบกะพ้อมีความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ มีผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น จำนวน 30 คน มีการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 3 วงรอบ แนวทางหลักในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์คือ การนำเศษวัสดุที่เหลือจากการทำพัดใบกะพ้อมาพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ได้ต้นแบบผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย จำนวน 21 ชุดผลิตภัณฑ์ 53 ชิ้นงาน ได้แก่นำในการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนาสามารถนำไปจำหน่ายตลอดจนถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนในท้องถิ่น ผลการวิจัย เป็นประโยชน์ ต่อชุมชนในทางการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม (เจษฎา พัฒรานนท์: 2553)

## บทที่ 3

### วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยโดยแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม บ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินความพึงพอใจของผู้ที่สนใจ ผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

#### 3.1 การศึกษาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม บ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

การศึกษาเกี่ยวกับข้อมูลของผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรมบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ มีขั้นตอน ดังนี้

3.1.1 ศึกษาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม บ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ การศึกษาวัสดุท้องถิ่น บ้านดงชะพลูจังหวัดนครสวรรค์ และการศึกษาวัฒนธรรมบ้านดงชะพลู ต.บางมะฝ่อ อ.โกรกพระ จ.นครสวรรค์

##### 3.1.1.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรมบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ การศึกษาวัสดุท้องถิ่น บ้านดงชะพลู จ.นครสวรรค์ และการศึกษาวัฒนธรรมบ้านดงชะพลู ตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ ได้แก่ วัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลดงชะพลู ผู้ใหญ่บ้าน ผู้สูงอายุและ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

##### 3.1.1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

###### 1 ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิดเกี่ยวกับข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรมบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

###### 2 การสร้างและการหาคุณภาพของแบบสัมภาษณ์

###### 1) ศึกษาทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2) สร้างแบบสัมภาษณ์

3) สร้างแบบสัมภาษณ์

4) นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างเสร็จแล้ว เสนอต่ออาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข แล้วนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลต่อไป

5) ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

### 3.1.1.3 วิธีการเก็บข้อมูล

มีขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

1 ขอนิ่งสื่อจากบัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการศึกษาข้อมูลผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรมบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

2 ผู้วิจัย ทำการสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ และวัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์

### 3.1.1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาทำการสังเคราะห์ข้อมูลและสรุปตามประเด็นต่างๆ เพื่อนำมาสรุปเป็นแนวทางในการออกแบบผลิตภัณฑ์ต่อไป

## 3.2 การออกแบบผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative economy)

การออกแบบผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative economy) แบ่งเป็น 4 ขั้นตอน ตามแนวความคิดของ โรเจอร์ วอน โอช (Roger von Oech) ดังนี้

### 3.2.1 การวิเคราะห์ ผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม บ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

#### 3.2.1.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

วัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์ ผู้สูงอายุบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ นายกองการบริหารส่วนตำบลบางมะฝ่อ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 6 บ้านดงชะพลู กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู

#### 3.1.2.1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิด เกี่ยวกับข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์จักสานในจังหวัดนครสวรรค์

### 3.2.1.3 วิธีการเก็บข้อมูล

มีขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

1 ขอนหนังสือจากบัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการศึกษาข้อมูลด้านผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม บ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

2 ผู้วิจัย ทำการสัมภาษณ์ ผู้ผลิตหัตถกรรมบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลบางมะฝ่อ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 6 บ้านดงชะพลู กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู

### 3.2.1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาทำการสังเคราะห์ข้อมูลและสรุปตามประเด็นต่างๆ เพื่อนำมาสรุปเป็นแนวทางในการออกแบบผลิตภัณฑ์ต่อไป

## 3.2.2 การสร้างความคิดใหม่

ในส่วนของขั้นตอนดำเนินการสร้างความคิดใหม่ การออกแบบผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม บ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งเป็นข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรมบ้านดงชะพลู วัสดุท้องถิ่นบ้านดงชะพลู และ ข้อมูลด้านวัฒนธรรมบ้านดงชะพลู นำมาสรุปและพัฒนาเป็นเป็นแนวทางสำหรับการออกแบบผลิตภัณฑ์ตามทฤษฎีการคิดแบบ Lateral Thinking (Lt) จำนวน 3 แบบ นำมาสรุปหารูปแบบที่ดีที่สุด 1 แบบ เพื่อไปปรับปรุงแก้ไขและนำไปสอบถามความพึงพอใจในผลิตภัณฑ์ของผู้บริโภค ต่อไป

## 3.2.3 การประเมินความคิด

### 3.2.3.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการออกแบบผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรมบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ คือ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการออกแบบ จำนวน 5 ท่าน ได้แก่

1 คุณอัมพร รัตนรสสุทธิ์ ประธานกลุ่มจักสานบ้านดงชะพลู อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์

2 อาจารย์มานัส รอดชื่น หัวหน้าสาขาวิชาการออกแบบ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

3 ผู้ช่วยศาสตราจารย์วาสนา สายมา อาจารย์ภาควิชาออกแบบผลิตภัณฑ์ สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคัยพ(เจ็ดยอด) เชียงใหม่

4 คุณวราภรณ์ สุทธิพันธ์ นักวิชาการออกแบบผลิตภัณฑ์ ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 1 จังหวัดเชียงใหม่

5 อาจารย์บุญสม ัญญานิธิวัฒน์ นักวิชาการออกแบบผลิตภัณฑ์ชำนาญการ ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 1 จังหวัดเชียงใหม่

### 3.2.3.2 การเก็บข้อมูล

นำแบบสอบถามประกอบภาพจำลองผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ โดยใช้หลักการประเมินของ เดวิด เพอร์กิน (David Perkin) เพื่อสอบถามความพึงพอใจ ทั้ง 5 รูปแบบ โดยผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ จำนวน 5 ท่าน

### 3.2.3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามประกอบภาพจำลองผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ ทั้ง 3 รูปแบบ จากผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ จำนวน 5 ท่าน มาวิเคราะห์ โดยหาค่าเฉลี่ย (Mean:  $\bar{X}$ ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.) ของความพึงพอใจในผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

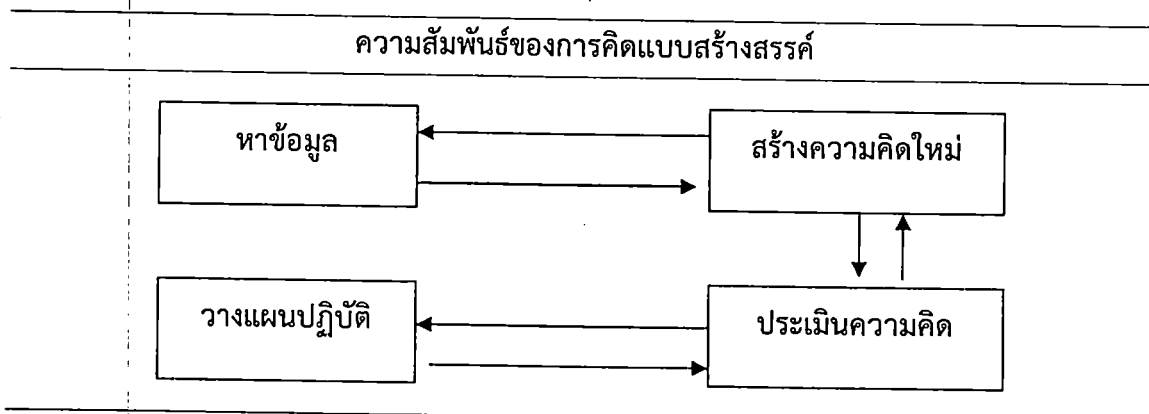
### 3.2.4 การวางแผนปฏิบัติ

นำข้อมูลที่ได้จากการประเมินความคิดโดยผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ มาเป็นแนวทางในการออกแบบ โดยเลือกแบบที่มีค่าเฉลี่ย (Mean:  $\bar{X}$ ) มากที่สุดมาทำการออกแบบต้นแบบผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

ตารางที่ 3.1 ตารางแสดงขั้นตอนการออกแบบ

การคิดแบบสร้างสรรค์			
หาข้อมูล	สร้างความคิดใหม่	ประเมินความคิด	วางแผนปฏิบัติ
<ul style="list-style-type: none"> <li>- ผลิตภัณฑ์</li> <li>- วัสดุ</li> <li>- วัฒนธรรม</li> </ul>	<p>คิดใหม่ตามทฤษฎี การคิดแบบ Lateral Thinking (Lt)</p> <pre> graph TD     Focus --&gt; RandomWord[Random word]     RandomWord --&gt; NewIdea[New Idea]     NewIdea --&gt; Alt1[Alternative]     Alt1 --&gt; Alt2[Alternative]     Alt2 --&gt; Alt3[Alternative]           </pre>	<p>ใช้หลักการประเมินของ David Perkin</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>-จุดประสงค์</li> <li>-โครงสร้าง</li> <li>-รูปแบบจำลอง</li> <li>-เหตุผลและข้อโต้แย้ง</li> </ul>	<p>การออกแบบผลิตภัณฑ์</p>

ตารางที่ 3.1 (ต่อ)



### 3.3 การประเมินความพึงพอใจของผู้ที่สนใจ ผลผลิตจากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

#### 3.3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การประเมินความพึงพอใจของผู้ที่สนใจ ที่มีต่อผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและเลือกกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

##### 3.3.1.1 กลุ่มประชากร

กลุ่มประชากรที่ทำการศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ คือ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ ในเขตพื้นที่ จังหวัดนครสวรรค์ และ คือ ผู้ที่สนใจผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ ในเขตพื้นที่ จังหวัดนครสวรรค์

##### 3.3.1.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้ที่สนใจผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ ในเขตพื้นที่ จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 246 คน โดย ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง กำหนดที่ระดับความเชื่อมั่น 95% การคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ระดับความเชื่อมั่น 95% มีค่าความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ 5% หรือเท่ากับ 0.05 ค่าความคาดหวังที่วัดได้สามารถคลาดเคลื่อนได้ไม่เกิน  $\pm 0.05$  โดยใช้สูตรต่อไปนี้

สูตรของ W.G Cochran (1953) แสดงได้ดังนี้

$$n = \frac{P(1-P)Z^2}{d^2}$$

n แทน จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการ

P แทน สัดส่วนของกลุ่มประชากรที่ผู้วิจัยต้องการสุ่ม

Z แทน ความมั่นใจที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ

d แทน สัดส่วนของความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับให้เกิดขึ้นได้

จากสูตรข้างต้น จะได้กลุ่มตัวอย่าง เท่ากับ 246 คน และผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน โดยแบ่งเป็น

กลุ่มที่ 1 การคัดเลือกกลุ่มกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 38 คน เนื่องจากเป็นชุมชนที่เข้าเกณฑ์กำหนดขอบเขตของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative economy) และจัดประเภทของประเภทของกิจกรรม โดยยึดหลักตามกรอบของ UNCTAD

กลุ่มที่ 2 การคัดเลือกกลุ่มผู้ที่สนใจโดยสุ่มจากร้านค้าจำหน่ายสินค้าของฝาก ของที่ระลึก จำนวน 208 คน

### 3.3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

#### 3.3.2.1 ลักษณะของเครื่องมือ

การประเมินความพึงพอใจของผู้ที่สนใจ ที่มีต่อผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัย โดยเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ซึ่งแบ่งแบบสอบถามออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 แบบสอบถามความพึงใจ ด้านการออกแบบที่สัมพันธ์กับหน้าที่ใช้สอย การออกแบบที่มีคุณค่าทางความงาม และ คุณสมบัติของวัสดุและเศรษฐกิจ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

#### 3.3.2.2 การสร้างเครื่องมือ

ในการสร้างเครื่องมือในการวิจัย ผู้วิจัยมีลำดับขั้นตอนการสร้างเครื่องมือเพื่อใช้การเก็บข้อมูล ดังนี้

- 1 ศึกษาทฤษฎี เอกสาร บทความวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2 ศึกษารูปแบบการสร้างแบบสอบถาม
- 3 สร้างแบบสอบถาม
- 4 นำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จแล้วเสนอต่ออาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์

เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

5 นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบโดยอาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ และปรับปรุงแก้ไขแล้ว นำเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อทำการวิเคราะห์หาดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถาม แบบ IOC (Index of item objective congruence) เพื่อปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม และนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลต่อไป

### 3.3.2.3 ผู้ทรงคุณวุฒิ

1 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพฑูรย์ ทองทรัพย์ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการออกแบบ คณะเทคโนโลยีการเกษตรและเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

2 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภูษิต คำขมภู อาจารย์ประจำสาขาวิชาการออกแบบ คณะเทคโนโลยีการเกษตรและเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

3 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ธเนศ ภิรมย์การ อาจารย์ประจำ คณะครุศาสตร์ อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

4. ดร.นิรัช สุดสังข์ รองหัวหน้าภาควิชาศิลปะและการออกแบบ ฝ่ายวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

5. ดร.ทรงวุฒิ เอกภูมิจวงศา อาจารย์ประจำ คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

### 3.3.3 การเก็บข้อมูล

ขอหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูล จากงานบัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์ อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง เพื่อขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม ของ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ และผู้ที่สนใจผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

### 3.3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของผู้ที่สนใจที่มีต่อผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ โดยหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) ของระดับความพึงพอใจของผู้ที่สนใจที่มีผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ เป็นรายด้าน และภาพรวมทุกด้าน โดยแบ่งเกณฑ์ ดังนี้ (ธีรยุทธ พึ่งเที่ยร.2543)

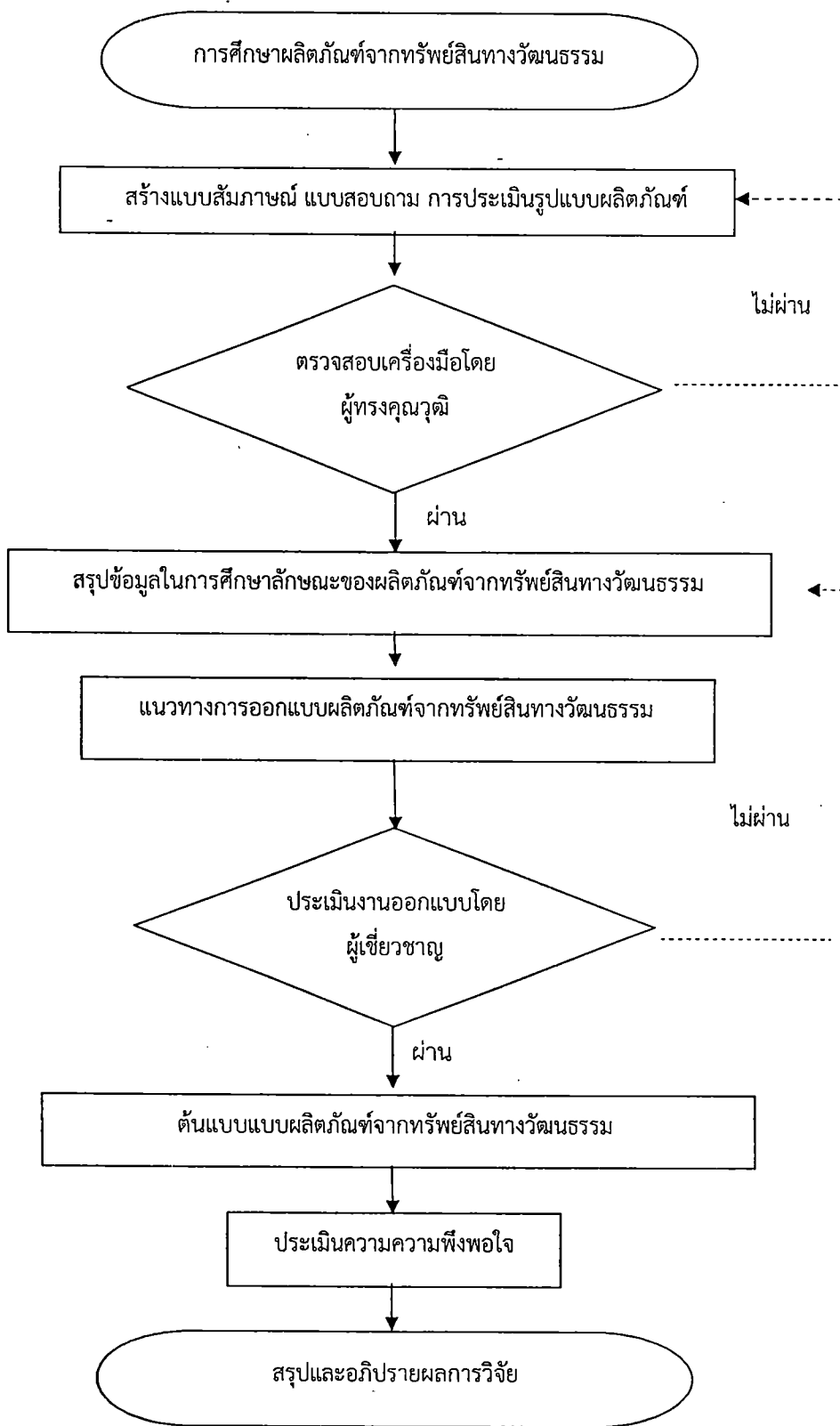
4.51-5.00 หมายถึง มีความพึงพอใจมากที่สุด

3.51-4.50 หมายถึง มีความพึงพอใจมาก

2.51-3.50 หมายถึง มีความพึงพอใจปานกลาง

1.51-2.50 หมายถึง มีความพึงพอใจน้อย

1.00-1.50 หมายถึง มีความพึงพอใจน้อยที่สุด



ภาพที่ 3.1 แผนภาพแสดงขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

## บทที่ 4

### ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการสอบถามความต้องการผลิตภัณฑ์ กระประเมินผลิตภัณฑ์ ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ และความพึงพอใจของผู้ที่สนใจที่มีต่อผลิตภัณฑ์หลังได้รับการพัฒนาจากข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ มาวิเคราะห์แล้วนำเสนอในรูปแบบของตารางและเรียบเรียงโดยแบ่งเป็น 3 ตอน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

- 4.1 การศึกษาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรมบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์
- 4.2 ออกแบบผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์
- 4.3 การประเมินความพึงพอใจของผู้ที่สนใจ ผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

#### 4.1 การศึกษาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรมบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

การทำเครื่องจักสานเห็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่ทำกันทั่วไปในท้องถิ่นชนบทบ้านดงชะพลู อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ เป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงทางด้านการทำเครื่องจักสานมานาน เครื่องจักสานที่นิยมทำกันได้แก่ ตะกร้า กระจาด กระบุง กระดิ่ง ตะแกรง ตลอดจนเสื่อลำแพน โดยชาวบ้านได้รับความรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องจักสานมาจากบรรพบุรุษของตน นอกจากทำใช้ในครอบครัวแล้ว ยังสามารถนำไปขายเป็นรายได้อีกด้วย งานทำเครื่องจักสานเป็นงานฝีมือของชาวบ้าน และเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สามารถผลิตเครื่องใช้ได้เอง จากวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น



ภาพที่ 4.1 เครื่องจักสานที่ทำโดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู  
ที่มา : นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ และคณะ



ภาพที่ 4.2 ตู้เก็บเครื่องจักสานก่อนการจำหน่าย

ที่มา : นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ และคณะ



ภาพที่ 4.3 สถานที่การทำเครื่องจักสานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู  
ที่มา : นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ และคณะ

นอกจากการทำเครื่องจักสานที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชน ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เพื่อใช้ในครอบครัว และเพื่อเป็นอาชีพเสริมแล้ว ทางกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู ยังได้ศึกษาวิธีการป้องกันมอด โดยวิธีการนำไม้ไผ่ไปแช่ในน้ำ เพื่อทำลายสารในเนื้อไม้ที่มีอาหารของแมลงต่าง ๆ ให้หมดไป การแช่ต้องแช่ให้มิดลำไม้ไผ่ เป็นน้ำไหลซึ่งมีระยะเวลาแช่น้ำสำหรับไม้สดประมาณ 3 วัน ถึง 3 เดือน แต่ถ้าเป็นไม้ไผ่แห้งต้องเพิ่มอีกประมาณ 15 วันก่อนนำขึ้นมาทำเป็นเครื่องจักสานต่อไป



ภาพที่ 4.3 ผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการส่งเสริมการพัฒนาความรู้จากศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 3  
ที่มา : นายจิรทัศน์ ดาวสมบุรณ์ และคณะ

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู ได้รับการส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 3 จังหวัดพิษณุโลก โดยที่ได้แนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานเป็นคอมไฟ และได้ใช้การย้อมสีไม้ไผ่ เพื่อให้ได้สีที่หลากหลายมากขึ้น



ภาพที่ 4.4 ลายสานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู

ที่มา : นายจิรทัศน์ ดาวสมบุรณ์ และคณะ

ลายสานที่พบในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู ได้แก่ 1) ลายดอกพิกุล เป็นลายที่ละเอียด และเป็นลายที่ได้นำมาใช้ในการทำเป็นผลิตภัณฑ์มากที่สุด 2) ลายขัด เป็นลายพื้นฐานในการทำเครื่องจักสาน เป็นลายที่ทำงานง่าย 3) ลายเฉลว เป็นลายที่พัฒนามาจากลายขัด

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานบ้านดงชะพลู หมู่ที่ 6 ตำบลบางมะฝ่อ อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ เป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นโดยการรวมกลุ่มของกลุ่มแม่บ้านที่มีฝีมือจักสานเมื่อว่างจากงานด้านเกษตรกรรม(อาชีพหลัก) กลุ่มแม่บ้านจะจักสานผลิตภัณฑ์ต่างๆ จากไม้ไผ่ เช่น เสื่อรำแพน , ตะกร้า , กระจาด เป็นต้น ซึ่งเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจากบรรพบุรุษ สำหรับไว้ใช้ในครัวเรือนและประชากรในหมู่บ้าน ได้ยึดเป็นอาชีพเสริมเรื่อยมา จนมาเมื่อปี พ.ศ.2548 นางอัมพรรัตนวรสุทธิ ได้นำผลิตภัณฑ์จักสานลงทะเบียนผู้ผลิตสินค้า OTOP เมื่อปี พ.ศ.2551 และได้จดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านบ้านดงชะพลู เมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2552 โดยการรวมตัวของ กลุ่มแม่บ้านที่มีฝีมือจักสาน

ไม้เป็นที่ยอมรับของสังคม วัฒนธรรม และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สินค้าจากไม้ใช้ประโยชน์ได้ดีแฝงด้วยคุณค่าทางศิลปะ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานบ้านดงชะพลู ได้นำไม้ไผ่ที่มีเป็นจำนวนมากในชุมชนมาทำเป็นเครื่องจักสาน เป็นภาชนะเพื่อใช้ประโยชน์ และนำออกจำหน่ายในลักษณะการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มจักสาน ซึ่งช่วยสร้างรายได้เสริมได้เป็นอย่างดี ชุมชนจะมีการปลูกไม้ทดแทนไม้ไผ่ที่นำมาจักสานอย่างต่อเนื่อง

## 4.2 ออกแบบผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

### 4.2.1 การศึกษาความสนใจพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม

เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

ตารางที่ 4.1 สรุปผลจากการสอบถามความคิดเห็นทั่วไปเกี่ยวกับเครื่องจักสาน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ (n = 100)

ข้อที่	รายการ	จำนวน(คน)	ร้อยละ
ตอนที่ 1. แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นทั่วไปเกี่ยวกับเครื่องจักสาน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์			
1.	เพศ		
	ชาย	46	46
	หญิง	54	54

## ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ข้อที่	รายการ	จำนวน(คน)	ร้อยละ
2.	อายุ		
	ต่ำกว่า 20 ปี	2	2
	20 - 30 ปี	50	50
	31 - 40 ปี	26	26
	41 - 50 ปี	2	2
	51 - 60 ปี	2	2
	61 ปีขึ้นไป	0	0
3.	ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการนำไม้ไผ่มาประดิษฐ์เป็นหัตถกรรม อย่างไร		
	สร้างมูลค่าให้กับวัสดุท้องถิ่น	62	62
	สร้างอาชีพในการทำเครื่องจักสาน	10	10
	อนุรักษ์ทรัพย์สินทางวัฒนธรรม	10	10
	ช่วยลดปริมาณการใช้พลาสติก	16	16
	อื่นๆ โปรดระบุ.....	2	2
4.	ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ประเภทใดที่ท่านพบมากที่สุดในท้องตลาด		
	ผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์ เช่น เก้าอี้ ชั้นวางของ เป็นต้น	30	30
	ผลิตภัณฑ์ของตกแต่งบ้าน เช่น โคมไฟ แจกัน เป็นต้น	46	46
	ผลิตภัณฑ์ของใช้ เช่น กระเป๋า หมวก ถาดใส่ของ ตะกร้า เป็นต้น	14	14
	ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก เช่น พวงกุญแจ เป็นต้น	4	4
	อื่นๆ โปรดระบุ.....	4	4
5.	ท่านมีแนวทางในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ อย่างไร		
	รูปแบบที่สวยงาม	14	14
	ประโยชน์ใช้สอย	44	44
	ความพึงพอใจ	30	30
	ความประณีต	6	6
	ราคา	2	2
	อื่นๆ โปรดระบุ.....	4	4

## ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

6.	ท่านสนใจเครื่องจักรกลานที่นำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ลักษณะใดมากที่สุด		
	ของตกแต่งบ้าน เช่น โคมไฟ	50	50
	ของใช้ เช่น กระจาเป่า ถาดใส่ของ	22	22
	ของที่ระลึก	2	2
	เฟอร์นิเจอร์ เช่น ชั้นวางของ	20	20
	อื่นๆ โปรดระบุ.....	6	6
7.	ในชีวิตประจำวันได้ใช้ผลิตภัณฑ์เครื่องจักรกลานหรือไม่		
	ใช่	51	51
	ไม่ใช่	49	49

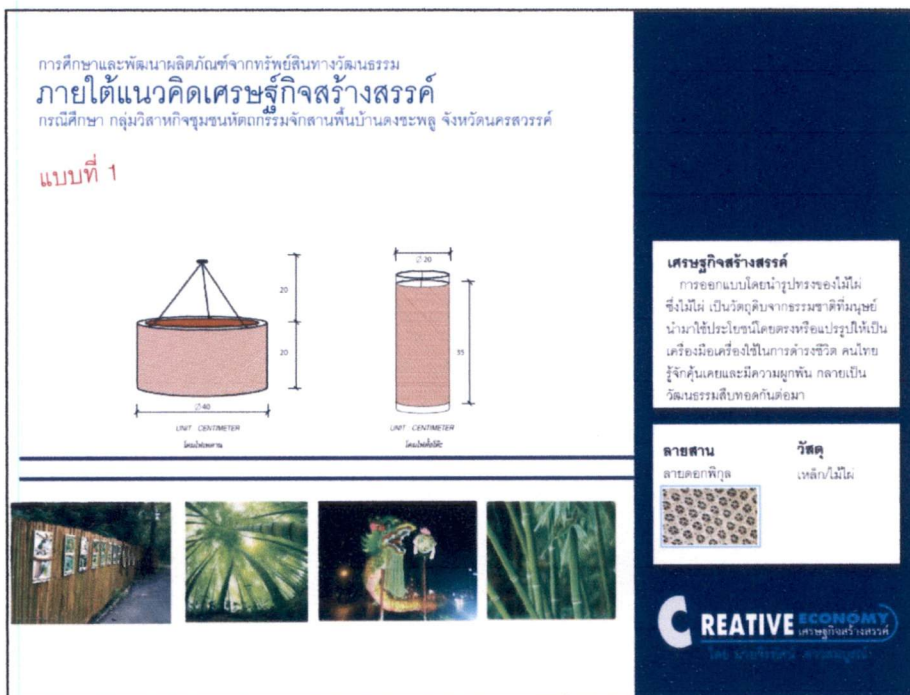
จากตารางที่ 4.1 แสดงถึงความสนใจผลิตภัณฑ์ พบว่า มีความสนใจด้านการนำมาเป็นพัฒนาผลิตภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ประเภท โคมไฟมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50 และมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการนำไม้ไผ่มาพัฒนาเพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับวัสดุในท้องถิ่นร้อยละ 62 และมีเหตุผลในการเลือกซื้อเครื่องจักรกลานที่ประโยชน์ใช้สอย ร้อยละ 44

## ตารางที่ 4.2 ตารางสรุปผลจากการสอบถามความสนใจพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม

ข้อที่	รายการ	จำนวน(คน)	ร้อยละ
ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักรกลาน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์			
1.	ท่านมีความสนใจรูปแบบพัฒนาเครื่องจักรกลาน เป็นผลิตภัณฑ์ประเภทใด		
	ผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์ (ข้ามไปทำข้อ 1.1)	20	20
	ผลิตภัณฑ์ของตกแต่งบ้าน(ข้ามไปทำข้อ 1.2)	50	50
	ผลิตภัณฑ์ของใช้ (ข้ามไปทำข้อ 1.3)	22	22
	ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก (ข้ามไปทำข้อ 1.4)	6	6
	อื่นๆ.....	2	2
1.1	รูปแบบผลิตภัณฑ์ประเภท ผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์ ได้แก่		
	เก้าอี้	7	7
	ชั้นวางของ	5	5
	ชุดตกแต่งห้อง	2	2
	โซฟา	3	3

## ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ข้อที่	รายการ	จำนวน(คน)	ร้อยละ
	ตู้	3	3
	อื่นๆโปรดระบุ.....	0	0
1.2	รูปแบบผลิตภัณฑ์ประเภท ผลิตภัณฑ์ของตกแต่งบ้านได้แก่		
	โคมไฟ	31	31
	แจกัน	12	12
	กรอบรูป	2	2
	ฉากกั้นห้อง	3	3
	Wall Hanging	2	2
	อื่นๆโปรดระบุ.....		
1.3	รูปแบบผลิตภัณฑ์ประเภท ผลิตภัณฑ์ของใช้ ได้แก่		
	กระเป๋า	10	10
	หมวก	4	4
	ตะกร้า	8	8
	อื่นๆโปรดระบุ. ....	0	0
1.4	รูปแบบผลิตภัณฑ์ประเภท ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก ได้แก่		
	พวงกุญแจ	4	4
	ของชำร่วยตามงานพิธีต่างๆ	1	1
	คลิปหนีบกระดาษ	1	1
	อื่นๆโปรดระบุ.....	0	0



ภาพที่ 4.5 แสดงแนวคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ รูปแบบที่ 1

ที่มา : นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์

แนวคิดในการออกแบบ รูปแบบที่ 1 การออกแบบโดยนำรูปทรงของไม้ไผ่ ซึ่งไม้ไผ่ เป็นวัสดุจากธรรมชาติที่มนุษย์ นำมาใช้ประโยชน์โดยตรงหรือแปรรูปให้เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิต คนไทยรู้จักคุ้นเคยและมีความผูกพัน กลายเป็นวัฒนธรรมสืบทอดกันต่อมา

ตารางที่ 4.3 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และข้อมูลด้านการประเมินผลิตภัณฑ์ รูปแบบที่ 1 ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

รายการ	ผลิตภัณฑ์รูปแบบที่ 1		
	N=5		ระดับ ความเหมาะสม
	$\bar{X}$	S.D.	
<b>1 จุดประสงค์</b>			
1.1 โคมไฟให้แสงสว่างดี	4.40	0.89	มาก
1.2 โคมไฟให้ความงามทางด้านแสงเงาได้ดี	4.40	0.89	มาก
1.3 โคมไฟมีประโยชน์ใช้สอยได้ดี	4.20	0.45	มาก
1.4 โคมไฟมีขนาดเหมาะสม	3.80	0.84	มาก
1.5 สามารถผลิตได้จริง	4.40	0.55	มาก

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

รายการ	ผลิตภัณฑ์รูปแบบที่ 1		
	N=5		ระดับ
	$\bar{X}$	S.D.	ความเหมาะสม
1.6 มีความแข็งแรงทนทาน	4.00	0.71	มาก
รวม	4.20	0.72	มาก
<b>2 โครงสร้าง</b>			
2.1 โครงสร้างมีความแข็งแรง	4.40	0.55	มาก
2.2 โครงสร้างมีความสวยงาม	4.60	0.55	มากที่สุด
2.3 โครงสร้างมีความปลอดภัย	4.80	0.45	มากที่สุด
รวม	4.60	0.51	มากที่สุด
<b>3 รูปแบบผลิตภัณฑ์</b>			
3.1 ผลิตภัณฑ์มีรูปแบบเหมาะสมกับการใช้งาน	4.40	0.55	มาก
3.2 รูปแบบผลิตภัณฑ์มีลักษณะเฉพาะของหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์	3.80	0.45	มาก
3.3 รูปแบบผลิตภัณฑ์มีความแปลกใหม่	3.80	0.84	มาก
3.4 มีประโยชน์ใช้สอยที่เหมาะสม	3.80	0.45	มาก
3.5 ใช้สวดลายได้เหมาะสม	4.40	0.89	มาก
3.6 ใช้สีได้เหมาะสม	4.20	0.45	มาก
รวม	4.07	0.60	มาก
รวม 3 ด้าน	4.27	0.62	มาก

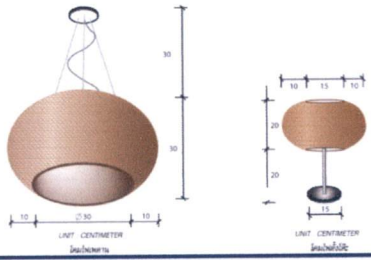
**4. เหตุผลและข้อโต้แย้ง**

- รูปแบบไม่ค่อยแตกต่าง สะท้อนให้เห็นถึงความไม่ติดตามความเคลื่อนไหวของผลิตภัณฑ์ในท้องตลาด
- รูปแบบยังเป็นแบบทั่วไปในท้องตลาด ไม่จูงใจลูกค้าในยุคปัจจุบัน ที่มีการแข่งขันอย่างรุนแรง
- ควรเพิ่มแสงสว่างให้มากขึ้น
- โครงสร้างมีลักษณะเบา ต้องเพิ่มความปลอดภัยให้มาก

จากตารางที่ 4.3 พบว่า ผลิตภัณฑ์ รูปแบบที่ 1 มีค่าเฉลี่ย 4.27 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.62 มีระดับความเหมาะสมมาก และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านจุดประสงค์ มีค่าเฉลี่ย 4.00 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.71 ด้านโครงสร้าง มีค่าเฉลี่ย 4.60 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.51 ด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์ มีค่าเฉลี่ย 4.07 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.62

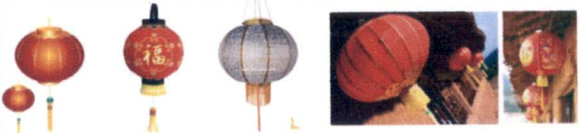
การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม  
ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์  
กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

**แบบที่ 2**



**เศรษฐกิจสร้างสรรค์**  
การออกแบบโดยนำรูปแบบของโคมไฟจีน  
ซึ่งชุมชนนครสวรรค์เป็นชุมชนคนไทย  
เชื้อสายจีน

**ลายสาน**      **วัสดุ**  
ลายขัด      ไม้ไผ่



**CREATIVE ECONOMY**  
เศรษฐกิจสร้างสรรค์

ภาพที่ 4.6 แสดงแนวคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ รูปแบบที่ 2

ที่มา : นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์

แนวคิดในการออกแบบ รูปแบบที่ 2 การออกแบบโดยนำรูปแบบของโคมไฟจีนซึ่งชุมชนนครสวรรค์เป็นชุมชนคนไทยเชื้อสายจีน

ตารางที่ 4.4 และข้อมูลด้านการประเมินผลิตภัณฑ์ รูปแบบที่ 2 ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

รายการ	ผลิตภัณฑ์รูปแบบที่ 2		
	N=5		ระดับ ความเหมาะสม
	$\bar{X}$	S.D.	
<b>1 จุดประสงค์</b>			
1.1 โคมไฟให้แสงสว่างดี	3.60	0.55	มาก
1.2 โคมไฟให้ความงามทางด้านแสงเงาได้ดี	4.20	0.45	มาก
1.3 โคมไฟมีประโยชน์ใช้สอยได้ดี	3.20	0.45	ปานกลาง
1.4 โคมไฟมีขนาดเหมาะสม	3.60	0.55	มาก
1.5 สามารถผลิตได้จริง	4.00	0.71	มาก
1.6 มีความแข็งแรงทนทาน	3.80	0.45	มาก
<b>รวม</b>	<b>3.73</b>	<b>0.52</b>	<b>มาก</b>

ตารางที่ 4.4 (ต่อ)

รายการ	ผลิตภัณฑ์รูปแบบที่ 2		
	N=5		ระดับ ความเหมาะสม
	$\bar{X}$	S.D.	
2 โครงสร้าง			
2.1 โครงสร้างมีความแข็งแรง	3.40	0.55	ปานกลาง
2.2 โครงสร้างมีความสวยงาม	3.80	0.84	มาก
2.3 โครงสร้างมีความปลอดภัย	3.40	0.55	ปานกลาง
รวม	3.53	0.64	มาก
3 รูปแบบผลิตภัณฑ์			
3.1 ผลิตภัณฑ์มีรูปแบบเหมาะสมกับการใช้งาน	3.80	0.45	มาก
3.2 รูปแบบผลิตภัณฑ์มีลักษณะเฉพาะของหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์	3.60	0.89	มาก
3.3 รูปแบบผลิตภัณฑ์มีความแปลกใหม่	4.20	0.45	มาก
3.4 มีประโยชน์ใช้สอยที่เหมาะสม	3.60	0.55	มาก
3.5 ใช้วัสดุได้เหมาะสม	4.00	0.71	มาก
3.6 ใช้สีได้เหมาะสม	4.20	0.45	มาก
รวม	3.90	0.58	มาก
รวม 3 ด้าน	3.73	0.58	มาก

## 4. เหตุผลและข้อโต้แย้ง

- รูปแบบควรปรับให้เป็นครึ่งวงกลม หรือรูปพระจันทร์เสี้ยว
- ควรปรับขนาดให้หลากหลาย เช่น เล็ก กลาง ใหญ่
- ควรปรับให้มีลวดลายของโคมไฟเงิน

จากตารางที่ 4.4 พบว่า ผลิตภัณฑ์ รูปแบบที่ 1 มีค่าเฉลี่ย 3.73 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.58 มีระดับความเหมาะสมมาก และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านจุดประสงค์ มีค่าเฉลี่ย 3.73 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.52 ด้านโครงสร้าง มีค่าเฉลี่ย 3.53 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.64 ด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์ มีค่าเฉลี่ย 3.90 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.58



ภาพที่ 4.7 แสดงแนวคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ รูปแบบที่ 3

ที่มา : นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์

แนวคิดในการออกแบบ รูปแบบที่ 3 การออกแบบโดยใช้การคลี่คลายรูปทรงมาจากลายดอกพิกุล ซึ่งเป็นลายสานดั้งเดิมของบ้านดงชะพลู

ตารางที่ 4.5 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและข้อมูลด้านการประเมินผลิตภัณฑ์ รูปแบบที่ 3 ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

รายการ	ผลิตภัณฑ์รูปแบบที่ 3		
	N=5		ระดับ
	$\bar{X}$	S.D.	ความเหมาะสม
<b>1 จุดประสงค์</b>			
1.1 โคมไฟให้แสงสว่างดี	4.00	0.71	มาก
1.2 โคมไฟให้ความงามทางด้านแสงเงาได้ดี	3.80	0.84	มาก
1.3 โคมไฟมีประโยชน์ใช้สอยได้ดี	4.20	0.45	มาก
1.4 โคมไฟมีขนาดเหมาะสม	3.80	0.84	มาก
1.5 สามารถผลิตได้จริง	4.00	0.71	มาก
1.6 มีความแข็งแรงทนทาน	4.20	0.84	มาก
<b>รวม</b>	4.00	0.73	มาก

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

รายการ	ผลิตภัณฑ์รูปแบบที่ 3		
	N=5		ระดับ ความเหมาะสม
	$\bar{X}$	S.D.	
<b>2 โครงสร้าง</b>			
2.1 โครงสร้างมีความแข็งแรง	4.40	0.89	มาก
2.2 โครงสร้างมีความสวยงาม	3.80	0.84	มาก
2.3 โครงสร้างมีความปลอดภัย	4.20	0.45	มาก
<b>รวม</b>	4.13	0.73	มาก
<b>3 รูปแบบผลิตภัณฑ์</b>			
3.1 ผลิตภัณฑ์มีรูปแบบเหมาะสมกับการใช้งาน	4.20	0.84	มาก
3.2 รูปแบบผลิตภัณฑ์มีลักษณะเฉพาะของหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์	3.60	0.55	มาก
3.3 รูปแบบผลิตภัณฑ์มีความแปลกใหม่	3.40	0.55	ปานกลาง
3.4 มีประโยชน์ใช้สอยที่เหมาะสม	3.60	0.55	มาก
3.5 ใช้ลดรายได้เหมาะสม	4.20	0.84	มาก
3.6 ใช้สีได้เหมาะสม	3.80	0.45	มาก
<b>รวม</b>	3.80	0.63	มาก
<b>รวม 3 ด้าน</b>	3.97	0.69	มาก
<b>4. เหตุผลและข้อโต้แย้ง</b>			
- โครงสร้างแข็งแรง แต่มีรูปแบบที่เฉพาะ ดัดแปลงยาก			
- รูปแบบยังไม่สื่อถึงตัวตนทางวัฒนธรรมและความแปลกใหม่ อีกทั้งยังขาดเรื่องราวของผลิตภัณฑ์			
- ควรกำหนดกลุ่มเป้าหมายก่อนการออกแบบ			

จากตารางที่ 4.5 พบว่า ผลิตภัณฑ์ รูปแบบที่ 3 มีค่าเฉลี่ย 3.97 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.69 มีระดับความเหมาะสมมาก และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านจุดประสงค์ มีค่าเฉลี่ย 4.00 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.73 ด้านโครงสร้าง มีค่าเฉลี่ย 4.13 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.73 ด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์ มีค่าเฉลี่ย 3.80 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.63



ภาพที่ 4.8 แสดงต้นแบบผลิตภัณฑ์โคมไฟ

ที่มา : นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์

จากขั้นตอนการคัดเลือกแบบผลิตภัณฑ์ ได้รูปแบบที่ 1 มีค่าเฉลี่ย 4.27 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.62 นำมาผลิตเป็นต้นแบบผลิตภัณฑ์ ตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ คือ ควรมีช่องให้แสงผ่านออกมาได้ ทำให้เกิดมิติของแสงมากขึ้น และได้ปรับปรุงให้มีการกรองแสงด้วยผ้า เพื่อลดความจ้าของแสง ด้านขนาดโครงสร้างสามารถผลิตได้ขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ และสามารถปรับเปลี่ยนลายได้ตามความต้องการ

#### 4.3 การประเมินความพึงพอใจของผู้ที่สนใจ ผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้ที่สนใจ ผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ สรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 4.6 แสดงข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ที่	รายการ	จำนวน	ร้อยละ
<b>1. เพศ</b>			
	ชาย	111	45.12
	หญิง	135	54.88
	<b>รวม</b>	<b>246</b>	<b>100.00</b>

ตารางที่ 4.6 (ต่อ)

ที่	รายการ	จำนวน	ร้อยละ
2.อายุ			
	ต่ำกว่า 20 ปี	32	13.01
	20-30 ปี	161	65.45
	31-40 ปี	43	17.48
	41-50	7	2.85
	51 ปีขึ้นไป	3	1.22
	รวม	246	100.00

จากตารางที่ 4.6 ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศ หญิง ร้อยละ 54.88 เพศชาย ร้อยละ 45.12 มีอายุ 20-30 ปี มากที่สุด ร้อยละ 65.45

ตารางที่ 4.7 แสดงค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความพึงพอใจในผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

ที่	รายชื่อ	n=246		ระดับ ความพึง พอใจ
		$\bar{X}$	S.D.	
1 การออกแบบที่สัมพันธ์กับหน้าที่ใช้สอย				
	1.1 ผลิตภัณฑ์มีประโยชน์ใช้สอยเหมาะสมตามหน้าที่	3.83	0.86	มาก
	1.2 ผลิตภัณฑ์สามารถใช้งานได้อย่างคุ้มค่า	3.94	0.68	มาก
	1.3 ขนาดเหมาะสมกับการใช้งาน	4.03	0.68	มาก
	1.4 ความสะดวกในการใช้งาน	3.86	0.69	มาก
	1.5 ความแข็งแรงทนทาน	3.94	0.61	มาก
	รวม	3.92	0.69	มาก
2 การออกแบบที่มีคุณค่าทางความงาม				
	2.1 ผลิตภัณฑ์มีโครงสร้างสวยงาม	3.90	0.68	มาก
	2.2 ผลิตภัณฑ์มีรูปทรงสวยงาม	3.89	0.76	มาก
	2.3 ผลิตภัณฑ์มีลวดลายสวยงาม	3.81	0.75	มาก
	2.4 ผลิตภัณฑ์มีความแปลกใหม่	3.68	0.71	มาก
	2.5 ผลิตภัณฑ์มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว	3.68	0.73	มาก
	2.6 ผลิตภัณฑ์ใช้สีที่เหมาะสม	3.65	0.74	มาก

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

ที่	รายชื่อ	n=246		ระดับ ความพึง พอใจ
		$\bar{X}$	S.D.	
	รวม	3.79	0.72	มาก
<b>3 คุณสมบัติของวัสดุและเศรษฐกิจ</b>				
3.1	วัสดุที่ใช้มีคุณภาพดี	3.74	0.68	มาก
3.2	ผลิตภัณฑ์ใช้วัสดุในท้องถิ่นได้อย่างคุ้มค่า	3.80	0.75	มาก
3.3	ผลิตภัณฑ์มีคุณค่าน่าสะสม	3.65	0.60	มาก
3.4	การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า	3.52	0.67	มาก
3.5	ผลิตภัณฑ์มีความคงทน	3.53	0.72	มาก
	รวม	3.65	0.68	มาก
	รวม ทั้ง 3 ด้าน	3.79	0.70	มาก

จากตารางที่ 4.7 แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของผลของการประเมินความพึงพอใจของผู้ที่สนใจ ต่อผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ มีค่าเฉลี่ยรวมที่ระดับของรายการประเมินได้ว่ามีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ( $\bar{X}=3.79$ ) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.70 มีค่าเฉลี่ยรวมที่ระดับของรายการประเมินได้ว่ามีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการออกแบบที่สัมพันธ์กับหน้าที่ใช้สอย ด้านการออกแบบที่มีคุณค่าทางความงาม และ ด้านคุณสมบัติของวัสดุและเศรษฐกิจ สามารถอธิบายโดยแบ่งเป็นรายด้าน ดังต่อไปนี้

ด้านการออกแบบที่สัมพันธ์กับหน้าที่ใช้สอย มีค่าเฉลี่ยรวมที่ระดับของรายการประเมินได้ว่ามีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ( $\bar{X}=3.92$ ) และมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.69 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ขนาดเหมาะสมกับการใช้งาน มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ( $\bar{X}=4.03$ ) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.68 รองลงมาคือ ผลิตภัณฑ์สามารถใช้งานได้อย่างคุ้มค่า และ ความแข็งแรงทนทาน มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ( $\bar{X}=3.94$ )

ด้านการออกแบบที่มีคุณค่าทางความงาม มีค่าเฉลี่ยรวมที่ระดับของรายการประเมินได้ว่ามีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ( $\bar{X}=3.79$ ) และมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.72 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านผลิตภัณฑ์มีโครงสร้างสวยงาม มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ( $\bar{X}=3.90$ ) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.68 รองลงมาคือ ผลิตภัณฑ์มีรูปทรงสวยงาม มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ( $\bar{X}=3.89$ ) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.76

ด้านคุณสมบัติของวัสดุและเศรษฐกิจ มีค่าเฉลี่ยรวมที่ระดับของรายการประเมินได้ว่ามีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ( $\bar{X}=3.65$ ) และมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.68 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน

พบว่า ผลิตภัณฑ์ใช้วัสดุในท้องถิ่นได้อย่างคุ้มค่า มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ( $\bar{X}=3.80$ ) และมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.75 รองลงมาคือ วัสดุที่ใช้มีคุณภาพดี มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ( $\bar{X}=3.74$ ) และมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.68

## บทที่ 5

# สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูล และออกแบบผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ผู้วิจัยได้สรุปการวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัย ดังนี้

### 5.1 สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยออกเป็น 3 ตอน ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

#### 5.1.1 การศึกษาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรมบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

การทำเครื่องจักสานเห็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่ทำกันทั่วไปในท้องถิ่นชนบทบ้านดงชะพลู อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ เป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงทางด้านการทำเครื่องจักสานมานาน เครื่องจักสานที่นิยมทำกันได้แก่ ตะกร้า กระจาด กระจุง กระจั่ง ตะแกรง ตลอดจนเสื่อลำแพน โดยชาวบ้านได้รับความรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องจักสานมาจากบรรพบุรุษของตน นอกจากทำใช้ในครอบครัวแล้ว ยังสามารถนำไปขายเป็นรายได้อีกด้วย งานทำเครื่องจักสานเป็นงานฝีมือของชาวบ้านแท้ๆ เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่สามารถผลิตเครื่องใช้ได้เอง จากวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น นอกจากการทำเครื่องจักสานที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชน ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เพื่อใช้ในครอบครัว และเพื่อเป็นอาชีพเสริมแล้ว ทางกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู ยังได้ศึกษาวิธีการป้องกันมอด โดยวิธีการน้ำไม้ไผ่ไปแช่ในน้ำ ก่อนนำขึ้นมาทำเป็นเครื่องจักสานต่อไป

ลายสานที่พบในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู ได้แก่ 1) ลายดอกพิกุล เป็นลายที่ละเอียด และเป็นลายที่ได้นำมาใช้ในการทำเป็นผลิตภัณฑ์มากที่สุด 2) ลายขัด เป็นลายพื้นฐานในการทำเครื่องจักสาน เป็นลายที่ท่าง่าย 3) ลายเฉลว เป็นลายที่พัฒนามาจากลายขัด

#### 5.1.2 ออกแบบผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

5.1.2.1 การศึกษาความสนใจพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

ความสนใจผลิตภัณฑ์ พบว่า มีความสนใจด้านการนำมาเป็นพัฒนาผลิตภัณฑ์ผลิตภัณฑ์ประเภท โคมไฟมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 50 และมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการนำไม้ไผ่มาพัฒนาเพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับวัสดุในท้องถิ่น ร้อยละ 60 และมีเหตุผลในการเลือกซื้อเครื่องจักสานที่ประโยชน์ใช้สอย ร้อยละ 44

5.1.2.2 การศึกษาความสนใจพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

แนวคิดในการออกแบบรูปแบบที่ 1 การออกแบบโดยนำรูปทรงของไม้ไผ่ ซึ่งไม้ไผ่เป็นวัตถุดิบจากธรรมชาติที่มนุษย์ นำมาใช้ประโยชน์โดยตรงหรือแปรรูปให้เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีวิต คนไทยรู้จักคุ้นเคยและมีความผูกพัน กลายเป็นวัฒนธรรมสืบทอดกันต่อมา

แนวคิดในการออกแบบรูปแบบที่ 2 แนวคิดในการออกแบบ รูปแบบที่ 2 การออกแบบโดยนำรูปแบบของโคมไฟเงินซึ่งชุมชนนครสวรรค์เป็นชุมชนคนไทยเชื้อสายจีน

แนวคิดในการออกแบบรูปแบบที่ 3 การออกแบบโดยใช้การคลี่ลายรูปทรงมาจากลายดอกพิกุล ซึ่งเป็นลายสานดั้งเดิมของบ้านดงชะพลู

สรุปผลจากการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ โดยแบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ ด้านจุดประสงค์ ด้านโครงสร้าง ด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์ ด้านเหตุผลและข้อโต้แย้ง คือรูปแบบที่ 1 มีความเหมาะสมมาก มีค่าเฉลี่ย 4.27 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.62

5.1.3 การประเมินความพึงพอใจของผู้ที่สนใจ ผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้ที่สนใจ ผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ มีเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของผลของการประเมินความพึงพอใจของผู้ที่สนใจ ต่อผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ มีค่าเฉลี่ยรวมทั้งระดับของรายการประเมินได้ว่ามีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ( $\bar{X}=3.79$ ) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.70 มีค่าเฉลี่ยรวมทั้งระดับของรายการประเมินได้ว่ามีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการออกแบบที่สัมพันธ์กับหน้าที่ใช้สอย ด้านการออกแบบที่มีคุณค่าทางความงาม และ ด้านคุณสมบัติของวัสดุและเศรษฐกิจ สามารถอธิบายโดยแบ่งเป็นรายด้าน ดังต่อไปนี้

ด้านการออกแบบที่สัมพันธ์กับหน้าที่ใช้สอย มีค่าเฉลี่ยรวมทั้งระดับของรายการประเมินได้ว่ามีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ( $\bar{X}=3.92$ ) และมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.69 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ขนาดเหมาะสมกับการใช้งาน มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ( $\bar{X}=4.03$ ) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.68 รองลงมาคือ ผลิตภัณฑ์สามารถใช้งานได้อย่างคุ้มค่า และ ความแข็งแรงทนทาน มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ( $\bar{X}=3.94$ )

ด้านการออกแบบที่มีคุณค่าทางความงาม มีค่าเฉลี่ยรวมทั้งระดับของรายการประเมินได้ว่ามีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ( $\bar{X}=3.79$ ) และมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.72 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านผลิตภัณฑ์มีโครงสร้างสวยงาม มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ( $\bar{X}=3.90$ )

ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.68 รองลงมาคือ ผลิตภัณฑ์มีรูปทรงสวยงาม มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ( $\bar{X}=3.89$ ) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.76

ด้านคุณสมบัติของวัสดุและเศรษฐกิจ มีค่าเฉลี่ยรวมที่ระดับของรายการประเมินได้ว่ามีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ( $\bar{X}=3.65$ ) และมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.68 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ผลิตภัณฑ์ใช้วัสดุในท้องถิ่นได้อย่างคุ้มค่า มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ( $\bar{X}=3.80$ ) และมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.75 รองลงมาคือ วัสดุที่ใช้มีคุณภาพดี มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ( $\bar{X}=3.74$ ) และมีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.68

## 5.2 อภิปรายผล

การทำเครื่องจักสานเห็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่ทำกันทั่วไปในท้องถิ่นชนบทบ้านดงชะพลู อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ เป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงทางด้านการทำเครื่องจักสานมานาน เครื่องจักสานที่ทำกันได้แก่ ตะกร้า กระจาด กระจุง กระจดง ตะแกรง และเสื่อลำแพน โดยชาวบ้านได้รับความรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องจักสานมาจากบรรพบุรุษของตน นอกจากทำใช้ในครอบครัวแล้ว ยังสามารถนำไปขายเป็นรายได้ ซึ่งสอดคล้องกับกระทรวงวัฒนธรรม (2542) งานทำเครื่องจักสานเป็นงานฝีมือของชาวบ้านแท้ๆ เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน จากวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น นอกจากการทำเครื่องจักสานที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชน ที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ทางกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู ยังได้ศึกษาวิธีการป้องกันมอด โดยวิธีการนำไม้ไผ่ไปแช่ในน้ำ เพื่อให้ไม้ไม่มอดเหม็น ก่อนนำขึ้นมาทำเป็นเครื่องจักสานต่อไป ลายสานที่พบในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู ได้แก่ ลายดอกพิกุล ลายขีด และลายเฉลว

การประเมินความเหมาะสมของผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบและการผลิต แบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่ คือ ด้านจุดประสงค์ ด้านโครงสร้าง และด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์ ได้รูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ สามารถอภิปรายผลได้ว่า ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู 3 รูปแบบ ผู้เชี่ยวชาญได้ทำการประเมิน 3 ด้าน คือ ด้านจุดประสงค์ พบว่า การออกแบบให้ตรงตามจุดประสงค์ มีระดับความเหมาะสมมาก โดยประกอบไปด้วย การให้แสงสว่าง ให้แสงเงา รวมทั้งสามารถนำมาผลิตได้จริง ซึ่งสอดคล้องกับ วิรุณ ตั้งเจริญ(2536) ที่กล่าวไว้ว่าการออกแบบต้องสัมพันธ์กับคุณภาพผลิตภัณฑ์ และกระบวนการผลิต ด้านโครงสร้างต้องมีความปลอดภัย แข็งแรง ทนทานต่อการใช้งาน การออกแบบเช่นนี้ต้องออกแบบให้สัมพันธ์กับกลไกต่างๆ และผู้ออกแบบต้องมีความรู้เฉพาะด้านด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ วิรุณ ตั้งเจริญ (2536) ด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์ ต้องออกแบบให้สอดคล้องกับการใช้งานเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง การใช้ลวดลายที่มีคุณค่าในตัวเอง เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมา และนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน(มนตรี ยอดบางเตย) และผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนาสามารถนำไปจำหน่ายตลอดจนถ่ายทอดความรู้ให้กับคนในชุมชน ในทางการพัฒนา

รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเจษฎา พัฒนารานนท์ (2553)

ความพึงพอใจของผู้ที่สนใจในผลิตภัณฑ์ ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านการออกแบบที่สัมพันธ์กับหน้าที่ใช้สอย มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของวิรุญ ตั้งเจริญ (2536) ด้านการออกแบบที่มีคุณค่าทางความงาม มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก และด้านคุณสมบัติของวัสดุและเศรษฐกิจ มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับแนวคิดของมนตรี ยอดบางเตย (2538) การเลือกใช้วัสดุต้องมีคุณค่าในตัวเอง เหมาะสมกับการที่จะผลิตตลอดจนต้องคำนึงถึงภาวะเศรษฐกิจของสังคม

## 5.3 ข้อเสนอแนะ

### 5.3.1 ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

5.3.1.1 ควรมีการออกแบบให้สามารถพับเก็บได้ เพื่อประหยัดพื้นที่ในการจัดเก็บและขนส่ง

5.3.1.2 สามารถปรับเปลี่ยนลวดลายให้เป็นไปตามความต้องการของผู้บริโภค

5.3.1.3 สามารถปรับหริ่ลำแสง เพื่อความเหมาะสมของพื้นที่การใช้งาน

5.3.1.4 สามารถปรับเปลี่ยนชนิดของหลอดเพื่อให้ได้ แสง สีที่แตกต่างออกไป

5.3.2.5 สามารถผลิตได้ตามขนาดที่ผู้ซื้อต้องการ

### 5.3.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

5.3.2.1 ควรศึกษาการออกแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานอย่างยั่งยืน

5.3.2.2 ควรนำแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ไปบูรณาการนำไปใช้กับสินค้าและบริการประเภทอื่น

## บรรณานุกรม

- กระทรวงวัฒนธรรม. 2542. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา  
จังหวัดนครสวรรค์. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- โกสุม สายใจ. 2540. สีและการใช้สี. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.
- กรมป่าไม้. 2534. ความรู้สำหรับประชาชนเกี่ยวกับกฎหมายป่าไม้.
- เจษฎา พัฒรานันท์. 2553. การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นโดยใช้วิธีการ  
วิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา กลุ่มจักสานใบกระพ้อ ตำบลหุ้งโพธิ์  
อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์ศิลปศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย,  
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรจน์.
- จอห์น ฮาวกินส์. 2552. เศรษฐกิจสร้างสรรค์ : เขามั่งคั่งจากความคิดกันอย่างไร. แปลโดย  
คุณากร วาณิชวิรุฬห์. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ชูวิทย์ มิตรชอบ .2552. ทิศทางการพัฒนาคุณภาพและเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรไทย.  
วารสารเศรษฐกิจและสังคมปีที่ 46 (1) : 30-43.
- ธีรยุทธ พึ่งเทียร. 2543. สถิติเบื้องต้นและการวิจัย = Basic Statistics and Research.  
กรุงเทพฯ : สุตรไฟศาล.
- มนตรี ยอดบางเตย. 3538. ออกแบบผลิตภัณฑ์. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- มนต์ทิภา-นเรศร์ มหาคุณ. 2551. Creative สร้างสรรค์สร้างได้. กรุงเทพฯ : Dดี.
- มรกต กำแพงเพชร. 2553. ผู้ประกอบการไทยในยุคเศรษฐกิจสร้างสรรค์. FEU ACADEMIC  
REVIEW มหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทิร์น ปีที่ 3 (2). 52-56.
- โรเจอร์ วอน โอช. 2536. ชัดสั๊กปีาบ เพิ่มพลังความคิดสร้างสรรค์. แปลโดย พิทยา สิทธิอำนาจ.  
กรุงเทพฯ : ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. 2546. พจนานุกรม หัตถกรรม เครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน.  
กรุงเทพฯ : ด่านสุทธาการพิมพ์.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. 2536. การออกแบบ. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครการพิมพ์.
- ศักดิ์ชัย เกียรตินาคิน. 2540. วัฒนธรรมกับการพัฒนาชุมชน : บทบาทของการศึกษา  
มนุษยศาสตร์ที่มีการพัฒนา. วัฒนธรรมไทยปีที่ 35 (2) : 10-12.
- สถาพร ดีบุญมี ณ ชุมแพ. 2552. วัสดุพื้นถิ่นภาคกลางที่ใช้ในการผลิตครุภัณฑ์. กรุงเทพฯ :  
โอเดียนสโตร์.
- สมศักดิ์ ภู่วิภาดาพรรค. 2537. เทคนิคการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ :  
ไทยวัฒนาพานิช. แสงไฟเพื่อบรรยากาศของบ้านสวย.
- ninew .2554. แสงไฟเพื่อบรรยากาศของบ้านสวย[Online]  
Available:<http://livablehouse.com>.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก  
กลุ่มจักสานบ้านดงชะพลู  
อำเภอโกรกกระ จังหวัดนครสวรรค์



ภาพแสดง การปลูกไม้ไผ่ในพื้นที่ บ้านดงชะพลู

ภาพโดย นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ และคณะ ถ่ายเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2554



ภาพแสดง ประธานกลุ่มจักสาน บ้านดงชะพลู

ภาพโดย นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ และคณะ ถ่ายเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2554



ภาพแสดง ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน บ้านดงชะพลู  
ภาพโดย นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ และคณะ ถ่ายเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2554



ภาพแสดง ตู้เก็บเครื่องจักสาน  
ภาพโดย นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ และคณะ ถ่ายเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2554

ภาคผนวก ข  
หนังสือราชการ



ประกาศคณะกรรมการอุดมศึกษา  
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง  
เรื่อง ผลการพิจารณาหัวข้อและเค้าโครงวิทยานิพนธ์

คณะกรรมการอุดมศึกษา โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการพิจารณาหัวข้อและเค้าโครงวิทยานิพนธ์ ขอประกาศรายชื่อหัวข้อและเค้าโครงวิทยานิพนธ์ หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม ซึ่งได้รับอนุมัติเมื่อวันที่ 24 เมษายน 2554 ให้ดำเนินการดังนี้

นายจิรทัศน์ คาวสมบุญณ์ รหัสประจำตัว 51611275 ให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านคงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ (Study and Development Product from Cultural Property Under the Creative Economy. Case Study of Community Enterprise Crafts Basketry Folk Dongchapoo Nakhonsawan Province)” โดยมี ดร.จตุรงค์ เลาหะเพ็ญแสง เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และ รศ.อุดมศักดิ์ สาริบุตร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

ทั้งนี้ให้นักศึกษาค้นคว้าและเขียนวิทยานิพนธ์ โดยปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ให้เสร็จสิ้นภายในเวลาที่กำหนดในระเบียบของสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

ประกาศ ณ วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. 2554

(รองศาสตราจารย์ พิระวุฒิ สุวรรณจันทร์)

คณบดี

ที่ ศธ 0524.04/ 2781



คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม  
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า  
เจ้าคุณทหารลาดกระบัง  
ถนนฉลองกรุง เขตลาดกระบัง  
กรุงเทพฯ 10520

๒๖ กรกฎาคม 2554

เรื่อง ขออนุมัติครุฑาให้นักศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูล

เรียน นายวราวุฒิ รัตนวรสุทธิ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย 1. ประกาศผลการพิจารณาหัวข้อและเค้าโครงวิทยานิพนธ์ จำนวน 1 ฉบับ  
2. แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

ด้วย นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรสิ่งทอทางวัฒนธรรม ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านตงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์" โดยมี ดร.จตุรงค์ เลาหะเพ็ญแสง เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และรศ.อุดมศักดิ์ สาริบุตร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม และได้รับอนุมัติหัวข้อและเค้าโครงวิทยานิพนธ์แล้ว เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2554 คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม จึงขออนุมัติครุฑาให้ นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับท่านได้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตและขอขอบคุณในความอนุเคราะห์ของท่านมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์พีระวุฒิ สุวรรณจันทร์)  
คณบดี

ส่วนบริหารงานทั่วไป

โทร. 02-329-8000 ต่อ 3692

โทรสาร. 02- 329-8436

ติดต่อนักศึกษาโทร.087-146-0311

นายวราวุฒิ รัตนวรสุทธิ์

ที่ ๒๒๕/๒๕๕๔  
๒๖ กรกฎาคม ๒๕๕๔  
๒๖ กรกฎาคม ๒๕๕๔  
๒๖ กรกฎาคม ๒๕๕๔

ที่ ศธ 0524.04/ 2781



คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม  
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า  
เจ้าคุณทหารลาดกระบัง  
ถนนฉลองกรุง เขตลาดกระบัง  
กรุงเทพฯ 10520

๒๖ กรกฎาคม 2554

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้นักศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูล

เรียน นายทวี เอี่ยมสมร

สิ่งที่ส่งมาด้วย 1. ประกาศผลการพิจารณาหัวข้อและเค้าโครงวิทยานิพนธ์ จำนวน 1 ฉบับ  
2. แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

ด้วย นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรสิ่งทอพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์” โดยมี ดร.จตุรงค์ เลหาทะเพ็ญแสง เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และรศ.อุดมศักดิ์ สาริบุตร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม และได้รับอนุมัติหัวข้อและเค้าโครงวิทยานิพนธ์แล้ว เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2554 คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับท่านได้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตและขอขอบคุณในความอนุเคราะห์ของท่านมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์พีระวุฒิ สุวรรณจันทร์)

คณบดี

ส่วนบริหารงานทั่วไป  
โทร. 02-329-8000 ต่อ 3692  
โทรสาร. 02-329-8436  
ติดต่อนักศึกษาโทร.087-146-0311

ที่ ศธ 0524.04/ 2781



คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม  
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า  
เจ้าคุณทหารลาดกระบัง  
ถนนฉลองกรุง เขตลาดกระบัง  
กรุงเทพฯ 10520

๒๖ กรกฎาคม 2554

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นักศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูล

เรียน นายมณี คัชมาตย์

สิ่งที่ส่งมาด้วย 1. ประกาศผลการพิจารณาหัวข้อและเค้าโครงวิทยานิพนธ์ จำนวน 1 ฉบับ  
2. แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

ด้วย นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรสิ่งทอวัฒนธรรม ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดบรศรีวิชัย” โดยมี ดร.จตุรงค์ เลาหะเพ็ญแสง เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และรศ.อุดมศักดิ์ สาริบุตร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม และได้รับอนุมัติหัวข้อและเค้าโครงวิทยานิพนธ์แล้ว เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2554 คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับท่านได้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตและขอขอบคุณในความอนุเคราะห์ของท่านมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์พระวุฒิ สุวรรณจันทร์)

คนบตี

ส่วนบริหารงานทั่วไป

โทร. 02-329-8000 ต่อ 3692

โทรสาร. 02- 329-8436

ติดต่อนักศึกษาโทร.087-146-0311

ที่ ศธ 0524.04/ 2781



คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม  
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า  
เจ้าคุณทหารลาดกระบัง  
ถนนฉลองกรุง เขตลาดกระบัง  
กรุงเทพฯ 10520

๕๖ กรกฎาคม 2554

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้นักศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูล

เรียน นายสุรน บัววัฒน์

สิ่งที่ส่งมาด้วย 1. ประกาศผลการพิจารณาหัวข้อและเค้าโครงวิทยานิพนธ์ จำนวน 1 ฉบับ  
2. แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

ด้วย นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรสิ่งทอพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์” โดยมี ดร.จตุรงค์ เลาหะเพ็ญแสง เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และรศ.อุดมศักดิ์ สาริบุตร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม และได้รับอนุมัติหัวข้อและเค้าโครงวิทยานิพนธ์แล้ว เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2554 คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดอนุญาตให้ นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับท่านได้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตและขอขอบคุณในความอนุเคราะห์ของท่านมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์พีระวุฒิ สุวรรณจันทร์)

คณบดี

ส่วนบริหารงานทั่วไป

โทร. 02-329-8000 ต่อ 3692

โทรสาร. 02-329-8436

ติดต่อนักศึกษาโทร.087-146-0311



## บันทึกข้อความ

หน่วยงาน คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สจล. ส่วนบริหารงานทั่วไป โทร.3692  
ที่ ศธ 0524.04 / 2782 วันที่ ๖๔ กรกฎาคม 2554

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจแบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรียน ผศ.ธเนศ ภิรมย์การ

ด้วย นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรครุศาสตร์อุตสาหกรรม  
มหบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า  
เจ้าคุณทหารลาดกระบัง กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากร  
วัฒนธรรม ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้าน  
ดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์” โดยมี ดร.จตุรงค์ เลาหะเพ็ญแสง เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และ  
รศ.อุดมศักดิ์ สาริบุตร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม”คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม พิจารณาแล้ว  
เห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ  
ตรวจแบบสอบถามว่ามีเนื้อหาถูกต้องและเหมาะสมมากน้อยเพียงใด ซึ่งผลการตรวจของท่านจะช่วยให้  
การวิจัย ของนายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น พร้อมกันนี้ได้แนบบแบบสอบถาม

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาและหวังว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีและขอขอบคุณ  
เป็นอย่างยิ่งมา ณ โอกาสนี้ด้วย

(รองศาสตราจารย์พระวุฒิ สุวรรณจันทร์)

คณบดี



## บันทึกข้อความ

หน่วยงาน คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สจล. ส่วนบริหารงานทั่วไป โทร.3692

ที่ ศธ 0524.04 / 3540

วันที่ ๑ กันยายน 2554

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจแบบสอบถามเพื่อการวิจัย

เรียน ดร.ทรงวุฒิ เอกวุฒิวงศา

ด้วย นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง กำลังทำสารนิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรสิ่งทางวัฒนธรรม ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพูล จังหวัดนครสวรรค์” โดยมี ดร.จตุรงค์ เลาหะเพ็ญแสง เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และ รศ.อุดมศักดิ์ สาริบุตร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจแบบสอบถามดังที่แนบมาพร้อมนี้ว่ามีเนื้อหาถูกต้องและเหมาะสมมากน้อยเพียงใด ซึ่งผลการตรวจของท่านจะช่วยให้งานวิจัยของ นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น พร้อมกันนี้ได้แนบบแบบสอบถามเพื่อการวิจัย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาและหวังว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีและขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่งมา ณ โอกาสนี้ด้วย

(รองศาสตราจารย์พระวุฒิ สุวรรณจันทร์)

คณบดี

ที่ ศบ 0524.04/ 2777



คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม  
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า  
เจ้าคุณทหารลาดกระบัง  
ถนนฉลองกรุง เขตลาดกระบัง  
กรุงเทพฯ 10520

๒๖ กรกฎาคม 2554

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจแบบสอบถาม

เรียน ผศ.ดร.ไพฑูรย์ ทองทรัพย์

ด้วย นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรครุศาสตร์อุตสาหกรรม  
มหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า  
เจ้าคุณทหารลาดกระบัง กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากร  
วัฒนธรรม ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้าน  
ดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์” โดยมี ดร.จตุรงค์ เลหาพะเพ็ญแสง เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และ  
รศ.อุดมศักดิ์ สาริบุตร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม”

คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับเรื่อง  
ดังกล่าวเป็นอย่างดี จึงขอเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจแบบสอบถามว่ามีเนื้อหาถูกต้องและเหมาะสม  
มากน้อยเพียงใด ซึ่งผลการตรวจของท่านจะช่วยให้การวิจัย ของนายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ มีความสมบูรณ์  
ยิ่งขึ้น พร้อมกันนี้ได้แนบบแบบสอบถาม

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาและหวังว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีและขอขอบคุณ  
เป็นอย่างยิ่งมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ไพฑูรย์ สุวรรณจันทร์)

คณบดี

ส่วนบริหารงานทั่วไป

โทร.02-329-8000 ต่อ 3692

โทรสาร. 02-329-4836

ติดต่อนักศึกษา โทร.087-146-0311

ฉันคือเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจแบบสอบถาม

ไพฑูรย์ ทองทรัพย์

(ผศ.ดร.ไพฑูรย์ ทองทรัพย์)





ที่ ศธ 0524.04/ 0855

คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม  
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า  
เจ้าคุณทหารลาดกระบัง  
ถนนฉลองกรุง เขตลาดกระบัง  
กรุงเทพฯ 10520

๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ

เรียน คุณวราภรณ์ สุทธิพันธ์

ด้วย นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรครุศาสตร์อุตสาหกรรม  
มหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า  
เจ้าคุณทหารลาดกระบัง กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากร  
วัฒนธรรม ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้าน  
ดงชะพูล จังหวัดนครสวรรค์” โดยมี ดร.จตุรงค์ เลาหะเพ็ญแสง เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และ  
รศ.อุดมศักดิ์ สาริบุตร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในเรื่อง  
ดังกล่าวเป็นอย่างดี จึงขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ ของ นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาและหวังว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีและ  
ขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่งมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์วิสุทธิ์ สุนทรกนกพงศ์)  
รองคณบดี กำกับดูแลงานด้านวิชาการและบัณฑิตศึกษา  
ปฏิบัติกรแทนคณบดี

ส่วนสนับสนุนวิชาการ

โทร. 02-329-8000 ต่อ 3692

โทรสาร. 02- 329-8436

ติดต่อนักศึกษาโทร.087-146-0311



ที่ ศธ 0524.04/ 2780

คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม  
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า  
เจ้าคุณทหารลาดกระบัง  
ถนนฉลองกรุง เขตลาดกระบัง  
กรุงเทพฯ 10520

๒๖ กรกฎาคม 2554

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านการผลิต

เรียน นางอัมพร รัตนวรสุทธิ

ด้วย นายจิรทัศน์ ดาวสมบุญณ์ นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรครุศาสตร์อุตสาหกรรม  
มหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณ  
ทหารลาดกระบัง กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรสิ่งทอวัฒนธรรม  
ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัด  
นครสวรรค์" โดยมี ดร.จตุรงค์ เลาหะเพ็ญแสงรศ.อุดมศักดิ์ สาริบุตร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และ  
รศ.อุดมศักดิ์ สาริบุตร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในเรื่องดังกล่าว  
เป็นอย่างดี จึงขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านการผลิต ของนายจิรทัศน์ ดาวสมบุญณ์

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาและหวังว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีและขอขอบคุณ  
เป็นอย่างยิ่งมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์พิระวุฒิ สุวรรณจันทร์)

คณบดี

ส่วนบริหารงานทั่วไป

โทร. 02-329-8000 ต่อ 3692

โทรสาร. 02-329-8436

ติดต่อนักศึกษา โทร.087-146-0311

ขอเชิญผู้เชี่ยวชาญทางด้านการผลิต



ที่ ศธ 0524.04/ 2780

คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม  
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า  
เจ้าคุณทหารลาดกระบัง  
ถนนฉลองกรุง เขตลาดกระบัง  
กรุงเทพฯ 10520

๒๖ กรกฎาคม 2554

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านการออกแบบ

เรียน คุณบุญสม ัญญาณีธวัฒน์

ด้วย นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรครุศาสตร์อุตสาหกรรม  
มหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณ  
ทหารลาดกระบัง กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรสิ่งแวดล้อม  
ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัด  
นครสวรรค์” โดยมี ดร.จตุรงค์ เลาหะเพ็ญแสงรศ.อุดมศักดิ์ สาริบุตร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และ  
รศ.อุดมศักดิ์ สาริบุตร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในเรื่องดังกล่าว  
เป็นอย่างดี จึงขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านการออกแบบ ของนายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาและหวังว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีและขอขอบคุณ  
เป็นอย่างยิ่งมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์พีระวุฒิ สุวรรณจันทร์)  
คณบดี

ส่วนบริหารงานทั่วไป  
โทร. 02-329-8000 ต่อ 3692  
โทรสาร. 02- 329-8436  
ติดต่อนักศึกษา โทร.087-146-0311

รับทราบ และยินดีที่จะช่วยปรึกษาแก่นักศึกษา

(นายบุญสม ัญญาณีธวัฒน์)  
นักวิชาการออกแบบผลิตภัณฑ์ชำนาญการ



ที่ ศส 0524.04/ 0855

คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม  
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า  
เจ้าคุณทหารลาดกระบัง  
ถนนฉลองกรุง เขตลาดกระบัง  
กรุงเทพฯ 10520

๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ

เรียน อาจารย์มนัส รอดชื่น

ด้วย นายจิรทัศน์ ดาวสมบุรณ์ นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรครุศาสตร์อุตสาหกรรม  
มหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า  
เจ้าคุณทหารลาดกระบัง กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากร  
วัฒนธรรม ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้าน  
ดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์” โดยมี ดร.จตุรงค์ เลาหะเพ็ญแสง เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และ  
รศ.อุดมศักดิ์ สารินุตตร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในเรื่อง  
ดังกล่าวเป็นอย่างดี จึงขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ ของ นายจิรทัศน์ ดาวสมบุรณ์

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาและหวังว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีและ  
ขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่งมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์วิสุทธิ์ สุนทรกนกพงศ์)

รองคณบดี กำกับดูแลงานด้านวิชาการและบัณฑิตศึกษา  
ปฏิบัติการแทนคณบดี

ส่วนสนับสนุนวิชาการ

โทร. 02-329-8000 ต่อ 3692

โทรสาร. 02- 329-8436

ติดต่อนักศึกษาโทร.087-146-0311



ที่ ศธ 0524.04/ 4402

คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม  
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า  
เจ้าคุณทหารลาดกระบัง  
ถนนฉลองกรุง เขตลาดกระบัง  
กรุงเทพฯ 10520

16 ธันวาคม 2554

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ

เรียน ผศ.วาสนา สายมา

ด้วย นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรครุศาสตร์อุตสาหกรรม  
มหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณ  
ทหารลาดกระบัง กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ภายใต้  
แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพูล จังหวัดนครสวรรค์"  
โดยมี ดร.จตุรงค์ เลาทะเพ็ญแสง เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และ รศ.อุดมศักดิ์ สาริบุตร เป็นอาจารย์ที่  
ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในเรื่องดังกล่าว  
เป็นอย่างดี จึงขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ ของ นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาและหวังว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีและขอขอบคุณ  
เป็นอย่างยิ่งมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ที่ระวุฒิ สุวรรณจันทร์)

คณบดี

ส่วนบริหารงานทั่วไป

โทร. 02-329-8000 ต่อ 3692

โทรสาร. 02- 329-8436

ติดต่อนักศึกษาโทร.087-146-0311

(นางอรุณ ฉิมมา)

ภาคผนวก ค  
การตรวจสอบเครื่องมือ การประเมินการออกแบบ  
และการประเมินความพึงพอใจ



ภาพแสดง การตรวจเครื่องมือในการวิจัย  
ภาพโดย นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ และคณะ ถ่ายเมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2554



ภาพแสดง การประเมินการออกแบบผลิตภัณฑ์  
ภาพโดย นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ และคณะ ถ่ายเมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2554



ภาพแสดง การประเมินการออกแบบผลิตภัณฑ์

ภาพโดย นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ และคณะ ถ่ายเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2554



ภาพแสดง การประเมินความพึงพอใจของผู้ที่สนใจ

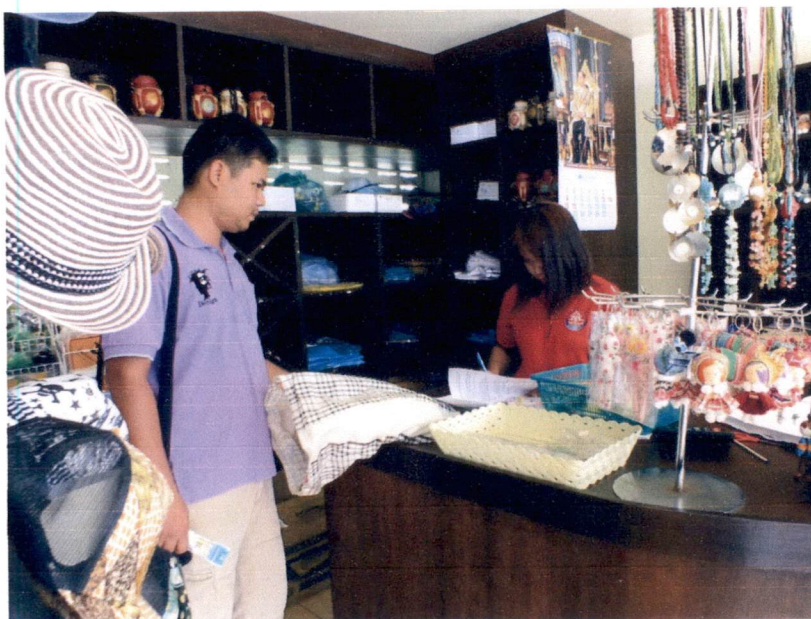
ภาพโดย นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ และคณะ ถ่ายเมื่อวันที่ 12 เมษายน 2555



ภาพแสดง การประเมินความพึงพอใจของผู้ที่สนใจ  
ภาพโดย นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ และคณะ ถ่ายเมื่อวันที่ 12 เมษายน 2555



ภาพแสดง การจัดแสดงสินค้าร่วมกับกลุ่มจักสาน  
ภาพโดย นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ และคณะ ถ่ายเมื่อวันที่ 12 เมษายน 2555



ภาพแสดง การประเมินความพึงพอใจของผู้ที่สนใจ(ร้านค้า)

ภาพโดย นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ และคณะ ถ่ายเมื่อวันที่ 30 เมษายน 2555

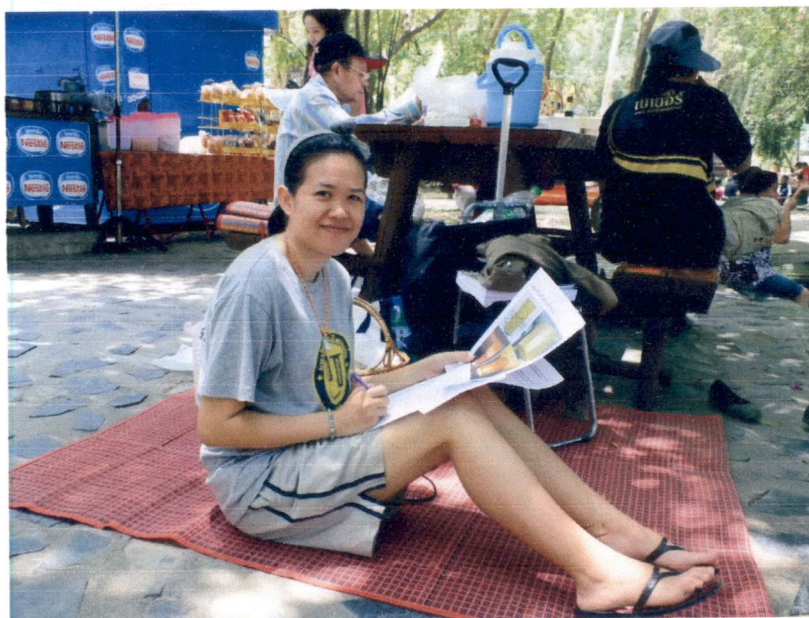


ภาพแสดง การประเมินความพึงพอใจของผู้ที่สนใจ(ร้านค้า)

ภาพโดย นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ และคณะ ถ่ายเมื่อวันที่ 30 เมษายน 2555



ภาพแสดง การประเมินความพึงพอใจของผู้ที่สนใจ  
ภาพโดย นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ และคณะ ถ่ายเมื่อวันที่ 30 เมษายน 2555



ภาพแสดง การประเมินความพึงพอใจของผู้ที่สนใจ  
ภาพโดย นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์ และคณะ ถ่ายเมื่อวันที่ 30 เมษายน 2555

ภาคผนวก ง  
ตัวอย่างแบบสอบถาม



## สำหรับผู้สนใจ

### แบบสอบถามความสนใจพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม หัวข้อวิทยานิพนธ์

การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจ  
สร้างสรรค์ กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู  
จังหวัดนครสวรรค์

โดย นายจิรทัศน์ คาวสมบุรณ์

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ดร.จตุรงค์ เถาะเพ็ญแสง

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม รองศาสตราจารย์ อุดมศักดิ์ สารินุตร

หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

#### คำชี้แจง

1. แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อศึกษาและพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการของช่างผู้ผลิต ผู้จำหน่าย และผู้ที่สนใจ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม ต่อไป

2. กรุณาตอบแบบสอบถามทุกข้อตามความเป็นจริง ด้วยตัวของท่านเอง

3. ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามนี้ ใช้สำหรับศึกษาครั้งนี้เท่านั้น และนำเสนอข้อมูลในภาพรวมเท่านั้น

#### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรมบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

2. เพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

3. เพื่อประเมินความพึงพอใจของผู้ที่สนใจ ผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

แบบสอบถามนี้ มี 2 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นทั่วไปที่เกี่ยวกับเครื่องจักสาน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับความต้องการรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

ตอนที่ 1. แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นทั่วไปที่เกี่ยวกับเครื่องจักสาน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรม  
จักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

โปรดพิจารณาข้อความและทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง  ตามความคิดเห็น

1. เพศ  ชาย  หญิง

2. อายุ.....ปี

3. ท่านมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการนำไม้ไผ่มาประดิษฐ์เป็นหัตถกรรม อย่างไร

- สร้างมูลค่าให้กับวัสดุท้องถิ่น  สร้างอาชีพในการทำเครื่องจักสาน  
 อนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม  ช่วยลดปริมาณการใช้พลาสติก  
 อื่นๆ โปรดระบุ.....

4. ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ประเภทใดที่ท่านพบมากที่สุดในตลาด

- ผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์ เช่น เก้าอี้ ชั้นวางของ เป็นต้น  
 ผลิตภัณฑ์ของตกแต่งบ้าน เช่น โคมไฟ แจกัน เป็นต้น  
 ผลิตภัณฑ์ของใช้ เช่น กระเป๋า หมวก เป็นต้น  
 ผลิตภัณฑ์ภาชนะ เช่น ถาดใส่ของ ตะกร้า เป็นต้น  
 อื่นๆ โปรดระบุ.....

5. ท่านมีแนวทางในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่อย่างไร

- รูปแบบที่สวยงาม  ประโยชน์ใช้สอย  
 ความพึงพอใจ  ความประณีต  
 ราคา  อื่นๆ โปรดระบุ.....

6. ท่านสนใจเครื่องจักสานที่นำมาประดิษฐ์เป็นผลิตภัณฑ์ลักษณะใดมากที่สุด

- ของตกแต่งบ้าน เช่น โคมไฟ  ของใช้ เช่น กระเป๋า  
 ภาชนะใส่ของ เช่น ถาดใส่ของ  เฟอร์นิเจอร์ เช่น ชั้นวางของ  
 ไม่สนใจ  อื่นๆ โปรดระบุ.....

7. ท่านพบเครื่องจักสานประเภทใดมากที่สุด

- ของใช้  ของตกแต่ง  
 เฟอร์นิเจอร์  ภาชนะใส่ของ  
 อื่นๆ โปรดระบุ.....

8. ท่านพบเห็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานที่ใดมากที่สุด

- ร้านอาหาร  โรงแรม  
 ห้างสรรพสินค้า  สถานที่ท่องเที่ยว  
 ร้านของฝาก  อื่นๆ โปรดระบุ.....

9.ในชีวิตประจำวันได้ใช้ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานหรือไม่

ใช้ เพราะ.....

ไม่ใช้ เพราะ.....

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

คำชี้แจง: โปรดกาเครื่องหมาย (✓) ลงใน  ตามความคิดเห็นของท่าน(ตอบได้เพียง 1 ข้อเท่านั้น)

1. ท่านมีความสนใจรูปแบบพัฒนาเครื่องจักสาน เป็นผลิตภัณฑ์ประเภทใด

ผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์ (ไปทำข้อ 1.1)

ผลิตภัณฑ์ของตกแต่งบ้าน (ไปทำข้อ 1.2)

ผลิตภัณฑ์ของใช้ (ไปทำข้อ 1.3)

ผลิตภัณฑ์ภาชนะ (ไปทำข้อ 1.4)

อื่นๆ โปรดระบุ.....

1.1 รูปแบบผลิตภัณฑ์ประเภท ผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์ ได้แก่

เก้าอี้  โซฟา  ตู้  อื่นๆ โปรดระบุ.....

1.2 รูปแบบผลิตภัณฑ์ประเภท ผลิตภัณฑ์ของตกแต่งบ้าน ได้แก่

โคมไฟ  แจกัน  กรอบรูป  อื่นๆ โปรดระบุ.....

1.3 รูปแบบผลิตภัณฑ์ประเภท ผลิตภัณฑ์ของใช้ ได้แก่

กระเป๋า  หมวก  ตะกร้า  อื่นๆ โปรดระบุ.....

1.4 รูปแบบผลิตภัณฑ์ประเภท ผลิตภัณฑ์ภาชนะ ได้แก่

ถาดใส่ของ  ที่รองแก้ว  ชันโตก  อื่นๆ โปรดระบุ.....

ข้อคิดเห็นเสนอแนะเพิ่มเติม.....

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณท่านอย่างสูง ที่กรุณาสละเวลาเพื่อให้ข้อมูล



## แบบประเมินผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรมสำหรับผู้เชี่ยวชาญ

### หัวข้อวิทยานิพนธ์

การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

โดย นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ดร.จตุรงค์ เลาะเพ็ญแสง

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม รองศาสตราจารย์ อุดมศักดิ์ สารินบุตร

หลักสูตรครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

### คำชี้แจง

1. แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อประเมิน ผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินรูปแบบผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

2. กรุณาตอบแบบสอบถามทุกข้อตามความเป็นจริง ด้วยตัวของท่านเอง

### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรมบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์
2. เพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์
3. เพื่อประเมินความพึงพอใจของผู้ที่สนใจ ผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

แบบสอบถามนี้ มี 2 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 การประเมินผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

ตอนที่ 1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

โปรดพิจารณาข้อความและทำเครื่องหมาย  ลงในช่อง  ตามความคิดเห็น

1. เพศ ชาย หญิง
2. อายุ ต่ำกว่า 20 ปี 20-30 ปี 31-40 ปี  
41-50 ปี 51 ปีขึ้นไป

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการประเมินในผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน  
 หัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

คำชี้แจง ให้ทำเครื่องหมาย  ในช่องระดับความคิดเห็นของท่าน

- 5 หมายถึง ความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์มากที่สุด
- 4 หมายถึง ความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์มาก
- 3 หมายถึง ความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์ปานกลาง
- 2 หมายถึง ความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์น้อย
- 3 1 หมายถึง ความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์น้อยที่สุด

ที่	รายชื่อ	แบบที่ 1					แบบที่ 2					แบบที่ 3				
		ระดับความพึงพอใจ					ระดับความพึงพอใจ					ระดับความพึงพอใจ				
		5	4	3	2	1	5	4	3	2	1	5	4	3	2	1
1	จุดประสงค์															
	1.1 โคมไฟให้แสงสว่างดี															
	1.2 โคมไฟให้ความงาม ทางด้านแสงเงาได้ดี															
	1.3 โคมไฟมีประโยชน์ใช้ สอยได้ดี															
	1.4 โคมไฟมีขนาด เหมาะสม															
	1.5 สามารถผลิตได้จริง															
	1.6 มีความแข็งแรงทนทาน															
2	โครงสร้าง															
	2.1 โครงสร้างมีความ แข็งแรง															
	2.2 โครงสร้างมีความ สวยงาม															

ที่	รายชื่อ	แบบที่ 1					แบบที่ 2					แบบที่ 3				
		ระดับความพึงพอใจ					ระดับความพึงพอใจ					ระดับความพึงพอใจ				
		5	4	3	2	1	5	4	3	2	1	5	4	3	2	1
	2.3 โครงสร้างมีความปลอดภัย															
	<b>3 รูปแบบผลิตภัณฑ์</b>															
	3.1 ผลิตภัณฑ์มีรูปแบบเหมาะสมกับการใช้งาน															
	3.2 รูปแบบผลิตภัณฑ์มีลักษณะเฉพาะของหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านคงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์															
	3.3 รูปแบบผลิตภัณฑ์มีความแปลกใหม่															
	3.4 มีประโยชน์ใช้สอยที่เหมาะสม															
	3.5 ใช้วัสดุได้เหมาะสม															
	3.6 ใช้สีได้เหมาะสม															
	<b>4. เหตุผลและข้อโต้แย้ง</b>															
	4.1 ข้อเสนอแนะด้านโครงสร้าง	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
	4.2 ข้อเสนอแนะด้านประโยชน์ใช้สอย	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....
	4.3 ข้อเสนอแนะด้านรูปแบบ	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....

ข้อคิดเห็นเสนอแนะเพิ่มเติม

.....



## แบบสอบถามพึงพอใจพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม

### หัวข้อวิทยานิพนธ์

การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

โดย นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ดร.จตุรงค์ เลาะเพ็ญแสง

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม รองศาสตราจารย์ อุดมศักดิ์ สารินุตร

หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

### คำชี้แจง

1. แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อศึกษาความพึงพอใจผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินความพึงพอใจของผู้ที่สนใจ ผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

2. กรุณาตอบแบบสอบถามทุกข้อตามความเป็นจริง ด้วยตัวของตัวเอง

3. ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามนี้ ใช้สำหรับศึกษาครั้งนี้เท่านั้น และนำเสนอข้อมูลในภาพรวมเท่านั้น

### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรมบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์
2. เพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์
3. เพื่อประเมินความพึงพอใจของผู้ที่สนใจ ผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

แบบสอบถามนี้ มี 2 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 ความพึงพอใจในผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

ตอนที่ 1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

โปรดพิจารณาข้อความและทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง  ตามความคิดเห็น

1. เพศ  ชาย  หญิง

2. อายุ

ต่ำกว่า 20 ปี  20-30 ปี  31-40 ปี

41-50  51 ปีขึ้นไป

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับความพึงพอใจในผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน  
หัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์

คำชี้แจง ให้ทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับความคิดเห็นของท่าน

5 หมายถึง พึงพอใจผลิตภัณฑ์มากที่สุด

2 หมายถึง พึงพอใจผลิตภัณฑ์น้อย

4 หมายถึง พึงพอใจผลิตภัณฑ์มาก

1 หมายถึง พึงพอใจผลิตภัณฑ์น้อยที่สุด

3 หมายถึง พึงพอใจผลิตภัณฑ์ปานกลาง

ที่	รายชื่อ	ระดับความพึงพอใจ				
		5	4	3	2	1
1	การออกแบบที่สัมพันธ์กับหน้าที่ใช้สอย					
	1.1 ผลิตภัณฑ์มีประโยชน์ใช้สอยเหมาะสมตามหน้าที่					
	1.2 ผลิตภัณฑ์สามารถใช้งานได้อย่างคุ้มค่า					
	1.3 ขนาดเหมาะสมกับการใช้งาน					
	1.4 ความสะดวกในการใช้งาน					
	1.5 ความแข็งแรงทนทาน					
2	การออกแบบที่มีคุณค่าทางความงาม					
	2.1 ผลิตภัณฑ์มีโครงสร้างสวยงาม					
	2.2 ผลิตภัณฑ์มีรูปทรงสวยงาม					
	2.3 ผลิตภัณฑ์มีลวดลายสวยงาม					
	2.4 ผลิตภัณฑ์มีความแปลกใหม่					
	2.5 ผลิตภัณฑ์มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว					
	2.6 ผลิตภัณฑ์ใช้สีเหมาะสม					
3	คุณสมบัติของวัสดุและเศรษฐกิจ					
	3.1 วัสดุที่ใช้มีคุณภาพดี					
	3.2 ผลิตภัณฑ์ใช้วัสดุในท้องถิ่นได้อย่างคุ้มค่า					

ที่	รายชื่อ	ระดับความพึงพอใจ				
		5	4	3	2	1
	3.3 ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพน่าสะสม	-				
	3.4 การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า					
	3.5 ผลิตภัณฑ์ที่มีความคงทน					

ข้อคิดเห็นเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณท่านอย่างสูง ที่กรุณาสละเวลาเพื่อให้ข้อมูล

ภาคผนวก จ  
การนำเสนองานวิจัย



## บันทึกข้อความ

หน่วยงาน คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม งานบริการทางวิชาการ โทร 3720

ที่ ศธ 0524.04(1.9)/155

วันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2555

เรื่อง รับรองผลการพิจารณาบทความเพื่อนำเสนอในการประชุมวิชาการทางการศึกษาระดับชาติ  
ครั้งที่ 2

เรียน คุณจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์

ตามที่ท่านได้ส่งบทความเรื่อง “การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรดินทางวัฒนธรรม  
ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดง  
ชะพลู จังหวัดนครสวรรค์” เพื่อนำเสนอผลงานในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2 “การ  
พัฒนาประสบการณ์การเรียนรู้ในชีวิตจริง : การศึกษาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนไปสู่ประชาคม  
อาเซียน” ทางคณะกรรมการฝ่ายวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิ ได้พิจารณาแล้วว่าบทความของท่าน  
สามารถนำเสนอผลงานในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2 ในวันศุกร์ที่ 11 พฤษภาคม 2555  
ณ. คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหารลาดกระบัง

จึงเรียนมาเพื่อทราบ

(รศ.พีระวุฒิ สุวรรณจันทร์)

คณบดีคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม



การประชุมวิชาการทางการศึกษาระดับชาติ ครั้งที่ ๒

การพัฒนาประสบการณ์การเรียนรู้ในชีวิตจริง :

“การศึกษาเพื่อพัฒนาอย่างยั่งยืนไปสู่ความเป็นประชาคมอาเซียน”

ใบประกาศนียบัตรการนำเสนอผลงานวิจัย

จิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์

“ การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรชีวภัณฑ์ทางวัฒนธรรม ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์  
กรณีศึกษา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์ ”

ณ คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

วันศุกร์ที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๕



(รองศาสตราจารย์พระวุฒิ สุวรรณจันทร์)

คณบดีคณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม

ประธานกรรมการการประชุมวิชาการทางการศึกษาระดับชาติ ครั้งที่ ๒

ภาคผนวก ฉ  
การกำหนดกลุ่มตัวอย่าง (Sample Sizes)

### การกำหนดกลุ่มตัวอย่าง (Sample Sizes)

การคำนวณหาขนาดตัวอย่าง กรณีไม่มีการบันทึกข้อมูล/ตัวเลขเกี่ยวกับประชากรไว้อย่างชัดเจน โดยใช้สูตรของ W.G.Cochran(1953) เพื่อคำนวณหาขนาดตัวอย่าง ดังนี้

$$n = \frac{P(1 - P)Z^2}{d^2}$$

โดยให้  $n$  = จำนวนตัวอย่าง

$P$  = สัดส่วนของประชากรที่ต้องการจะสุ่มมา เช่น .20

$Z$  = ความเชื่อมั่น 95 % มีค่าเท่ากับ 1.96

$e$  = 0.05 (คลาดเคลื่อนได้ 5 % (เชื่อมั่น 95%))

$$n = \frac{0.20(1 - 0.20)(1.96)^2}{(0.05)^2}$$

$$n = \frac{0.20(0.80)(3.84)}{(0.0025)^2}$$

ดังนั้น จึงได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 246 ราย

\*\*\* หมายเหตุ :

การใช้สัดส่วน .20 กับ .80 จะได้จำนวนเท่ากัน หรือใช้สัดส่วน .30 กับ .70 จะได้จำนวนเท่ากัน ซึ่งเป็นข้อจำกัด

ภาคผนวก ง  
การตรวจสอบความเที่ยงตรงของ  
เครื่องมือในงานวิจัย

**แบบประเมินผลการวิเคราะห์หาดัชนีความสอดคล้องแบบประเมินผลิตภัณฑ์จากทรัพย์สินทางวัฒนธรรม  
สำหรับผู้เชี่ยวชาญ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์  
(สำหรับผู้ทรงคุณวุฒิ)**

**คำชี้แจง:** โปรดพิจารณาว่าข้อคำถามแต่ละข้อต่อไปนี้เป็นวัดตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ระบุไว้หรือไม่ แล้วเขียนผลของการพิจารณาของท่านโดยทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องคะแนนการพิจารณา ตามความคิดเห็นของท่าน ดังนี้

เกณฑ์การพิจารณา      +1 คะแนน สำหรับข้อคำถามที่เกี่ยวข้องกับจุดประสงค์  
   0 คะแนน สำหรับข้อคำถามที่ไม่แน่ใจว่าเกี่ยวข้องกับจุดประสงค์  
   -1 คะแนน สำหรับข้อคำถามที่แน่ใจว่าไม่เกี่ยวข้องกับจุดประสงค์

หมายเหตุ: มากกว่าหรือเท่ากับ 0.5 เป็นเกณฑ์ความหมายที่มีความเที่ยงตรง

ที่	รายชื่อ	ผู้ทรงคุณวุฒิ					เฉลี่ย	ความ เที่ยงตรง
		1	2	3	4	5		
<b>ตอนที่ 1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม</b>								
1. เพศ	<input type="checkbox"/> ชาย <input type="checkbox"/> หญิง	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	เที่ยงตรง
2. อายุ	<input type="checkbox"/> ต่ำกว่า 20 ปี <input type="checkbox"/> 20-30 ปี <input type="checkbox"/> 31-40 ปี <input type="checkbox"/> 41-50 ปี <input type="checkbox"/> 51 ปีขึ้นไป	+1	0	+1	+1	+1	0.8	เที่ยงตรง
<b>ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการประเมินในผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์</b>								
<b>1 จุดประสงค์</b>								
1.1	โคมไฟให้แสงสว่างดี	+1	0	0	+1	+1	0.6	เที่ยงตรง
1.2	โคมไฟให้ความงามทางด้านแสงเงาได้ดี	+1	+1	0	+1	+1	0.8	เที่ยงตรง
1.3	โคมไฟมีประโยชน์ใช้สอยได้ดี	+1	+1	0	+1	+1	0.8	เที่ยงตรง
1.4	โคมไฟมีขนาดเหมาะสม	+1	+1	0	+1	+1	0.8	เที่ยงตรง
1.5	สามารถผลิตได้จริง	+1	+1	0	+1	+1	0.8	เที่ยงตรง
1.6	มีความแข็งแรงทนทาน	+1	+1	0	+1	0	0.6	เที่ยงตรง
<b>2 โครงสร้าง</b>								
2.1	โครงสร้างมีความแข็งแรง	+1	+1	+1	+1	+1	0.8	เที่ยงตรง

ที่	รายชื่อ	ผู้ทรงคุณวุฒิ					เฉลี่ย	ความ เที่ยงตรง					
		1	2	3	4	5							
	2.2	โครงสร้างมีความสวยงาม					+1	+1	+1	+1	+1	1.0	เที่ยงตรง
	2.3	โครงสร้างมีความปลอดภัย					+1	+1	+1	+1	+1	1.0	เที่ยงตรง
<b>3 รูปแบบจำลอง</b>													
	3.1	ผลิตภัณฑ์มีรูปแบบเหมาะสมกับการใช้งาน					+1	+1	+1	0	+1	0.8	เที่ยงตรง
	3.2	รูปแบบผลิตภัณฑ์มีลักษณะเฉพาะของหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลูจังหวัดนครสวรรค์					+1	+1	+1	0	+1	0.8	เที่ยงตรง
	3.3	รูปแบบผลิตภัณฑ์มีความแปลกใหม่					+1	+1	+1	0	+1	1.0	เที่ยงตรง
	3.4	มีประโยชน์ใช้สอยที่เหมาะสม					+1	+1	+1	0	+1	0.8	เที่ยงตรง
	3.5	ใช้ลวดลายได้เหมาะสม					+1	+1	+1	0	+1	0.8	เที่ยงตรง
	3.6	ใช้สีได้เหมาะสม					+1	+1	+1	0	+1	0.8	เที่ยงตรง
<b>4. เหตุผลและข้อโต้แย้ง</b>													
	4.1	ข้อเสนอแนะด้านโครงสร้าง					+1	+1	+1	+1	+1	1.0	เที่ยงตรง
	4.2	ข้อเสนอแนะด้านประโยชน์ใช้สอย					+1	+1	+1	0	+1	0.8	เที่ยงตรง
	4.3	ข้อเสนอแนะด้านรูปแบบ					+1	+1	+1	+1	+1	1.0	เที่ยงตรง
<b>รวม</b>											<b>0.84</b>	<b>เที่ยงตรง</b>	

**แบบประเมินผลการวิเคราะห์หาดัชนีความสอดคล้องแบบสอบถามพึงพอใจพัฒนาผลิตภัณฑ์จาก  
ทรัพย์สินทางวัฒนธรรมสำหรับผู้เชี่ยวชาญ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู  
จังหวัดนครสวรรค์  
(สำหรับผู้ทรงคุณวุฒิ)**

**คำชี้แจง:** โปรดพิจารณาว่าข้อคำถามแต่ละข้อต่อไปนี้วัดตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ระบุไว้หรือไม่ แล้วเขียนผลของการพิจารณาของท่านโดยทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องคะแนนการพิจารณา ตามความคิดเห็นของท่าน ดังนี้

- เกณฑ์การพิจารณา      +1 คะแนน สำหรับข้อคำถามที่เกี่ยวข้องกับจุดประสงค์  
   0 คะแนน สำหรับข้อคำถามที่ไม่แน่ใจว่าเกี่ยวข้องกับจุดประสงค์  
   -1 คะแนน สำหรับข้อคำถามที่แน่ใจว่าไม่เกี่ยวข้องกับจุดประสงค์

**หมายเหตุ:** มากกว่าหรือเท่ากับ 0.5 เป็นเกณฑ์ความหมายที่มีความเที่ยงตรง

ที่	รายชื่อ	ผู้ทรงคุณวุฒิ					เฉลี่ย	ความ เที่ยงตรง
		1	2	3	4	5		
<b>ตอนที่ 1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม</b>								
1. เพศ	<input type="checkbox"/> ชาย <input type="checkbox"/> หญิง	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	เที่ยงตรง
2. อายุ	<input type="checkbox"/> ต่ำกว่า 20 ปี <input type="checkbox"/> 20-30 ปี <input type="checkbox"/> 31-40 ปี <input type="checkbox"/> 41-50 ปี <input type="checkbox"/> 51 ปีขึ้นไป	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	เที่ยงตรง
<b>ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับความพึงพอใจในผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน หัตถกรรมจักสานพื้นบ้านดงชะพลู จังหวัดนครสวรรค์</b>								
<b>1 การออกแบบที่สัมพันธ์กับหน้าที่ใช้สอย</b>								
1.1	ผลิตภัณฑ์มีประโยชน์ใช้สอย เหมาะสมตามหน้าที่	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	เที่ยงตรง
1.2	ผลิตภัณฑ์สามารถใช้งานได้อย่างคุ้มค่า	+1	+1	+1	0	0	0.6	เที่ยงตรง
1.3	ขนาดเหมาะสมกับการใช้งาน	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	เที่ยงตรง
1.4	ความสะดวกในการใช้งาน	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	เที่ยงตรง
1.5	ความแข็งแรงทนทาน	+1	+1	+1	0	0	0.6	เที่ยงตรง
<b>2 การออกแบบที่มีคุณค่าทางความงาม</b>								
2.1	ผลิตภัณฑ์มีโครงสร้างสวยงาม	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	เที่ยงตรง

ที่	รายชื่อ	ผู้ทรงคุณวุฒิ					เฉลี่ย	ความ เที่ยงตรง
		1	2	3	4	5		
2.2	ผลิตภัณฑ์มีรูปทรงสวยงาม	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	เที่ยงตรง
2.3	ผลิตภัณฑ์มีลวดลายสวยงาม	+1	0	+1	0	+1	0.6	เที่ยงตรง
2.4	ผลิตภัณฑ์มีความแปลกใหม่	+1	+1	+1	0	+1	0.8	เที่ยงตรง
2.5	ผลิตภัณฑ์มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	เที่ยงตรง
2.6	ผลิตภัณฑ์ใช้สีเหมาะสม	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	เที่ยงตรง
<b>3 คุณสมบัติของวัสดุและเศรษฐกิจ</b>								
3.1	วัสดุที่ใช้มีคุณภาพดี	+1	+1	+1	0	+1	0.8	เที่ยงตรง
3.2	ผลิตภัณฑ์ใช้วัสดุในท้องถิ่นได้อย่างคุ้มค่า	+1	+1	+1	+1	+1	1.0	เที่ยงตรง
3.3	ผลิตภัณฑ์มีคุณค่าเหมาะสม	+1	+1	+1	0	0	0.6	เที่ยงตรง
3.4	การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า	+1	+1	+1	+1	+1	0.8	เที่ยงตรง
3.5	ผลิตภัณฑ์มีความคงทน	+1	+1	0	+1	0	0.6	เที่ยงตรง
<b>รวม</b>							<b>0.86</b>	<b>เที่ยงตรง</b>

ข้อคิดเห็นเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

## ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	นายจิรทัศน์ ดาวสมบูรณ์
วัน เดือน ปีเกิด	12 มิถุนายน 2524
ที่อยู่ปัจจุบัน	330/61 ซ.สวรรคร์วิถี 26 ถ.สวรรคร์วิถี ต.ปากน้ำโพ อ.เมือง จ.นครสวรรค์
ประวัติการศึกษา	ปีการศึกษา 2549 สำเร็จการปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ปีการศึกษา 2555 สำเร็จการศึกษาปริญญาครุศาสตรอุตสาหกรรม
มหาบัณฑิต	สาขาวิชาเทคโนโลยีผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม ภาควิชาครุศาสตร์สถาปัตยกรรม คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
ประวัติการทำงาน	พ.ศ. 2549 พนักงานฝ่ายออกแบบ หจก.ริมปิงการพิมพ์ พ.ศ. 2552 พนักงานฝ่ายคอมพิวเตอร์กราฟิก และ ไอที หจก.ภาสิน พ.ศ. 2555 อาจารย์สาขาวิชาการออกแบบ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์